

Човекът като духовно и душевно същество

GA 71b

Рудолф Щайнер

<u>Човешкото тяло, душа и дух. Резултати от изследвания на духовната наука</u>	11 февруари
<u>Откровения на несъзнаваното в живота на душата от духовно-научна гледна точка</u>	12 февруари
<u>Човекът като духовно и душевно същество. Изследване от гледна точка на духовната наука</u>	16 февруари
<u>Откровенията на несъзнаваното в живота на душата от духовно-научна гледна точка</u>	17 февруари
<u>Животът в изкуството и изкуството в живота от гледна точка на духовната наука</u>	28 март
<u>Свръхестественият човек и въпросите за свободната воля и безсмъртието, основани на резултатите от духовната наука</u>	1 май
<u>Човекът и историческият и морален живот на човечеството според резултатите на духовната наука</u>	3 май
<u>Свръхестественият човек и въпросите за свободната воля и безсмъртието на душата</u>	11 май
<u>Как може научно да се разпознае свръхестественият живот и същество на човешката душа? Резултати от изследванията на духовната реалност</u>	27 май
<u>Историята на човечеството в светлината на изследванията на свръхсетивната реалност</u>	29 май
<u>Как можем да разпознаем свръхестествения живот и природата на човешката душа?</u>	14 юни
<u>Научно познание за свръхестественото и истинската реалност на човешкия живот</u>	1 юли
<u>Морален, социален и религиозен живот в светлината на свръхестествения миороглед</u>	8 ноември

Човешкото тяло, душа и дух. Резултати от изследвания на духовната наука

Уважаеми присъстващи! Ще си позволя да изнеса тук две лекции, които имат свързано съдържание в известен смисъл, така че част от казаното днес ще бъде последвано от специално допълнение утре. Въпреки това, в името на уважаемата аудитория, бих искал да се стремя да представя всяка лекция като самостоятелно цяло, което може да се чуе самостоятелно.

Ако се говори за духовна наука в смисъла, в който тя трябва да се използва тук, засега ще се сблъскаме с най-силна съпротива и най-остри недоразумения. По-специално тази съпротива и тези недоразумения ще дойдат от онези, които вярват, че изхождат от така наречената напълно сигурна, солидна основа на единствената истинска наука, естествената наука, по отношение на всички далечни въпроси на светогледа.

От друга страна, трябва да се каже още от самото начало, че духовната наука, за която става дума тук, не противоречи по никакъв начин на най-съвременните изисквания и постижения на съвременната естествена наука; всъщност тя иска да бъде необходимо допълнение и необходимо заключение на тази съвременна естествена наука. Ако познавате само естествената наука, е много лесно да станете противник и отхвърляч на тази духовна наука. Ако сте запознати с естествената наука, особено с нейните най-важни и всеобхватни съвременни резултати, и същевременно познавате духовната наука, за която става дума тук, тогава, скъпи присъстващи, вие в никакъв случай не сте противник на естествената наука. Фактът, че днешното научно образование е толкова пренебрежително настроено към тази духовна наука, се дължи преди всичко на едно много странно обстоятелство. И такива неща трябва да бъдат споменати във въведението, защото е много лесно за някой, който чува подобни дискусии, каквито се водят тук за първи път, да си помисли, че казаното тук е неоснователно и противоречи на всяко истински научно изискване. Ако мога да направя този личен коментар, бих искал да кажа, че аз самият, където и да се появи естествената наука, се обявявам с тази естествена наука срещу всички аматьорски или повърхностни начинания в областта на духовната наука, но именно поради тази причина трябва да представям духовната наука във формата, в която трябва да говоря за нея.

Може да се каже, че това, което се постига днес в областта на научния начин на мислене, на научния начин на изследване, особено през последните години, се бори да постигне голяма липса на предразсъдъци в сравнение с много повърхностния материализъм от средата, последната третина на деветнадесети век. Днес, за разлика от романтизма на естествените науки от миналото, имаме нещо, което е представено толкова обективно и убедително, например, в наскоро публикувания велик труд на Оскар Хертвиг „За природата на организмите.

Опровержение на дарвиновата теория на случайността“. И човек би могъл да цитира още много, много подобни примери, ако иска да говори в похвала на естествената наука в непосредственото настояще.

Ако погледнем отношението, начина на мислене и въображение, които преобладават сред днешните здравомислещи естествоизследователи, тогава тези нагласи и този начин на въображение са подобни на тези на най-великия биолог от школата на Хекел, Оскар Хертвиг, който казва, че естествената наука трябва да се занимава само със света на сетивата, да изследва само крайното и да не се занимава с безкрайното; това трябва да бъде оставено на – казва водещ естествоизследовател на нашето време – това свръхсетивно, това духовно трябва да бъде оставено на метафизиката, на епистемологията и т.н. Отново поговорка, към която биха могли да се добавят стотици и стотици поговорки на здравомислещи естествоизследователи на нашето време. И човек би могъл да повярва, че подобни нагласи, идващи от такава страна, със сигурност биха проправили пътя за безпристрастен подход към духовно-научните изследвания. И все пак това не е така. Защото, макар че това се казва, от друга страна, отново се опитва да се разбере, именно от тази страна, че истинската наука, истинската наука, може да бъде само тази, която стои твърдо на основата на просто външни сетивни факти. И така, от една страна, се изследва само тази основа на сетивните факти, свръхсетивното, духовното се изключва; но същевременно се посочва, макар и съвсем скрито, че всичко, което се казва за духа, за свръхсетивното, всъщност не може да бъде истински научно, защото се подразбира, че строги, сериозни научни методи могат да възникнат само въз основа на сетивното наблюдение, на крайното. Трябва да се каже: Наистина, тези твърдения и мисли се срещат в по-тесните кръгове на естествените учени или на тези, които изграждат какъвто и да е мироглед върху основата на естествената наука, и човек би могъл да си помисли, че това не засяга особено голямото множество образовани хора. Но това не е така днес. Трябва само да се разбере, че днес нашият многоразклонен образователен и мисловен живот се подхранва и задоволява чрез хиляди и хиляди канали и че подобни идеи, които по своето начало са известни само на запознатите с научната литература, че подобни твърдения се вграждат и въвеждат в начина на мислене на най-широка аудитория по най-популярен начин. Оттук и много разпространеното предразсъдък, който е обичайно присъстващ в съзнанието на хората, без те да го осъзнават, че всеки, който говори за духовното, свръхсетивното, не може да бъде истински учен.

В отговор на това трябва да се отбележи следното: Именно когато човек е истински, но разумен почитател на съвременния научен начин на мислене, тогава той се научава да разпознава методите и идеите, въз основа на които този научен начин на мислене е постигнал своите големи успехи. Но тогава човек се научава и да разпознава, че тези научни понятия, идеи и представи са изключително подходящи

за изучаване на природата и че те трябва да постигнат своите блестящи успехи въз основа на науката, именно когато са напълно неподходящи да казват каквото и да било за истини, които се отнасят до духовния или душевния живот на човека. Постепенно именно онези видове изследвания са се появили въз основа на естествената наука, които не могат да бъдат приложени към духовното. Ето защо, именно защото естествената наука има такива блестящи, толкова проникващи идеи, защото може да постигне такива блестящи успехи с тези идеи, е необходимо заради нея духовната наука да бъде поставена редом с естествената наука от съвсем различна страна.

В по-ранни времена, наблюдавайки природата, човекът, по свое убеждение, е получавал всякакви духовни знания от самата природа, чрез понятията на естествената наука. Всеки, който е запознат с по-старите научни идеи, знае, че заедно с понятията, които са се формирали по-рано, убедително е било прието и това, че природата е одухотворена навсякъде. Естествената наука с право е изкоренила подобни понятия на своя земя. Тя е развила понятия, които са подходящи само за разглеждане на външното природно съществуване без никакъв духовен елемент. Следователно в наши дни възниква необходимостта да се изследва духът от различен ъгъл. От характера на съвременната естествена наука следва, че наред с тази естествена наука трябва да има и духовна наука, ако човек не иска да загуби всякаква връзка с най-големите въпроси, които трябва да задоволят копнежа на душата му, с въпросите например за човешката свобода, а именно с въпроса за вечната природа на човешката душа, за характера, същността на човешката душа; всички тези въпроси, кулминиращи във въпроса за безсмъртието.

Дадох на днешната лекция специфичното заглавие: „Тяло, душа и дух на човека“. Това има определено вътрешно оправдание, скъпи присъстващи, защото – не мога да навлизам в подробности тук – защото от девети век насам постепенно стана обичайно, когато се говори за човешкото същество и неговата същност, да не се говори за тяло, душа и дух, а само за тяло и душа. Всеки, който има ясно разбиране за фактите в тази област, знае, че именно пренебрегването на духа е довело до невниманието към духовното, че по същество познанието за природата на човека е станало напълно замъглено през последните векове, че то трябва първо да бъде изяснено отново. Ако мога да използвам сравнението, днес наистина е така, дори ако човек е запознат с всичко, което е написано в областта на философията, че е все едно химик има сложно вещество и винаги започва от предварителната представа, че в него трябва да се намерят два компонента. Той дори не предполага, че в него трябва да се намери трети. Следователно, когато експериментира, той постоянно трябва да измисля грешни понятия.

Това са горе-долу съображенията, които се правят днес от философска гледна точка за природата на човека, особено за вечната природа на човека. Предполага се, че

може да се говори само за тялото и душата на човека. Изхожда се от предразсъдъка, че третото, духът, трябва по някакъв начин да е присъщо на душата и следователно трябва да се греши. За да обосновем последната точка и по-специално да покажем предварително как трябва да се говори правилно за тяло, душа и дух, нека разгледаме следното.

Тези вътрешни душевни преживявания, които са най-тясно свързани с телесните състояния, обаче не дават никаква реална представа за това, което се случва в човешкото тяло. Имам предвид такива вътрешни преживявания - човек изобщо не ги възприема като душевни преживявания, но те се преживяват от душата - такива преживявания като глад и жажда или други неща, които възприемаме. Този, който искаше само да наблюдава как човек огладнява, как се насища, не би могъл да стигне до това, което външната естествена наука потвърждава: че докато сме в състояние на глад или ситост, в тялото ни протичат химични промени в кръвта или се случва нещо друго химическо или физическо.

Но трябва да се каже, че обикновеното съзнание на човешкото същество не знае нищо за това какво се случва в тялото, докато човек изпитва глад и жажда. Това трябва да се определи чрез специални научни методи, които се отнасят до изследването на човешкото тяло, какво се случва, когато човек чувства глад, ситост, жажда или други подобни. Това, което осъзнаваме, което преживяваме чрез ежедневно си съзнание, е подкрепено от нещо, за което ежедневно ни съзнание не знае нищо, но само физическата наука може да хвърли светлина върху това.

Помислете, скъпи читателю, колко всъщност знае човек в обикновения си ежедневен живот за тялото си. Той познава външната му форма, знае това, което е насочено навън. Ако разгледате връзката между това, което знаете за тялото, и това, което всъщност знаете, ще видите, че знаете много малко. Но това се разширява и допълва от това, което могат да предложат външните физически науки, анатомията и физиологията. Можем да кажем, че от страна на тялото това, което анатомията, физиологията и биологията добавят към това, което вътрешно преживяваме и чувстваме първоначално, остава несъзнателно.

Духовният изследовател сега показва, както ще видим скоро, как имаме различни преживявания от другата страна на човешката душа. Тези други преживявания, тези преживявания на мислене, чувстване и воля, за които вече имаме повърхностно осъзнаване, че са по-малко склонни към телесната страна, отколкото гладът и жаждата, тези други преживявания - духовният изследовател е този, който първо се обръща към тези преживявания, когато иска да стигне от другата страна със своята наука, от душата към духа, точно както физическият изследовател пристига от другата страна от душата към тялото по току-що описания начин. Това е разликата между физическия изследовател, който следва това, което човек преживява психически от душевната страна към телесната страна, и духовния изследовател,

който следва това, което човек преживява психически от душата към духовната страна. Точно както човек може да научи нещо за физическото същество само като наблюдава глад, жажда или подобни общи физически настроения, и точно както човек може да знае нещо за тялото по тези начини, а трябва да проникне в самото тяло чрез специални научни методи, така е необходимо и възможно да се направи това и от духовната страна.

Много често се смята, че духовното може да се постигне чрез това, което обикновено се нарича „вътрешно съзерцание“. В тази област се говори за всякакви видове мистицизъм. Смята се, че ако човек наистина се потопи в душевния си живот, той трябва да получи и прозрение за това, което стои в основата на душата като духовна.

Без специална духовна наука човек постига по този начин също толкова малко прозрение, колкото би постигнал прозрение за телесната страна, ако само е наблюдавал глада и жаждата навътре и се е потапял в тях. Чистият мистицизъм, простото вътрешно съзерцание, със сигурност може да се сравни с размишленията върху глада, жаждата, дихателните нужди и т.н. Точно както човек трябва да следва тези явления мислено, но след това да се разширява навън към тялото с научните методи на физическото изследване, така и човек трябва да може да следва в ума си това, което преживява чрез известно задълбочаване на душевния живот във въображението, чувстването и мисленето.

Сега може да се каже: относно вида изследване, как човек стига от душата до духа, как човек стига до тялото, от друга страна, относно този вид изследване, човек все още има много малко точни идеи днес. Много е лесно да се повярва, скъпи дами и господа, че химията, физиологията, физиологичната химия са сериозни науки, те са разработили добри методи. Всеки духовен изследовател, разбира се, ще признае това. Но в сравнение с това, което изглежда съвсем просто, като например как да се изследва духовният живот, всичко, което физиологията, химията и анатомията са развили, го прави да изглежда много по-лесно, защото всичко, което е изследване на физическата наука, може да бъде придобито по-лесно. Защото никаква външна манипулация, нищо, което има своите отправни точки във външния свят, не може да доведе до познание за духа. Става въпрос за това, което първоначално, макар и погрешно, наричаме вътрешен живот, да бъде разширено, ако мога да използвам педантския израз, систематично разширено, че нишките наистина да бъдат изтеглени към духа.

Сега мога да характеризирам естеството на необходимите изследвания само в общи линии. Повече подробности за това можете да намерите в моите книги „Как да постигнем познание за висшите светове“, във втората част на „Окултна наука“, „Загадката на човека“ и в последната книга, която излезе преди няколко седмици, „Загадката на душите“ и т.н. Но това, което е описано подробно в тези книги като път към духовните светове, ще характеризирам тук поне на принцип.

Въпросът е, че ако човек остане в обикновеното съзнание, не може да знае абсолютно нищо за това, което стои в основата на човешкото същество като духовно същество, и че ако човек подходи повърхностно, е напълно прав да посочи граница на знанието в този момент. Ако човек иска да се спре на това, което дава обикновеното съзнание, тогава не може да каже нищо друго освен, че духовната сфера е просто затворена за човека. Но всъщност не е. Разбира се, за обикновеното съзнание ситуацията е такава, че това, което наистина е душа и дух, изобщо не е познато, че то е скрито в началото и че човек може да проникне до истинската душа и истинския дух само чрез много специфични пътища на изследване. Това, което човек преживява за духа, всъщност не е много повече от това, което човек преживява за тялото чрез обикновения външен начин на гледане на нещата без наука. Това, което виждаме за тялото в ежедневието, е, както казахме, само част от това, което съставлява природата на човешкото тяло.

За обикновеното съзнание духът също се представя от определена перспектива, но това обикновено съзнание не знае за духа повече, отколкото знае за тялото, когато го гледа само външно. Това, което обикновеното съзнание знае за духа, всъщност се съдържа изцяло в простата, кратка дума „аз“. Когато човек произнася тази малка дума „аз“ и едновременно с това чувства и мисли за това, което е свързано с тази идея за „аз“, тогава той притежава част от това, което е в основата на човека като духовно същество, но не притежава много повече, отколкото притежава от обикновения повърхностен начин на гледане на тялото, без наука.

Въпросът е, че когато преминете от душата, от нейните преживявания, глад, жажда, нужда от дишане, към тялото, не можете да не убиете или парализирате това, което душата преживява, независимо дали по начина, по който го гледате, или в действителност. По този начин се научавате да разпознавате какво стои в основата на душевното преживяване. Като правило, ние преживяваме нещо чрез тялото, когато изгонваме душата от тялото. В духовното изследване е обратното. Целта не е да парализираме това, което преживяваме в душата си, а да го укрепим, дори когато преживяваме толкова прехваленото мистично преживяване. И бих искал да посоча две вътрешни дейности, които трябва да бъдат укрепени.

По принцип въпросът може да се характеризира по следния начин: Ако разгледаме човешката воля такава, каквато живее в обикновеното съзнание, тя се отразява в живота на идеите, но това, което е в основата на волевия импулс, е нещо, за което не знаем нищо. Можете да намерите дискусия за това в една отлична книга като „Физиологична психология“ от Теодор Цихен, който изключва волята от психологическа гледна точка, защото според него волята не присъства във всичко, което може да се открие от външна гледна точка. Това, което всъщност се случва, когато човек изпълнява каквото и да е волево решение, какво се случва, когато просто искам да вдигна ръка, до самото вдигане на ръката, остава несъзнателно, точно както например преживяванията от заспиването до събуждането остават

несъзнателни. Имаме идеи, които са в основата на мотивите на волята, но в обикновеното ни съзнание нямаме представа за самия процес на волята. Това е единственото нещо, почитаното присъствие, до което стига духовният изследовател, за да може да се отнесе към процеса на волята като такъв в акта на въображението, да може да се отнесе към процеса на волята така, както иначе е способен да се отнесе към външния свят.

Бих искал да дам пример, за да илюстрирам какво имам предвид. Когато говорим, това е специален волеви акт. Фактът, че създаваме образи, не променя казаното от мен. Когато рецитираме стихотворение, което сме научили наизуст, това е непрекъсната поредица от волеви импулси, които постепенно стават навик. Сега всеки знае, че ако се опитате да рецитирате стихотворение и едновременно с това се постараете да наблюдавате собственото си рецитиране на стихотворението, както би наблюдавал външен естествен процес, тогава жертвате рецитирането. Този пример ви показва по-специално, скъпи присъстващи, колко е невъзможно за обикновеното съзнание да наблюдава себе си. Самонаблюдение в по-висш смисъл от обичайния – самонаблюдение е това, към което трябва да се стремим. Не е достатъчно духовната наука просто да заяви: Практически е невъзможно да се рецитира стихотворение на глас или да се рецитира наум и да се наблюдава себе си, докато се прави това. Разбира се, за обикновеното съзнание това е абсолютно невъзможно; но духовният изследовател трябва да се научи да го прави. Той трябва, точно както химикът прилага методите си, да прилага и методите си; той трябва да направи всичко възможно – по-подробно описание ще намерите в „Как да познаваме висшите светове“. Духовният изследовател трябва да направи всичко възможно, за да може да работи чрез волята си, от една страна, а от друга страна, да наблюдава едновременно какво извършва с волята си, точно както човек наблюдава външен природен процес.

Това е едно от нещата, които могат да се кажат: Лесно е да се каже; за да се осъществи реално, са необходими много по-големи усилия, отколкото да се усвоят методите на химията, физиката, астрономията или физиологичната наука. Разбира се, в такъв случай не е достатъчно да се наблюдава човек, а да се научи да разпознава онова вътрешно състояние на душата, чрез което човек може едновременно да извърши акт на волята си и, от друга страна, да се изправи срещу себе си, докато наблюдава.

Само като започнем да култивираме самонаблюдението по този начин, само като правим това, ние постепенно започваме да правим разлика между това, което е обикновен психически живот, и това, което е истински психически живот. Защото, ако човек постигне вътрешна практика по посочения начин, в това самонаблюдение, тогава той постепенно стига до съвсем различен начин на мислене. Мислите, каквито човек има в обикновеното съзнание, не процъфтяват по този начин, а мисли, които имат много по-голяма, вътрешна, смислена сила, мисли,

които имат много повече от това, което може да се нарече образно съдържание, но което в същото време сочи към реалност. Когато човек се научи да наблюдава себе си по този начин, той опознава нещо, което е скрито в обикновения живот, нещо, което е част от този обикновен живот, но което в този обикновен живот остава изцяло несъзнателно, подсъзнателно. Нещо, което изплува от обикновения живот на душата, което преди това е било непознато.

Отначало човек вижда от вътрешните последици как всъщност стоят нещата. Човек се учи, а именно, едва когато постепенно се научи да прави разлика между обикновения душевен живот и истинския душевен живот, той се учи все повече и повече да намира пътя си нагоре към понятието, което след това може да се превърне във водещо понятие за съзерцанието на действителния човек. Човек се научава да разпознава, че това, което наричаме обикновен живот на душата, е свързано с истинския живот на душата, който човек открива за първи път по този начин, както е свързан огледалният образ с истинския човек, стоящ пред този огледален образ. Важното е, че човек придобива това велико знание по отношение на душевния живот: че външният душевен живот, познат на обикновеното съзнание, е огледален образ на истинския вътрешен душевен живот, който е непознат за обикновеното съзнание.

Следствието от това е, че едва сега започваме да получаваме представа за човешкото тяло. Преди да търсим знания по този начин, не можем наистина да знаем нищо точно за човешкото тяло. Ще посоча само един факт: Човекът, който в смисъла на чисто външната естествена наука, напълно разпознава нейните методи за [духовна] наука, дори когато те се прилагат по изключителен начин, както например от Оскар Хертвиг, който по този начин наблюдава външния телесен живот на човека, той следи, наред с други неща, например, как телесният живот на човек води обратно към телесния живот на родителите, бабите и дядовците и т.н. Човек говори за наследяване на определени характеристики. Винаги, когато говорим за наследственост в областта на естествената наука днес, винаги имаме предвид, че наследяваме нещо, но че в това, което наследяваме като тяло, се съдържат и зародишите за развитието на Аз-а, например. Казва се, че с развитието на Аз-а в него, самосъзнанието, Аз-ът, възниква в хода на живота въз основа на наследените характеристики. Съвсем невъзможно е да се формира различен възглед по въпроса, докато се остава на основата на чистата естествена наука.

Но за някой, който по описания начин се научи да различава истинската душа от нейното отражение, обикновения душевен живот, подобен възглед, какъвто предлага днешната естествена наука, е сякаш някой иска да обясни: Човекът е свързан с въздуха чрез белите си дробове и в белите дробове е произходът на въздуха, който човек издишва и вдишва; въздухът идва от белите дробове и се връща в тях. Такъв човек би се заблуждавал, сякаш това, което е въздух, е някак си същностно свързано със самите бели дробове, докато въздухът е в нашата среда и

трябва да се търси извън човешкото същество. Ако човек е способен да види правилно тези обстоятелства, тогава естествено няма да търси произхода на въздуха в белите дробове. Но ако извървите духовния път, ще осъзнаете в душата и духовния свят, че убеждението, че въздухът идва от тялото на детето, докато то се развива според наследените характеристики от родителите, Аз-а, Аз-а, съответства точно на убеждението, че въздухът идва от белите дробове.

Човек се учи да разпознава, чрез духовно-научни методи, че Азът не е нещо, което може да възникне от тялото, а се учи да разпознава независимостта на Аза, човек се учи да разпознава идването на Аза към това, което идва от бащата и майката. Тези неща трябва да бъдат подчертани днес, поради причината, че обратната идея е толкова дълбоко вкоренена в мисленето и когнитивните навици на настоящето, че това, което трябва да се каже от духовно-научна гледна точка, изглежда доста абсурдно за някои. Въпреки това, това може и трябва да се каже, ако човек не избере отправната точка на аматьорско вътрешно наблюдение, а по-скоро духовно-научно наблюдение. По този начин човек се научава да разпознава, че както въздухът влиза в белите дробове отвън, така и този Аз влиза от духовен свят в това, което идва от бащата и майката, това, което е физически наследено. Точно както въздухът не изчезва, когато напусне белите дробове, така и този Аз, който има също толкова малко общо с живота на тялото, колкото белите дробове имат общо с въздуха, преминава през портата на смъртта.

Ако човек следва по-нататъшния път, той наистина стига, именно по отношение на засегнатия момент, през телесния живот, до много определени, сега наистина научни понятия, по отношение на които дори напълно оценените резултати от естествената наука са аматьорски. Човек стига до това, като се научи да прави разлика между това, което е вътрешното духовно „аз“, и това, което е наследено. Стига до формирането на истинска картина на това, което всъщност наследява от своите предци. Тези неща могат да бъдат засегнати само днес; искам само да ви насърча и не мога да дам нищо изчерпателно. Това, което наследяваме, е в най-дълбокия смисъл нашата собствена телесна форма. Всеки, който е наясно как това, което правим в известен смисъл в обикновения си психически живот, зависи от физиономията на тялото – под което имам предвид вътрешната структура на тялото – ще може да си представи, че човешкото същество живее живота си в наследените образувания на тялото, но основата винаги е наследената форма. Тази наследена форма, която от своя страна може да оформи веществото от своите структурни сили от това, което приемаме през живота си, докато достигнем полова зрялост, така че това вещество, което от своя страна предава наследството на потомството, сега съдържа формата. Това твърдение, което духовната наука трябва да добави към науката: че само формата се наследява от предците и че формата се наследява от потомците чрез веществото, е допълнение към естествената наука. То ще бъде

много информативно по отношение на определен въпрос, отнасящ се до връзката с висшите аспекти на човешкото същество.

Трябва да напредна в разглеждането на пътя на изследването на духовните светове. Първо описах как към импулсите на волята трябва да се добавят идеи, как самонаблюдението трябва да се случи в по-висш смисъл. Ако човек иска да опознае същността на човешкото същество, духовната същност на човешкото същество, тогава не само това самонаблюдение трябва да може да се случи, но и нещо друго трябва да се случи: човек трябва да извърши това, което в душата му води до укрепване на душевния живот от друга страна, което, използвайки технически термин, може да се нарече „медитация“. Можете да намерите повече подробности за това в споменатите книги; тук мога да дам само принципите.

Точно както видяхме, че във волята и нейните импулси идеите трябва да бъдат водени до самонаблюдение, така от друга страна, волята трябва да бъде въведена в живота на идеите. Това е още по-трудно. И именно въвеждането на волята в сферата на въображението, докато в противен случай ние оставяме образите да се движат според сетивните процеси или ги оставяме да се движат мечтателно, например в съзерцание на преживяното. Човекът, който иска да въведе волята в този свят на въображението, често се нуждае от години и години, за да постигне реални резултати. Въпросът в никакъв случай не е прост. Необходими са години и години, ако човек иска наистина да изследва сферата на духовния живот.

Въпросът е да се въведе волята в живота на въображението, така че човек да се научи, от една страна, да управлява въображението, както управлява ръцете. Волята трябва да бъде въведена във въображението. Това се постига най-добре, като се опитаме да се отделим от обикновения въображаем живот и да размишляваме само върху това, което въвеждаме в съзнанието си чрез волята. Следователно, човек не бива да въвежда такива идеи, каквито са дадени от външния сетивен свят или от обикновения чувствен свят; а самостоятелно създадени идеи или идеи, които са ни били внушени; те трябва да управляват живота на идеите. Ето това е произволът, чрез който се управлява животът на идеите. Но не бива да остава така, защото тогава човек не би стигнал до духовно изследване, а до сънуване. От една страна – и това може да звучи парадоксално – волята, произволът, трябва да бъдат въведени в въображаеми живот; от друга страна, тази воля трябва да бъде изключена, защото в противен случай човек би се впуснал във фантастично мислене, което не бива да се допуска.

Но ако продължите медитативния живот с търпение и енергия и се опитвате да продължите с идеите, които сами сте събрали, независимо дали са символични или подобни идеи, тогава вие внасяте такова съдържание в съзнанието си отново и отново. По този начин вие придобивате вътрешно овладяване на този въображаем живот. Човек опознава нещо, което преди е било изобщо невъзможно да се опознае. Постепенно се научава, че може да стигне до един ментален образ от друг,

дори когато в тези образи не е възприето нищо от външно сетивно възприятие, чрез чиста произволност. Въображаемостта на случаен принцип е само изпитание, само път, но постепенно се развива като самоочевиден вътрешен жизнен процес, тъй като човек забелязва, че точно както иначе, когато наблюдава външни идеи, не поставя произволно една идея след друга, сега забелязва, че сега трябва да следва нещо, което се влива в самите идеи; така че малко по малко, въпреки че сега следва хода на идеите навътре, човек не може да не развие една идея от другата също толкова редовно, а не произволно, оставяйки една идея да следва другата, както прави, когато следва хода на външното сетивно наблюдение. Точно както човек е подвластен на необходимост там, така и той постепенно е подвластен на чисто духовна, вътрешна необходимост. Точно както външният сетивен свят преобладава във външните възприятия, така и вътрешната духовност постепенно преобладава във въображението, което човек е развил по този начин.

Точно както другият метод, който описах, се издига от външната душа към истинската душа, така и по този начин човек се издига от въображението към духа, като открива духа като нещо обективно, точно както външният сетивен свят е обективен. Човек знае много добре дали просто нанизва съноподобни образи или... пропуски в преписа]. И като духовен изследовател, вие знаете точно дали... или преминавате през вътрешния процес, който... не произволно нанизва една идея след друга, а развива една идея от друга, както духът изисква тази последователност от идеи. По този начин, чрез медитативен живот, човек се издига до истинско наблюдение на духа.

Отново, ако искате да изпълните това в неговата строгост, това е работа, която трае години и изисква много повече отдаденост и готовност за жертвоготовност, отколкото астрономическата или химическата работа, но която води до вътрешно наблюдение на духа също толкова стриктно, колкото астрономическите, химичните, физиологичните методи водят до наблюдение на външните закони.

Този, който като духовен изследовател е преживял в безброй случаи как човек често започва път на изследване в определени области на духовния живот и който след това е видял как този път на изследване води през духовна необходимост, както през сетивна необходимост, този, който е преживял как това, което е следвал от определена отправна точка, се оказва различно от това, което е очаквал, съвсем различно от това, което е предполагал, може с право да говори за вътрешна необходимост на вътрешния духовен път. Тук няма произвол. Човек изпитва твърде ясно, когато е истински духовен изследовател, че преди да започне да изследва, той има погрешни представи, че вътрешната необходимост на пътя го води до идеи, до които не би могъл да стигне чрез сетивно наблюдение. Човек може да каже: Когато човек наистина напредва по пътя на духовното изследване, нещата обикновено се оказват съвсем различно от очакваното. И ако човек не иска да формира произволни представи в смисъл на изследване на духовния свят - той

очаква нещо съвсем различно и нещо съвсем различно идва. И човек е толкова изненадан от това, колкото би бил от неочаквано преживяване във външния свят. Тези неща не се разглеждат, защото се очаква всеки да премине през тях – въпреки че би било желателно колкото се може повече хора в днешно време да следват пътя на духовното изследване до степента, до която човек може да следва моите книги, така че да могат да свидетелстват от собствения си опит, че духът и участието на човека в духа са реалност. Но за да направим духовната наука част от нашата култура, да усвоим това, което духовното изследване изважда наяве, не зависи от това самият човек да бъде духовен изследовател. Това, което трябва да се изследва в духа, трябва да се изследва чрез онези вътрешни пътища – всъщност те са външни пътища – които ще намерите описани в моите книги; но след като нещата бъдат изследвани, всеки с обикновен здрав разум може да ги намери потвърдени. Бих искал да кажа: Въпреки че днес, до известна степен, всеки може да стане гледач – не е нужно да си гледач, за да разпознаеш духовното изследване като такова, а по-скоро можеш да поставиш това, което духовното изследване изважда наяве, в служба на живота, точно както можеш да поставиш това, което химията и физиката носят в служба на живота, без самият ти да си химик или физик – бих искал да използвам сравнение, за да характеризирам това, което трябва да се характеризира: Не всеки може да бъде часовникар, но повечето хора ще разпознаят часовника. Не всеки може да бъде гледач; но това, което науката за гледача може да изследва за природата на човека, е от значение за живота на всяко човешко същество. Когато някой влезе в работилница на часовникар, той вижда, че часовникът не се е сглобил случайно. Можете да видите това в часовника. Когато гледачът показва духовните сили и същества, от които произтичат животът и неговите факти, неговите същности, животът и фактът на живота са налице за всеки човек. И точно както човек може да разбере, без да е видял часовникаря на работа, от начина, по който е направен часовникът, че е сглобен от него, така и след като гледачът каже, че животът е дошъл от духа, може да прецени дали това, което стригащът казва, е правилно или неправилно. Освен това, не е така, че духовното развитие идва пред човечеството, без да се каже как се стига до резултатите му. Защото всеки може да наблюдава дали това, което стригащът има да каже, е разумно, как той стига до резултатите си. И това, което се открива в хода на духовното изследване, постепенно ще трябва да стане част от нашата култура, именно поради причината, че напредналата наука, по-специално, няма методите да стигне до самото духовно познание, защото, от друга страна, това прави необходимо да има различен начин за достигане до духовно познание. И дори ако днес все още съществуват много предразсъдъци срещу духовната наука, те ще бъдат разсеяни от факта, че хората все повече ще разпознават как животът потвърждава това, което духовният изследовател има да каже.

Бих искал накратко да спомена поне един момент: наскоро една добре позната личност тук, в този град, д-р Рителмайер, посочи религиозното значение на духовната наука, както е предвидена тук, в редица прекрасни статии в „Християнския свят“. Той също така силно и подходящо характеризира самата природа на тази духовна практика, която води до духа. Наскоро в „Християнския свят“ бяха повдигнати възражения срещу тези твърдения от друга страна, която също е високо ценена. Не искам да засягам тези възражения повече, просто искам да ги посоча. Казват, че основна грешка на тази антропософски ориентирана духовна наука е, че човек не разчита на чиста благодат, че духът ще дойде при него, така да се каже, че човек ще бъде благословен, както е надарен с талант, с гений, а че тази антропософски ориентирана духовна наука се опитва да отведе душата в духовния свят, духовното царство, чрез произволни упражнения. Това се характеризира като особена грешка; това показва, че нищо друго освен това, че тази страна, която е толкова високо ценена от онези, които се бунтуват срещу пастор Рителмайер, просто не разбира кое е важно.

Ако човек напредва от душата към духа, да, ако човек напредва само от обикновеното душевно преживяване към истинската душа, тогава той не достига нищо друго освен дейност, а това би било точно погрешно, ако иска да остане пасивен по отношение на духа. Защото всичко, което идва при човек в пасивно състояние, го прави зависим от тялото. Да живееш самостоятелно в духа трябва да бъде свободен акт, акт, който произтича изцяло от произвола на човешкото същество. Без да влезеш в духовния свят по свободно решение, човек не може да влезе в него. Всеки, който говори за духа като за нещо, което може да бъде постигнато без това свободно влизане в духовния свят, не знае какво е дух; той познава само душевния живот, който, по един повече или по-малко изтънчен и сложен начин, въпреки това е зависим от тялото.

Така се вижда как днес, дори в най-влиятелните кръгове, няма и най-малка представа за това какво всъщност е духът. Този истински дух е активен дух, той не е нещо, с което човек може да се свърже само пасивно. Най-много човек излиза от същността на духа; човек отрича дух, когато развива само това, което се държи пасивно. Трудността при навлизането в духовното царство се състои именно във факта, че човек влиза в него произволно, от една страна, но че това може да бъде само изпитание, че се натъква на други необходимости, че всичко се оказва съвсем различно от очакваното. Човек развива волята в живота на въображението, но в крайна сметка знае, че може да развие тази воля само като обърне погледа си от една точка към друга. Но волята трябва да надделее във всичко, за да може наистина да влезе в ума. Това е същността.

И когато се научим да разпознаваме чрез директно съзерцание какво е истинската душа във връзка с огледалния образ на тази истинска душа, тогава се научаваме да познаваме душата - показах преди как да разпознаем Аз-а като нещо, което е поето

от тялото - ние се научаваме да познаваме истинската душа във връзка с това, което са само обикновените душевни преживявания. Опознаването на тази истинска душа, достигането до съзерцанието на тази истинска душа, води едновременно до знанието, че тази истинска душевна същност не е затворена в границите между раждането и смъртта. Преди всичко, човек се научава да разпознава как тази истинска душевна същност всъщност е угасена от живота на тялото, как тя може да бъде видяна в истинската си форма чрез съзнанието, което е разширено, както го характеризирах, може да бъде видяно преди раждането или зачеването и след като човек е преминал през портата на смъртта. Човек се научава да разпознава, че външният живот на земята изобщо не е такъв, какъвто си мислим в обикновения живот.

В обикновения живот човек има идеята: е, това, което човек преживява между раждането и смъртта, го спохожда по следния начин. Случайността носи едно, носи друго; животът е просто конфигуриран от сетивния външен свят. Не може да бъде друго освен да имаш тази идея в обикновения живот. Но самата тази идея го води до известно бедствие, когато може да обмисли живота на душата. Ако имате това чувство, тогава знаете, че всъщност бихте угасили самия този душевен живот, ако угасите външните преживявания. Думата „душа“, абстрактното понятие „душа“, не е важно; важен е истинският, смислен душевен живот.

Но запитайте се, когато навършите 40 години, какво всъщност е това наистина конкретно, истинско съдържание на вашия душевен живот. То е всъщност това, което са вашите преживявания. Не можете да отделите преживяванията от вашия душевен живот. Помислете какво имате в душата си и как би било различно, ако бяхте преминали през различни преживявания. Това сте вие самите и тези преживявания са се превърнали във вас. Когато се появят преживявания, както е в случая, тогава казвате, че вашата душа всъщност се е издигнала при вас, както е в случая. Наблюдението на истинската душа показва, че това не е така; тя ни води в далечината, както телескоп ни води в далечината, тя ни води отвъд раждането и смъртта. Виждаме в светове, в които сме преди раждането или зачеването, в които ще бъдем след смъртта. Виждаме в тези светове и знаем: Това, което преживяваме тук от момента, в който станем съзнателни, до смъртта, когато загубим земното си съзнание и придобием различно, това, което ни приближава, не е случайно. Това е така, защото ние, да речем, сме живели от 1872 до 1925 г., но защото преди това сме живели в духовен свят и сме се обединили с това, което сме наследили като тяло от духовния свят, и сме били доведени надолу от духовния свят чрез вътрешните копнежи на душата, за да преживеем поредицата от преживявания, които могат да бъдат преживени на мястото и времето, в които сме родени. Кой са външните преживявания на живота, какво ни подхожда като копнеж, като воля да го изпитаме, то съществува в нас преди този живот.

Тези външни преживявания определено са свързани с това, което сме преживели в духовния свят, преди да преминем към зачеване или раждане. А това, което преживяваме като вътрешни душевни преживявания: Ние растем вътрешно, духовно с външните си преживявания, развиваме определени навици, придобиваме идеи, които ръководят живота ни и така нататък. Човек наистина може да се запита: Какво значение има това вътрешно преживяване за света извън нас? Човек може да се запита. И един съвременен философ, който е странно обсебен от оплакването от философията – той казва: Човекът няма повече философия от животното и се различава от животното само по това, че... [празнина] – който е професор по философия в университета, той разглежда вътрешния живот на човека и казва: Естественият живот, животът във великия свят, всъщност тече своя път, без да се занимава с вътрешния живот. И той използва израза, този философ: Природата е велика и възхитителна, а ние се мръщим!

Човек лесно би могъл да стигне до тази мисъл, ако няма връзка с духовния свят. Човек би могъл да се запита: Защо, освен събитията, които се случват в космоса, се случва и нещо друго, което наподобява образ на космоса? Истината е следната: Докато външните душевни преживявания са копнеж от нашето духовно съществуване преди раждането, вътрешните преживявания, постепенното превръщане на душата, това, което расте в нас като чувство за живот - това е, което пренасяме в духовния свят чрез смъртта; това е зародишът на това вътрешно преживяване към това, което преживяваме след смъртта.

Така ние биваме водени отвъд раждането и смъртта в духовен свят, не чрез разсъждения, а като се стремим първо да развием способността за наблюдение, чрез която можем да схванем вечното в умствения си поглед. Тя развива перспективата към света, в който наистина се намираме. Духовната наука ни води към съзерцанието на духовния свят, към развитието на това, което в разширен смисъл може да се нарече, заедно с Гьоте, „духовни очи“ и „духовни уши“.

И отново, съдбата на човека, да извлече нещо специфично от изобилието на материята, когато се замислите какви сме самите ние и какви са нашите съдби – и въпреки това, обикновеното съзнание отново е на мнение: Случва се, както се случва, тази съдба; от една страна, тя е сбор от съвпадения, които се групират в едно цяло, от друга страна, фактът, че ние самите сме тази съдба, ако наистина обмислим не само абстрактни понятия. Когато разгледаме това, отново стигаме до дисхармония между това, което обикновеното съзнание вижда в съдбата, и това, което всъщност е съдбата за това, което ние по същество сме като човешки същества.

Когато човек се издигне, като преживее вътрешната необходимост, както я описах, във въображението си, като е способен да наблюдава ума, той или тя се научава да разпознава, че тялото е отражение на ума, точно както обикновената душа е отражение на истинската душа. Но също така това, което преживяваме като съдба, е

в известен смисъл отражение на духа, само че нещо действа в живота ни, което е скрито от обикновеното съзнание. То има ефект, когато виждаме как съдбата ни се приближава към нас – духовното наблюдение показва това – то има ефект върху настоящия ни живот, който излъчва като сили от по-ранни земни животи. Това е мистерията на волята, мистерията на факта, че волята, без да знаем за това – защото е в несъзнаваното – че тази воля, точно както гладът се чувства привлечен от храна, се чувства привлечен от това, което след това носи своята съдба.

Причината, поради която знаем толкова малко за тази воля в настоящия си живот, е, че това, което сега работи като воля за оформяне на нашата съдба, изобщо не работи в обикновения живот. Точно както семената на външните преживявания на душата се намират в пренаталния живот, така и волята, която оформя съдбата ни, се намира в минали земни животи. И мъдростта, която се развива в душата, която е скрита в старостта, преминава с нас през портата на смъртта, нараствайки от въображението до волята за следващия живот на земята.

Не само можем да виждаме през душата, ако сме способни да разширим идеите си, като прокараме нишки от душевния живот към духовния живот, но можем да виждаме през целия ход на човешката вечност чрез раждания и смърти. Чрез първите степени на самонаблюдение ние първо научаваме, че Азът е нещо, което се свързва с наследеното тяло. Научаваме се, че преживяванията ни на душата са извлечени от духовния свят, през който преминаваме преди раждането. Учим се да разпознаваме, че съдбата, мъдростта на живота, е това, което води до многократни и многократни земни животи.

Днес бих могъл да ви дам само няколко насоки, можете да прочетете повече в книгите ми. Утре ще имам да кажа още няколко специални неща. Указанията, които дадох, трябва преди всичко да характеризират факта, че духовната наука не е за сънуване или създаване на концепции за света, а че духовната наука се основава на истинско, истинско изследване, на вид изследване, което е също толкова строго вътрешно, колкото външните природни науки са строги в своята област - да, дори по-строги. Тези, които са следвали духовния път, могат да кажат това. И че тази духовна наука може да хвърли светлина и върху научните области, можете да видите от последната глава на моята книга „От морските струи“.

Може да се каже, скъпи присъстващи, че това, което се изследва като дух, всъщност хвърля светлина върху това, което ни заобикаля като природа. Това не обезценява естествената наука, но е толкова ограничено, колкото е ограничен погледът, който някой има, когато опипва тъмна стая, в сравнение с погледа, който някой има, когато запали лампа и осветява предметите. Разбира се, когато опипвате предметите в тъмното, единия, втория, третия - винаги чувствате едно и също нещо. Следователно не е изненадващо, че стаята, която просто опипвате, се описва по един и същи начин от всички. Тъй като естествената наука провежда изследвания в духовен мрак, понятията винаги са едни и същи сами по себе си, но тъй като когато

запалите светлина, можете да я осветите тук и там, конфигурацията ще бъде различна от различните точки. Оттук и лесно откриваемото, но в никакъв случай не уместно възражение, което човек обикновено прави, че единият духовен изследовател говори това, а другият онова. Това е така, но е така, защото духовният изследовател първо също така запалва светлината духовно от определена гледна точка.

Но има изход. И именно посоката, която аз самият представлявам, търси този изход. Хората се отдръпват от вътрешната драма на душата, от драмата на познанието, през което човек трябва да премине, защото се страхуват да не навлязат в субективното. Това е преходна фаза, но след това навлизате в сфера, където духът е обективен, където духът може да бъде описан от всички страни по същия начин, както може да бъде описан светът на сетивата. Ако запалите светлина в една стая, имате само определен аспект от стаята. Ако обърнете светлината, впечатленията си противоречат; стаята изглежда различно от всяко място, но постепенно получавате обективен поглед върху цялата стая.

В частност, духовно-научното направление, към което се стремя, се стреми да прилага методите на духовно изследване и да осветява всичко със светлината на духа, но се опитва да го прави от различни гледни точки. Това води до различно нещастие, но не е чак толкова лошо, че докато някой иначе казва, че духовен изследовател, който заема различни гледни точки, си противоречи. Той си противоречи, но го прави, за да го характеризира постепенно. Това е основата на наскоро толкова популяризираните критики на моя мироглед, където се търсят противоречия. Тези противоречия не струват повече от четири снимки на четири страни на една стая. Духовният изследовател трябва да си противоречи по определен начин, като характеризира живота от различни гледни точки. Само неразумни хора могат да дойдат – именно поради наличието на различни образи, които духовният изследовател дава, той иска да покаже своята обективност.

В обикновения физически сетивен свят наистина е така, че човек не е нужно да бъде изложен на това, ако просто описва външни факти. Но в духовния свят е различно. Духът е живо същество, а живота има своите противоречия. Всъщност, всеки, който е запознат с духовната наука и след това внимателно и съвестно се потопи в начина на мислене на естествената наука, както е развита в наши дни, ще открие, че естествената наука не само не противоречи на духовната наука в нито един от своите детайли, но е пълно потвърждение на всичко, което духовната наука има да каже.

Затова бих искал да кажа: духовният изследовател не се страхува да бъде проверена неговата гледна точка, всъщност от това гледната му точка да бъде стриктно проверявана от най-разнообразните духовни школи на мисълта, които иначе съществуват. Просто проверете какво има да каже духовният изследовател срещу истинската естествена наука, а не срещу повърхностната естествена наука.

След 30 години монизмът все още представлява това, което естествената наука е преодолеля. Ако проверите какво има да каже духовният изследовател срещу истинската естествена наука, ще го намерите потвърдено. Духовният изследовател не се страхува от истинска научна проверка. Затова никога няма да посъветвам никого, който се чувства привлечен от това, което наричам духовна наука, да вярва в силата на суеверието, да се въздържа от изпитване, да се поддава на сляпа вяра. Не, никой не трябва да вярва на казаното, никой не трябва да приема нещо за авторитет. Но той би го разбирал толкова повече, колкото по-съвестно го изпитва в естествения живот на настоящето.

По същия начин може да се провери и в религиозния живот. За тези, които стоят на почвата на духовната наука, е ясно, че религиозният живот - както показва д-р Рителмайер - получава твърда опора, сигурност, чрез това, което може да се преживее от духовната наука, опора, която е необходима днес. Човек не бива да се поддава на това погрешно схващане: духовната наука не се противопоставя на религиозния живот. Тя не казва: Не ходете на църква! Не, религията не трябва да бъде заменена от духовната наука и духовната наука не трябва да бъде нова религия, а иска да бъде нещо, което стои редом с научното изследване като научно изследване, но което, за тези, които подхождат към религиозния живот от духовно-научна гледна точка, обогатява и по-здраво утвърждава този религиозен живот. Духовната наука не казва: Ходете на духовна наука и не ходете на църква! А: Ходете на духовна наука и ще видите какво има да каже религиозният живот в нова светлина.

И самият живот, социалният живот, етичният живот, правният живот, целият живот, дори непосредствената практика на живота, всичко това може да бъде обогатено от духовната наука, тъй като тези, които не стават скептични, получават идеите си по такъв начин, че те по-добре да съответстват на реалността, така че човек да не мисли, че е практичен човек, а всъщност е мечтател, а по-скоро идеи, пропити с реалността, чувство, което има вътрешна сигурност, воля, която може да намери своята насоченост в живота, която може да намери пътищата през живота, това е, което хората могат да открият от духовното изследване.

Духовното изследване не бива да се разбира като теория, а като нещо, което преминава през живота като есенция, което прави хората полезни и силни за живот. Така че можете да се обърнете към науката, можете да се обърнете към религията, към самия живот – духовната наука няма да попречи на никого да го направи. Тя ще се радва да бъде изследвана от науката, от религията, от самия живот. Защото този, който е здраво стъпил в нейната почва, знае, че тези тестове няма да го опровергават, а че тези тестове, ако се провеждат сериозно, винаги ще го потвърдят.

Не че човек не може да сгреши в областта на духовната наука, но грешката е възможна във всяка област. Не това е въпросът. Духовният изследовател не изисква

сляпа вяра в авторитета. Той казва: Иди и провери духовната наука; тя само ще спечели в науката, в религията, в живота. Давай и провери духовната наука спрямо светогледа на Йоханес Мюлер, впрочем; и духовната наука не се страхува да загуби нищо, правейки това. По никакъв начин няма да хвърля срещу Йоханес Мюлер обвинението, което той ми отправи в отговор на статиите на пастор Рителмайер: че духовната наука е нещо изкушаващо, че представлява ново изкушение за хората. Това би било малодушие; тогава хората могат да се оставят да бъдат изкушени, ако антропософският мироглед се окаже изкушение - те сами ще разпознаят, когато не им се внушава, че са изкушавани, а когато им се каже: Отидете на науката, отидете на религията, отидете на живота, дори отидете на Йоханес Мюлер - ще откриете, че духовната наука не се опровергава от това, а се потвърждава от науката, от религията, от живота и дори от Йоханес Мюлер. За тази духовна наука - както успях да скицирам - утре искам да кажа нещо за условията в самия духовен свят - тази духовна наука иска истинска наука, иска съвестно придобити знания. И преди всичко, тя трябва да бъде въведена в културния живот по такъв начин, че да може да издържи на въздействието, идващо от естествените науки.

Дю Боа-Реймон, физиолог, когото високо ценя, в своите известни изследвания върху животинското електричество и в други блестящи речи е обяснил много за това как да се характеризира по-новата естествена наука. Но в същото време той каза: тази естествена наука може да се разпростре само до света на сетивата, защото отвъд това науката трябва да престане да съществува. Това беше изречение. И днес широк кръг от човечеството е под нейно влияние. Но какво означава това изречение - нека го изразя чрез сравнение: някой вижда дърво, което расте от земята. Как е вкоренено в земята, не можеш да видиш отвътре; това те притеснява. Дървото расте и расте: това, което е в земята, има нещо общо с него. Сега искаш да погледнеш дървото със средствата, с които разполагаш, изкопаваш го; пускаш корените му във въздуха. То умира, бива убито, защото е изкоренено. В по-ново време, тъй като хората не искали да преминат от човешкото познание за външния сетивен свят към това, което е в основата на всяко познание в духовния свят, били правени опити да се изкорени знанието за природата, както се изкоренява дърво. Точно както дървото умира, така и знанието умира, когато бъде откъснато от почвата, духовната почва.

В бъдеще духовната наука трябва да предоставя все повече и повече доказателства, че когато сме откъснати от почвата на духовния живот, можем да развиваме само механична, материалистична наука. Вместо поговорката на Дю Боа-Реймон: „Търсим наука, но там, където започва свръхсетивният живот, науката свършва“ – вместо тази поговорка, трябва да има проникателната поговорка, отношението: Когато знанието и науката бъдат изтръгнати от почвата на истински духовния живот, тогава науката умира. Не че науката трябва да спре там, където започва свръхсетивният свят, а когато науката се търси извън свръхсетивния свят, тогава

истинската наука умира, бива изкоренена и убита. Това ще бъде убеждение, което свързва хората с духовния свят по отношение на техните нагласи, и това убеждение – което духовната наука се стреми да постигне – трябва да стане убеждение на колкото се може повече хора в бъдеще.

Откровения на несъзнаваното в живота на душата от духовно-научна гледна точка

Уважаеми присъстващи! Във вчерашната лекция, в която си позволих да характеризирам същността на духовната наука, както е предвидена в тези разсъждения, посочих как тази духовна наука не е възникнала от произвола на един човек или няколко души в настоящето, а как се е превърнала в необходимост именно чрез появата на естествената наука, която е показала такъв голям успех; как тя трябва да стои редом с тази естествена наука, защото тази естествена е била принудена, за да стигне до своите блестящи резултати, да развие такива методи, такива форми на изследване, такъв начин на гледане на нещата, които всъщност са полезни само ако човек иска да изследва и разпознае полето на външната природа, но които се оказват неподходящи, ако човек иска да опознае полето на духовния живот в истинската му форма, в която то може да бъде достъпно за човека.

Вчера вече намекнах как този научен подход в известен смисъл твърди между редовете на своята работа, че само човешкият стремеж към познание, насочен към сетивния свят, може да доведе до истинска наука и как този научен подход от самото начало осъжда това, което иска да дойде от други, ако не и по-малко строги източници на познание, към наука за духа.

Сега може да се каже, скъпи събрали се гости, че не само естествената наука в това отношение затруднява възникването на духовната наука – може да се каже и днес – но също така, че специфичното естественонаучно отношение, което се генерира в тази област, поражда навици на мислене и начини на чувстване, които са против истинското духовно изследване. Въпреки това, духовното изследване има цел, която не може да бъде отблъсната от човешката душа. Следователно, точно във време, когато духовното изследване е отхвърлено от признатата наука, от една страна, а от друга страна, се развиват навици на мислене и начини на чувстване, които правят духовното изследване непривлекателно – точно в такова време, когато човек иска да се обърне към науката поради общи образователни предразсъдъци – в такова време, нуждата да се знае нещо за духа трябва да се събуди още повече.

И то се пробужда дори в средите на естествените учени. Но там човек е свикнал да се посвещава на такова мислене, на такова изследване, което протича чрез ръката на това, което външната природа предлага под формата на факти, на същности, на събития, които човек може да извлече от нея чрез експерименти. Свикнали сме да гледаме нещата, към които е насочен и ръководен изследователският живот на душата от външното. И така, точно там, където дори сред научно настроените хора е възникнала нуждата да се научи нещо за вечното, безсмъртното в човешката природа, човек също иска да изследва тази област по същия начин, както изследва областта на самата природа.

Тогава човек може да разчита само на много специфични явления, явления, които, така да се каже, не изискват самата душа да бъде подготвена чрез всякакви упражнения, както обсъждах вчера, за да може да провежда изследвания в определена област. Възниква известно нежелание да се изследва това, което, така да се каже, първо трябва да бъде призовано, защото е скрито от обикновеното съзнание. Човек би искал също така да изследва душата, като се обърне към нещо, което се представя външно по същия начин, както се представят природните явления.

Следователно, определена област, която се простира в обикновеното съзнание на човешкото същество, така да се каже, която мистериозно се простира в това съзнание, определена област на съществуване, е била многократно разглеждана в последно време: широката област на това, което днес се обобщава с доста широкосърдечния, може да се каже и неинформативен, израз на „несъзнаваното“. И тъй като духовната наука се бърка с много теми, които се пренасят в несъзнаваното, в категорията на несъзнаваното, самата духовна наука е длъжна да изясни собствения си подход към тази област на така нареченото несъзнавано. И затова си позволих да обявя втора лекция, разсъждение, което от духовно-научна гледна точка се фокусира върху откровенията на така нареченото несъзнавано.

Разбира се, тъй като това е широка област, мога да разгледам само определени групи от това, което се счита за сфера на несъзнаваното. И така, днес ще разгледаме феномена на една широка и прекрасна област, която е добре позната на всяко човешко същество в нейното проявление: феноменът на сънищния живот. След това, уважаеми присъстващи, ще разгледаме онези други феномени, в които толкова много хора днес се стремят да получат представа за нещо, което е в основата на човешкото същество като душа и дух. Ще разгледаме феномените, които са обобщени под термина сомнамбулизъм, който включва всичко, което все още се наблюдава от много хора днес с такава надежда за прозрение: феномените на медиумизма и други подобни.

Но след това има човешко поле на дейност в сферата на несъзнаваното, което всеки познава, тоест, така да се каже, е спътник в живота на всеки, но което човек понякога се страхува да погледне, защото вярва, че като го погледне, отнема магията на тази сфера: визирам областта на художественото творчество, за която всеки може да се убеди чрез външно наблюдение, че тя до известна степен принадлежи към областта на неразбираемата, не напълно съзнателна човешка дейност, а произтича от определен несъзнателен или подсъзнателен източник на човешката природа.

И накрая, тези области на несъзнаваното включват самата духовна дейност, за която говорих вчера като метод на духовно изследване. Тя включва духовната дейност, чрез която духовният изследовател иска да подготви душата си да погледне в духовната сфера по такъв начин, че човек наистина да може да

разпознае духовния свят, който обгражда човека и към който той принадлежи. Днес бих искал да подложа тези групи несъзнавани феномени на един вид наблюдение пред вас, въпреки че трябва да се ограничи до строго духовно-научно наблюдение. Царството на сънищата е познато на всеки и въпреки това, за всеки, който започне да се задълбочава по-дълбоко в сферата на съновения живот, то става все по-чудно и чудно, така да се каже. Съновният живот на човека е поле, покрай което човек само когато го погледне повърхностно, подминава без учудване. Колкото по-внимателно се вглежда човек в него, толкова повече усеща, че в този съновен живот има нещо, което се обявява като висшата природа в човешката душа, дори и да се обявява хаотично в съновния живот. Разбира се, ние внасяме своите лични, свои егоистични интереси във всяка област, включително и в областта на съновния живот, и така се случва, че към съновния живот бяха прикрепени най-суеверните, най-ненаучните тълкувания, които, разбира се, би трябвало да бъдат изключени, ако ставаше дума за истинско когнитивно тълкуване на този съновен живот.

Този, който вярва, че гледа на подобни преживявания от съня от научна гледна точка, които се отнасят до всякакви суеверни надежди, няма да може да се убеди в собствената си вяра пред научното разглеждане на съня. Но от друга страна, човек трябва само да погледне този съня и ще открие, че нахлуващите сънища от човешкия сън или полусън се намесват по забележителен начин в съществуването на човека, в целия човешки живот. От една страна, виждаме как сънищата могат да бъдат повлияни от сетивни стимули, които са само частично ефективни. Всеки е запознат с нещо като, да речем, заспиването близо до светлина. Ако бяха будни, щяха да видят светлината близо до светлината. Те заспиват. Светлината прави впечатление върху окото му, което не се обработва по обичайния начин, и той може да сънува, в резултат на непълното впечатление от светлината, пожар, към който след това прикрепя всякакви сънищни образи! Той може да прикрепя цяла вътрешна драма към тези сетивни стимули. И човек би могъл да разкаже много истории, ако искаше да разкаже всички видове сънища, които са свързани със сетивни стимули.

От друга страна, имаме сънища, които произтичат повече от телесното настроение на човека, от цялостното усещане на човека, независимо дали човекът е в някакво общо настроение, например, общо настроение, което му се струва като хладка вана, в която се чувства удобно, докато лежи в леглото и сънува приятно. Или ако сънува вряща печка и се събужда с биещо сърце, така че сърцето се е символизирило в печката в съня. Тук говорим за това, което се преживява в съня от вътрешни стимули на организма.

И ние, от своя страна, имаме другата широка област на сънищата, която се свързва с паметта, с това, което се крие в нашата памет, от която след това се извежда определена област чрез образите от последните няколко дни и ни се представя в сън с вътрешна драма. Но чрез такава, бих казал, педантична класификация се

извиква това, което всеки знае достатъчно за прекрасния свят на сънищния живот. Някои особености на сънищния живот, които са и по-общоизвестни, вече са подходящи да ни отведат до това, което след това искаме да наблюдаваме относно същността на съня.

Всеки знае, че в сънищата сме съвсем различни хора, отколкото в будния си живот. Например, образите в сънищата могат да ни накарат да извършим престъпления, които никога не бихме извършили в обикновения живот. Образите ви показват в морално състояние, което би било строго осъдително, в което никога не бихте могли да изпаднете в обикновения живот. Последователността на образите показва, че те не съдържат това, което се нарича приложение на обикновена логика. Логическата връзка на образите в сънищата е нещо, което рядко се случва в тези образи в сънищата, а когато се случи, логиката на съня е от своя страна само сънувана; ние си спомняме нещо по сънноподобен начин, което вече сме обмислили логично, и логиката ни се струва само идваща от паметта. Но на тези, които могат да наблюдават сънищния живот, е показано, че не са в състояние да приложат логика към съня по време на самия сън.

Една особеност – просто искам да подчертая нещата, които могат да ни накарат да разберем същността на сънищата от духовно-научна гледна точка – една особеност на сънищния живот всъщност е твърде малко оценена от философска гледна точка в науката или по друг начин, в която се занимаваме с него, и ще видим, че можем да я оценим още повече, когато разгледаме други явления от живота, които принадлежат към несъзнаваната сфера на живота. Фактът е, че в сънищата си ние всъщност не излизаме от цялостното състояние, в което се намираме по време на сън, по отношение на външния свят и собственото си тяло. Посочих обаче, че сънищата възникват от външни сетивни стимули и изглежда сякаш се свързваме с външния свят в сънищата си, докато в сънищата си не го осъзнаваме.

Това е само привидно. Ние не възприемаме сетивните впечатления така, както когато сме будни, а по символично трансформиран начин. Първо нещо трябва да се случи с тях, те трябва да се трансформират в образ. Не можем да абсорбираме самото сетивно впечатление. Нямаме връзка с външния свят, когато сънуваме; нямаме връзка с външния свят със сетивата си, откъснати сме от външния свят в сънищата си, въпреки че сънищата ни се колебаят, точно както сме откъснати от външния свят в съня без сънища.

И отново, другата област от живота в сетивния свят, областта на действието, областта на телесното движение, на активността чрез телесно движение, е изключена от нормалните сънища. Вече е ненормален сън, когато някой преминава от сънуване към сомнамбулизъм или подобно. В нормален сън имаме образа на това или онова. Но това изпълнение на действие или дейност не е нещо, което осъществяваме чрез опорно-двигателния си апарат; не установяваме никаква връзка с външния свят. Всичко това остава заключено в нас, точно както самите ние

сме заключени в себе си, когато спим в съня. По този начин, когато сънуваме, имаме истинска връзка не със сетивните органи, не с опорно-двигателния си апарат, а със собственото си тяло. Нормалният сън е нещо, което привлича към живота на съня, което протича през живота на съня, но не въвежда сънуващия в никаква друга връзка или състояние по отношение на външния свят, освен в това, в което е в съня без сънища.

Тази област, която може да бъде дефинирана така, както аз я дефинирах сега, тази област на сънувания живот, трябва да бъде ясно разграничена – и след това ще разгледаме важните разлики в същественото разглеждане на сънувания живот – от всичко останало, което се случва в човешкия живот по такъв начин, че, така да се каже, несъзнаваното, непринадлежащо на човешкото съзнание, навлиза в този човешки живот. Има добри изследователи, които вярват, че образът на съня като такъв, образът на нормален сън, трябва да се счита за същото като халюцинация. Халюцинацията е също нещо, което, подобно на виденията и други подобни, се издига от подсъзнанието в човешкото съзнание; халюцинацията също е образ. Но, скъпи читатели, всеки, който сравнява халюцинация с образ от сън, много греши. Преди всичко трябва да се подчертае, че човек, който сънува, не изпада чрез сънуването в състояние, пред което е безсилен с будното си съзнание.

Халюцинацията трябва да се характеризира с факта, че човекът е безсилен срещу нея с будното си съзнание. Халюцинацията нахлува в обикновеното съзнание и човек трябва да осъзнае, че причината за това е промяна, макар и скрита промяна, в самото човешко тяло; именно някаква част от човешкото тяло поражда халюцинациите.

Душата и духът на човека първоначално са безсилни пред промените в човешкото тяло. Само от тялото може да възникне това, пред което човекът е изправен безсилно. Сънят навлиза в човешкия живот и оставя телесната конституция, телесната структура, неоспорвана, така че когато човек се върне към будния живот, той се озовава в нормалната телесна конституция. И тогава той ще може да има, бих казал, правилното състояние на съзнание спрямо съня, ако не го постави в обикновения живот, което халюцинаторът прави с тази халюцинация.

Самото наблюдение на халюцинацията ясно показва, че човек си има работа с нещо много различно от съновидения образ и че то е свързано с човешкото тяло. Но тогава от халюцинациите, обсесиите и други подобни може ясно да се види, че те възникват без никакъв стимул от външния свят, че възникват, ако наистина възникват от природата на тялото, то поне от вътрешната природа на човешкото същество; и това е, което халюцинациите имат като своя особена черта, това е, което виденията имат като своя особена черта, обсесиите като своя особена черта, че тази физическа природа на човека работи без органите, които го свързват с външния свят на реалността, без органите, които участват по начина, по който обикновено участват в будния живот, в производството на халюцинации, видения и

обсесии. Това вече не е така, когато настъпи онова състояние на човешката природа, което се обозначава с думата „сомнамбулизъм“.

Може да се каже, че чрез сомнамбулизма, чрез медиумизма, човешката природа е подтикната да пренесе неправилната телесна конституция, която здравият човек преживява чрез вътрешно възприятие, върху връзката на човешкото същество с външния свят. Сетивата, а също и в известен смисъл човешката опорно-двигателна система, са заразени от вътрешната неправилност на телесната организация, когато човек действа като сомнамбул или медиум. Това може да доведе до това сомнамбулът да не възприема преживяването в света по нормален, редовен начин, а по-скоро, защото не активира сетивата си така, както са формирани от света, а по-скоро ги заразява от природата на тялото, така че да възприема околната среда по такъв начин, че да не я възприема чрез обикновена сензорна дейност.

Тук навлизаме в сфера, която има сензационен ефект върху хората и е опасна и съблазнителна сфера. Тя съблазнява хората да търсят всякакви мистерии, за да намерят отговори на всичко, което искат да знаят, а не се среща в нормалния живот. Можем да видим, че дори хора, които мислят добре от гледна точка на естествените науки, извън естественонаучния си поглед върху света, многократно и отново стигат до вътрешно неудовлетворение, до по-висш копнеж за знание във връзка с духовното и след това по някакъв начин се опитват да задоволят този копнеж за знание именно в областта, която сега се обсъжда. Може да се види, че великите натуралисти могат да бъдат напълно обзети от това, което им се струва като „чудесни откровения“ в тази област. Могат да се цитират много примери от историята и от съвременния живот, където натуралисти, които са изключително важни в собствената си област, когато искат да изследват духовното, многократно се връщат към явленията, свързани със сомнамбулизма, за да открият нещо за духовната сфера.

Сред многото случаи ще спомена само един от най-скорошните, случил се с английския философ и учен сър Оливър Лодж. Сър Оливър Лодж загубил сина си на френския фронт. Още преди синът му да бъде изпратен на фронта, негов приятел в Америка му писал, че нещо ще се случи със сина му, но когато това се случи, душата на човек, който вече е преминал през портите на смъртта, починал отдавна, ще застане до сина му и ще му помогне. Разбира се, отначало този приятелски намек се запазил доста неясен. Човек би могъл да си помисли, че синът ще бъде в опасност във войната и че душата на отдавна починалата личност ще се намеси от духовния свят, за да защити сина. Човек би могъл да мисли и съвсем различно. Накратко, синът паднал на бойното поле.

Сега човекът, който беше писал на сър Оливър Лодж от Америка, си мислеше, че може, разбира се, да обърне нещата така, че след като синът е починал, душата му сега да е в духовния свят и че тази душа в духовния свят ще бъде доведена от душата на приятеля, който е бил там дълго време. В същото време - мога да кажа

това след внимателно проучване на този случай - в същото време, така да се каже, медиуми бяха въввлечени в средата на сър Оливър Лодж. И сър Оливър Лодж, който написа подробна книга за цялата ситуация, която наистина изглежда като строго научно написана книга, като книга, написана от някой, който е не само запознат с научния начин на мислене, но е запознат и с цялата съвестност, която трябва да е свойствена на един научен изследовател, сър Оливър Лодж беше поставен в среда на медиуми. Той внимателно записа какво тези медиуми, като проявление на душата на Сина, бяха разкрили от отвъдното.

Целият ход на виденията беше такъв, че сър Оливър Лодж, наблюдавайки случващото се, бих казал, действаше като химик, със същата съвест. Сега се изброяват много неща. Следното беше решаващо за сър Оливър Лодж и за други – защото този случай е бил обсъждан много, предизвикал е много сензация и е убедил журналистите, които от самото начало са били доста недостъпни за подобни неща поради отношението си – следното беше решаващо: Чрез един от медиумите дойде съобщение от сина, уж от духовния свят. В това съобщение се казваше, че синът е бил сниман на бойното поле, където е паднал, с група други другари. Казано беше също, че са били направени няколко снимки, както обикновено се случва. Описано е коя позиция на ръката е показал синът, когато е правил снимките, на една снимка и на друга снимка, където е била малко по-различна. Снимките бяха едно нещо, за което цялото общество в Лондон не знаеше нищо, снимките просто ги нямаше.

И ето, чудо: след две или три седмици – пощата отнема много време в днешно време – самите снимки пристигнаха, две или три седмици след провеждането на експериментите, и се оказа, че описанията, направени от медиума, са верни. Това беше изумително за сър Оливър Лодж. Това беше това, което в естествените науки се нарича „experimentum crucis“. Медиумът и всички присъстващи също не можеха да получат нищо чрез пренос на мисли. Те не знаеха нищо за тези снимки, които пристигнаха едва по-късно. Въпреки това, снимките бяха правилно описани от проявленията на медиума. В този конкретен случай, който със сигурност му беше близък поради смъртта на сина му, сър Оливър Лодж беше изкушен да гледа на подобно нещо с известно предубеждение; от друга страна обаче, да има кръстосано доказателство, така да се каже, предоставено от смислен експеримент, че без никакви знания в земния свят, нещо от духовния свят е излязло чрез сомнамбул. Цитирам този случай, който оценявам по същия начин като другия случай, който искам да обсъдя днес, защото той показва как копнежът за разпознаване на духовното възниква особено у сериозни, велики и важни естествоизследователи, но как дори у човек като сър Оливър Лодж, който би бил далеч от приемането на пътя, описан тук като истинския път на духовното изследване, как такъв човек чувства нуждата да търси нещо в определени необичайни явления на човешкия живот, като

сомнамбулизъм и медиумизъм, което предоставя информация за света на духовното.

В случая със сомнамбулистите и медиумите, някои явления, които се случват във връзка с тях, напомнят на сънища. Но, скъпи присъстващи, преди всичко, в случая със сомнамбулната личност, заразата, за която говорих, която преминава от вътрешността на тялото към сетивата, може да премине и към опорно-двигателния апарат. Тогава, по-специално, лесно възникват ритмични движения, движения, които са трудни за контролиране и чрез които медиумът осъществява всякакви привидно духовни връзки, като например обръщане на масата и т.н. Мога само да загатна какво искам да обсъдя тук днес.

Третата област, с която сте добре запознати, е тази, която произтича от художественото творчество, и ние я ценим като проявление от другия свят именно защото знаем, че когато човек се отдаде на абстрактни понятия и абстрактни идеи, той почти нарушава своето художествено творчество, а също и своето художествено удоволствие. Нещо неопределено се влива както в творческия процес, така и в удоволствието от артистичността. И за мнозина, които иначе не биха могли да се справят с духовното, начинът, по който се появява творбата на художника, ще бъде поне нещо, което ги учи на убеждението, че духовен елемент се простира в човешкия живот. Защото ще е нужен много упорит, материалистичен ум, за да се каже, като Ингерсол, известния материалист, че Хамлет, Хамлет на Шекспир, всъщност е продукт на метаболизма у Шекспир. Тази поговорка е добре известна. Но наистина не е нужно много, за да може да се каже: Това, което се проектира в човешкия живот чрез артистичността, е такова, че не може да бъде обяснено директно от тялото, нито може да бъде изведено от обикновеното съзнание, защото е нарушено от него.

И четвърта област, драги присъстващи, която е особено важна за това разглеждане, е областта, която вчера определих като път, водещ към пътя, който, в смисъла на духовната наука, която се има предвид тук, води в духовния свят. Вече намерих вчера и можете да прочетете за това в книгите, които също споменах вчера, че само като насочи душевния си живот съзнателно, активно и доброволно в определена посока, човек може да издигне този душевен живот до такава сфера, че самият този душевен живот да може да се сблъска с духовните явления на света като духовно същество.

Разбира се, не мога да повторя това, което намерих вчера, но това, което искам да кажа, е, че е особено важно, от една страна, да се следва ходът на външните явления през света на идеите, към който човек иначе е свикнал, и да се остави да бъде воден от него, а от друга страна, да се внесе в него елементът на волята, така че силата на мисълта, вътрешният живот на мисълта, да бъде пропит от волята. И аз характеризирах, че чрез това човешкото същество навлиза в състояние на душата, чрез което се откроява от обикновения живот на тялото, че чрез това се среща с

духовен свят, както иначе се среща с физическия свят. Показах, че излизането от тялото се насърчава чрез научаване да се разбира и развива самонаблюдение, чрез научаване да се развива не просто нещо като духовна дейност, а като едновременно с това се превърне в негов зрител.

Чрез всички тези упражнения, за които можете да прочетете в моите книги „Как да познаваме висшите светове“, „Окултна наука“ и „Загадката на човешкото същество“, човешката душа е способна да развие определени спящи сили до такава степен, че самата душа се превръща в нещо съвсем различно и духовният свят се изправя лице в лице с нея, точно както чувственият свят се изправя лице в лице със сетивата. Колкото и парадоксално да изглежда за много хора, такива сили се крият във всяка човешка душа и те могат да бъдат извлечени от всяка човешка душа, дори ако това изисква търпелива и енергична работа.

Бих искал да говоря за тази област, която наричам област на виждащото съзнание, защото ако някой я нарече ясновидство, както би трябвало да се нарича в действителност, ако терминът не се използваше неправилно; но тя много лесно се бърка с това, което произтича от сомнамбулизма и други подобни, и е от голямо значение, за да се избегнат недоразумения, истинската духовна наука да не се бърка с нея. Затова бих я нарекъл, вместо „ясновидство“, „визионерско съзнание“, както я нарекох в книгата си „Vom Menschenrätzel“ (Загадката на човека), в която също така характеризирах областта на това визионерско съзнание, където душата е намерила духа в себе си, така че човекът като духовна душа е изправен пред духовната душа на външния свят и е способен да наблюдава тази духовна душа. Както казах, по отношение на развитието на виждащото съзнание, развитието на това, което бих искал да нарека, в известен преносен смисъл, с думите на Гьоте, развитие на „духовни очи“ и „духовни уши“. Конкретното описание на това как се постига това, трябва да оставя на моите книги за специалното описание на това как се стига до това, но преди да характеризирам съня, сомнамбулизма, художественото творчество и художественото удоволствие като несъзнателни явления на човешкия живот, бих искал да характеризирам малко тази област на истинското ясновидство, тази област на самото виждащо съзнание. Защото, скъпи дами и господа, тези явления, които сега обобщихме в определени групи, могат да бъдат истински наблюдавани само от гледна точка на духовното изследване. Следователно, първо трябва да обясня каква е особеността на ума на духовния изследовател.

Вчера казах: Това, което духовният изследовател може да изследва, се представя в много отношения различно от това, което би очаквал, когато духовният изследовател извърви пътя в духовния свят. Именно чрез това се демонстрират обективността и реалността: човек не позволява на фантастично предубеждение да се приложи в него, а се сблъсква с духовна реалност. Но фактът, че нещата се развиват различно, е очевиден не само в това, което човек изследва в духовните

светове, но дори и в това, което развива като скрити преди това сили на познанието, като сили на виждащото съзнание в душата си. Начинът, по който човешката душа се отнася към духовното, е съвсем различен от това, което човек би очаквал първоначално. Когато човек опише начина, по който човешката душа се отнася към духовния свят по когнитивен начин, той наподобява това, което човешката душа познава от сетивния свят.

На пръв поглед това звучи парадоксално! Преди всичко трябва да се каже едно нещо: определящ момент в целия живот във физическия свят е, че човек се сблъсква с определени събития в живота, че ги преживява, че ги приема в душата си и че по-късно си спомня събитията в будното си съзнание. Събитията могат да бъдат извикани от живота на въображението, от паметта. Странното е, че когато душата, която е развила виждащото съзнание в себе си, е способна да види духовен факт, духовно същество, да го наблюдава, тя не може лесно да си спомни това душевно преживяване, въпреки че обикновено се възприема само като вътрешно душевно преживяване. То преминава. Това не поражда спомени в обичайния смисъл.

Ето как истински духовните наблюдения, които също изглеждат съществуват само в живота на въображението, се различават от явленията на обикновения въображаем живот: последните могат да бъдат запомнени по нормалния начин, но не и духовното преживяване. Те отминават. Сега ще кажете: Да, ако те отминават и не могат да бъдат запомнени в по-късен живот, тогава човек всъщност не може да знае нищо за тях! Ако не сте в състояние да вземете това, което сте преживели духовно, и да го включите във въображението си, както бихте направили с външно сетивно явление или същество на сетивата, ако не сте в състояние сами да превърнете това, което сте наблюдавали, в идея, в обикновена идея, каквато я имате на физическия план, тогава не можете да си спомните.

Следователно, за да изследваш духовния свят, е необходимо да можеш не само да преживееш това, което преживяваш духовно, но и да го преведеш в обикновени идеи; тогава можеш да запомниш идеята. Можеш да запомниш не духовното преживяване, а идеята, в която си превел духовното преживяване. В това отношение духовното преживяване има точно същата особеност като сетивното преживяване. Човек може да запомни идеята, която е формирал от сетивното преживяване. Но ако съм подминал едно дърво и вече го нямам пред себе си, не мога да го видя в реалността; трябва да се върна, за да го видя. Така че трябва да се изправя пред духовното преживяване отново, ако искам да го преживея втори път. Но именно това гарантира неговата реалност. Когато човек стане духовен изследовател, той свиква да се изправя пред духовната реалност, както се изправя пред сетивната реалност.

Една особеност е, че духовното преживяване като такова не предизвиква никакъв спомен. То е мимолетен момент. И друго нещо, което се проявява като особеност в духовното преживяване, е, че начинът, по който то действа, е различен от начина,

по който събитията и дейностите от обикновения живот въздействат върху хората. Когато изпълняваме някаква задача отново и отново, ние свикваме с нея; изпълняваме я все по-добре и по-добре. В противен случай не бихме могли да научим нищо, да придобием каквото и да е умение, ако не беше така, че в началото щяхме да правим това, което правим, с трудност, а след това по навик.

Това не е така с духовните преживявания. Те се случват, когато се търсят многократно. След това се случват все по-слабо и е нужно все повече усилия, за да се припомнят. Човек не придобива навик само чрез повтаряне на преживяване, а чрез повтарянето му става все по-малко способен да го придобие. За своя изненада, някои, които търсят пътя към духовния свят, трябва да бъдат убедени в това.

Чрез такива упражнения някои хора сравнително скоро изпитват определени явления, които са чисто духовни. Те се появяват, след като човекът е правил такива упражнения само за кратко време. Но след като са се случили едва два или три пъти, или може би само веднъж, човек губи способността да ги вижда отново. Тогава той е нещастен. Истинският духовен изследовател трябва да се учи, трябва да се учи отново чрез внимателни упражнения, за да създава нови условия, така че да може да преживее отново в обновена форма. Това не може да се постигне само чрез евокация по стария начин. Това е друг начин, по който виждащото съзнание се различава от обикновеното преживяване на обикновеното съзнание: нищо не се произвежда по навик, а напротив, колкото по-често имаме преживяване, толкова по-малко навик става за нас да го имаме.

И трето нещо, което се случва в това наблюдаващо съзнание, е, че човекът трябва да придобие способността бързо да схваща дадено събитие – разбира се, говоря за духовни събития. Защото това, което ни пречи да погледнем в духовния свят, е, че когато наблюдаваме, обикновено сме толкова бавни в започването на наблюдението, че събитието вече е отминало, когато искаме да го наблюдаваме. Бих казал, че времето на експозиция, времето, през което събитието се случва пред нас, е толкова кратко, че трябва да бъдем бързи, за да наблюдаваме това, което можем да наречем присъствие на духа. Следователно, човек се подготвя добре, ако се стреми да развие присъствие на духа във физическия си живот, ако се опитва да преодолее това, което е толкова характерно за човешката природа: че човек се лута, докато не може да вземе решение.

Когато развиете способността да вземате бързо решение, подходящо за ситуацията, когато сте изправени пред нещо, накратко, когато постепенно развиете присъствие на духа като вътрешно качество, това води до факта, че наистина можете да развиете това присъствие на духа и в душата си, което е необходимо, за да се изправите наистина пред духовния свят в неговите проявления. Духовният изследовател абсолютно трябва да може да прави наблюдение със същата светкавична скорост, с която се случват определени второстепенни явления във

външния живот. Ако муха се опита да кацне върху окото ви, вие бързо затваряте окото си, както се казва, чрез рефлекторно действие, без да мислите за това. Ако някой трябваше да мисли толкова дълго, за да затвори окото, колкото обикновено мисли, той вече щеше да е станал жертва на мухата, преди окото да се е затворило. Духовният изследовател трябва да развие нещо, което се доближава максимално до тази неволна, несъзнателна дейност. Човек се връща към определени примитивни дейности на живота, само по духовен начин.

Друга особеност на това духовно възприятие е, че в такива представи, каквито човек е свикнал да прилага във физическия свят, духовният свят не може да се яви пред търсещата душа, а се явява в картинни изображения. И когато човек описва духовния свят, това, с което го изразява, е превод на обикновен език. Когато четете моята книга „Окултна наука“, не бива да вярвате, че начинът, по който нещата се изразяват, е непосредствено възпроизвеждане на самото видение, а то е преведено на обикновен език и трябва да бъде преведено на обикновен език. Защото това, което се представя директно на духовния изследовател, е същото като това, което той влага в думи, в понятия, в идеи, но се явява по картинен начин. Следователно може да се каже още: Съзнанието не е обикновено логическо, рационално съзнание, а въображаемо, което възниква първо. Бих могъл да изведа още много характеристики на виждащото съзнание. Преди всичко обаче трябва да обсъдя другите явления, които изброих в групи, именно от гледна точка на това виждащо съзнание.

Човек може да открие какво е сън, какво е сомнамбулизъм, какви са другите феномени, може да ги открие от момента, в който ги погледне от гледна точка на виждащото съзнание. Защото точно когато човек гледа на един сън от близо, той открива, че той става все по-чуден. Преди всичко, той става все по-чуден по простата причина, че човек не е в състояние да сравни това, което среща в съня, с други преживявания. Сънят навлиза в живота на съзнанието като нещо, което напълно попада извън този живот на съзнанието и всичко, което човек може да разбере във връзка с живота на съзнанието. Само помислете какво се случва в будното съзнание, когато се случи сън! Той би пробил цялото съзнание. Ако трябваше да си спомните съня, щеше да се почувствате луди. Не можете да сравните съня с нищо, което будното съзнание разбира.

Виждащото съзнание е запознато предимно с образния опит на човешкото същество. И така, виждащото съзнание може да сравни съня с това, което се случва в душата, когато човек се сблъсква с духовния свят чрез виждащото съзнание като дух. Човек може да сравни образната природа на света на сънищата със света, който може да бъде схванат във въображаемото съзнание. Тогава човек ще открие, че светът на сънищата наистина е фантастичен в началото, че въображаемото съзнание го води в духовната реалност, че той се различава като измислица от истината, от въображаемия свят, но че от друга страна човек има възможност за

сравнение. Тъй като човек има това, човек може, наблюдавайки „съня“, да стигне до това какво всъщност е този сън.

Уважаеми участници, не можете да кажете нищо за сънищата чрез изследване, ако не можете да наблюдавате съня с виждащо съзнание. Но ако можете да наблюдавате съня с виждащо съзнание, тогава можете да опишете неговата природа и същност чрез виждащото съзнание. Тогава човек знае, преди всичко, да каже за съня кой е наистина сънуващият, кой всъщност сънува. Човек не знае това в обикновеното будно съзнание, кой всъщност сънува, тогава има образи пред себе си. Но да живее в тези образи, както иначе живее като човешко същество в преживяванията на деня – човек не знае това в обикновеното будно съзнание. Човек го опознава, когато може да сравни образите от света на сънищата с това, което преживява във виждащото съзнание. Тогава човек преживява, че това, което всъщност сънува в нас, е всъщност изпълнената с дух човешка душа; че тялото като такова няма нищо общо с процеса на сънуване в субективен план, по отношение на активността; че не човешкото тяло сънува, а самият сънуващ е всъщност духовната душа на човешкото същество.

Ако човек се научи да разпознава чрез наблюдаващото съзнание какво е духовната душа, тогава чрез сравнение може да разбере и че действа в сънищата по същия начин, както действа в наблюдаващото съзнание. Тук отново има важна разлика. С виждащото съзнание човек вижда в духовен свят, който няма нищо общо с обикновения физически свят. С виждащото съзнание човек вижда с вечното, което е в него, във вечното на света.

Вечното съзерцава вечното. В сънищата това е различно. В сънищата сънува същият духовно-душевен човек. Но това, което той съзерцава, това, което може да съзерцава, не е духовният свят, който се намира отвъд физическите преживявания, а по-скоро са части, части и звена от неговия личен живот. Вечното в него съзерцава временното в него. Той гледа на това, което може вътрешно да преживее между раждането и смъртта по някакъв начин. Но той не го гледа по начина, по който иначе е свикнал да гледа външния свят с тялото си, а по-скоро, така да се каже, гледа на преходната си човешка природа от духовно-душевна гледна точка. Това е същността на съня, това е и това, което го изяснява. В сънищата човек вижда себе си като вечен човек. И наистина е така, че в света на сънищата вечният човек, който преминава през раждания и смърти, се поставя в обикновената човешка реалност, но човекът не осъзнава самия вечен свят, а по-скоро гледа назад към своя временен свят; гледа на временните обекти от вечна гледна точка. Светът на сънищата, когато се наблюдава правилно, дава сигурността, че от момента на заспиване до събуждането човекът е извън физическото си тяло с действителното си същество, е извън телесността си изцяло. Само това, което се случва в тялото, което изобщо не може да се види с обикновените сетива в обикновеното телесно състояние, това, което лежи по-дълбоко, това, което е скрито в паметта, това, което

се изразява не в сетивните стимули, а в чувствено-свръхсетивната индивидуалност, която е станала по-ангажирана с телесното, това е, което човекът наблюдава в сънищата.

Сега духовният изследовател, просто защото е способен да вижда в духовния свят, знае от престо си в духовния свят, от познанията си за духовния свят, че е напълно погрешно да се каже например: Човекът е духовно-душевно същество, а земният живот е живот в долина на сълзите, може би живот на затвор, на който човек е осъден, докато всъщност е призван към по-висш духовен живот. Разбира се, че е така, но в космическия процес всичко е на правилното си място и духовният изследовател в частност се научава да разпознава, опознавайки свръхсетивния живот, че сетивният живот има своя добър смисъл. Ако човекът живееше само в духовния и душевния свят, ако беше човешко същество (не е така с другите същества, както е с хората), ако човекът не беше воден в сетивния свят чрез раждане или зачеване, тогава човекът не би могъл да включи в своето същество това, което той, като човешко същество, може да включи в това същество само в сетивния свят.

Преди всичко има две неща: първо, колкото и странно да звучи, колкото и странно да противоречи на всички възможни философски миогледи – тези философски миогледи не знаят нищо за този духовен свят – логическото мислене, способността да свързваш мислите си по логичен, съзнателен начин, се придобива от човека само като се обръща към сетивата си в учението. В този смисъл логическото мислене е най-малко духовното. То е това, което абстрахираме от сетивния свят. Сетивата са учителите на нашето логическо мислене и ако не бяхме в сетивен свят, нямаше да можем да се научим на логическо мислене. Това е едно. Другото е, че като сме активни в сетивния свят, ние извършваме действия и присъстваме с човешката си природа в тези действия, че като живеем в сетивния свят, ние придобиваме това, което принадлежи на сферата на морала, сферата на моралната преценка на света. Човек трябва да бъде поставен в сетивния свят, ако иска да вложи в природата си това, което е моралната концепция за живота. Други неща, които принадлежат на човешкото същество, човекът включва или, ако мога да се изразя така, човекът се одушевява в духовно-душевния свят, когато преминава през портата на смъртта, в духовния свят. Но този живот във физическия свят има своето добро значение. Човекът, когато стои като духовен изследовател във физическия свят, опознава голямата тежест на физическия свят; той опознава, че мъдрият ред на света, така да се каже, го е поставил в този свят, за да може да придобие логическото и морално на другите качества на своето същество. Като разпознава същността на съня, като знае, че това е същото същество, което сънува, и че той е, като се вглежда в духовния свят, духовният изследовател се научава да разпознава и онези качества на съня, които изброих; че не мислим логично в сънищата и че извършваме всякакви неща в сънищата, които самите ние

морално осъждаме. Тъй като сме издигнати от физическо-сетивния свят, в който придобиваме логика и морал, не можем да развием логика в сънищата си, нито морал.

По този начин се разкриват неща, които биха останали загадки, ако гледахме само на явленията, ако не бяхме в състояние да наблюдаваме тези явления от гледна точка на духовното изследване, ако бяхме получили правилното прозрение за тях. В чисто научен план, като преброим всички различни части на мозъка под мозъчната кора, ние не опознаваме същността на тези неща. Сега можем да разберем и защо: тъй като само душата е обхваната в сънищата, тъй като човешкото същество е отделено от тялото, то няма връзка с външния сетивен свят в сънищата, що се отнася до действията на тялото. Ако тялото беше замесено, то би трябвало да се покаже.

Но не бива да излагаме хипотези. Трябва, така да се каже, да възприемем като мистерия защо човек няма сетивни възприятия по отношение на външния свят и защо няма движения в сънищата си. Тогава ние преживяваме чрез наблюдаващото съзнание, че човекът като сънуващ всъщност е в духовния свят, тоест сетивния свят, и е бил пренесен отвъд собственото си физическо тяло, че е в духовното, в свръхсетивното. Следователно той не може да възприема сетивен свят, нито може да извършва действия в него. Така човекът е напълно потопен в душата, когато сънува, и не докосва физическото си аз като такова със събитията от съня. Само чрез факта, че той, бих казал, се сблъсква с това физическо, а също и с това, което е по-висше от физическото във физическото тяло, само чрез това му се представя съпротива, само чрез това се призовава неговата дейност като духовна душа и само чрез това той наблюдава от гледна точка на вечното това, което е временното в него.

Случаят със сомнамбулистите е съвсем различен. Разбира се, духовното изследване трябва да се запита и: Какво е активно в сомнамбулиста? Какво се случва с този човек? Така че духовният изследовател трябва да се запита и: Кой всъщност извършва действията на сомнамбулиста? Тук трябва да се каже: Когато човек се научи да разпознава какво е в нас, когато изследва духовния свят, може да го сравни с това, което действа върху сомнамбулната личност, която обикновеното съзнание е настроило. Тук трябва да се каже: в известен смисъл духовното е активно и в сомнамбулното същество. Но това духовно не се намесва директно в душата, както прави при сънищата, а по-скоро, както в случая с халюцинациите и виденията, се намесва директно в тялото.

Истинският, пълноценен човешки живот се състои в това, че духът в човека, дори собственият дух, не се намесва във физическото, без тази намеса да е опосредствана от душата, това, което вчера нарекох истинска душа. Това е особеното на сомнамбулизма, че духовно същество директно се намесва във физическото. Душата се елиминира. Сомнамбулистът по този начин се превръща

във физическо-духовен автомат и като такъв се явява. По този начин той е елиминирал от себе си това, което, макар и обвързано с тялото между раждането и смъртта, има обаче връзка със силите, които го извличат от тялото - връзката с истинския духовен свят, от който човек идва, в който е вкоренен със собственото си вечно същество, тази връзка се прекъсва, когато човек стане сомнамбул, и има само духовна връзка с това, което съществува като духовно същество в обикновения физически свят; в края на краищата и това се ръководи от духа. Човекът наистина е духовно-душевно същество, но все пак автомат. Духовното, което може да се появи в него, е ограничено духовно и преди всичко не е духовното, в което човекът е вкоренен в собственото си същество. Неговото собствено вечно същество, макар и активно в сомнамбуличното тяло, остава изцяло в сумрака на несъзнаваното, дори когато сомнамбулът е активен. Следствието от това, уважаеми присъстващи, е, че сомнамбулът не може да влезе в духовна връзка с духовния свят.

Истинският посредник за човешкото тяло в духовния свят е душата. Но тъй като истинската душа е изключена и в духовно-душевия автомат се проявява само душеподобният ефект на тялото, човекът влиза в контакт само с ограничен духовен свят като личност. Следствието от това е, че това, което сомнамбулът преживява чрез това или онова откровение, чрез автоматично говорене, автоматично писане или други подобни, са само фрагменти, откъслечни частици от това, което духовно бръмчи в самия физически свят, което е духовно активно там, но сомнамбулът не може да донесе никакви откровения от реалния духовен свят. Всичко, което идва от сомнамбулистите в най-широк смисъл, а също и от медиумите, никога не може да дойде от реалния духовен свят, в който човекът се намира, когато е преминал през портата на смъртта, или от който излиза, когато навлиза във физическия живот през портата на раждането или зачеването.

Докато човек не прозре това, може да бъде най-великият натуралист, може да бъде съвестен учен, може да има най-голям копнеж за вечното, за свръхсетивното, може да бъде заблуден от самите факти. В края на краищата е характерно как великият натуралист сър Оливър Лодж е бил заблуден от самите факти. Той е имал работа с медиум. Искал е да получи съобщения от духовния свят чрез медиума. Какво е получил? Получи кръстосан експеримент. Това предизвика голямо вълнение в цяла Англия, особено във военно време, когато толкова много хора копнеят за знание за духовния свят в резултат на външни събития, във военно време, когато толкова много от нашите близки си отиват. Какво може да бъде по-изкушаващо от послание, идващо чрез медиум, което дава нещо напълно непознато на обществото, където не може да става въпрос за трансфер на мисли, което иначе човек би могъл да предположи?

И така, какво се случваше? Е, всеки, който е запознат със съответния свят на сомнамбулизма, знае какво е било. И е направо чудо, че един съвестен естественик е отворен за тези неща и не се опитва сам да научи какво може да се знае в тази

област. Всеки, който знае тези неща, е добре запознат с това, че чрез инфекцията, която описах, когато духът има такъв непосредствен ефект върху физическото, че превръща човека в духовен и душевен автомат, че човек работи под влиянието на света около себе си, както часовник работи според духовните закони, които часовникарят е имплантирал в него, всеки знае, че сетивата са заразени, че човек може да възприема неща, които външните сетива не възприемат; че човек може да възприема нещата по такъв начин, че тези възприятия не са обвързани от обикновените закони на пространствените и времеви възприятия, всеки знае, че без да се вглежда в духовен свят, човек все пак може да види до известна степен, когато сетивата са заразени от духовно-душевния автомат – че човек може да види това, което не е настояще, а бъдеще.

Човек не вижда в духовен свят, а просто вижда чрез по-фини сетива от тези, чрез които протича обикновеният сетивен живот, според различни закони. А в случая със сър Оливър Лодж, медиумът е действал по абсолютно същия начин като сомнамбул в друг случай, който е видял как ще язди веднъж на всеки три седмици и ще падне от коня; който по този начин е видял бъдещо събитие против обичайните закони на времевата последователност, но нищо друго освен това.

Така, в случая със сър Оливър Лодж, медиумът не е видял нищо друго освен това, което всъщност се е случило в бъдещето, а именно, че фотографията е дошла пред очите на обществото и семейството, която е пристигнала по-късно и все още не е била там по това време. И в такъв случай не е предоставено доказателство, че е дошло проявление от света чрез медиума, в който е била душата на сина. Разбира се, изключително полезно е, особено в научен смисъл, да се запознаем с такива необикновени явления и би било добре да изследваме задълбочено тези явления, за да се образуваме за истински духовното.

Но трябва да е ясно също, че душата не се разкрива, като я оставя неактивна и превръща човека във физически и психически автомат, а говори на човешката душа, която е събудила спящите сили в себе си, чрез които човек може да влезе в контакт с духовния свят. Няма друг път от така наречените живи към така наречените мъртви, които са преминали през портата на смъртта и живеят във времето, което човек прекарва между смъртта и новото раждане, освен чрез съответствието между самата душа, в тихия интериор, но която става вътрешно говореща, и душата, която вече не носи тяло. Това, което идва от конкретния духовен свят, вече може да говори в самата душа, но не по заобиколен начин чрез някакъв физическо-ментален автомат. Това, най-почитано присъствие, трябва да се подчертае във връзка със сомнамбулизма и медиумизма, защото именно чрез разпознаването на това чисто, истинско духовно то се поставя в правилната светлина.

И от друга страна, сомнамбулизмът също води до действие. Той ги изважда от техните духовни и умствени автомати. Каквото и да трябва да се направи логично,

каквото и да трябва да се направи чрез тялото, в което обитава душата, тялото на сомнамбулиста го прави по автоматичен начин. Когато сомнамбулистът действа, какво се случва тогава? Той извършва действия, било то говорене или нещо друго. Той извършва действия, които според законите на света би трябвало да се извършват само от човешкото тяло в сетивния свят. Защото видяхме, че духовните изследвания ни показват, че човек не съществува без причина. Той придобива морална съвест и морална преценка. Това, което би трябвало да се предава чрез сетивното тяло, се осъществява с изключение на душата.

По този начин сомнамбулът е в същото положение като някой, на когото е даден материал, който да разпределя сред тълпи от хора; той не разпределя този материал, а го запазва за себе си, за да украси собственото си съществуване. Ето как действа сомнамбулът. Това, което би трябвало да се случва само в социална среда с други хора, от човешко тяло в човешко тяло, което човек би трябвало да развива само в човешка общност, дейността тук, във физическия свят, сомнамбулът твърди, че е дейност, която произтича само от неговото собствено същество. Той ефективно изтегля от тази общност това, което принадлежи на общността на хората. Колкото и странно да звучи, това е причината – защото сомнамбулът, в област, където се прилагат моралът, автоматично действа от духа и не навлиза в областта, където човек би трябвало да придобие морал. Сомнамбулът, когато редовно се отдава на сомнамбулизъм, може много лесно да се отклони морално и е доста рядко медиумите да не се отклоняват в измама. Много е интересно да се занимаваме с феномените, които възникват от превръщането на човек в умствен и физически автомат, но в същото време трябва да е ясно, че духовното може да се търси и намира само по духовен начин, че не може да се намери по този външен начин, който наподобява природата.

Третата област, която съпътства хората като верен спътник, е художественото творчество, художественото чувство и художествената наслада. Това художествено творчество, художествената наслада – знаем, че в известен смисъл то извира от несъзнаваното. Знаем също, че това художествено чувство, художествената наслада и художественото творчество идват изцяло от душата. Известно е също, че проницателните хора винаги са смятали процеса на великия философ Платон, поетичната сила на човека, поетичната наслада и целия художествен процес за подобни на сънуването – и с право. Защо? Защото сънят е картинен, защото сънят идва от духовния и душевния живот.

Сега сънуващият, както казах, е съден с цялото си същество, въпреки че е във вечното, във временното, в личните си временни преживявания и възможности за преживяване. Бих искал да кажа, че художникът, истинският художник, се обръща с душата си на другата страна. Сънуващият стои в духовно-душевната сфера, но е обърнат към страната на тялото; художникът стои в тялото, но гледа в духовния свят. Но това, което сега преживява в духовния свят, не достига веднага до неговото

съзнание. Той не може да погледне в духовния свят по такъв начин, че да види процеса, който се случва в неговата духовна среда, докато душата и духът му стоят лице в лице с тази духовна среда. Процесът трябва вече да е приключил, преди резултатът от духовното преживяване да навлезе в обикновеното будно съзнание на деня.

Следователно, това, което истинският художник представя, дори художественото удоволствие, което се основава на подобни основи, с право създава впечатление за несъзнавано. То се преживява несъзнавано; от несъзнаваното, след като се е случило, то навлиза в това, което човек може да познае, което човек може да преживее. Следователно, за тези, които имат чувство за такива неща, проявленията на истинското изкуство наистина се появяват като проявления от духовния свят. Следователно е правилно творчеството на художника да изглежда засегнато, когато той смесва обикновеното въображение, обикновената съзнателна логика, обикновеното наблюдение на физическия свят с това, което всъщност се предполага, че е послание от духовен свят. Фактът, че истинското изкуство има такъв произход, е свързан с всичко, което може да се каже като валидно съждение за истинското, истинско изкуство.

Фактът, че едно материалистично време се е отклонило от пътя на така наречения артистичен натурализъм и иска да представи всичко останало днес като послания от духовния свят, ще бъде поправен едва когато чрез духовната наука се разпознае какво е истинското артистичност. Истинското артистичност е проникването на духовно преживяване в съзнанието, но такова, което само по себе си се преживява като духовно преживяване в несъзнаваното. Истинското артистичност е, в най-истинския смисъл на думата, откровение на несъзнаваното. Всеки път, когато обикновеният съзнателен живот си проправя път в художественото творчество, изкуството в известен смисъл бива унищожено. Ето защо Гюте, който е бил истински артист в това отношение, толкова често е сравнявал творчеството си със сънуването, защото не е могъл да внесе в обикновеното съзнание това, което вече е преживял в несъзнаваното си, когато го е имал в обикновеното си съзнание - самото преживяване на духовния свят.

Ако направите равностойност на разгледаното от нас, ще си кажете: Истинското ясновидство, истинското прозрение в духовния свят, което си позволих да нарека „наблюдаващо съзнание“, разглежда това, в което човекът, със своята собствена вечност, се изправя срещу вечното, със своята духовно-душевна природа, външната духовно-душевна природа. И духовният изследовател внася в съзнателния свят от великото царство на несъзнаваното нищо друго освен това, което живее във всяко човешко същество. Във всяко човешко същество, което просто се разхожда по земята, в царството на несъзнаваното се случва това, което духовният изследовател се опитва да освети само със светлината на духовното прозрение. Докато творецът, след като е преживял нещо в духовния свят, все пак внася в съзнанието

относително индивидуално преживяване, което не всеки може да изпита, този, който е духовен изследовател, внася от духовния свят това, което всяка душа всъщност преживява в истина, но оставя само в несъзнаваното.

Следователно, истинското духовно прозрение е истинско откровение на несъзнаваното, което наистина живее във всяка човешка душа и е наистина активно там. Отново и отново трябва да казвам това, което вече съм казвал тук в по-ранни години: Важно е да осъзнаем, че човек не просто зърва един общо взето мъглив духовен свят през духовни очи и духовни уши, както гледа и слуша физическия свят през физически очи и физически уши, а по-скоро, че съзира конкретен духовен свят чрез духовно прозрение.

Когато казвате това, се сблъсквате с предразсъдъци. Във физическия свят ние разграничаваме четири сфери и никой във физическия свят не би се сетил да каже: О, кварц, аметист и така нататък, всичко е природа! Но когато става въпрос за духовното, хората намират за по-удобно да говорят смътно за пантеизъм, да гледат на общия дух пантеистично, сякаш човек не гледа отделните минерали, растения и животни и просто винаги казва: природа, природа, природа. Истинското духовно изследване разглежда сферите на духовната душа, духовното изследване разглежда онези същества, които, точно както ние тук като хора, са структурирани в тяло, душа и дух, които не слизат във физическото тяло, а остават духовно-душевно, но принадлежат към по-висши сфери, точно както животните, растенията и минералите принадлежат към по-нисшите сетивно-физически сфери.

Уважаеми присъстващи, можете да се запознаете чрез истинско духовно виждане с онези същности, които, точно както нашата животинска природа тук ни посредничи, за да можем да живеем физически във физическия свят, ни посредничат с тази природа, която можем да придобием, когато влезем през портата на смъртта в духовния свят. Точно както трябва да придобием животинската природа тук, така трябва да придобием и съществена духовна природа там, и точно както сме заобиколени от животински същества тук като подчинени същества, така и в духовния свят има такива същества, които стоят над човека, както животните стоят сред хората. Както влизаме в света на животните, растенията и минералите чрез раждане, така влизаме в духовния свят в царството на тези същества, с които сме свързани, когато преминаваме през портата на смъртта.

Ние навлизаме в царството на тези същности от царството, към което принадлежим, като имаме растителна природа в себе си; но също така имаме и минерална природа в себе си. Ние навлизаме в царствата на конкретни духовни същности. И докато сме тук между раждането и смъртта със съществата около нас от животинското, растителното и минералното царство, ние сме там заедно със съществата, с които сме свързани, и преживяваме с тях живота между смъртта и новото раждане в онзи свят, през който преминава това, което е вечният аз, докато преминава през физическия свят тук.

Но тогава, когато опознаем какъв е конкретният, реален духовен свят – не се страхувам да го кажа, защото искам да ви дам реални резултати от духовното изследване, а не просто да обикалям около храстите – тогава външната природа също ще ни се яви като външно тяло на духовност, точно както нашето собствено тяло ни се явява като израз на духовност. Точно както виждаме през собственото си тяло, през неговите закономерни процеси, в духовния и душевен живот, който се разкрива чрез тялото, така се научаваме да виждаме през природните явления в духовния свят. По този начин духовното изследване наистина отваря духовния свят за човека, разширявайки полето му на опит. Човекът е издигнат над възможността, която за съжаление иначе му се представя, да разглежда външния свят само като материален, с последиствието, че тогава трябва да разглежда себе си така, сякаш е възникнал само като материална субстанция от материален свят.

Фактът, че през вековете човечеството все повече се е приближавало до състояние, в което не вижда духа, е довел до това хората да изпитват истински, искрен копнеж по духа, истински, искрен копнеж по духа – които също така имат представа, че външната природа не е просто тяло, а че е тяло на духовен свят – че такива хора не биха могли да намерят своето удовлетворение в това, което се е очертало като привидно истинска наука през последните векове.

Как се е развила тази наука? Добре известно е – подчертавал съм го тук няколко пъти в предишни години – добре известно е това, което се нарича теория на Кант-Лаплас: казва се, че цялата ни земя се е развила от обикновена материална мъгла, която след това се е сляла във всичко, което е характерно за нас като хора, за животни, за растения; казва се, че материалното е възникнало само от материалното. Би било все едно да вярваме, че сме се развили като материални човешки същества от материалната среда, че не е участвал духовен елемент от духовния свят.

Точно както нашето същество произлиза от духовен свят, така и цялата вселена произлиза от духа. Как се развива нещо като теорията на Кант-Лаплас? Изчислено е как съществата на земята се променят с течение на времето. Така може да се изчисли как са се образували преди 1000, 2000, милиони години съществата на земята. Това ни дава изчислена представа, наистина правилно изчислена представа за това каква е била земята преди милиони години. Все едно сме изчислили от промяната на сърцето, стомаха, как са били тези промени, [тези органи] преди две, шест, десет години, и след това да направим заключение как тези промени са довели до състояние преди 200 години. Това е също толкова научно, колкото и теорията на Кант-Лаплас. Или така наречените геоложки промени на земята могат да се изчислят по този начин. Можете да разберете какво е било човешкото тяло преди 300 години, според наблюдаваните промени, само че въпросният човек още не е живял. Същата грешка се допуска при разработването на теорията на Кант-Лаплас, когато се формулират геоложки хипотези, които са обичайна практика днес.

Човек се връща към състояние, което може да се изчисли - само че земята още не е съществувала по това време, но тя е преминала от духовно състояние в сегашното състояние много по-късно.

Духовната наука ни връща и към духовен поглед върху космоса. И хора, които, въз основа на своето чувство за познание, винаги са смятали, че един чисто материалистичен подход е недостатъчен, биха могли да говорят така, както е говорил един изключителен човек от деветнадесети век за тази теория на Кант-Лаплас. Херман Grim казва за тази теория:

Много отдавна, в неговата – на Гьоте – младост, грандиозната фантазия на Лаплас-Кант за произхода на Земята и нейното предишно разрушение се е зародила. От въртящата се мъглявина – както децата учат в училище – се образува централната капка газ, която след това се превръща в Земята и, докато се втвърдява в сфера, преминава през всички фази, включително епизода на обитаване от човешката раса, само за да се потопи отново в слънцето като изгоряла пепел: дълъг процес, но напълно разбираем за днешната аудитория и не изискващ външна намеса, освен усилието на някаква външна сила да поддържа слънцето на същата температура. Не по-малко безплодна перспектива за бъдещето може да се представи от тази, която се предполага, че ни се налага днес като научно необходима в това очакване. Една мършава кост, около която би се въртяло гладно куче, би била освежаващо, апетитно парче в сравнение с тези последни екскременти на творението, като такива, с които нашата земя най-накрая би се върнала към слънцето, и любопитството, с което нашето поколение го поглъща и му вярва, е знак за болно въображение, което учените от бъдещите епохи един ден ще похарчат много изобретателност, обяснявайки го като историческо явление на времето. Гьоте никога не е допуснал такава мрачност.

Ето как здравата душа се отнася към това, което трябва да отрича духа. Истинската духовна наука ще върне човечеството към това, за което то трябва да копнее в настоящето: към познанието на духа. И както това, което се представя като духовна наука като цяло, е било усещано от хора в разцвета на човешкото образование, въпреки че духовната наука може да възникне едва днес, така и отделните части, отделните връзки, преди всичко духовно-научното отношение, винаги са били усещани. И в дух като този на Гьоте е било разпознато и настроението на човешката душа, което винаги трябва да се обявява като изпълнение на [копнежа], както Гьоте е казал в красивото си писание за Винкелман:

Когато здравата природа на човека работи като цяло, когато той се чувства в света като велико, красиво, достойно и ценно цяло, когато хармоничният комфорт му дава чиста, свободна наслада, тогава вселената, ако можеше да се чувства, би ликувала, че е достигнала целта си, и би се възхищавала на върха на собственото си ставане и битие.

В края на краищата Гьоте е говорил с чувство на очакване, както и интуитивното настроение на духовната наука. Защото това, което Гьоте е усетил, е реалност във всяка човешка душа. Вселената ликува в подсъзнанието на човешката душа, в това, че в дълбините на човешката душа вселената като духовна среща вечно-духовното

в самия човек, вселената като дух се изправя срещу духа на човека, който е способен духовно да съзерцава тази вселена като изникваща от собственото му същество и тъкаща. Това, което Гюте е представил като ликуване на вселената в нейната цел в човешката душа, като нещо достойно за възхищение, всъщност е разпознато от духовната наука като най-голямото несъзнавано в дълбините на човешката душа. И духовната наука е там, за да пренесе това, което е пряко свързано с човешкото същество, с вечното в човешката природа, от сферата на несъзнаваното в сферата на съзнателното. Духовната наука иска да бъде разкритието на тази духовно несъзнаваната най-голяма тайна в човешката природа.

Човекът като духовно и душевно същество.

Изследване от гледна точка на духовната наука

Уважаеми присъстващи, двете лекции, които ще си позволя да изнеса днес и в понеделник, ще образуват едно цяло в известен смисъл, като едната обяснява другата; въпреки това ще се постарая всяка от лекциите да бъде завършена, така че да може да бъде чута самостоятелно. Духовно-научният мироглед, който представям тук, в Мюнхен, от много години, е обект на много недоразумения, както е добре известно на мнозина, които са се сблъскали с този мироглед, и въпреки това може да се каже, че дори и да не е в съзнанието на нашите съвременници, този мироглед се оказва силно желан, може да се каже, в общия емоционален живот на нашите съвременници.

Но източникът и действителният характер на този светоглед са погрешно разбрани от едната или другата страна. Следователно, когато се споменава, винаги е необходимо поне накратко да се посочи във въведението как самият начин на мислене в нашето време и в близкото минало, който е особено оправдан да се утвърди в съзнанието на съвременниците, как научният начин на мислене формира източника на духовната наука, за която голяма част от нашите образовани съвременници основателно са на мнение, че тя стои на почвата на добре дисциплинирани научни изследвания. И именно защото научният характер на представените тук хуманитарни науки се отрича от най-различни страни, винаги трябва да се подчертава, че тези хуманитарни науки не само не противоречат – това не би означавало много – на естественонаучния начин на мислене на нашето време, но че той има своя източник в него, че е потвърден и подкрепен от този естественонаучен начин на мислене, ако се разбира последният в правилния смисъл, във всичките му твърдения.

Сега обаче има много причини за недоразумения и ако мога да направя личен коментар, той е, че където и да се обсъжда връзката между всякакви аматьорски представи на това или онова интелектуално направление и между естествената наука, аз самият винаги ще застана на почвата на естествената наука и заедно с нея срещу аматьорския интелектуализъм. Но именно начинът, по който естествената наука се е развила в последно време, как е намерила своя път в съзнанието на съвременниците си, прави необходимо да се подчертае с цялата си сила възможността за специално изследване на духовния живот.

Характерът на науката в тази насока може най-добре да се опише, като се каже, че всеки, който е запознат с развитието на науката през последните векове, и особено в непосредственото минало, може да бъде само почитател на науката и признание за факта, че науката е развила най-добре дисциплинираните концепции, за да опознае и контролира широката област на природните явления с тези концепции възможно най-добре. Никой клон на духовната наука не бива да иска да отрича

великите постижения на научните изследвания и мислене; но от друга страна, съществува следният важен факт, а именно, че ако човек се стреми да прави научни изследвания и да мисли по правилния начин, мислейки, когато развива такива концепции и идеи, които са особено подходящи за разбиране на природата в нейните външни, сетивни явления, тогава тези концепции и идеи ще се окажат неадекватни, дори неподходящи, за проникване в духовната сфера.

Тези, които са запознати с развитието на човешкия духовен живот, знаят, че преди векове в това отношение е било различно. Един от най-големите разриви в човешкия културен живот е възникнал, когато преди три или четири века се е зародил научният начин на мислене. Тъй като хората не са запознати с начина, по който са мислили за природата преди, те не успяват да разпознаят тази изключително значителна промяна в човешката духовна култура. Но всеки, който е запознат с начина, по който е било възприемано мисленето за природата през вековете преди повече от три или четири века, знае, че в по-ранни времена понятията за природата винаги са включвали идеята, че духовните сили действат в природните процеси и явления. В същото време, наблюдавайки природни явления, човек е взел със знанията си за това или онова природно явление идеи за духовното, което прониква в природата.

Научният възглед правилно е отхвърлил всичко, което по някакъв начин се отнася до духовното, за да получи природата чиста в своите прозрения. И затова не е чудно, че през последните три или четири века са се появили такива идеи, които са точно подходящи за разбиране на природата и се оказват неподходящи за някакво доближаване до духа. И в наше време, след като този процес съществува отдавна и се е утвърдил в умовете и душите на хората, в наше време, дори и да не разбира напълно самото това желание, човешката душа изисква подход към духовната сфера, който е също толкова строг, колкото научният път към духовната сфера, но такъв, който стои редом с пътя на научния мироглед, тъй като самият той не може да намери достъп до духа.

Това, което току-що казах, може да се види не само когато човек погледне общия ход на научното развитие през последните няколко века, но и когато погледне специфичния начин на мислене на най-изявените научни изследователи на нашето време. Трябва да подчертая това, именно по отношение на образцовия характер на научното мислене на мисълта на изявени научни изследователи на нашето време, за което аз, като учен в областта на хуманитарните науки, съм напълно признателен. Бих искал само да подчертая като въведение, че развитието на естествената наука през последните години е достигнало до трезвомислена, солидна позиция по отношение на много дискутирания въпрос за дарвинизма и в тази област е извършена наистина значителна работа.

Едно от многото, многото свидетелства за това е значителната книга на Оскар Хертвиг „Ставането на организмите“, опровержение на Дарвиновата теория за

случайността. Тук, за веднъж, самият учен, с всички инструменти, които науката може да предостави, показва колко едностранчива е била последната третина на деветнадесети век по отношение на важни въпроси. Ако след това се заемете с разпознаването на начина, по който мислят такива личности, ще откриете особеността, че такива личности се ограничават в своята област, като с право се ограничават до изследване на това, което е дадено външно чрез сетивата, и че те казват – това може да се намери по-специално у Оскар Хертвиг: всичко, което надхвърля наблюдението и методичното познание на сетивата, трябва, казва Хертвиг, да бъде оставено на метафизиката, епистемологията и т.н.

Всичко това би било много хубаво. Може да се каже: Такъв изследовател следователно се позовава на духовната наука; но не е толкова просто. Навсякъде, където се случват подобни неща днес, особено сред най-важните естественоучени, те са едновременно свързани, бих казал, с неизречена, но ефективна борба срещу всякакъв вид изследване на духовния живот в наше време, тъй като винаги се посочва – дори да се казва, че самата естествена наука няма достъп до духовното, тя трябва да остави това на друг клон на науката – когато винаги се подчертава, че истинската наука може да бъде постигната само чрез придържане към сетивното наблюдение и методите, които отвеждат сетивното наблюдение малко по-напред. По този начин, едновременно с това, се подчертава необходимостта от специална духовна наука, която надхвърля сетивния свят, но, бих казал, несъзнателно, тази духовна наука едновременно се дискредитира, като се отрича нейната научна природа.

В резултат на това не само тези, които са учени в нашия съвременен смисъл, не само тези, които се информират по популярен начин за резултатите от науката, но и тези, които научават нещо от своя вестник, от неделните приложения, за начина, по който светът се изследва в настоящето, навсякъде се утвърждава мнението, че всичко, което не се открива само чрез научния начин на мислене, е просто ненаучно; че човек е просветен само ако вече изобщо не говори за духовното, ако не се връща към остарялото суеверие все още някак си да говори за духовното. В плътта и кръвта на нашите съвременници е – както казах, дори на тези, които черпят своя поглед върху света от неделното приложение на своя вестник – в плътта и кръвта е казаното от великия натуралист дю Боа-Реймон, велик натуралист, на водеща среща на натуралистите през 70-те години на XIX век (това днес е почти забравено), че науката свършва там, където започва свръхестественото, тоест там, където започва животът пред лицето на духа. Това е довело до установяването на предразсъдъка, че всеки, който по някакъв начин говори за разглеждане на духовния живот, не може да бъде учен.

Но тъй като естественонаучните направления са се развили толкова строго, че са приложими само към сетивното, редом с тях трябва да стои една много специфично конституирана духовна наука, която днес може да доведе човека до духа, докато в

по-ранни векове и хилядолетия той е бил воден до духа чрез съзерцанието на самата природа.

В наше време все още преобладава едно значително предубеждение, което съществува сред широката общественост, но също така и сред професорите по философия, особено тези, които се занимават с духовния живот, предубеждение, което пречи на човешкото същество да бъде разглеждано по правилния научен начин, предубеждение, за чийто исторически произход би могло да се разкаже много. Това предубеждение се състои във факта, че щом се говори за чисто физическия аспект на човешкото същество, не се иска да се вземе предвид, че в свръхсетивното същество на човека трябва да се прави разлика между душата и духовното.

Всеки, който говори за тази връзка днес - както казах, в широките граници, които посочих - говори за човешкото същество като състоящо се от тяло и душа. Но ако се говори за човешкото същество по този начин, тогава е невъзможно да се достигне до разбирането на това човешко същество с научни средства; това е, ако мога да използвам сравнение, все едно някой има химически съставено вещество, което съдържа три компонента, и категорично иска да отрече, че има трети компонент, че има само два. Той организира цялото изследване по такъв начин, че иска да намери само два компонента; ако го раздели на два компонента, тогава винаги и винаги ще има объркване или на третия с първия, или на втория с първия, или на третия с втория. И така е с днешния научен възглед за човешкото същество. В свръхсетивното духът и душата са смесени. Ето защо исках да избира темата „Човекът като духовно и душевно същество“ за днешното размишление, за да покажа какви предразсъдъци трябва да бъдат преодоляни, за да се стигне до съответстващ научен възглед за човешкото същество.

Какво е всъщност положението с разделянето на свръхсетивното същество на душа и дух? Можем да си съставим предварителна представа за това, ако вземем предвид, че човекът, такъв какъвто е, преживява физическото между раждането и смъртта или, да речем, зачеването, че човекът също преживява физическото. Трябва да сме наясно с факта, че гладът, жаждата и нуждата от дишане например са основно преживявания на душата. Ние изпитваме глад и жажда вътрешно, емоционално; чувстваме определено настроение, произтичащо от тази или онази нужда от дишане.

Ако човек иска да изследва физическата основа на глада и жаждата и нуждата от дишане, той не трябва да се спира на вътрешното си възприятие, не трябва например да си отказва храна, за да изпита силен глад, или да претоварва стомаха си, за да види какво е да се наситиш. В тази област човек никога не би се заблудил, че само чрез самоанализ, чрез наблюдение какво е чувството да си повече или по-малко гладен и жаден, може да научи нещо за това какво съответства на глада, жаждата и нуждата от дишане в тялото.

Науката за физическия живот има своите специални методи, своите специални видове изследвания, за да види какво се случва в тялото, докато сме гладни или когато се е появило приятното чувство за ситост. Дали е правилно или грешно, не ни интересува; но физическото изследване, което преминава от това, което просто се преживява вътрешно в душата, към физическите процеси, изследва химичните промени в кръвта, които се случват, когато сме гладни и т.н. За да се разпознае какво е физически в основата на този вид душевен живот, който току-що описах, физическото изследване трябва да премине от душата към физическото и се признава, че за човека, който живее само в обикновено съзнание, живее в ежедневно съзнание, всички тези процеси, които протичат в тялото в химичен и физически план, докато изпитва нещо като глад или общото приятно настроение на своето здравословно състояние, тези процеси остават несъзнателни.

Какво знае човек в обикновеното си съзнание за тялото си? Малкото, което наблюдава и разпознава чрез външно възприятие със сетивата си, се обяснява от науката, която наричаме физика; но това, което физиката предоставя, не е съзнателно в обикновения живот на душата.

Духовното изследване показва, от своя страна, че това, което е в основата на човешката душа като дух, е същото от другата страна, както това, което е в основата на човешката душа като тяло. Точно както човек може, без никакъв научен подход към тялото, да разбере нещо за тялото от чувството за глад, жажда и нуждата от дишане, толкова малко може човек, чрез простото вътрешно преживяване на въображението, чувстването и волята, както те се случват в душата в ежедневието, да знае нещо за духа на човешкото същество; защото е така, че духът на човешкото същество, който определя душевния живот от другата страна като тяло, проектира само част от този дух на човешкото същество в ежедневието, точно както го прави и с тялото.

Точно както човек може да възприема тялото през очите си, така и човек не може да знае нищо за душата, което може да ни каже само физическото изследване. От духа, способността да концентрираме душевната си дейност, която обобщаваме, като казваме, че мислим, чувстваме и желаем, прониква в душата. Това фокусиране на душевния живот върху егото, което иначе си остава неопределено понятие, е това, което се проектира от духа в обикновения душевен живот, точно както това, което се проектира от телесния живот, лежи пред очите, без човек да го изследва. Но както човек трябва да премине от това към физическото изследване, така трябва да премине от това, което се преживява в душата чрез въображението, чувството и волята, и от това, което се проектира от духа, чрез комбиниране на въображението, чувството и волята в Аза, който е толкова склонен към душевния живот, колкото физическата форма е склонна към околното от другата страна, ... [...] човек трябва да премине отвъд всичко, което може да се преживее в душата, към наука за духа, към това, което от духа определя тези процеси на въображението, чувството и волята,

точно както гладът и жаждата определят телесните процеси, които могат да бъдат открити само чрез физическо изследване.

Разбира се, за изследване на ума са необходими други методи на изследване, освен тези на физичната наука; но трябва да се подчертае с пълна яснота, че независимо колко широкообхватно може да бъде изучаването например на вътрешния живот, то никога не може да доведе до истинска духовна наука. Точно както нарастващият глад или жажда, или нуждата от дишане или засищане, не могат да доведат до обикновена наука, до преподаване на анатомия и физиология; точно както не може простото мистично потапяне – колкото и интимно да е – простото живеене в идеи, в чувства, което никога не може да доведе до разбиране на духовната реалност. Само истинско разширяване на полето на наблюдение от вътрешния душевен живот към духа, който присъства извън нас и с нас, както и към природата, която присъства извън нас и с нас, може сериозно да доведе до това; защото тази природа, която присъства извън нас и с нас, организира нашето тяло, а този дух, който присъства извън нас и с нас, организира нашия собствен дух. След това душевният живот се развива между тялото и духа чрез взаимовръзките между духа и тялото.

В този процес обаче методите, които водят до познанието на духа, трябва да се разбират в духовен смисъл. Човек никога не може да стигне до духа чрез външна дейност, колкото и духовна да е тя, защото духът е даден само в свръхсетивното. Ако човек се стреми да научи нещо за духа само чрез външна дейност, той показва, че всъщност изобщо няма разбиране как да стигне до духа. Въпросът е следният: както човек трябва да премине от душевния живот, от глада и жаждата, към душевно мъртвото в телесния живот, за да придобие физическа наука, физиология и биология, така и човек трябва да премине от душевно мъртвото към духа, като укрепи душевния живот, като внесе напълно нови елементи от душевния живот. Сега трябва да подчертая, че това, което често съм заявявал тук и което отново заявявам днес по принцип като път на изследване на духовния свят, не е предназначено да се приема като препоръка към всички незабавно да тръгнат по този път в духовния свят. И онези, които, за да дискредитират духовната наука, многократно подчертават, че само онези, които са имали опит в духовния свят, трябва действително да говорят за духовна наука, попадат в същото противоречие като онези, които казват, че само онези, които изследват в тях, трябва да говорят за химия и физика.

Не, както не е неоправдана вяра в авторитета да се включва в общото човешко образование това, което химията, физиката и т.н. изследват, така е също толкова малко неоправдана вяра в авторитета да се включва в общото човешко образование това, което духовната наука е способна да изследва; но е вярно, че методите на духовната наука трябва да станат общоизвестни днес и човек може да намери по-подробна информация за това, за което сега само ще загатна по

принцип, във всички подробности в моите книги: „Как да познаваме висшите светове“, „Теософия“ и „Тайната наука“, „Загадката на човека“, „Загадката на душите“ и т.н. Там ще намерите подробно описание на фактите и пътя, който води към духовния свят.

Днес обаче е необходимо да се говори по този въпрос, защото е желателно, според цялата духовна конституция на нашето време, колкото се може повече хора да следват пътя, който води поне до точката, от която човек може да свидетелства, че духовният живот е реалност. И по принцип всеки може да стигне до тази точка, ако по някакъв начин вземе предвид указанията на споменатите книги.

Но дори и човек да не иска да прави това, ако не иска да навлезе в духовния свят, пак би било ценно да знае как човекът, който се представя за духовен изследовател, представя резултатите от духовния свят и как е стигнал до тези резултати от изследването; защото човек всъщност трябва да знае на какво се основават откритията на духовния изследовател. Човек ще се убеди, когато опознае метод, по който вече може добре да прецени с обикновеното здраво човешко разбиране дали духовният изследовател казва нещо абсурдно, глупаво, шантаво, фантастично, мечтателно или е способен да покаже начин, който кара здравия човек да изглежда, че наистина намира нещо духовно.

Сега, ако трябва да характеризирам принципно пътя, който духовният изследовател поема, трябва да кажа: духовният изследовател трябва да трансформира обикновеното чувство, обикновеното въображение, обикновените волеви импулси; той трябва да ги оформи по различен начин, по такъв начин, че наистина да надхвърли простото мислене, чувстване и воля, че да стигне до истинско прозрение за духовния живот, точно както човек, преминавайки отвъд живота на глад и жажда, стига до истинско прозрение за живота на тялото.

Сега, скъпи мои, много често се среща идеята, че физиката е трудна и че е необходим известен самоконтрол, за да се стигне до строгите научни методи на физиката. Това е една от причините, поради които човек се посвещава на физическата наука, една от причините освен другата, че въпреки че физическата наука е официално призната, човек може да си проправи път в живота с нея и така нататък, но човек има идеята, че духовното изследване трябва да е нещо лесно, в противен случай би предпочел да го изостави напълно. Човек има идеята, че може да влезе в духа с няколко трансформации на обикновените си понятия.

Сега трябва да се подчертае, че в сравнение с това, което всъщност е така, това, което сега искам да опиша, какъв всъщност е пътят на духовното изследване, изучаването на химични, физични и биологични методи е лесно и че напредъкът по пътя на духовното изследване изисква търпение и постоянство. В зависимост от различните човешки таланти, които са налични за тази цел, може да отнеме по-кратко или по-дълго време, но въпреки това, дори и да има силна склонност за изследване на духовния живот, често са необходими много години, за да се

постигне някакъв напредък само в едната или другата посока, дори и да има необходимата сериозност на целта в изследването на духовния живот. По този начин, това, което може да се даде като описание на пътищата на духовното изследване, изглежда сравнително просто; но за да се приложи наистина на практика, се изисква търпение и постоянство и най-вече силна вътрешна енергия и известна смелост на мисълта.

Бих искал да започна с едно сравнение, в което искам да покажа какво е необходимо, за да се премине от физическия или умствения свят в духовния. Всеки от вас знае, че ако е научил нещо наизуст и го рецитира, е добре да не се наблюдава, докато го рецитира. Ако искате да се слушате как рецитирате нещо, което сте запомнили, ще заеквате и ще се зациклите. Духовната дейност, която се разгръща при рецитиране на стихотворение, не може да бъде преживяна напълно, ако искате да стоите безучастно като самонаблюдател.

И така, знаем, че самонаблюдението е трудно. Въпреки това, не само че човек наблюдава себе си, когато рецитира стихотворение, но е необходимо да навлезе в духовния свят, като наблюдава собственото си мислене, чувства и воля. Има философи, които описват като характеристика на човешкия душевен живот, че човек не може да наблюдава себе си по този начин. За тези философи, разбира се, духовно-научният път е от самото начало невъзможен, защото те разбират това, което човек вече може да прави като особеност на душата, а това, което първо трябва да научи, те считат за невъможно. Ако искате да станете духовен изследовател, трябва да се научите не само да наблюдавате себе си, когато рецитирате стихотворение, например, но и да стоите до себе си, така да се каже. Трябва не само да постигнете това чрез постоянна практика, но е необходимо и задължително да постигнете това, че предизвиквате хода на мислите и чувствата в душата и едновременно с това стоите до тях, така да се каже.

Виждате ли, ние на Запад нямаме възможността, нито пък би трябвало дори да се опитваме, да проникнем в духовния свят по начина, по който го правят духовете на Ориента. Методите на Запада трябва да са различни от тези на Ориента. Но въпреки това понякога можем да се вслушаме, когато някой ориенталец, който по природа е много по-склонен към самонаблюдение от нас, казва нещо.

В едно отлично есе, публикувано наскоро от Рабиндранат Тагор, известен с получаването на Нобелова награда за поезията си, има кратък коментар за интроспекцията, който е смислен, защото идва от душата на човек, който е по-запознат с интроспекцията на душата, отколкото повечето западни мислители. Той – Тагор – посочва необходимостта от самонаблюдение и по отношение на обществената култура; но казва: Знам колко е трудно да наблюдаваш себе си и знам, че този, който е пиян, упорито отрича пиянството си; ако имаше самонаблюдение, едва ли би могъл да го отрече. Разбира се, това не е така само за пияница, това е така за хората като цяло, че самонаблюдението, проникването в

това, което е вътре в тях, им причинява огромни трудности. Но това трябва да се случи, ако човек наистина иска да стигне до познание за духовния свят.

И така, всеки, който иска да проникне в духовния свят, трябва все повече да се учи да разделя това, което се случва в мислите, чувствата и волята, от това, което е действително в него, и да живее в различен елемент, като оставя настрана това, което иначе е в него, и наблюдава. По този начин той трябва да стигне до навлизане от обикновения живот на душата в преживяването на духовното. Човек трябва, така да се каже, да изхвърли, както рецитира стихотворението, когато се наблюдава, трябва да изхвърли мисленето, чувството и волята и по този начин да се стигне до положението - колкото и странно и парадоксално да звучи в началото - ако го прави отново и отново енергията, с която иначе задвижва химическия метод във външния свят, човек развива по напълно здравословен начин това, което може да се нарече „притежаване на аз-съзнание“, притежаване на самосъзнание, но не в мисленето, чувстването и волята си, а извън тях.

И когато се приложат такива духовно-научни методи, става реалност, реалност, че човек може да си каже: Аз съм извън тялото си. Това съзнание, което тогава е преживяване, което тогава е възглед, това съзнание прониква, че човекът вече не чувства със своето „аз“ в мисленето, чувстването и волята си, както винаги, а че стои извън него и че сега знае: Аз все още съм същество, дори когато съм престанал да мисля, чувствам и волята си, което първоначално е зависимо от тялото ми!

Това, което все още изглежда гротескно за толкова много хора днес, това, на което се подиграват, че човек може да остави тялото си настрана и да застане до него, е факт за този, който напредва в духовното изследване по правилния начин. Това е факт, въпреки че човек не стои, бих казал, извън физическото тяло в негово дублиране, а по-скоро в духовното. Това може да се постигне чрез живот, който протича само в духа. Точно както действието на химичните методи е в пространството, така е и това, което духовният изследовател трябва да предприеме, нещо, което се случва в духа.

Скъпи възлюбени, когато доведете това, което току-що описах, до определено съвършенство, тогава всъщност ще имате правилна представа за това, което се събира в малката дума „аз“. Вие произнасяте това „аз“ и може дори да повярвате, че произнасяйки „аз“, притежавате духовната част на човешкото същество. Човек не притежава повече от тази духовна част на човека, отколкото притежава физическите, химичните процеси в тялото, когато гледа това тяло отвън през собствените си очи. Дори е забележително, че изследователите на душата, например изключително изтъкнатият Теодор Циен, говорят за егото.

Дори от начина, по който изследователите на душата говорят за егото, може да се види, че това его обръща само външната си страна към тях. След като Цихен изнесе

много красиви и смислени лекции по физиологична психология, които бяха смислени от чисто научна гледна точка, той каза на публиката си: „Господа, егото в никакъв случай не е нещо много просто. Когато мислите за това какво е егото, какво ви идва на ум?“ Първо, на ум ви идва тялото, след това взаимоотношенията ви с външния свят, след това вашата собственост и собственост, след това може би вашите имена и титли – той пропуска медалите – след това всички преживявания от миналото ви идват на ум и така нататък. Накратко, Теодор Цихен споменава всичко, което всъщност може да ни каже много малко за Аз-а. След това той казва: Метафизиците обаче често казват, че егото е нещо специално в допълнение към това, което идва на ум, като имена, титли и т.н., но че това е просто измислица. Отново пример, в който изследовател, когото трябва да приемаме много сериозно – аз също съм изпълнен с признателност и възхищение към него – обяснява научно изследваното по примерен начин, но посочва, че в тази област не може да се намери духовното; но след това също така дискредитира това духовно като измислица.

Да се сведе този духовен елемент, това „аз“, до една-единствена дума, изобщо не доказва, че само защото човек може да го сведе до една-единствена дума, той знае и нещо за природата на „аз“. Всеки човек знае как да произнесе думата „сън“; но фактът, че човек може да произнесе думата „сън“, не показва каква е природата на душата между заспиването и събуждането. Човек говори само за нещо, което се представя като празнина, което всъщност се представя като нещо незапълнено в живота.

Същото е и когато човек говори за себе си: посочва нещо, за което няма представа. Когато човек види цветна област и цветът спре по средата на областта, той вижда черна точка. Всъщност човек не вижда нищо, той обозначава нищото. Така че, когато казвате малката дума „аз“ в обикновеното си съзнание, вие нямате предвид нищо конкретно; почти имате предвид нищо, всъщност просто духовна точка. Но ако разширите съзнанието си, като станете свой собствен зрител, както посочих, тогава се научавате да разпознавате нещо много смислено в това его, научавате се да разпознавате, че същността на егото е по същество винаги погрешно тълкувана от обикновеното съзнание.

Ще използвам сравнение, за да предложа как чувството за себе си, с всичко, което му принадлежи, се тълкува погрешно в обикновеното съзнание. Представете си, че някой би изследвал човешката телесна конституция и би установил, че белите дробове и въздухът принадлежат заедно. Тъй като белите дробове и въздухът принадлежат заедно по определен начин, той би заявил, че вдишваният и издишваният въздух в белите дробове всъщност се е появил в белите дробове; белите дробове постепенно се развиват в човешкото тяло по такъв начин, че генерират въздух. Разбира се, човек не може да стигне до тази грешка, защото чрез физическата наука човек открива, че не само издишва въздух, който излиза от

белите дробове, но че първо вдишва въздух, за да може да го издиша. Човек може да стигне до това само чрез съзерцание.

По този начин човек придобива разбиране за това как трябва да се отнася към себе си. Точно както въздухът не се развива в белите дробове, така и азът не може да се развие извън човешкото тяло. Точно както човек вдишва въздух в белите дробове и го изпуска отново, така и Азът присъства в обективния духовен живот. Белите дробове не са източник на въздух, нито тялото е източник на Аза. Азът се поема в тялото и, така да се каже, се издишва от тялото, когато човешкото същество преминава през портата на смъртта. Но за да се осъзнае това, първо трябва да има истинско прозрение за Аза.

Чрез истинското самонаблюдение, описано по-горе, а не чрез самонаблюдението, за което говорят мистиците, човек трябва да развие чувството за себе си в духовното, извън физическото. Тогава знае, че е схванал това, което се абсорбира от тялото, но не се произвежда от него. Едва когато човек схване това, той има представа какво всъщност получава човешкото същество с тялото си; едва тогава човек стига до валидни идеи за това, което може да се обобщи с думите „наследство“ и т.н. Тогава човек може да говори биологично, знаейки, че това, което е наследено от предците му, не развива Аз. То не развива Аз в хода на живота, а е там, за да получи Аз, който трябва да слезе от духовния свят.

Азът трябва да бъде приет от тялото; точно както въздухът влиза в белите дробове от външното пространство, така и Азът идва от духа. Азът и това, което се осъществява чрез Аза, никога не могат да бъдат наследени по никакъв начин, дори ако бъдат абсорбирани и по този начин станат зависими от физическото. Въздухът също се абсорбира в белите дробове и, в зависимост от функцията на белите дробове и тяхната конституция, белите дробове преживяват живота по начина, по който белите дробове могат да преживяват живота. По същия начин, това, което сме наследили от родителите си като формиращи сили, се преживява от Аза; по този начин Азът се представя по такъв начин, че се облича в своите дейности в това, което сме наследили от предците си; но човек стига до представа каква е истинската връзка между физическия и духовния Аз само ако придобие съответното директно прозрение.

Духовното изследване е преход от обикновена преценка към такава преценка, която се придобива чрез виждащо съзнание, ако мога да използвам термина, въпреки че често е неразбран. Духовното изследване може да се постигне само чрез преминаване от обикновена преценка към преценка на виждащия, пред която духовното е разпространено в духовен външен свят, точно както физическото е разпространено пред физическите сетива на човека. Ако човек приложи това, което описах - самонаблюдение, той стига дотам, че чрез пряко прозрение да разбере, че това, което живее в човешкото същество, влиза в тялото му от духовен свят и излиза

отново чрез смъртта. Човек разпознава това, което не е телесно в тялото, а е дух и което, във връзка с тялото, поражда човешката душа, чувството и волята.

Но човек трябва да отиде по-далеч, ако иска да стигне до истинско познание за духовния живот. Стига се, така да се каже, до ясно разграничение между телесно-умственото и духовното, но не се стига до конкретен поглед върху духовното; стига се до самосъзнание, до това какво е духовният аз, но не се стига до поглед върху света, в който живее този духовен аз, точно както физическият човек живее във физическата среда. За да се случи това, не само трябва да е налице самонаблюдение, но и целият живот на въображението на човешкото същество трябва да бъде променен в различна посока.

В обикновения ни живот, нашият умствен живот протича по такъв начин, че се ориентираме към процесите, които протичат навън в пространството и времето. Ние правилно настройваме идеите си така, че те да следват пространствения и времеви ход на съществата и процесите. Преди всичко, всеки, който иска да наблюдава духовното, трябва да се откъсне от това да бъде воден от външни пространствени и времеви процеси. И той може да се освободи от това, като въвежда волята в човешкия живот на идеите във все по-голяма степен. Това се постига чрез откъсване от самоочевидния живот на идеите от ежедневието. За да се откъсне човек от обичайния ход на идеите, са необходими и упражнения на душата, търпеливо и упорито провеждани в продължение на много години. Това се постига чрез систематично създаване на такива образи в душата, които идват в нея само по собствена воля.

Нека дадем един краен случай за това: в обикновения живот сме свикнали първо да си представяме по-ранното, после по-късното. Ако просто си създадете навика да отделяте поне една или две минути всеки ден, за да си представяте събитие в обратен ред, така че да си представяте края, след това предишното събитие и така нататък наобратно, мелодия, драма и т.н., тогава ще трябва да упражните съвсем различна воля от тази, която сте свикнали да прилагате във физическия свят. Накратко, трябва да въведете силната воля в света на въображението. Описах подробно как да направите това в гореспоменатите книги. Човек трябва да практикува това, което наистина може да се нарече медитативен живот, живот на въображение, който е изцяло проникнат от волята, а не под тиранията на външния свят.

Вземете отново Теодор Цихен, той казва: Душевният живот протича по такъв начин, че всъщност е напълно доминиран от асоциациите на идеите, от това, което човек или сглобява от вътрешните връзки на идеите, или това, което сглобява в пространството една до друга или във времето една след друга в паметта и т.н. — По този начин Цихен описва точно какво не е духовно в душата. Всичко, което е подложено на асоциации, е недуховно. Винаги, когато човек преодолее тази асоциация, когато не действа по такъв начин, че идеите да се асоциират сами по

себе си, а вместо това се изправя срещу това, което се случва само по себе си, тогава се предава на духа, тогава въвежда волята в живота на идеите и тогава забелязвате, че постепенно се отдалечавате от това, което е свързано само с тялото в живота на въображението, тогава забелязвате, че се отдалечавате от него, но също така, че нещо съвсем ново постепенно се намесва в живота на въображението. Човек забелязва, че не е привлечен от фантастичен свят, свят, който, тъй като се е отделил от външния свят, свързва една идея със следващата по произвол, а че наистина преживява, че чрез нещо, което възниква от съвсем различна страна, а именно духовната страна, човек също свързва една идея със следващата по необходимост - не като си представя маса, когато столът не е налице, както по необходимост прави в света на сетивата под влиянието на външния свят на сетивата - след това постепенно осъзнава, когато първо е накарал въображението да се освободи от телесната принуда чрез въвеждане на волята, тогава осъзнава, че нещо се установява във вътрешния живот на въображението, което, като чисто духовен импулс, издига човека над произвола. Произволът е само пътят. Човек се освобождава, като въвежда волята в света на идеите.

Но чрез тази практика човек преминава от просто оформяне на медитативни мисловни комплекси до точката, в която се прокрадва духовна необходимост, която свързва една мисъл с друга по същия начин, както само външната пространствена последователност свързва една мисъл с друга в сетивния свят. Уважаеми присъстващи, тогава човек е в процес – мога да използвам израза, въпреки че може лесно да бъде разбран погрешно, но той е предназначен само както го обясних – не само да внесе нещо в идеите си чрез външно сетивно възприятие, но и да изпита духовно вдъхновение, вливащо се в идеите му. Човек не трябва да приема този израз суеверно, а в смисъл на вътрешно, духовно преживяване. Едва тогава човек стои в конкретния духовен свят; докато преди човек има само въображения, само това, което може да зависи от собствената му воля, сега се влива в душевния живот, в това, че животът на въображението се е превърнал в нещо съвсем различно, в това, че човек се е освободил от чисто душевното преживяване, сега духовното преживяване се влива.

Знам много добре какви са възраженията срещу подобно нещо. Знам много добре какви възражения могат да бъдат повдигнати срещу него; но всеки, който се е запознал с това изливане на духовния свят в света на въображението в продължение на десетилетия, знае също как да свърже една реална концепция с думата вдъхновение и знае, че това, което тук се нарича вдъхновение, може в истинския смисъл на думата да бъде поставено редом с външното възприятие от духовна страна. Преди всичко той знае едно нещо: можеш да дойдеш и да му кажеш, че ако вярваш, че нещо е вдъхновено в идеите ти, тогава се заблуждаваш, но само познатите ти идеи, които си погълнал тук-там, се връщат при теб като

спомени, и тъй като не знаеш как тези неща са се влили във въображаемия ти живот, вярваш, че те идват при теб от духовен свят.

Знам колко голяма е тежестта на подобно възражение, но всеки, който знае какво е в основата му и го е познавал от дългогодишен опит, знае преди всичко едно нещо: никакво предубеждение не може да бъде в тази област, по простата причина, че е преживявал твърде често, когато е истински отдаден на вдъхновението, че нещата, които човек опознава в духовната сфера, винаги се оказват по различен начин от предварителните му представи.

Това са именно най-смислените преживявания и най-важните духовни преживявания: Вие приемате своя духовен път към някакво духовно същество или явление и ето, може да сте си изградили определени представи за това как би трябвало да изглежда то в духовния свят, основани на обикновения свят, на това, което можете да възприемете външно чрез сетивата, чрез обикновения ум; тези идеи винаги ще се окажат погрешни.

И когато човек наистина преживее това, което се влива в света на идеите от духовната страна, тогава той знае, особено след като наблюдава най-очевидните случаи, че не може да пренесе това, което съвсем неочаквано получава от духовната страна, в царството на идеите от сетивната страна, тогава знаеш, че си наистина изненадан от всичко, което не само си преживял, но и което е било възможно да преживееш, когато навлезеш в духовния свят, точно както си изненадан в сетивния свят, когато имаш ново преживяване, което все още не си преживял.

По този начин, чрез духовни преживявания, човек може много добре да различи тези духовни преживявания от всичко, което може да бъде преживяно в сетивния свят. Важното е да се разбере правилно какво имам предвид с думите, които всеки духовен изследовател познава добре: нещата винаги се оказват различно от очакваното и в безброй случаи се оказват различно. Ето как човек може да влезе в духовния свят, когато влезе в това, което описах като самонаблюдение от тази страна в духовния свят. Тогава човек влиза в конкретен свят; не говори само за духовен свят като цяло. Тогава човек знае, че пантеистичното съзерцание на духа не е по-ценно от това, ако някой би презрял да гледа отделни растения, животни и минерали и винаги би казвал само: „Природа, природа, природа“, вместо да ги изучава поотделно. Човек не би се чувствал просветлен, а просто би казал на съответния човек: „Ти просто не знаеш нищо за отделни растения и същности от различните царства на природата.“ Но човек смята за особено духовно напреднал този, който не прави разлика между отделни духове и духовни процеси, а говори общо пантеистично за дух и дух и дух.

Сега, в допълнение към постигнатото чрез този втори принцип, който характеризирах по принцип, има още нещо, което се добавя към постижението по отношение на егото. Чрез истинско самонаблюдение човек стига до разпознаването

на егото като духовно същество, различно от телесните същества. Сега, добавяйки истинско духовно прозрение към самонаблюдението, човек се научава да разпознава, че всичко, което се преживява в себе си между раждането или, да речем, зачеването и смъртта, се преживява от самия себе си и че това не е доминирано само от такива сили и импулси, каквито се намират в живота между раждането и смъртта; чрез прозрението човек стига до виждане отвъд раждането и смъртта. Сега знаем, че точно както когато водата се издига на вълни, вятърът я е ударил отвън, знаем, че това, което се случва в човешкия емоционален и въображаем живот между раждането и смъртта, е повлияно от силите, с които душата е била свързана във времето, преди да се съедини с физическото тяло. Оpozнаваме пренаталния живот чрез пряко наблюдение, опознаваме живота, който следва смъртта, чрез наблюдение, учим се да разпознаваме, че макар това „аз“ в тялото да се изразява в познатите за външния сетивен свят явления на душата, но това в подсъзнанието е доразвито, което е вечното в човешката природа, че тези импулси за вечното вече съществуват във физическото тяло, но са покрити от физическото тяло, че чрез смъртта, обогатена от опита на физическия опит, душата излиза през портата на смъртта. Защото човек не само се учи да разсъждава за вечното в човешката природа по този начин, но се учи, като се освобождава, да разпознава това, което преминава през раждания и смърти.

По този начин духовната наука е вид изследване, което не развива спекулации за духовния живот, не е просто философия за духовния живот, а развива духовно прозрение. Този, който има това духовно виждане и по този начин е станал духовен изследовател, може да говори за духовния свят – духовния свят, в който душата е между смъртта и новото раждане – по същия начин, по който човек е способен да говори чрез физическото съзнание за сетивния свят, в който човешкото същество е между раждането и смъртта.

И това духовно прозрение, дори ако индивидът не го придобие в началото, води до факта, че духовният изследовател е способен да опише феномените от човешкия душевен живот по такъв начин, че те да станат разбираеми. И, следвайки това, може да се каже, че човек не е нужно да бъде духовен изследовател, гледач, за да намери резултата от духовното изследване за правдоподобен. Всеки, който вземе часовник, след като му е било разказано как часовникарят го е направил, също ще разпознае продукта на човешката интелигентност, човешките способности, дори ако самият той не е прекарал време в часовникарска работилница, наблюдавайки как часовникарят прави часовник. Не е нужно всеки да е гледач, за да разпознае резултатите от виждането от честно чувство за истина, но човек трябва да развие осъзнатост на гледач. Точно както човек трябва да развие уменията да прави часовник, за да направи часовник, човек трябва да развие визионерските способности, за да може да каже за духовния свят това, което другият човек може да прецени по здрав разум, когато го казва визионерът.

Но това здраво човешко разбиране не бива да бъде повлияно от всякакви предразсъдъци, които вярват, че стоят на твърдата основа на естествената наука, но не са спечелили нищо от това, освен това, което може да се спечели от факта, че естествената наука сочи към свръхсетивна област, но от своя страна дискредитира тази област, като казва: истинската наука се състои в изучаването на физическия свят.

Важно е да се подчертае, че духовното изследване води до реален свят, който ни заобикаля, точно както ни заобикаля физическият свят. Преди духовната наука възниква един свят по същия начин, както възниква физическото човешко тяло, когато преди това е било сляпо и е оперирано, физическият свят на окото; по същия начин възниква духовният свят за духовния човек. Чрез самонаблюдение човек се научава да разпознава какво е вечно в него. Той се научава да разпознава чрез духовно виждане как вечното в него е свързано с вечното във външния свят. Вечното се научава да разпознава вечното. Това ни показва, че освен това, което човекът преживява като чиста душа, трябва да добавим от духовната наука духовното, точно както трябва да добавим от физиологичната наука физическото към това, което човекът също преживява от страна на тялото, като душа. Душата стои, така да се каже, между духовното и физическото, така че преживява преходното, временното от едната страна и вечното от другата.

Наистина, скъпи мои участници, чрез духовната наука това, което бихме могли да наречем загадката на безсмъртието, наистина навлиза в строго научна област. Днес много хора все още смятат това за невъзможно; точно както е имало време, когато хората са отказвали да проникнат от душата към тялото, до истинска дисекция, така и днес те все още отказват да проникнат от душата към духа. Това, което Галилей и други са постигнали, а именно да проникнат от душата към тялото, духовната наука трябва да постигне от другата страна, да проникне от душата към духа, не само по абстрактен начин, но по такъв начин, че човек наистина да осъзнае, че веднага щом се освободи във въображението си от тялото – чрез виждане или преминавайки през портата на смъртта, той навлиза в реален духовен свят – че тогава се озовава сред конкретни духовни същества и духовни процеси, както тук сред конкретни сетивни същества и сетивни процеси.

Следващата лекция ще се занимае с подробностите. Засега ми остава само да кажа, че това, което се разкрива чрез този метод на духовно прозрение, може наистина да бъде поставено редом с обикновения научен път, който се използва днес за познание на външната природа, без да бъде възпрепятствано от какъвто и да е страх. Особено когато човек наистина се научи да разпознава естествената наука, тогава открива, че част по част това, което духовното прозрение предлага, се потвърждава от естествената наука и се научава да разпознава факта, че то може да стане толкова смислено за душата. Ако човек стои само на почвата на естествената наука и е запленил от успешните методи на естествената наука, тогава разбираемо

може да стигне до предразсъдъка, че тъй като тези методи са станали толкова сигурни, толкова сигурни по природа, изучаването на духа е невъзможно. Но ако човек се запознае с духовната наука в нейните детайли и не остане обут в кожа, тогава като духовен изследовател той също започва да разпознава естествената наука. Човек опознава нещо съвсем различно от това, което може да опознае естественият учен в сравнение с духовния учен.

Естественият учен много лесно отхвърля духовните изследвания, но духовният изследовател никога не отхвърля естествените изследвания; той ще види научните факти в правилната светлина и ще може да разпознае тяхното значение, когато знае, че научните факти са правилно разбрани, само че от по-висши гледни точки те се появяват като еманации на духовния живот. Тези, които проникнат в духовните изследвания по този начин, ще бъдат освободени и от предразсъдъка, че духовните изследвания биха могли да бъдат вредни за всяко религиозно изповедание.

В частност, религиозната страна много лесно се обединява срещу това, което иска да бъде нов духовен елемент в нашия културен живот. Ако хората осъзнаваха необходимостта от поставяне на духовната наука редом с естествената наука, ако осъзнаваха основния характер на духовното изследване, ако осъзнаваха, че то се стреми към човека като духовно същество, точно както биологията и физиологията се стремят към познанието за човека като физическо същество, надхвърляйки чисто душевното, тогава те не биха вярвали, че тази духовна наука може да бъде вредна за някое религиозно изповедание. Човек би установил, че докато материалистическото кредо, което е широко възприето в днешно време в резултат на външния научен подход, може много лесно, но не непременно, да се превърне в религиозно кредо, духовната наука, от друга страна, връща човека към духа [и той] по този начин - защото сега може да получи и познание за духа - ще се обърне отново към религиозния живот, към който е насочен копнежът на много повече хора в днешно време, отколкото хората всъщност осъзнават.

Въпреки това, дори и днес все още се сблъскваме с много недоразумения в тази област. В отлично есе в „Християнски свят“ д-р Рителмайер наскоро посочи какво разбирам под духовна наука, как тя може да осигури основа за религиозни вярвания и как може да отвори път дори за онези, които чрез подвеждащи изследвания на природата са били отклонени от религиозното си изповедание, да се върнат към нея. Всякакви възражения бяха повдигнати от страна, която също се радва на голямо уважение. Преди всичко, тъй като е важно днес, бих искал да спомена един момент съвсем накратко; възражението беше повдигнато: Да, това духовно изследване изисква човек да извършва произволни душевни упражнения, за да намери пътя си в духовния свят чрез произволно развитие на душата си. Това е погрешен – това дори беше отбелязано – опасен, изкушаващ път; защото човек всъщност би влязъл в духовния живот само неволно, когато той се появи сам по себе си. Да, това беше споменато, че предположението за навлизане в духа е

толкова специфично предразположение, колкото музикалното или математическото предразположение.

Човек трябва да разбере, че човек може да се открие като духовен изследовател, че достигането до духа не може да бъде специален талант, а трябва да бъде обща човешка предразположеност. Но ако се възрази, че подобно на благодат, трябва да дойде и духовното изследване, този, който казва това, не разбира същността на духовното. Тъй като не намират духа в душата, днешните изследователи на душата описват душевния живот така, сякаш идеите са се социализирали, защото тялото ни принуждава да го правим. Те правят това, защото човек е зависим от тялото. Човек достига духа, когато стане независим от това, което тялото постига. Човек достига духа, като се освобождава в свобода от чисто физическия живот. Без значение колко мистика може да събере човек, без значение колко може да говори за душата, ако тя не се постига чрез свободните упражнения на душата, чрез активния живот на душата, тогава тя се преживява или придобива само по телесен или смирен душевен начин.

Истинското духовно започва там, където човек се освобождава от тялото и може да бъде изследвано само чрез придобиване на знания чрез свобода, чрез дейността на волята и чрез вида дейност, която произтича от свободата. Само като се освободи от тялото, човек може да постигне съзнанието, което иначе остава в дълбините на душевния живот в човека.

Но съзнанието, което остава в дълбините на душевния живот в обикновения опит, може да бъде изследвано и какво се освобождава, когато човек премине през портата на смъртта, която иначе е покрита от душевните преживявания, доминирани от тялото. Така че може да се каже, че подобно възражение всъщност предоставя доказателството, както и страна, която често намира признание, няма никаква концепция, никаква представа за истинското духовно, както се описва душата, която е доминирана от тялото, като духовно.

Сега, скъпа публика, често се срещат такива страни, често се срещат такива течения, които по напълно подвеждащ начин се изправят срещу духовната наука, както се опитам да я характеризирам отново от най-разнообразни гледни точки. Самата тази духовна наука не може да се отнася към други направления по този начин; тя знае, че не е нужно да изключва нищо друго, че не е нужно да прави фронт срещу другите, за да се запази. Тази духовна наука, която търси духа в душата по начина, посочен от истинската наука, точно както физическата наука изследва процесите на тялото във връзка с преживяването на душата, тази духовна наука може да каже: Не се заблуждавайте, навлезте в естествената наука, разпознайте всичко, което естественият учен има да каже! Вие ще го разберете не по-зле от него. Ще го разберете по-добре от него и ще му отдадете пълна справедливост, ако се отворите за това, което той казва.

Духовната наука не е осъждана отново и отново сред така наречените монисти, които винаги искат да се изправят срещу себе си, въпреки че позицията им е много нестабилна, на твърдата основа на естествената наука и които избягват духовното, защото вярват, че човек не може да се занимава с духовната наука, защото за нея не съществуват валидни понятия или други подобни. Не, научният начин на мислене, който едновременно иска да бъде мироглед, предоставя тесни понятия, които не водят към духовното; духовната наука предоставя понятия, които водят не само към духовното, но дори и към естествената наука. Следователно, тя казва, че човек трябва да придобие колкото е възможно повече естествена наука. Духовната наука няма от какво да се страхува от нея; напротив, духовната наука също толкова малко ще опише религиозния път на някого като нещо, което той трябва да избягва. Духовната наука ще каже на всеки: Ако сте въоръжени с идеите за духа, които истинската духовна наука може да ви даде, тогава вашата душа е също така подходяща, чрез силата и мощта на тези идеи, да следва религиозния път с цялата му интензивност, да приема това, което вашата религия иска да ви даде в своите откровения в истинския смисъл на думата. Не религиозните предразсъдъци, които всъщност не са религиозни, а по-скоро предразсъдъци на представителите на религията, трябва да бъдат възприети от духовната наука. Това пречи на човек да се занимава с нещо друго, което дори намира другия път за изкушаващ, но казва: Ходете на църква и религия, те ще могат да ви дадат, по силата на вашата духовна наука, това, което иначе не биха могли да ви дадат, ако разбирате духовната наука в истина. Влезте в живота. Това, което човек придобива чрез духовната наука, дава такива идеи и понятия, че те не правят идеите за практическия живот същите, каквито са днес, където хората се смятат за практични, когато са просто фантазьори.

Духовната наука, дори и човек да не е ясновидец, ще даде на идеите за практическия живот гъвкавост, насока, енергия, така че човек да стане по-практичен за обикновения външен живот. Тя не го отблъсква от външния живот. Тя му дава морална насока и подкрепа, дори му дава умения за външни техники. Върви в живота, не в аскетизма! Животът няма да унищожи духовната наука, а напротив, този живот ще потвърди духовната наука навсякъде и бих могъл да добавя: от моя страна, иди сам при Йоханес Мюлер. Няма да рискувам да кажа: пътят на Йоханес Мюлер е опасен, изкушаващ, както Йоханес Мюлер наскоро писа, че човек трябва да избягва духовно-научния път, защото е изкушение. Няма да кажа на никого: Избягвай пътя на Йоханес Мюлер! Върви при него! Ще намериш правилната гледна точка именно когато отидеш там с духовната наука. Никой, който подхожда към духовната наука с истинско разбиране, няма да бъде възпрепятстван от нищо, защото духовната наука е предназначена да води към духовния живот по такъв начин, че останалата част от живота, която в крайна сметка не е нищо друго освен

проявление на духовното, да може да бъде по-пълно разбрана, по-проницателно преживяна, по-енергично усетена и по-остро усетена.

Това, което духовната наука може да влее в човешкия ум и това, което трябва да стане полезно за копнежите на човечеството, които днес могат да се възприемат като най-значимите копнежи, но които често са само в подсъзнанието, ако човек има истинско наблюдение на хората, това отношение, което може да бъде поставено в човешкото сърце, за да задоволи тези копнежи, бих искал да опиша по следния начин: Казах: В най-широките кръгове хората са доминирани от предразсъдъка, който д-р Боа-Реймон някога е изразил през 70-те години на 19-ти век, но който и днес преследва душите; че науката може да се простира само до чувственото, че не може да изследва свръхсетивното, може да изследва свръхсетивното, но че науката свършва там, където всъщност започва свръхсетивният живот, духовният живот, вечното. Духовната наука трябва да покаже на човечеството, че обратното отношение съответства на истинското прозрение за световните условия, че по-скоро трябва да се каже: дори естествената наука не прониква в истинския по-дълбок живот на природата, освен ако тази естествена наука не е проникната от духа.

Но ако в самата наука признаем необходимостта да бъдем проникнати от духа, тогава вече няма да казваме, че науката спира там, където започва свръхсетивното, където започва духът, а по-скоро обратното: науката за природата също умира, престава, когато излезем от духа с нашите понятия. Дори в самата естествена наука човек се нуждае от духа за истинско разбиране. За съжаление обаче, заради когнитивния комфорт, човек е преминал през особен процес през последните десетилетия. Човек си е казал нещо, което бих могъл да сравня с това, когато някой е казал: Ето, имам дърво пред себе си, то расте и процъфтява. То черпи определени сили от земята; но силите, които черпи, са покрити от земята. Ще издърпам дървото от земята, за да имам всичко пред себе си, тогава ще мога да го видя всичко.

Ето как са го правили хората, които мислят от гледна точка на естествената наука.

Те са казвали: Ако гледаме природата, не я разбираме; следователно тя е вкоренена в нещо. Изкореняваме я, изваждаме я от почвата ѝ, след което я изследваме. Но тази естествена наука, която се изкоренява по този начин, е като дърво, изтръгнато от земята с корен; то е убито, умира. И знанието, което е изкоренено от духовното познание, умира. Когато предразсъдъкът, свързан с поговорка като тази на Д-р Боа-Реймон, отмине: „Където започва свръхсетивното, науката свършва“, човек ще стигне до осъзнаването и истинското отношение към духа и неговата връзка с човека, когато единият ще замени с другия поговорката на Д-р Боа-Реймон: Където знанието иска да се отрече от духа, където знанието иска да излезе от свръхсетивното и, изкоренено, иска да схване природата, там знанието умира. Не че науката спира там, където започва свръхсетивното, а там, където

сврѡхсетивното свършва и все още се търси знание, там е мястото, кѡдето самото това знание е убито, там е мястото, кѡдето умира всеки стремеж към знание.

Откровенията на несъзнаваното в живота на душата от духовно-научна гледна точка

Уважаеми присъстващи, напоследък в определени среди стана обичайна практика да се говори за несъзнаваното във връзка с човешката душа. Това, което беше описано в лекцията ми онзи ден като духовно и свръхсетивно, както показах, е усещано и копнееено от много души в настоящето. И тъй като самите предразсъдъци срещу изучаването на свръхсетивното, за които говорих, се случват, но тъй като човек все още има неопределено усещане, че има нещо отвъд сетивното, говори се в настоящето, говори се по-скоро в негативен смисъл за това отвъдно и, за разлика от това, което съзнателно навлиза в човешкия душевен живот в ежедневието, говори се за това, което остава скрито, а също и за несъзнавано или подобно.

Ако сега се обсъждаше историята на развитието на идеите за несъзнаваното през последните десетилетия, би било възможно да се говори за това с часове. Но това не е моята задача днес. В увода само ще спомена, че макар в миналото да е казано много за несъзнаваното от отделни личности, терминът „несъзнавано“ е бил използван в по-широк смисъл от Едуард фон Хартман, който затова често е наричан философ на несъзнаваното, за да опише това, което е скрито от сетивата и непосредствения душевен живот и е свързано с човешкото съществуване. И може би мога да отбележа като увод, и само да намекна, че аз самият по това време, през 80-те и началото на 90-те години на миналия век, се опитвах да се примиря с възгледите на Едуард фон Хартман за несъзнаваното в човешкия психичен живот, за несъзнаваното в света като цяло.

Докладвах за тези дискусии, които [аз] проведох и при лично запознанство с Едуард фон Хартман, във втората книга от втория годишен период на списанието „Das Reich“, което излиза тук в Мюнхен. Може би е най-лесно за мен да започна, като изразя как представеното тук духовно-научно направление се отнася като цяло към понятието за несъзнаваното, ако се свържа с идеите, които Едуард фон Хартман имаше за несъзнаваното в човешкия психичен живот, в природата и в съществуването като цяло, защото първо трябва да се отклоня в две отношения и винаги съм се отклонявал от възгледите на Едуард фон Хартман по този въпрос. Първото е, че Едуард фон Хартман сочи от сетивното, от душата към несъзнаваното, към свръхестественото, свръхсетивното, но че той е на мнение, че това несъзнавано може да бъде достигнато за човешко познание само чрез логическо разчленяване на това, което се възприема в природата и в човешката душа, че няма друг начин да се стигне до това несъзнавано освен по хипотетичен начин, като се заключи от това, което човек вижда, чува и може да разбере, като от това се заключи, че в света има несъзнавано, което винаги трябва да остане несъзнавано, просто хипотетично, по отношение на това, което човек може да разпознае тук, във физическото си тяло.

Пред лицето на мнението на Едуард фон Хартман, винаги съм трябвало да изтъквам духовно-научното, което се състои в това, че подобно хипотетично твърдение, такова просто логическо заключение за несъзнаваното, е напълно безполезно; защото в крайна сметка не води до нищо друго, освен до допускането, че това, което човек извежда толкова логично, би могло да бъде и различно. От преживяванията, които си позволих да опиша онзи ден и върху които трябва да се изгради днешното ми разсъждение, винаги съм трябвало да заключа от тези истински духовни преживявания на човешката душа, че човек може да стигне до свръхсетивното само чрез логическо мислене, чрез хипотетичното разчленяване на свръхестествения свят, но чрез пряко преживяване, като доведе силите, спящи в душата, толкова живо до перцептивни способности, че човек може не само да заключи за несъзнаваното, но и да го схване като такова по същия начин, както схваща сетивното, обикновеното съзнателно.

Така духовната наука прониква от чистата логика до реално виждане на несъзнаваното, свръхсетивното, за обикновеното съзнание. Методите, на които човешката душа трябва да се подчини, за да се развие, така да се каже, от своите основи, които самите те са несъзнавано, това, което бихме могли да наречем... [Пролука] Споменах онзи ден методите, чрез които човешката душа може да бъде накарана да развие от своите несъзнавани дълбини това, което би могло да се нарече, по Гютеовски език, „духовни очи“ и „духовни уши“, „духовни органи“. Това е едно нещо: духовната наука, както е разбираана тук, трябва да се отнася към несъзнаваното по съвсем различен начин от всяко философско направление на настоящето, особено от тези, които дори хипотетично се основават на несъзнаваното.

Вторият спорен момент е, че Едуард фон Хартман в крайна сметка разглежда разглеждания духовен елемент като несъзнателен за себе си, т.е. той вярва, че макар да е възможно да се стигне до предположението за духовен елемент зад сетивното съществуване чрез определени логически заключения и условия, не може да се избегне заявлението, въз основа на доказателствата, че самият той не е съзнателен, че е несъзнателен дух, че съзнанието възниква от това само когато този несъзнателен дух се въплъти в човешкото тяло и там създаде съзнание, което тогава би било единственото съзнание, което идва под внимание, и че, за разлика от това, това, което лежи по-високо в реалността от това съзнание, би било несъзнателно. Тогава би се стигнало до заключението, че това, което човек трябва да счита за свое действително същество на съзнание, възниква като вълна от несъзнателен духовен живот. Вярвам, уважаеми присъстващи, че от самото начало това трябва да изглежда доста незадоволително, макар че това няма особена стойност, ако се приеме духът, но се установи, че той е надарен само с несъзнателност, а такъв дух по същество не е много по-ценен от несъзнателната материя. Всичко се свежда до едно и също нещо, независимо дали човек позволява на духа да възникне от

несъзнателната материя или на съзнателния душевен живот от несъзнателния дух; човек винаги си има работа с това, което бих нарекъл чисто природен дух, без закотвяне на човешката духовна душа в свързана или по-висша духовна душа. Но именно преживяването, за което говорих тук онзи ден, преживяването, което се основава на живота на душата, превърнат в духовно възприятие, показва, че когато човек проникне, живо проникне, в света на духа, той не стига до безсъзнание, а до реални същества, които, съвсем независимо от човешкото съзнание, са също толкова съзнателни, колкото и самото човешко съзнание. Всъщност във вселената има степени на съзнание, които са по-висши от човешкото.

Уважаеми присъстващи, днес ще се заема със задачата да ви размисля върху това, което граничи с обикновения човешки душевен живот в областта, която представената тук духовна наука всъщност определя като духовно, като свръхсетивно; защото от такова размишление, бих искал да кажа, произтичат много неща, които илюстративно водят до подходяща преценка за това, което духовната наука има да каже за самото свръхсетивно, и освен това е много близо до настоящето, където толкова много се говори за несъзнаваното, където човек иска да разпознае духовното именно под формата на несъзнаваното, че тази духовна наука говори и за онези области, които човек толкова много би искал да обърка със самата област на духовната наука.

Това се случва отново и отново, въпреки факта, че в продължение на много години се възползвах от всяка възможност тук, за да подчертая разликата между областта, която трябва да се разглежда от духовната наука, и тези гранични области. Случва се духовната наука да се бърка с тези гранични области. Следователно, тя трябва да говори за тези гранични области. Освен това има и нещо друго. Областта на духовния живот, която, когато се разглежда така, както я описах онзи ден, днес се избягва от много хора, се възприема като мечта, фантазия и хората предпочитат да се придържат към това, което не може да се постигне чрез свободно духовно познание, както го иска духовната наука, а не чрез свръхсетивното, а това, което е по-очевидно от само себе си. Свръхсетивното наистина се влива в сетивното като откровение; но тези откровения на несъзнаваното свръхсетивно в сетивното могат да бъдат преценени правилно само ако човек е способен да ги погледне от гледна точка на действителното духовно познание.

Днес ще говоря само в духовно-научни термини за съответните явления и се надявам, че ще се разбере, че не винаги може да се каже всичко във всяка отделна лекция. Мога да отбележа, че дори ако днес просто обсъждам тези явления горе-долу от духовно-научна гледна точка, се разбира, че това, което подчертах онзи ден, е, че това, което духовната наука се опитва да разпознае, не само не противоречи на истински разбран научен резултат, но че тези прозрения на духовната наука, включително тези в несъзнаваното, са потвърдени от реално, истинско научно знание.

Областите, които се разглеждат, когато говорим за разкритията на несъзнаваното, са много широки и днес ще мога да разгледам, бих искал да кажа, само една ограничена област, областта, която обхваща интересната, позната, макар и малко изследвана, пренебрегната област от човешкото сънуване - света на сънищата. Ще трябва да разгледам и една област, която много хора смятат за свързана с областта на сънищата, но всъщност не е така. Тази област е от голям интерес за много хора днес, които търсят пътя към духа. Това е областта на сомнамбулизма и всички свързани с него явления.

След това ще трябва да посоча друга област на подсъзнанието или свръхсъзнанието, която се простира и в обикновения човешки живот: това е областта на фантастичните творения, поезията и художественото творчество. И тогава ще трябва да посоча една широка област, дори и днес да може да бъде разгледана само накратко: широка област, която се обръща към човека полусъзнателно и полунесъзнателно, но не по-малко важна за човешкия живот, областта, която наричаме „човешка съдба“, в която човек може дори да не повярва, че в нея живее толкова много несъзнавано. И тогава ще трябва да посоча областта, която е действителното поле на духовната наука, която също остава несъзнавано за обикновеното съзнание, но чиито откровения хвърлят светлина върху всички останали области на несъзнаваното. Ще трябва да говоря за сферата на интуитивното съзнание, която бих предпочел да избягвам да наричам сфера на истински развито виждане, въпреки че това би било правилно.

Първо ще се опитам да дам кратка характеристика, без да навлизам в обяснения, как тези отделни области, от които се разкрива несъзнаваното, се доближават до обикновеното човешко съзнание. Никой не бива да се надява, че духовната наука е готова да надникне в сферата на сънищата, както правят някои аматьори или суеверни хора. Но духовната наука се стреми да надникне в тази сфера по такъв начин, че сама да може да обясни и разкрие много мистериозни аспекти от живота на човешката душа. Всеки е запознат с тази сфера на сънищата, с нахлуващите сънища, които човек си спомня в будния си живот и има предчувствие, че те се разкриват от несъзнаваната сфера, че се появяват като образи на паметта, така че да могат да бъдат схванати до известна степен.

Но всеки усеща също, че човек сънува много повече, отколкото си спомня, че сънищният живот прониква в много по-голяма част от съня, отколкото се смята, защото голяма част от преживените сънища всъщност са забравени. Външните характеристики на сънищния живот са изключително интересни. В началото изглежда сякаш сънищата се движат нагоре-надолу без никаква вътрешна закономерност. Но човек трябва само да си припомни няколко категории от сънищния живот и ще види, че в този сънищния живот преобладава известна закономерност, дори и в началото да се наблюдава само повърхностно.

Преди всичко, съществуват така наречените от някои философи сензорно-стимулиращи сънища. В тях човек осъзнава, че душевно-духовният живот на човека е в различно отношение към околната среда, отколкото в обикновеното съзнание, когато сънува. В тях човек осъзнава, че по определен начин - сега казано повърхностно - нормалният сетивен живот е изключен, но не всеки език, който сетивата говорят вътрешно на душата, също спира. Достатъчно е да се помисли за пример от сферата на сензорно-стимулиращите сънища, за да се види, че макар възприемчивостта на сетивата към външния свят да не е необходимо да престава, начинът, по който човек иначе общува със света чрез сетивата си, не присъства в тези сънища.

До вас лежи часовникът ви и сънувате, че чувате например ездач, който преминава. В будно състояние бихте... [Пролука] – Събуждайки се, човек осъзнава, че биенето на часовника е символизирано себе си в съня. В будно състояние човек би се поставил във връзка с околната среда по нормален начин чрез слуха; в съня това, което е обикновено сетивно възприятие, се трансформира в символичен процес. По принцип всяко сетиво може да възприема и едно много драматично действие може да бъде свързано със сетивно възприятие. Но винаги ще забележите, че сетивното възприятие в съня е по някакъв начин символично, образно преосмислено.

Обикновеното сетивно възприятие не живее в съня.

По същия начин телесните процеси могат да бъдат символизирани в сънищата.

Сънуваме вряща фурна, събуждаме се и знаем, че този сън е причинен от необичайно учестен пулс. Преживяваме настроения на душата, спомени от живота, неща, които може да са далеч в миналото, оживяващи в сънищата. Сънуваме и неща, които могат да ни изненадат много. Всеки е запознат с тези различни категории на сънищния живот. Ако искаме да навлезем в характеристика на сънищния живот, както искаме да направим по-късно, едно нещо трябва да бъде особено ясно отбелязано: ясно е, че на сънищата липсват две страни на обикновения човешки опит.

Всеки, който следва живота на сънищата, ще открие, че на сънищата им липсва това, което наричаме логичен ход на нашите идеи в обичайния ни съзнателен ежедневен живот. Сънят изключва логиката. Понякога човек би искал да опровергае това твърдение, но противоречието не би издържало на внимателно наблюдение. Сънят може да протича логично, но тогава логичният ход не се постига чрез прилагане на логическата сила по време на сънуването, а по-скоро ние сънуваме някакво събитие, което някога сме следвали логично само по себе си. Сънуваме заедно с логиката, но не разсъждаваме. Това създава впечатлението, че можем да сънуваме логично. Човек може да сънува логичното като спомен, но не може да осъзнае логиката като силата на логическото разсъждение.

Другата характеристика е, че моралните стандарти и моралната преценка отсъстват от отношението ни към образите в сънищата, както и от генезиса на образите в

сънищата. Всеки знае, че в сънищата те правят неща, за които съвестта им мълчи, които биха осъдили, никога не биха направили, ако действително се случат в будния им живот. Това е важно за оценката на света на сънищата: логиката и моралната преценка всъщност са изключени от сънищния живот. Другото нещо, което е от истинско значение, е, че докато сънуваме, ние сме в същото отношение към околната среда, както сме в съня без сънища.

Това е много важно. В безсънния сън ние не преживяваме нищо от случващото се около нас чрез сетивата си, нито пък преживяваме нищо от случващото се в собственото ни тяло или каквото друго иска да изтече от това тяло в душевния живот. В известен смисъл, в безсънния сън се оттегляме в душевния живот, който първоначално остава несъзнателен. Ако образите от сънищата се влеят в този безсънен сън, отношението ни към околната среда не се променя. Това е съществено. Можем да говорим за самите сетивни стимулативни сънища, но това, което ни въздейства чрез сетивата, не го прави чрез процеса, който протича в сетивата, а много по-вътрешно въздейства върху човешкия душевен живот; то действа по такъв начин, че чувственото вече е символизирано, че то вече е по определен начин духовно трансформирано. Ние не влизаме във връзка с нашата среда чрез сънищата по същия начин, както чрез рационалното сетивно възприятие, и не правим това и със собственото си тяло. Ние не преживяваме състоянията в тялото си по същия начин, както ги преживяваме, когато сме будни; ние ги преживяваме по трансформиран начин, по начин, който е оформен от душата. Ние ги преживяваме по символичен начин или нещо подобно и това е съществено в сънищния живот: че той извиква всякакви неща в съзнанието, но че човекът винаги влиза в еднакво затворена връзка с околната среда, въпреки сънуването, както при съня без сънища.

На пръв поглед това е причината, поради която винаги сме в състояние да поставим съня в правилната перспектива в хода му в будното ни ежедневие [и] защо не можем да бъдем заблудени от съня, че той има някакво значение в будното ни ежедневие, че поражда някакви неоправдани твърдения в практическия живот. От тази гледна точка, самата характеристика на здравословния психически живот е, че не сме в позиция да поставим съня в грешен контекст в будното ни ежедневие. Макар че самият сън не разсъждава или морализира, ние винаги сме в състояние напълно да установим логическата и морална връзка на самия сън с будното ни ежедневие.

Това е, което отличава съня по отношение на връзката му с будния живот от всички лични преживявания, които човек може да има сега с втория вид несъзнавано, със сомнамбуличните феномени и всичко, което е свързано с тях, хипнотичните феномени, феномените на медиумизма и т.н., и т.н. Тази област е от особен интерес и в наши дни, защото се смята, че в анормалните феномени, които излизат наяве,

може да се открие портал извън обикновения живот на сетивата, място, където нещо непознато може да се зърне и разкрие в обикновения живот на душата. И така се случва хора, които не само трябва да бъдат приемани сериозно като научни и други изследователи, да вярват, че човек може да се доближи до истинското духовно чрез изследвания в тази област, или пък истински изследователи – понякога велики изследователи в своята област – тъй като имат и общия копнеж, погрешно преценяват това, което може да се обобщи в широката област на сомнамбулните явления, и вярват, че чрез наблюдение на тези сомнамбулни явления наистина могат да се доближат до духовен живот в отвъдното.

Сега, в сферата на сомнамбулизма и свързаните с него явления – и тук споменавам всичко свързано – човек трябва да прави разлика между всичко, което възниква по визионен, халюцинаторен начин от вътрешния живот на душата, за да може да се прецени: то възниква от вътрешния живот на душата. Дори Едуард фон Хартман не е успял да различи образа, който се появява в съня, от това, което например е халюцинация. И затова той казва, че всеки образ в съня има нещо като халюцинация. Но има фундаментална разлика между образ в съня и халюцинация: човекът, в будно съзнание, има пълен контрол над образа в съня и винаги е в състояние да го интегрира правилно в обичайния ход на будното си ежедневие. Халюцинацията, от друга страна, отнема способността да се отнасяме към него обективно. Тя поема контрола над съзнанието на човека. Същото важи и за видението. А фактът, че те се случват едновременно, означава, че от човека се отнема нещо от онази сила, която прави възможно да се интегрира възникващото по правилния начин в будния ежедневен живот. ... [пространство] Илюзорният характер на сънищата.

Но това е същността на халюцинацията: логиката мълчи, халюциниращият човек свързва материята с будния дневен живот и не е в състояние, поддавайки се на халюцинацията, да постави случващото се в халюцинацията по правилния начин в хода на будния дневен живот. За друга форма на сомнамбулизъм говорим, когато човек е способен не само да има халюцинации и видения, възникващи от самия него, но и когато променя сетивния си живот по определен начин, така че неща, които иначе не биха били възприемаеми, стават възприемаеми за него чрез този сетивен живот, по аналогия с този сетивен живот.

Човек може да мисли за тези явления както си поиска – не искам да навлизам в дискусия за принципите на тези явления, нито във въпроса дали е оправдано да се приписва научен характер на това, което е прието в тази област в най-широките кръгове. Важното за мен е да ви покажа как, независимо от обективната обосновка, уважавани изследователи искат да получат представа за свръхестествения свят чрез тази област! Може да се каже, че както и да се чувства човек по отношение на тези неща, има хора, които трябва да бъдат приемани много сериозно, които са наясно с

факта, че определени хора имат способността да възприемат неща в заобикалящата ги среда, които не се възприемат чрез обикновена сетивна дейност, в широката област на „дистанционното виждане“ и преноса на мисли.

Всичко това е добре известно днес. Те принадлежат тук и ще покажа с конкретен пример как един изследовател, когото трябва да приемаме сериозно в най-висшия смисъл на думата, е вярвал, че именно чрез развитието на човешките личности, бих казал до изтънчена чувственост, до повишена чувственост, той може да се доближи до другия свят, несъзнаваното, свръхсетивното. Рядко нещо в тази област е предизвиквало такъв шум, както фактът, че сър Оливър Лодж, който е известен по целия свят като естествоизпитател, когото трябва да приемаме много сериозно, е написал дебела книга за област, която със сигурност трябва да бъде причислена към сомнамбулните явления от представената тук духовна наука, но която той е приел като начин за навлизане в свръхсетивния свят. Без да се ангажирам с обяснение, първо ще опиша какво се е случило със сър Оливър Лодж.

Синът на Оливър Лодж падна на френския фронт по време на тази война.

Забележителното беше – и сър Оливър Лодж описва всичко това и всичко свързано с него в книгата си по такъв начин, че човек получава впечатлението от всяка страница: Тук човек описва със съвестността на научен метод. Той се позовава на всичко, което по някакъв начин изисква научна предпазливост. Странното беше, че още преди синът му да падне, сър Оливър Лодж получил съобщение от американците, че медиум е казал, че отдавна починал приятел на сър Оливър Лодж ще се погрижи за него по време на събитие, което ще сполети сина на сър Оливър Лодж. В началото това беше много неясно съобщение, защото, разбира се, можеше да се тълкува във всяка посока. Можеше да се каже: синът на сър Оливър Лодж е отишъл на война. Всеки може да падне там и всяка приятелска, суеверна страна вече може да изпрати възможно най-неясно съобщение до сър Оливър Лодж. Сър Оливър Лодж би могъл да тълкува това като означаващо, че животът на сина му е в опасност и че починал приятел от свръхестественния свят ще защити сина му.

Другото тълкуване би могло да бъде, че синът ще падне и че приятелят, който вече го е предшествал в смъртта години по-рано, ще се погрижи за него в свръхсетивния свят. Твърде често се случва подобни предварителни съобщения в тази област да бъдат оставени възможно най-неясни. Хората са лековерни; те са много склонни да не обмислят дали казаното е в съответствие с това дали събитието се случва по един или друг начин. Но синът е паднал. Единственото възможно тълкуване е, че посланието е било, че приятелят на сър Оливър Лодж в другия свят ще се погрижи за сина.

Сега всякакви неща бяха довлечени до сър Оливър Лодж - но той ги доказва в истински научен смисъл - всякакви така наречени достоверни сомнамбулни медиуми бяха довлечени и от това излязоха много неща, от които сър Оливър Лодж, въпреки научния си ум и съвестност, вярваше, че разпознава, че починалият му син

говори чрез откровенията на медиумите, а чрез него - неговият приятел-защитник. Няма да представя това, което сър Оливър Лодж описва в дебелия том, освен едно нещо, което може да се разбере по начин, който иначе се нарича кръстосан експеримент, който наистина се доближи до хората по такъв начин, че предизвика огромна сензация. Може да се каже, че скептичните хора всъщност са били водени да вярват от тези неща: Нещо от отвъдното, от душата, преминала през смъртта, трябва да резонира с Отца, с цялото семейство, желаещо да говори чрез медиумите. Този експеримент се състоеше от медиум, който описваше снимка, направена от сина на сър Оливър Лоджис, преди да бъде убит. Той самият се снимаше с няколко другари. Медиумът заяви, че чрез нея е било казано, че тази снимка е направена. Отделните другари бяха описани в разположението на местата и беше казано: направени са няколко снимки на тази група. Разположението на местата беше малко променено; но в един кадър беше казано: начинът, по който синът поставя ръката си на рамото на съседа си, е различен от позицията на ръката в другия кадър. Странното беше, че точно тази снимка беше описана от медиума. Другото странно беше, че от научна гледна точка никой – нито медиумът, нито някой от участниците – не би могъл да знае нищо за тази снимка, защото тя все още не беше изпратена от Франция до Англия и не пристигна в Англия до поне две седмици по-късно. Никой не би могъл да знае нищо за нея, но се оказа, че описанието на медиума е абсолютно вярно по най-забележителния начин. Може би е изключително съблазнително за човек с научна нагласа и, както бе споменато, предизвика изключителна сензация, карайки дори най-скептичните хора да се замислят. Защото хората си казваха: Никой не би могъл да знае нищо. Не можеше да става въпрос за пренос на мисли. Можеше да дойде само от душата на самия син на сър Оливър Лодж. Това беше преживяване, което се случи не на лековерен спиритуалист, а на съвестен натуралист, и го накара напълно да признае, че експериментът е предоставил доказателство, че душата на сина му се е разкрила от подсъзнанието в съзнанието. Ще обсъдим грешката на сър Оливър Лодж по-късно.

Давам този пример, защото той принадлежи към онези преживявания, при които се възприема нещо, което иначе не би могло да бъде възприето от средата на външния свят, чрез модификация на сетивния живот. Тази област включва всичко, което се състои във факта, че това, което иначе не би могло да бъде познато чрез сетивата и обработката на сетивните впечатления в пространството и времето, може да бъде познато от човешкото същество. Тя включва всичко, което е свързано с гледане на такива разстояния, които не могат да бъдат видени с обикновени очи, което включва предсказване на бъдещи явления и други подобни.

Третата област, която се взема предвид, когато се говори за разкритията на несъзнаваното, е, разбира се, областта на художественото творчество и всеки е напълно оправдан да бъде убеден, че в случая на поетично, истински поетично или

художествено творчество, определени импулси от несъзнаваното или подсъзнателното се разкриват в съзнанието, че това, което истинският творец създава, не може да бъде обяснено в неговата цялост, ако се вземе предвид само това, което се случва в обикновеното съзнание. Ето защо всички, които са се замислили разумно, са стигнали до заключението, че в художественото творчество друг свят се влива в света на съзнанието, свят, който е несъзнателен за обикновения свят на съзнанието. Няма нужда да характеризирам тази област подробно, не защото е непозната и малко наблюдавана, а защото е толкова очевидно и толкова разбираемо за всеки, че несъзнаваното се разкрива в тази област.

Една специална област, където, както вече беше споменато, би могъл да се отрече характерът на несъзнаваното, където съзнателното и несъзнаваното играят заедно, може да се разбира като област на човешката съдба. Ние се изправяме пред насоките на нашата съдба по такъв начин, че отделните събития на тази човешка съдба се случват за повечето хора по такъв начин, че те казват: „Е, с нас се случва едно или друго.“ Повечето хора са убедени, че това, което се случва в живота им като съдба, е повече или по-малко случайно, че е поредица от случайни събития и че няма вътрешна, закономерна последователност в хода на тази съдба.

Това обаче противоречи на нещо друго, което може би идва в съзнанието ни само по неясен и смътен начин, но въпреки това твърде ясно. Нека разгледаме връзката между нашата съдба и това, което всъщност сме в конкретния човешки живот. Ако в някакъв момент се изследваме дори с мъничко яснота и не се зацикляме в абстракции, а се вгледаме конкретно в това, което всъщност сме, какво сме способни да осмислим и да дадем тези представи по отношение на емоционалното оцветяване и да извикаме по отношение на волевите енергии, ще открием, че това всъщност произтича от нашата съдба. Поглеждаме хода на нашата съдба и с ясно самонаблюдение знаем: ние сме резултат от тази съдба и би трябвало да се отречем от себе си, ако искаме да отречем идентичността на нашата съдба с нашия душевен живот. Ние не сме нищо друго освен това, което съдбата е направила от нас, и ако не искаме да признаем, че не сме нищо повече от игра на сили, тогава въпросът за човешката съдба се превръща в загадка.

Отговорът на въпроса: Дали съдбата наистина е просто поредица от съвпадения? - зависи от другия, как сме способни да се поставим в цялостния световен контекст. Но от това, поне у всяка разумна душа възниква подозрението, че в това, което съзнателно преживяваме и което сякаш ни влияе повече или по-малко произволно в нашата съдба, в нея преобладава нещо, което остава несъзнателно за обикновеното преживяване, но което може да бъде доведено до съзнание и се оказва нещо съвсем различно от това, което се случва в обикновеното съзнание. И накрая: последната област е самата област на духовната наука, както е разбираана тук, областта на действителното виждащо съзнание, за което казах онзи ден, че може да се наблюдава по такъв начин, че в нея човешкото същество се чувства като

дух в духа, точно както се чувства тук, в сетивния свят, като тяло в сетивните същества и техните проявления. Областта, за която казах, че човек навлиза, когато чрез развитието на иначе скритите сили на душата си познае: Аз стоя с моето Аз в духа, докато иначе стоя само в тялото; преживявам душевния живот, като се отделям от телесния си живот и разгръщам самосъзнателен душевен живот извън тялото.

Явленията и преживяванията, които се случват преди това действително видение, което може да се нарече само така, трябва да бъдат характеризирани по-подробно и преди да опиша другите гранични области, бих искал първо да характеризирам тази област на истинското виждане, защото това е необходимо за по-доброто разбиране на останалите области. Това, което човек преживява като духовно преживяване, както казах онзи ден, се различава от преживяванията в сетивния свят по това, че всъщност изненадва във всеки детайл. Човек не може да си изгради каквато и да е преценка за това, което преживява визуално, чрез това, което е преживял в сетивния свят. Винаги се оказва различно от това, което би очаквал от това, което е в състояние да наблюдава от сетивния свят.

Но самият начин, по който духовният свят се появява, преди човек да е в състояние да го възприеме визуално, е различен от поведението на душата в обикновеното съзнание. В обикновеното си съзнание ние боравим с нашите идеи и понятия. Когато говорим за духовния свят, човек трябва също да изрази в понятия и идеи това, което може да се наблюдава. Лесно може да се случи човек да обърка идеите и понятията с действителните духовни преживявания, които среща чрез визуалното съзнание.

Въпреки това, има фундаментална разлика. Можем да си спомним обикновените възприятия, това, което преживяваме емоционално във и с външния сетивен свят, в обикновения смисъл на думата; но това е именно фундаментална характеристика на истински преживяната духовна реалност: точно както тя ни се изправя като духовна, тя не може да бъде запомнена по обикновения начин. Човек би могъл само да повярва, че се е отдал на фантастично въображение, че е преживял нещо като спомен за живота, ако не знае разликата между запомняща се концепция и незапомнящото се, видяно, истински духовно събитие. Истински духовното събитие не е запомнящо се.

Човек не бива да гледа погрешно на подобно нещо. Разбира се, може да се възрази: Тогава никой не би могъл да говори за такова събитие; ако не го помнеше, нямаше да може да го съобщи. Да, точно както можем да трансформираме външно сетивно преживяване в понятие, което след това може да бъде запомнено, така и някой, който е обучен за тази цел, може да внесе духовно преживяване в обикновеното съзнание и да го трансформира в понятие. Тогава понятието може да бъде запомнено. Но понятието се запомня. Искам да отхвърля възражението, че това, което се описва като духовни събития, е само нещо въображаемо. Не е така, защото

ако беше въображаемо, би трябвало да бъде запомнящо се като такова, без първо да е необходимо да бъде трансформирано; но както самата чувствена обективност върви с нас, толкова малко върви с нас и духовното преживяване.

Когато видя дърво и се отдалеча, мога отново да актуализирам менталния образ на дървото в съзнанието си, мога да си спомня, като събудя менталния образ в себе си, ако вече съм го събудил, когато съм видял дървото. Ако искам да преживея дървото отново, трябва да се върна към него. Същото е и с духовните преживявания. Те не ме съпътстват в пътуването ми през живота на душата, а само това, което съм си представил, мога да си спомня като образ. Само когато човек осъзнава това, може да различи това, което е преживял, от това, което просто е формирал като образ. Друга важна разлика между визионерското преживяване и обикновения живот е, че в живота, чрез това, което правим, човек придобива навици. Това, което сме правили, често се превръща в навик. Ако на хората не беше дадена тази способност да придобиват умения, като повтарят нещата отново и отново, какво всъщност би бил този човешки живот без нея?

Странно различно е, когато чрез упражненията, които описах онзи ден, човек стига до духовни преживявания. Оказва се, че колкото по-често човек се опитва да предизвика това духовно преживяване, толкова по-малко умел е да го има. Подчертавам, че това е важно. Виждащият не може да си спомни духовното преживяване само по памет; той може само да извика идеята. Ако иска да се изправи пред духовното преживяване втори път, той трябва да премине през същите упражнения и да създаде същите условия, така че духовното да възникне като духовно възприятие. Но когато правите това отново и отново, усещате, че то става все по-слабо и по-слабо.

Фактът, че човек не може да придобие нещо навикнато, а е необходимо нещо съвсем различно, за да се осъществи повторението на духовното събитие, е преживяване, което изпитват много хора, които наистина поемат по пътя към духовния свят. Сравнително лесно е да се направят няколко стъпки в духовния свят, ако човек има търпение и постоянство; по-нататъшните стъпки обаче са толкова трудни за постигане, колкото описах онзи ден. Но първите стъпки изобщо не са трудни за специално надарените хора и първите преживявания идват, ако човек обърне внимание на някои от описаните от мен неща в „Как да познаем висшите светове?“ или в моята „Окултна наука“.

Но такива хора, които са направили първите стъпки, изпитват, че са имали преживяванията веднъж и тъй като след това не прилагат много по-силната воля, те вече не са в състояние да стигнат до тези духовни преживявания, след това са много нещастни, разочаровани. Това е преживяване, което много хора имат. Абсолютно необходимо е не само да придобиете способността да имате такива преживявания на първо място, но и да имате модифицираната способност да ги постигате отново и отново, след като събитието се е случило. Всеки път, когато

искате да го постигнете, имате нови трудности; всеки път трябва да правите по-напрегнати, различни подготовки, ако искате да се изправите пред духовното със същата яркост, както първия път.

Трето нещо, което човек преживява като характеристика на духовното събитие, е, че е необходимо да има определено качество на душата към духовното преживяване. Това може да се култивира в обикновения живот, но много често хората не са го развили. Духовното преживяване, колкото и странно да звучи, всъщност не трае много дълго в сравнение с обикновено събитие; то преминава толкова бързо, че обикновено ситуацията е такава, че човек едва е събрал сили да наблюдава събитието, преди то вече да е приключило. Нещото, което човек трябва да призове, за да има духовни преживявания, е присъствие на духа. Това може да се тренира в обикновения живот; но много малко хора го тренират до силата, необходима за преживявания в духовния свят. Тези, които са свикнали да се мърморят в обикновения си живот, когато искат да направят нещо, които обмислят всякакви неща, преди да вземат решение, които не са свикнали да вземат инстинктивни решения и да упражняват волята си да се придържат към тях, които не се тренират да вземат такива решения при наличие на ситуация, се подготвят зле за реални преживявания в духовния свят.

От друга страна, това, което човек внася в духовния свят, е това, което вече е тренирал в обикновения свят като присъствие на духа. Може да се каже: тренирането на присъствие на духа по отношение на сетивните събития подготвя добре човека да наблюдава толкова бързо, колкото е необходимо в духовната сфера, и може с право да се каже: обикновеното отражение на ежедневно съзнание е малко полезно за него, чрез силата, която е присъща на него, за възприемането на духовния свят. Това обикновено отражение, което се намесва между възприятието и действието, е по-скоро вредно, отколкото полезно за възприемането на духовното.

Възприятието на духовното в духовната сфера е подобно на това, което в естествените науки се нарича рефлекторно действие. Когато муха лети към окото ми, аз затварям клепача си. По такъв инстинктивен начин, в такова изключване на обичайното съзнателно разглеждане, в такова връщане към рефлекторни действия, се крие голяма част от това, от което се нуждаем, за да се огледаме по правилния начин около себе си в духовния свят. Разбира се, това не означава, че по някакъв начин трябва да изключим рационалното съзнание; но едва след като е направено духовното възприятие, преживяното може да бъде доведено до съзнание.

Бих могъл да цитирам още много подобни особености на възприятието на духовния свят. В такива възприятия, в такива възприятия, които са вече напълно различни от тези на обикновеното сетивно съзнание, този, който познава себе си като дух, живее в духовния свят, който го заобикаля, който знае, че той като дух има

самосъзнание и че светът, който го заобикаля, е духовният свят, който той никога не би могъл да възприеме в тялото. Тези неща са такива.

Само този, който наистина е опознал духовния свят чрез такова развито виждане, е способен да сравни това, което може да наблюдава в духовния свят, с това, което се случва в характеризираните гранични области. Само чрез философстване за сънищата, колкото и развита да е способността за преценка, човек никога не може наистина да разбере как сънищата навлизат в обикновения личен живот. Човек не може да сравни съня, който прониква в обикновеното съзнание, с нищо друго; може само да го опише и всичко, което естествената наука може да каже за него, е много полезно, много ценно; но действителното значение на съня в живота може да бъде схванато само от този, който е способен да сравни съня с това, което опознава в пророчеството като характер на духовния свят. И там той научава във връзка със съня, че сънуващият, тоест действителното сънуващо същество в човека, не се различава от това, в което умът съзнателно познава себе си, когато е в духовния свят.

С обикновено съзнание човек не може да прецени дали тялото или душата всъщност сънува. Само когато знае как се намира в духовния свят, когато съзнателно схване себе си в духовността, само тогава може да сравни това, което наблюдава в себе си и в съществуването си в духовния свят, с това, което се случва в сънищата. И тогава, чрез пряко наблюдение, чрез пряко духовно прозрение, човек може да знае: В нас няма нищо друго, което да сънува, освен това, което е там и когато човек е развил напълно съзнателно виждане. Така, чрез пряко наблюдение, човек стига до - ако мога да се изразя педантично - действителния обект на съня. Но човек може да научи още повече. Този, който постепенно навлиза в духовния свят, открива, че неговият живот в сънищата постепенно се променя, че вече не е нужно да позволява на сънищата си да го заливат по такъв безпомощен начин, а че може да се намеси в хода на съня с волята си, насочвайки и ръководейки образите от съня. Тогава става очевидно, отново чрез пряко наблюдение, че това, което постепенно се постига като духовно его, е самото, което се намесва в съня по насочващ и ориентиращ начин. Именно чрез тази промяна в живота в сънищата, чрез това наблюдение на себе си, превръщайки се в дух, намесващ се в съня, човек може да види как действителното сънуване не е нищо друго освен това, което човек схваща, когато действително е в духовния свят.

И възниква още един аспект. Вие сте наясно, че сред многото начинания, които сега се разгръщат във връзка с несъзнаваното, има едно, което се стреми да се доближи до духовния свят на човека, което се нарича аналитична психология. Тази психоанализа, която е изследване на определена област от душата, макар и с неадекватни средства, не води до разбиране на истинския характер на разглежданите области. Тази психоанализа работи и с образите на сънищата на

човешкото същество. Психоаналитикът се стреми да разгадае сънищата и какво разкриват те за някои скрити аспекти на душевния живот.

Много странно е, че когато наскоро обсъждах връзката на духовната наука с този метод, бях упрекнат от няколко психоаналитици. Те твърдят, че психоанализата е истинската наука, тя приема съня само доколкото е символичен, докато аз твърдя, че човек се издига до въображението и интуицията и третирам съня по такъв начин, че да го схвана в неговата реалност. Правя грешката да приемам съня сериозно, да приемам неговите образи сериозно, докато психоанализата вижда символичния характер на сънищата.

Е, човек може да се учуди колко неразбран е. Това, което аз представям като духовна наука, не се придържа нито към действителния ход на съня, нито към символиката, към която се придържа психоанализата. Всъщност, то изобщо не се придържа към съдържанието. Този, който изучава света на сънищата като духовен изследовател, стига до следното заключение: Виждате ли, може да се случи десет души да ви разкажат за един сън и ако сте запознати с такива неща, можете да сте наясно с факта, че тези десет са сънували много различни неща по отношение на последователността от сънища, но че точно едно и също нещо стои в основата на последователността от сънища във всичките десет като духовна реалност. Важна е нито символиката, нито реалността на това, което се случва в съня, но за духовния изследовател е ясно, че важна е вътрешната драма на съня.

Възможно е някой несъзнателно да е преживял събитие в духовната сфера. То също остава несъзнателно за него по отношение на съня. Събитието се е случило, разигравайки се във връзката на човешкото същество като дух с духовния свят. Но това, което сега се случва като сън, е външна трансформация, в която се използва това, което остава изцяло в подсъзнанието, това, което човекът има като сетивен стимул и така нататък. Това е дрехата, в която е облечена драмата на съня. Това е образността. Човек може да преживее нещо, което причинява такова напрежение, и то се освобождава, като се изправи пред духовно събитие. Един човек може да преживее това, като се изкачи на планина и се натъкне на препятствие; друг, като бъде отведен до врата, в лабиринт; трети човек може да преживее същото събитие по различен начин. Важното не е какво казват образите на съня един след друг, а вътрешната драма, това, което живее зад съня без образи. Това е духовна реалност и духовният изследовател изследва какво се крие зад нея, като се вглежда в истинското духовно.

Самите сънища възникват от факта, че това, което човек преживява в чисто духовната сфера, се трансформира в донякъде неправилен съюз на вечния духовен аз с физическото тяло. Трябва да приема, че истинското духовно познание, тоест възможността за наблюдение на човешкото самосъзнание като духовно същество, показва на хората чрез пряко наблюдение, че ние сме в сън и сън без сънища, не когато заспиваме и се събуждаме, а че ние, макар и с приглушено съзнание, че сме

извън тялото си в този сън, че наистина напускаме тялото си, когато заспим, и се връщаме в него, когато се събудим, и че това, което се движи навън и се движи навътре, е духовно същество. Видението се състои не в нищо друго освен в това, което иначе остава несъзнателно в съня, сега е издигнато до съзнание в духовния свят. Сънят произтича от факта, че това, което иначе е напълно отделено в духа, това, което влиза в частично неправилна връзка с телесното, произтича от факта, че влиза във връзка с телесното, че потъва в телесното, но не така, че да изпълни цялото тяло, произтича от факта, че частично потъва, че възниква импулсът да се облече това, което остава от осъзнаването на процесите в духовния свят, в това, което дава един от ъглите на телесността, без човек вече да се е преместил в цялата телесност.

И така, винаги е един вид помрачение в съня на това, което е наистина вечно в човека, на това, което преминава през раждане и смърт, на това, което, освободено от тялото, се подготвя за това, което следва смъртта, а също така се развива между раждането и смъртта по зародишен начин за следващия духовен живот. Това е помрачение на този душевен живот, това е помътняване на душевния живот, причинено от непълното приближаване към тялото. Само ако човешкото същество не беше способно да постигне това, което в здравословно развитие на своето същество винаги трябва да постигне, да усвои напълно и по този начин да присвои постигнатото чрез тялото за обикновения сетивен живот, да контролира участието си в сетивния живот, само ако това не се случваше, животът в съня би нахлул в човешкия живот като нещо патологично!

Нещо друго става очевидно, когато човек разгледа границата на сънувания живот във връзка със света на виждането. Този, който развива дара на второто зрение, се научава да разбира чрез вида преживявания, които има в духовния свят, че ги преживява отделно от тялото, и се научава да разбира, че този живот между раждането и смъртта, този живот в сетивния свят, животът във физическото тяло, не трябва да се разглежда като живот в плен. Духовната наука никога не води до фалшив аскетизъм. Ученикът осъзнава, че в мъдрия устрой на вселената пребиваването в сетивното тяло има своя добър смисъл. Целият живот на човека, който тече между форми на съществуване в и извън тялото между смъртта и новото раждане, целият този живот на човека приема различни неща.

Силата да развива в себе си онези импулси, които съдържат логика и морал, тази сила човек трябва да придобие тук, в сетивното си тяло, в допълнение към всичко останало, което получава от вселената, ако изобщо иска да я придобие. Това, логично мислейки, не би могло да се придобие в духовния свят, затова трябва да се въплътим. След това, през портата на смъртта, ние пренасяме тези импулси, които могат да се развият само на земята, в свръхсетивната сфера.

Тъй като сънят се състои в това, че човек действително пренася духовно преживяване във физическия свят чрез непълното сливане с тялото – не мога да

навлизам в подробности – но тъй като човешкото същество излиза от духовния свят като личност, то внася във физическия свят от духовния свят нещо, което е едновременно нелогично и аморално, което може да влезе само в съдържанието на съня. Ето защо сънят се появява без никаква логика или морализаторство. Само виждащият може да сравни тази особеност на съня, как той се свързва с морала и логиката. По този начин посочих възможността за сравняване на сънувания живот с това, което човек може да познае като съдържание на духовния свят. Но това разкрива, че сънят е... празнина); единственото особено е, че в съня човек не се изправя пред вечното. Неговата вечност е активна, но това, което изпълва тази вечност, е това, което идва от тялото. В сънищата вечното в човека е насочено към временното. Но фактът, че вечното присъства в тези събития, се показва от истински духовно-научно разглеждане на съня.

Ситуацията е различна, когато става въпрос за халюцинаторен, сомнамбулен живот. Тук имаме работа с факта, че човекът също навлиза във физическото си тяло от духовното, че духовното му влияе, но че духовното навлиза във физическото или защото вътрешният физически живот е по някакъв начин болен, така че духовното навлиза в болно физическо тяло. Сега човекът може да развие правилна връзка само ако се потопи в телесния свят, който функционира като единно цяло. Ако се потопи по такъв начин, че никоя част от физическото му тяло не може да участва пълноценно в развитието на сетивното възприятие, тогава, чрез елиминирането на физически елемент, отчасти възниква духовен елемент.

Не бихме видели това духовно, ако не виждахме кога тялото ни е по някакъв начин болен. С факта, че е болен, духовното се утвърждава. Духовният изследовател вижда духовното, като стои в духовното; халюцинаторът вижда духовното по болестен, невъзможен начин, всъщност, като частично изключва нормалното си физическо за сетивно възприятие. Но това също означава, че появата на духовно видение, върху което нямаме контрол, винаги е знак за някакъв вид физическо заболяване. Може да се каже: Разбираемо е, че хората вярват, че дори изследователите вярват, че се среща истинско духовно същество в такова патологично физическо състояние; но е за отхвърляне да се прави каквото и да е, което води до заболяване на физическото тяло в името на духовно видение. Пътят, който води до насилственото видение, е за отхвърляне от духовно-научна гледна точка, защото би бил промотор на разболяването на човешкия организъм. И всеки, който така погрешно преценява духовно-научните методи, както са описани в моята книга „Как да познаваме висшите светове“, сякаш тези методи биха могли по някакъв начин да съблазнят човек да култивира това, което те конкретно осъждат, клевети тези духовно-научни методи. Те са очернени в най-широк смисъл.

Но може да се случи и така, че до известна степен болното тяло зарази сетивата, така че сетивата да влязат в различно отношение – мога да спомена това само в общи линии – че сетивата да влязат в различно отношение спрямо обичайната

среда. В ежедневието възприемате обкръжението си такова, каквото го познавате. Може да се случи така, че чрез промяната в живота на сетивата, това, което се възприема в околната среда, е това, което иначе се изплъзва на сетивата. Това ще бъде това, което не е достъпно за човека чрез висшия духовен живот. Но ще обясня веднага, може би по-добре, отколкото чрез обобщаване, какво имам предвид под примера отпреди, чрез пример за това какво имам предвид под сомнамбулен живот, под изтънчен сетивен живот. Това, което иначе се разбира като второ зрение, попада в тази категория; трябва да кажа: забележително е, въпреки че книгата на сър Оливър Лодж има изцяло научен характер, че известен скрит дилетантизъм може да се открие като цяло в тази книга в частност. Феноменът, който е представен като кръстосан експеримент, всъщност не е нищо друго освен това, което всеки, запознат с тази област, познава като усъвършенстване на сетивния живот, така че този сетивен живот е способен да възприема неща, различни от това, което обикновено се свързва с него. Ако някой, чийто сетивен живот и сетивен живот, преплетен с интелектуалния живот, е такъв, че интелектуалният апарат се простира надолу в сетивата, ако някой е развил такъв сетивен живот, може да се случи днес да му хрумне идеята: Ще яздя след две седмици и ще претърпя инцидент. Това може да се случи. Тези неща са известни. Нещо, което не може да бъде възприето чрез обикновената времева връзка, може да бъде възприето от човек просто чрез особено ненормално чувство за живот, което е било заразено отвътре. Има случаи, в които видяното или подозираното се случва с такава неизбежна необходимост, че се вземат предпазни мерки, но въпреки това се случва. Сега, за някой, който е запознат с подобни неща, няма нищо по-различно в сомнамбулизма и други подобни, отколкото в дистанционното видение. Какво всъщност е съобщил медиумът в случая със сър Оливър Лодж? Е, около две седмици след сеанса, снимката пристигнала в същата стая. Две седмици по-късно тази снимка можела да бъде описана с нормално съзнание. Чрез дистанционно видение медиумът описал това, което пристигнало по-късно. Сомнамбулният медиум не възприел нищо от отвъдното, не видял нищо освен това, което по-късно се превърнало в събитие, и целият експеримент с разпятието е обективно, по факти, правилен; обяснението е напълно неправилно. Въпросът е, че човек осъзнава, че чрез сомнамбулния човешки живот човек може да вижда по различен начин, отколкото в нормалния сетивен и психически живот, но че по този начин човешкото същество е, така да се каже, по-тясно свързано с външния свят. Истинското прозрение в свръхсетивния свят на сетивата, в който човек навлиза след смъртта, в който човек е винаги във връзка с Вечното, обаче не е възможно чрез такива ненормални състояния на съзнанието, а само когато човек наистина навлезе в този духовен свят в пълно съзнание, така че да стои като дух в духовния свят и да може да различи това, което може да възприеме чрез своята

телесност. Навсякъде, където няма истинско вглеждане, където духовното се смесва със самото телесно.

Сомнамбулизмът също крие своите опасности, дори само защото душата е изключена – защото душата е изключена и остава изключена по време на съня – защото човекът с духовното и душевното е напълно потопен в тялото, част е изключена и тогава човекът се превръща в автомат. Това може да е интересно, но не бива да се култивира, защото само чрез правилните връзки между духовното и физическото по правилния начин човек се позиционира по правилния начин спрямо логическия и моралния свят. Когато духовният свят въздейства по ненормален начин, това въздействие, при което винаги изключва част от тялото, може да доведе до неправилна връзка между личността на медиума и моралното и логическото, до морален упадък и до преплитане на всякакви лъжи по когнитивен начин и т.н., и т.н. От факта, че човек всъщност се превръща в автомат в изкуствено предизвиканото сомнамбулно състояние, можем да заключим, че то не бива да бъде изкуствено предизвикано.

Така духовната наука показва особено за тази област колко много човек трябва да обърне внимание на факта, че тези гранични области наистина могат да бъдат осветени от духовната наука, но че, обратно, те не могат да бъдат използвани за осветяване на духовния живот. След това духовната наука показва по-нататък, че това, което изтича от несъзнаваното или подсъзнателното в човешкия имажинерен живот, всъщност има вечното в човешката природа като свой действителен субект; само в сънищния живот и в сомнамбулизма духовното е склонно към телесното. В твореца духовната душа е склонна към духовното. Докато е склонна към него, тя остава в несъзнаваното. След това тя навлиза по правилен начин, така че цялото физическо е обхванато. Докато в трезвото съзнание такива неща се забравят от духовното, в твореца духовното е внесено, но по такъв начин, че не е погълнато от част от физическото, както при сомнамбулизма, и по този начин не е отслабено, а е доведено в правилната връзка с обичайния ход на живота. Така в художественото творчество вечното е несъзнателно склонно към духовното; вечното към вечното. Но тъй като човешкото същество не е съзнателно осъзнато за това, което преживява във вечното, то го внася в обикновеното съзнание и го трансформира, и по този начин то ще придобие индивидуален характер.

Това е пространствената разлика между художествено създаденото и това, което виждащият, потопен в духовния свят, има пред себе си. Виждащият има нещо безлично пред себе си; той има нещо около себе си, което има също толкова малко общо с неговата индивидуалност и също толкова много общо с нея, а именно, виждане от гледна точка като външния сетивен свят. Този, който възприема несъзнателно това, което виждащият вижда в духовния свят с непосредствена част от съзнанието, и го внася в обикновения свят, става художник, поет. Ето защо хората имат основателното мнение, че истинските художници внасят послания за

вечното в сетивния свят, че свръхсетивното се разкрива от несъзнаваното чрез истинското изкуство в сетивното, в живота на обикновеното съзнание.

Тогава, както посочих, човешкото същество преживява съдбата си по особен начин, съзнателно и несъзнателно. Чрез преживяванията на Шер, нещо сега се издига от несъзнаваното в съзнанието, което иначе винаги би останало несъзнавано. В обикновения живот ние всъщност осъзнаваме напълно само една част от нашето същество, а именно нашите възприятия и идеи. Можете да видите това сами от научно описание, като например това на Теодор Цихен. За разлика от това, това, което се нарича емоционален и волеви живот, остава долу в полусъзнателното или напълно несъзнавано. Какво знае човешкото същество в обикновеното си съзнание, което се случва само когато движи ръката си! Теодор Цихен правилно характеризира, когато казва: Ние имаме само представи за това, което се случва. Това, което мистериозно вибрира в ръката, когато я повдигаме, е толкова несъзнавано за нас, колкото събитията в съня в обикновения буден дневен живот. Цялата истинска същност на живота на волята, която наистина управлява в нас, която прониква в нашето вечно същество, въпреки това остава несъзнавано, става съзнателна само чрез представите на възникващото обикновено съзнание, точно както сънят става съзнателен от съня в обикновеното съзнание; но това, което знаем за завещанието, не е това, което се случва в самото завещание. Това, което знаем, е толкова, колкото знаем за един сън, когато сме будни.

Нашият емоционален живот, в който сме еднакво потопени, не е толкова несъзнателен, колкото сънят. Той е отчасти съзнателен и отчасти несъзнателен. Великият естет Вишер още е подозирал, че емоционалният живот е свързан с душата по същия начин, както и животът в сънищата. Докато животът в сънищата се разгръща в образи, емоционалният живот се разгръща в чувства, но тези чувства възникват от подсъзнанието. Ние формираме представи за тях, но не се доближаваме до реалността на тези чувства повече, отколкото до реалността на съня в съня, който има своя субективен произход във вечността на човешкото его. По този начин човек е наистина осъзнат само за половината от будния си ежедневен живот; другата половина остава подсъзнателна. Виждащият я повдига наяве. Той възприема не само чрез обикновените представи това, което живее по същество в чувството и волята, но и формира чрез сетивата това, което вижда в тях. Но тогава това преживяване е много своеобразно, такова, което не възниква както в сънищата или в спомена за обикновения живот, когато стригачът следва чувствата си - това е човешки живот или няколко човешки живота, които възникват пред душата му; но това не е животът, който той може да следва, когато погледне назад към раждането; за него става ясно, че миналите земни животи играят роля в този земен живот.

В момента, когато светлината на познанието проблясва през волята и чувството, импулсите на чувството и волята от предишни земни животи дават своето

въздействие. И това, което поклъва в нас за следващи земни животи, отново проблясва в нашия живот на воля. Колкото и парадоксално да звучи, вярно е, че когато човек не говори просто хипотетично за волята, както е правил Шопенхауер, а се издига до интуиция за същностната природа на волята и чувството, тогава повтарящите се земни животи стават факт в човешкото съзнание; но тогава се научаваме да разпознаваме как чрез по-ранни земни животи ние самите предизвикваме, така да се каже, това, което ни се случва отвън. Това, което сме преживели в миналото, кове пътищата вътре в нас, които ни водят към нашата съдба. Отделните земни животи се осветяват взаимно. Това, което преживяваме като съдба, полусънувано, полусъзнателно, като сън, и това, което ни се случва като случайност, всичко това се осветлява за нас, когато несъзнаваното се разкрива. Да говорим за минали животи на земята и за животите, които живеем в духовния свят между смъртта и новото раждане, е нещо, което все още изглежда толкова парадоксално за хората днес, колкото е било и в дните, когато хората са вярвали, че земята е неподвижна, а слънцето и планетите се въртят около нея. Обратът на целия този светоглед ще отнеме време. Дълго време хората не искаха да повярват в това. Векове наред е имало хора, които са го смятали за невъзможно; и разбира се, днес ще има хора, които ще приемат подобни неща, които се случват по този начин, с презрение.

Може би. Това е толкова очевидно, колкото е възможно; но тези неща са, така да се каже, пред портите на нашето културно развитие. Те са това, което наистина може да осветли така търсеното поле на откровенията на несъзнаваното. Несъзнаваното е широко поле. То се намира и в самия сетивен свят. Вярвайки, че то не е в този сетивен свят, човек се връща към всякакви методи, за да обясни този сетивен свят от нещо различно от духовното.

Можем да видим как се ражда нещо подобно на теорията на Кант-Лаплас. Често съм споменавал това преди и днес ще се позова на него само защото хвърля светлина върху съвременната ни област. Независимо дали е астроном или геолог, човек се опитва да отгатне от случващото се пред сетивата му в настоящия момент, от изчисление, какво се е случило преди милиони години. Човек може да направи това, без да допусне и най-малката грешка срещу научни закони; може да изчисли състояние на Земята, което настъпва след милиони години. За съжаление обаче човек се намира в следния случай. Например, ако изчислите от наследствеността през какво преминава човешкият стомах в течение на една, две, седем години, какви промени претърпява за триста години, вие процедирате по същия начин като геолог или астроном, по същия начин като този, който е изложил хипотезата на Кант-Лаплас. Можем да изчислим по същия начин, както за малките промени, които настъпват в конституцията на стомаха, какъв е трябвало да е бил стомахът преди 300 години; само че по това време той все още не е съществувал. По същия начин можем да изчислим какъв ще бъде този стомах след 300 години. Изчислението

може да е правилно, но резултатът е несъстоятелен. Изчислението, основано на промените в скалата, може да бъде правилно и може да се установи научно, че земята е била в това или онова състояние преди милиони години; само че по това време земята все още не е съществувала и вече няма да съществува през милионите години, които могат да бъдат изчислени по същия метод, защото тя има вътрешни закони на живота, чрез които се е развила от духовното и от своя страна ще се развие обратно в него като човека.

Днес ние вече сме на прага на интуитивното разбиране на здравите духове, на прага на интуитивното разбиране на наука, която е предназначена да бъде духовна наука. Докато онези, които следват общоприетото мнение в тази област, са далеч от здравословния възглед за тези неща, който здравословен възглед естествено би довел до духовна наука, ние откриваме и други. Може да се даде пример. Екран, който произлиза от възгледа на Гюте, пише следните думи: ... [пространство] Ето как мисли здравият човек, както мисли някой, който не е напълно вцепенен от официално признатото. Но този, който е принуден, от това, което му подсказва безпристрастното му чувство за истина, да посочи духовната наука в наше време, знае и по какъв начин той и неговите възгледи се вписват в това, което най-добрите умове на човечеството са развивали, усещали и мислили още преди да има каквато и да е наука. В наше време можем многократно и отново да посочим пророческия начин, по който Гюте е предвидил духовната наука. Като се занимаваме с това как чрез развитието на човешката душа човекът стига до съпоставяне на духовния аз като дух с духовното, като свързва духовното във вселената с мост към духовното в човека, човек си припомня какво е написал Гюте в книгата си за Винкелман, изказан от дълбоко прозрение:

Този, който чувства здравословната природа на човека като цяло, който възприема себе си в обкръжаващата го среда като велико, ценно и достойно цяло, би достигнал целта си, ако вселената можеше да усети себе си, би ликувал и би се възхищавал на върха на собственото си ставане и битие.

Тогава Гюте разглежда нещо, което може да се случи в човешкия ум, където духът на вселената директно вижда духа на вселената, където духът се изправя срещу духа.

Сега мога да обобща казаното, макар и схематично, за граничните области, като кажа, че духовната наука, когато е наистина строго методична, иска да покаже, че дори ако човек живее само несъзнателно, истинското е изследването, издигнато само до съзнание, че само това, което винаги присъства и се случва като най-голямата тайна в дълбините на човека, се разкрива съзнателно, че духовното е изправено пред духовното, че духовното работи с духовното, духовното разпознава духовното и че духът създава и възприема духовното.

Животът в изкуството и изкуството в живота от гледна точка на духовната наука

От осъзнаване, родено както от богат опит, така и от дълбоко художествено преживяване, Гьоте изкова красноречивата дума:

Когато природата започне да разкрива тайните си, човек изпитва неудържим копнеж по нейния най-достойния тълкувател – изкуството.

Истинското разбиране на това, което се има предвид под подобно твърдение, затруднява желанието да се говори за изкуство. Гьоте също е казал, че изкуството е посредник на тайните на природата, но че не бива да се говори за него чрез думи. От друга страна, трябва да се говори за това, което може да произтича от артистичното. Не искам да говоря за това по начина, по който говори официалната наука, а по-скоро както се говори за скъп приятел, където човек има нужда да каже това, което има да каже от съчувствие, от любов.

Художникът изпитва отвращение към историята на изкуството или дори към художествената критика. Когато се опитате да проникнете в нея, става твърде разбираемо, че художникът се страхува преживяното от изкуството да бъде изгорено или опърлено. Ако приемем морален първороден грях, тогава трябва да приемем две първородни злини за изкуството. Едното е вкусът да се твори в изкуството само за сетивата. Тези, които правят това, ще отхвърлят духовното в изкуството. Другото е, че един също толкова нерафиниран вкус иска да представи абстрактното, чисто концептуалното. Това символично изкуство не е подкрепено от артистичното повече, отколкото е подкрепено от чувственото. Изкуството на идеите води до подобно на слама, хартиено представяне на идеала. И двете са отклонения от истинското изкуство. Това, което води до истинско изкуство, трябва да се основава на нещо в човешкото същество. То трябва да е и нещо, което произтича от човешката свобода в човешката воля.

Мнозина виждат изкуството само като лукс, а не като условие за ежедневно съществуване. Бих искал да припомня това, което казах за сънувания живот преди осем дни, за връзката между сънувания живот и въображението. По време на сън душата е отделена от тялото. Чрез духовната наука иначе спящото съзнание може да стане толкова силно, че човекът възприема духовния свят, че не само преживява скучни неща по време на сън, но и преминава през най-разнообразни същности и преживявания. Може да се каже, че сънуваният живот идва от това, че душата се приближава към будния живот, но не го поглъща.

Полярната противоположност на сънувания живот е склонността на душата към художествено въображение и художествено творчество. Неправилно е да се предполага пряка връзка между двете, но може да се посочи от едното към другото. В съня душата е отделена от тялото, в художественото творчество душата е в тялото – следователно обратното. Тук душата търси връзка с духовното; тя иска да се

докосне до духовното, до вечното, нетленното, както в съня до телесното, временното. Това са две полярни противоположности. Точно както душата се събужда наполовина за физическото тяло в съня, така и за духовното в художествената фантазия.

Точно както сънят може да бъде без сънища, така и артистичният елемент може да бъде добавен към обикновения живот от свобода, но може и да бъде изключен. В живота има настроения. Посещавах приятел, приемат те в червена стая, той не идва веднага, очакваш нещо; после идва, разказва всякакви банални неща, разочарован си, защото си очаквал нещо тържествено; така е в подсъзнанието. Или в синя стая си разочарован в най-дълбокия смисъл на думата, защото откриваш, че той говори като колело. В подсъзнанието си очакваш да те остави сам в синя или виолетова стая. Но той говори. Умишлено избирам гротескни примери. Или на банкет, където чиниите имат червеникав оттенък, очакваш, че когато хората ядат, те са не само гладни, но и гастрономи. Ако чиниите са сини, очакваш от тях не само да се нахранят, но и да водят приятен разговор. Или срещаш дама на улицата, която има къдрава глава, и се разочароваш, ако установиш, че не е заядлива. От дама в приятна синя рокля очакваш да бъде премерена; ако не е, се чувстваш излъган. Това са вътрешни тайни настроения, подтонове, които проникват в живота. Съществува чувствен, свръхсетивен елемент, който в емоционалния ни живот е сравним със сънищата и остава скрит от нашето съзнание, точно както дейността на волята на спящия човек включва елемента на волята.

Тук е интегрирана свръхсетивна същност и няма значение дали се нарича съединителна тъкан или етерно тяло.

Отделните органи диференцират човешкото същество по такъв начин, че свръхсетивният свързващ елемент вече не резонира толкова равномерно. Човекът преживява като цялостно човешко същество това, което се вижда само през очите. Това не се проявява в обикновеното съзнание. Можем да му дадем храна, която го удовлетворява, подобно на сетивата. Това е особено очевидно в музиката.

Показах, че животът на въображението е свързан с нервната система, но животът на чувствата е свързан с цялото ритмично преживяване. Това е по-тясно свързано със слуха, отколкото с другите сетива, с чувството за усещане, дори с чувството за въображение, с мисленето. В човека има склонност да се фокусира непрекъснато върху слуха.

Във всяка здрава, цялостна човешка природа съществува постоянен стремеж да се издигне по здравословен начин това, което води до видение, а не до физическо видение. Видението иска да се появи, то се обръща към свободната воля, не упражнява никаква сила, но е там. Артистът има постоянна склонност към визионерското, което иска да бъде удовлетворено. Но то остава латентно. Какво може да го задоволи? То винаги присъства, дори ако човек има само сетивни възприятия. Но не може да се задоволи с това. Когато музикалният елемент

достигне ухото, целият свръхсетивен човек го възприема и така визионерският стремеж е доволен.

Същото важи и за теорията на Гюте за метаморфозата, която може да ни отведе до дълбоки, природни тайни: зеленият лист, който се превръща в венчелистчетата на цвете и т.н.

Когато погледнем човешкото същество, можем да видим как то се разпада по различни начини, например на главата и останалата част от организма. Това може да се превърне в главата. Точно както Гюте вижда цялото в листа, ние можем да видим цялото във всяка част на човешкото същество; цялото може да произлезе от всяка част.

Движещият се живот в природата иска да бъде обхванат от визионерската сила.

Музиката не може да припомни нищо, което е във външния живот; всичко трябва да бъде демистифицирано чрез музика. В другите изкуства всичко, което принадлежи на сетивата, трябва да бъде обяснено, но музиката не се нуждае от това.

Целият човек първо трябва да бъде демистифициран. Всяко художествено творчество е като демистификация. Трябва да извадиш живот от повърхността, трябва да огнеш веднъж или два пъти това, което иначе е мъртво в повърхността, тъй като в живота само се разграничава, [в живописното цветът], например червено-жълтото. Варваринът казва: Как ни напомня за това, което е, когато синьо-виолетовото се слива с линията? Но така се влиза във формата, чрез червено-жълтото в движението, също и в движението в крайниците. Червеното и синьото не са просто цветове, те желаят нещо. Целият варварски вкус казва: Какво представлява той? Но художникът само разкрива нещо, което е било в душата. Всичко художествено има експресионистичен елемент в себе си.

Това, което стои пред нас като природа, не можем да постигнем чрез имитация; то стои пред нас само като ларва. Критиците са като някой, който стои зад нас, докато ядем, и казва какъв е вкусът на храната.

„Групата“ в Дорнах е художествен израз на теорията за метаморфозата. Тук е направен опит да се изобрази представителят на човечеството асиметрично и да се покаже как останалата част от организма иска да се превърне изцяло в глава. Това не може да се постигне само чрез карикатуриране на главата, а само като се направи отвътре навън.

Изпробван е и друг подход, при който главата се стреми да се превърне в останалата част от организма, при който главата се излива върху целия организъм, едно разтваряне, едно хармонизиране. Подобни неща предизвикват лек ужас днес, както е предизвиквал коперниковият мироглед до 1827 г. сред влиятелен авторитет. Но това не може да спре хода на развитието.

Настъпила е промяна по отношение на изкуството, например по отношение на позицията на произведенията на изкуството от Рафаело и Микеланджело. Човек вече не се опитва да резонира с тях, човек има някакво осъзнаване, че те трябва да

са свързани с отминала епоха и различно съзнание. Това, което човек прави по отношение на днешните художници, е по-тясно свързано с душата. Човек би искал да придружи Рафаело и Микеланджело обратно в други времена, където те са били различни като художници; човек би искал да придружи директно днешните художници. Такива художници имат чувството, както е имал Гьоте, че ако търси истината, трябва да я търси в изкуството. Ако искате да нарисувате една дама днес такава, каквато е, тя ще изглежда като дама в състояние на тризъм, както изглежда всяка снимка. Трябва да убиете и след това да пресъздадете с това, което бихте могли да наречете хумор, вътрешна драма; не само трябва да убиете красива жена, но и трябва да я малтретирате. Може би част от артистичната същност е, че педантът е ужасен, че филистерът го осъжда като ненужно. Вече звучи толкова ужасно, когато човек каже, сякаш в кабинет на държавен служител, че изкуството трябва да бъде поставено в служба на живота.

Изкуството е толкова интегрирано в образованието на живота, че изкуството не е слуга на живота, а е предназначено да го разкроява, и тъй като е пътят към духовното, то също така изпълва живота с реалност.

Човек е способен да се намесва правилно в социалния живот само ако подхожда към него така, както творецът подхожда към материала си. Нови сили постоянно искат да бъдат включени в живота; артистичният елемент трябва да живее във всичко. Когато някъде възникнат недостатъци, това е защото артистичният елемент в човека е изгубен. Хората вярват, че са открили програмни точки и ги смятат за най-божествените идеали. Но всички тези социални приказки са безполезни, нямат основа, не могат да оплодят. В днешно време хората основават сдружения, дават им устава, възприемат отлични програмни точки и вярват, че с тях могат да овладеят живота. Но всичко това е абстрактно. Много по-важно е да се постави правилният човек на правилното място, само че тогава човек не трябва винаги да мисли, че племенникът е правилният човек.

Това, което иска да набере сила в живота, е онова, което е в ъндърграунда, което иска да бъде демистифицирано. Не можеш да направиш това абстрактно.

Изкуството може да оплоди живота само ако се стремиш да намериш живот в изкуството.

В изкуството се крие чувствено-свръхестествено. Човек, който не мечтае, не знае за връзката. Живот без изкуство прилича на педантичност и филистарство. Изкуството не трябва да съответства на необходимостта, а на човешката свобода. Хората не вземат предвид, че човекът има думата в това, че има свобода. Човекът трябва да каже: Нищо външно не може да ме тласне към изкуството, но аз самият заявявам, че то е необходимо.

Свръхестественият човек и въпросите за свободната воля и безсмъртието, основани на резултатите от духовната наука

Уважаеми присъстващи! Не външен повод ни кара да разглеждаме двата най-значими въпроса за човешката душа и духовен живот в този контекст днес – въпроса за човешката свобода на волята и въпроса за безсмъртието на душата. По-скоро ми се струва, че истинското вътрешно познание за свръхсетивната личност на човешкото същество разкрива естествена вътрешна връзка между тези две значими човешки загадки по такъв начин, че едната трябва да хвърли светлина върху другата.

Всичко, което трябва да направите, скъпи присъстващи, е да се вгледате по-отблизо в повтарящите се философски и други начинания на много проникателни умове през цялото човешко развитие, за да се доближите до тези два човешки въпроса. И ще видите, че едно чисто философско разсъждение, както обикновено се разбира, не може да подходи към това, което всъщност иска да подходи към човешкото същество с тези въпроси, които се вкореняват толкова смислено във всеки един човешки ум. Аз самият, уважаеми присъстващи, ако мога да спомена това като въведение, се занимавам с въпроса за човешката свобода на волята от десетилетия. Измина четвърт век, откакто се опитах в книгата си „Философия на свободата“ да посоча, по онова време в чисто философско-научна форма, онези точки, чрез които човек може поне да подходи към този въпрос за човешката свобода. Това, което изложих тогава, преди четвърт век, бих казал абстрактно, философски, бих искал да обоснова по духовно-научен начин в днешното размишление, по духовно-научния начин, по който беше разбирано през дългите години, в които също можех да изнасям лекции тук, в Мюнхен, всяка година върху антропософски ориентирана духовна наука.

Сега, може би само някой, който се е борил с това, което естественонаучният мироглед има да каже за тези загадки на човечеството днес, и който се е борил с него до такава степен, че е осъзнал в хода на борбата си къде научният подход всъщност трябва да се провали, особено когато става въпрос за най-дълбоките човешки въпроси като тези, за които всеки ще признае от самото начало, че трябва да водят до това, което може да се нарече човешко себепознание.

Сега, скъпи присъстващи, нека образно казано, като въведение, да кажа какви трудности всъщност трябва да се приемат от самото начало, когато става въпрос за човешкото себепознание. Образно казано: окото може да възприема видимите неща около себе си; окото може да възприема видимите неща около себе си именно защото не може да види себе си. Всеки, който си представи този образ, ще разбере, че трудността на човешкото себепознание трябва да се състои във факта, че макар човек да може да вижда други неща с всички органи, с които разполага за

познание, собственото „аз“ може да бъде видяно духовно толкова малко, колкото окото може да види себе си.

Сега, в случая с окото, е възможно друг човек да го изследва физиологично, анатомично или по някакъв друг начин; но едно кратко размишление показва, че това не може да бъде така по отношение на действителния Аз на човешкото същество, което повече или по-малко всеки усеща в подсъзнанието си като свръхсетивно същество. Един човек не може да наблюдава невидимото свръхсетивно, което властва в нас, по същия начин, както друга личност може да наблюдава човешкото око.

Може да се използва обаче и друг образ. Можем да видим собственото си око, когато се погледнем в огледалото. Това води само до това, че тогава не виждаме с окото цялото изпълнено с живот съдържание на това око, това, което всъщност трябва да живее в окото, за да го направи орган на зрението и посредник на духовното познание за външния свят. Само образ на окото може да ни се покаже, когато погледнем окото в огледалото.

Предположих тези образи, за да водя, бих искал да кажа, приблизително чрез някои идеи до това, което би трябвало да бъде ядрото на днешното размишление. Ако изобщо трябва да се случи себепознание у човека, нищо друго не е възможно освен самият човек, а не друг, да излезе от човешкото съществуване, в което обикновено пребивава, и да се научи да гледа на себе си отвън. С това обаче се изразява нещо, което всъщност е научна мерзост в широко разпространения съвременен мироглед, но със сигурност ще се утвърди в човешкото мислене, точно както се е утвърдил мирогледът на Коперник. Това е непознато само днес, което, както и в миналото, би трябвало да ни дойде на ум днес. Че човек може да излезе от себе си, така да се каже, може да се изправи срещу себе си в реалността, изглежда на повечето хора днес абсурдна мисъл.

Сега, духовният изследовател е задължен да не действа по същия начин, както при друго научно изследване. При този научен подход, когато се прави по популярен начин, човек обикновено дава резултати; духовният изследовател не е в позиция просто да цитира такива резултати. Той трябва, особено когато се занимава с такъв фундаментален въпрос като днешния, да посочи преди всичко пътя, към който иска да се позове, когато иска да демонстрира определени резултати от изследвания, които са се доказали като важни и съществени във всеки човешки живот.

Следователно, в първата част на днешната медитация, моята задача ще се състои предимно в това да покажа как духовният изследовател подхожда към човешкото същество, за да разпознае какво се разбира под свобода на волята и безсмъртието на душата. Бих искал да размишлявам върху чувството да излезеш от обичайното си човешко съществуване и да се наблюдаваш отвън, като в огледало, при което човек, разбира се, може да предположи – и ще го кажа веднага – че първоначално няма

живия човек пред себе си, а може би само образ, както окото има образ в огледалото.

Но преди да започна тези разсъждения за духовно-научните методи, бих искал поне да посоча един пример, който е подходящ, за да покажа как естественонаучният подход към настоящето, който е напълно признат от духовната наука, винаги и навсякъде се стреми да подходи към въпросите на човешкото себепознание, но как точно това научно наблюдение, когато е добро в метода си, когато се оказва неподходящо за това, което е научно превъзходно, как точно се оказва неподходящо за подход към истинското човешко „аз“.

Като въведение, един пример, разгледан в произведение на Лудвиг Валдщайн в „Das unterbewusste Ich“ („Подсъзнанието“), което е част от отлична колекция от книги, публикувани във Висбаден, се занимава с гранични въпроси на психическия и нервния живот. Това е научен труд, чрез който авторът иска да стигне до това, което живее в човека, и като естествен учен е очевидно, че той подхожда към него с истински научен метод, както правят и хуманитарните науки; защото хуманитарните науки не могат да си позволят да подхождат към човека чрез мистични блянове и фантазии. Духовната наука трябва да се постави на такава строга основа, дори ако трябва да действа по различен начин, отколкото която и да е естествена наука може или ще действа.

Сега Лудвиг Валдщайн прави забележително самонаблюдение – но този пример би могъл да се умножи със стотици и хиляди – той казва за себе си: Веднъж стоял пред книжарница и гледал вътре. Погледът му попаднал върху книга за мекотели. За натуралиста било естествено да остави поглед на заглавната страница на тази книга. Но докато преглеждал тази заглавна страница, не могъл да не се усмихне. Не можел да обясни как е възможно той, който е натуралист, да намира тази книга за сериозен въпрос, да започне да се смее. Искал да разбере защо заглавието на книга го разсмява. Опитвал се да разбере, като затварял очи. И ето, затваряйки ги, чувал мелодията на латерна в далечината, която свирила точно същата мелодия, която му била изсвирена преди десетилетия, когато танцувал първия си кадрил като много млад мъж; когато погледнал книгата за мекотели по заглавие, нямал представа защо трябва да се смее, защото звукът на органа съвсем заглъхнал. Нямало да го забележи, ако не си бил затворил очи.

Така той осъзна, първо, че човек може да прави определени твърдения за собствения си психически живот, без всъщност да знае, освен ако не проучи подробно как стига до такива разкрития за себе си като усмивката си; второ, осъзна, че преди десетилетия, но съвсем тихо, тази мелодия на латерната му е направила впечатление, но само полусънливо; защото самият той знаеше, че по онова време не ѝ е обърнал много внимание. Въпреки това звукът на органа, чут толкова тихо и затихващ, е останал свързан в подсъзнанието и сега, когато отеква още по-тихо, се

смесва с живота на душата като спомен и предизвиква разкритие, което първо трябва да бъде изследвано.

В най-добрия случай, чисто научните методи могат да се доближат само до това, което се крие зад такъв факт, но не могат да се доближат до истинската същност. Човек ще трябва да се запита: Какво всъщност живее в този подсъзнателен душевен живот, какво изплува по неопределен начин, утвърждава се и може да ни заблуди относно това, което всъщност присъства в душевния живот? И много хора, които не са внимателни към подобни неща, както бяха споменати, преживяват нещо, което излиза от душевния им живот, което ги интересува особено, нещо, което смятат за специално откровение. Те се чувстват носители на велико откровение, но това велико откровение може да е нищо повече от нещо подобно на затихващите тонове на латерната. Защото лесно би могло да възникне чрез някаква асоциация на идеи, че човекът, който е стоял пред книгата за мекотели, когато звуците са били чути тихо, би могъл да се свърже с нещо друго.

И ето, вече има хора в наши дни, които са подходящи за това, ако не и натуралистът – такъв човек би могъл да повярва, ако може би звуците на латерната се бяха свързали, ами, да кажем, с идеята за музиката на сферите, което би могло да се окаже и че в този случай би бил удостоен с честта да отклони погледа си от книгата към възвишената музика на сферите. Лесно може да се случи на някой, който е предубеден мистик, да обърка нотите, които резонират от латерна, чути преди десетилетия, с музиката на сферите или с други духовни откровения.

От това може да се види, че истинското духовно изследване трябва да бъде нещо, което проявява цялата дължима предпазливост, за да изключи това, което протича през човешката душа по такъв неопределен начин и може да възникне по необясним начин, който лесно се заблуждава от всякакви илюзии. Трябва да осъзнаем, че най-различни неща нахлуват и ако се замислим какво е човешката памет, скоро би трябвало да можем да мислим за всички отделни възможности, от обичайното сухо, трезво споменаване на нещо конкретно, което можем да обхванем, до смътните спомени за звуците на латерна, които може би дори не бихме могли да забележим, ако не си затворим очите и не изследваме материята. Духовната наука трябва да е наясно, че всичко, което може измамно да се доближи до човешките същества, трябва да бъде методично обработено от нея; че е нейна отговорност да се доближава до човешкото „аз“ със строго методична работа, особено по отношение на фундаменталните въпроси на човешкото себепознание. И тук мога да обърна внимание на факта – както казах, преди четвърт век вече се опитах да хвърля светлина върху човешката свобода на волята – мога да обърна внимание на факта, че две неща нахлуват в човешкия душевен живот, с които човек може да започне в съзерцанието.

Особено когато човек иска да проникне дълбоко в човешкото същество, нещо може да нахлуе по неопределен начин, който може изобщо да не можем да проследим –

посочих такива неща много ясно в книгата си „Как да познаем висшите светове“ – но въпреки това, подобно вълнение и издигане в човешкия душевен живот може да се открие и човек осъзнава, че това вълнение нагоре и надолу е свързано с нашата организация и наистина не е необходимо някакво много дълбоко самонаблюдение, за да се види до каква степен дори телесните процеси и предразположения определят какво нахлува в душата от момента, в който се събудим, докато заспим. Свободно възникващи образи идват и си отиват, свързвайки се с други. Това е, което съставлява нашия душевен живот.

Но едно нещо нахлува в този душевен живот, което е ясно за всеки философ, ясно за всеки човек, когато размишлява върху него, но което не винаги се осъзнава по правилния начин. Едно нещо нахлува, което може да се превърне в фундаментална загадка, колкото и просто да изглежда, а именно: ние не позволяваме просто на образите, които искат да се социализират в душата ни, да нахлуват и излизат по никакъв начин. Не бихме могли да пренесем живота си през света по подходящ начин, ако искахме да се отдадем на играта на образите. Ние винаги правим нещо много специфично. Оставяме нещо да тече в този въображаем живот, което определя идеите според правилните и грешните идеи; оставяме мощното мислене, доминирано от логиката, да се влее в нашата въображаема игра и дори ако човек не прави нищо повече от много повърхностно самонаблюдение, ще открие, че има радикална, фундаментална разлика между простото изоставяне на играта на въображението и самоактивното доминиране на тази игра на въображението от страна на мисленето, което се определя от правилното или грешното.

Колкото и просто и примитивно да е това, то всъщност трябва да бъде отправната точка на всяка здравословна саморефлексия. Трябва да си кажем: можем да се измъкнем от тази игра на въображението, в която всякакви илюзии могат да играят роля, само ако осъзнаем, че всички възможни лъжливи, погрешни идеи също преминават през определени закони на нашата човешка природа и организъм, но че това, което се намесва в това, което е толкова научно и необходимо определено от организма, правилното и неправилното мислене, не може да произлиза от същата игра на идеи, това се показва просто чрез здравословно самонаблюдение. Обясних това по-подробно в цитираната книга.

Това е един аспект на въпроса: Какво всъщност нахлува в душевния ни живот, когато прилагаме логическо мислене, или може би по-добре казано, правилно и грешно мислене, житейско мислене, към произволната игра на идеи? Това е един въпрос. Нека го приемем за основа на днешните размисли.

Другият въпрос е следният: в нашите действия, в нашите дела, във всички начини, по които водим собствения си живот в социалното, моралното и етичното съществуване на човечеството, здравословното самонаблюдение показва, че нашите стремежи и желания, които са в основата на нашите волеви импулси, се утвърждават първо. Но всеки, който не се спира пред никакви предразсъдъци, ще

осъзнае, че поне по отношение на действието, по отношение на правенето, по отношение на моралното поведение, човек може да подходи към това, което може да се характеризира по следния начин – и това е другият момент, който ни води до житейските загадки, които обсъждаме днес: Разбира се, по-голямата част от човешките действия се основават на инстинкти, желания, на някакъв вид конституция на аз-а; но все пак има такива действия – поне ние се подхождаме към тях, които, тъй като сме несъвършени човешки същества, никога не можем да осъществим напълно; ние ги считаме поне за идеал. Знаем, че човек е достоен за човечеството само ако действията му се доближават до начина, по който ще ги характеризирам. Възможно е да не сме определяни от някакъв импулс, а от съзерцанието на това, което ще се случи чрез нас, в по-редките случаи, разбира се, на това, което трябва да направим. Това е специално чувство, специално усещане, което можем да развием в отговор на това, което ще се случи чрез нас.

Разбира се, рядко ще можем да изпитаме това чувство, но го имаме в себе си като идеал и непрекъснато се приближаваме към него. Нещо във външния свят може да ни направи такова впечатление, че да си кажем: трябва да настъпи промяна, нещо трябва да се случи и тогава, ако искаме да стигнем до дъното на въпроса със здравословно самонаблюдение, когато си кажем нещо подобно, няма с какво друго да го сравним, освен с чувството, което изпитваме, когато се сблъскаме с личност, която стои самостоятелно извън нас и която обичаме безкористно.

Преди двадесет и пет години ми се стори особено важно да протестирам в една философска книга срещу един широко разпространен предразсъдък. Този предразсъдък е обобщен в думите: любовта е сляпа. Твърдял съм: любовта дава зрение. Тя ни води в това, в което не можем да влезем, ако останем затворени в егоизма си, ако сме способни да се отдадем толкова напълно на себе си, че да живеем с нашите възприятия, с нашите чувства, в другия човек и следователно да живеем, защото изпитваме най-голямо благоговение пред независимостта на другото същество, което не искаме да променяме чрез любовта си. Това не е пълна любов, която иска да се занимава с другото същество, което обича, която иска другото същество да бъде различно, но това е правилната любов, която човек обича съществото заради самото него, така че любящият да излезе от себе си.

Точно както можем да изпитваме чувство на любов към друг човек, който е напълно отделен от нас, когато обичаме точно когато осъзнаваме, че той е отделен от нас, че ние го обичаме заради него, а не заради себе си, ако изпитваме това чувство, тогава то несъмнено е идеалът за любов, онази любов, за която аз вярвам именно, че не е сляпа, а че дава зрение. И тази любов може да се развие и във връзка с действие, във връзка с това, което трябва да се направи, ако се посветим изцяло на съзерцанието на това действие. Сред многобройните действия, произтичащи от нашите инстинкти и желания, има и такива, при които поне се доближаваме до

импулса да извършим това, което човек предприема, чисто от любов към действието.

Ето и другият момент, който характеризирах в моята „Философия на свободата“, където казах: Този, който сега обмисля идеята за свобода, скоро осъзнава, че едно действие може да бъде свободно само ако произтича от импулса на любовта към действието. Това, разбира се, първоначално трябва да се приеме само като наблюдение; но това наблюдение предоставя възможност поне първоначално да се формира представа за това какво може да бъде едно свободно действие. Човек осъзнава, че не е упълномощен да описва други действия като свободни. И единственият въпрос, който възниква, е дали е възможно такива действия да навлязат в човешкия живот, дали е възможно действия от любов да се реализират в човешкия живот. Ако можем да признаем, че действия от любов могат да се реализират в човешкия живот, тогава не можем да наречем човека свободен по отношение на цялото му същество; но можем да кажем, че човек се приближава към свободата дотолкова, доколкото все повече трансформира действията си, така че те да се превърнат в действия от любов.

Но сега, когато имаме тези две неща пред себе си, които аз характеризирах, не можем да ги разберем само като ги разглеждаме външно и концептуално. Можем да ги разберем само като използваме духовно-научни методи, които сега ще опиша. Дадох подробно описание на това, през което трябва да премине душата, за да може наистина да погледне в духовния свят, както човек гледа с физически очи в сетивния свят. Охарактеризовал съм това в различните си книги. Днес обаче искам да насоча вниманието към един момент, който е особено подходящ за хвърляне на светлина върху двата въпроса, които бяха характеризирани. Посочих, че първата стъпка на духовното познание може да се нарече имагинативно познание, въображаемо наблюдение на околната среда. Това първоначално не присъства в обикновеното съзнание. Под въображение нямам предвид нещо, което възниква само от фантазията, а нещо, което води не към физическа, а към духовна реалност. Това въображаемо познание е първата стъпка; ако терминът не беше толкова злоупотребяван от суеверията, би могло да се каже, че това е първата стъпка към истинското ясновидско познание. Искам обаче да кажа, че това е първата стъпка на виждащото съзнание, както го нарекох в книгата си „Vom Menschenrätzel“ (Загадката на човека).

Сега ще опиша как човек може да достигне до този първи етап на вглеждане в духовния свят. Първата стъпка е да изключи всичко, което би могло да дойде, да речем, от латерната, която човек е чул преди десетилетия. Всичко, което може да възникне в нашето съзнание по този начин, чрез спомени, чрез рефлексии на паметта, колкото и скрито да е, трябва да бъде изключено, ако човек иска да навлезе в пътя към духовния свят. Следователно е необходимо в съзнанието да се постави нещо, което не идва чрез свободната игра на идеите, а което влиза в

съзнанието по начина, по който иначе влиза в съзнанието, когато казваме: някаква идея, която също произтича от нашата организация, е грешна или правилна. Точно както мисленето, което е наистина самостоятелно и се занимава с правилно или грешно, навлиза в живота на душата със собствено съдържание, така и всеки, който иска да стане духовен изследовател, трябва да настрои съзнанието си към такова съдържание, което не може да заблуди, защото е разбираемо.

Какво разбираме под такова праволинейно съдържание? Праволинейното съдържание е това, което някой друг или човек е съставил по такъв начин, че в момента, в който го осъзнае, човек е напълно наясно с него: това е компилиране на образно съдържание – в случая на чисти мисли, защото те винаги могат да бъдат оцветени от спомени – от образи, които сам си формирал или които са били формирани за теб от други, в съзнание, чийто състав можеш ясно да видиш. Важното е човек да се посвети търпеливо, енергично, спокойно на такива образи, които е съставил по този начин. При такива образи няма значение дали те изразяват нещо реално – защото не е важно значението на тези образи, а по-скоро каква вътрешна душевна дейност развива човек, като се посвещава на такива образи. Да кажем например, че някой се посвещава на идеята, за която от самото начало е убеден, че е просто образна идея, но такива образни идеи трябва да се засилят; той се посвещава на идеята: „Духът на вселената блести от слънцето“. Със сигурност не е нещо, което може да се нарече „реално“ в някакъв смисъл, а нещо, което може да се схване в състава му, където човек може да осъзнае как душата е ангажирана с нещо подобно. Тези, които в хода на човешкото развитие – а такива хора винаги е имало в затворени кръгове – са се занимавали с това да показват на хората пътя към духовния свят, те внимателно са разработили такива образни изображения и ако се вгледате в литературата по тази тема, ще можете сами да видите, че определени кръгове, които искат да обучават присъединяващите се към тях за пътя към духовния свят, може би мълчат за някои неща по определени причини; но те пазят най-интензивно, най-енергично мълчание именно за това, което са събрали по отношение на идеи, в които душата трябва да се задълбочи, за да стигне до въображаемо познание. И те смятат, че в момента, в който подобни идеи се разкрият, е необходимо да бъдат заменени с други. Защо?

Сега си представете, че някой се присъединява към кръг, който му казва, че пътят към духовния свят трябва да му бъде показан. Първо, пред него се представят образи, за които никога преди не е мислил, или поне все още не, и на които се посвещава в напълно нова душевна дейност. Те не трябва да са му били представяни преди. Но веднъж публикувани, те достигат до хората по много канали. Те би трябвало да се обръщат към хората за първи път. Не би трябвало да е възможно никакви спомени или други подобни да имат ефект. Трябва да е ясно, че душата се обръща директно към въпроса.

Когато човек търпеливо и упорито поглъща подобни, особено картинни, представи и осъзнае как трябва да работи вътрешно, за да задържи тези образи в съзнанието си отново и отново, да им се отдаде по начин, който може да се опише като истинска медитация, тогава осъзнава, че за такава вътрешна душевна дейност е необходима по-силна вътрешна сила, отколкото за обикновеното мислене, в което ни води ходът на външния свят на възприятията, в което можем пасивно да се отдадем на външния свят на възприятията.

Необходими са по-големи усилия, когато се посвещаваме на определени идеи в определени области на въображаемото познание, които нямат външен корелат; но това все още се нуждае от по-нататъшно развитие. Човекът трябва да може да не гледа на нищо, чрез никакво чувство, на нищо, което възприема със сетивата си, и да бъде отдаден на такава концепция, която пренебрегва, където е осъзнат само за това, което е в непосредственото настояще като ограничена душевна дейност в него, където нищо не може да дойде от никакви спомени.

Случва се нещо забележително. Това, което трябва да се преживее тук, често изисква години и години работа. Обикновено си представяме, че духовната наука е нещо, което всеки може да развие от никакви понятия. Не, духовната наука не е по-лесна от естествените науки, които фигурират като физиология, химия, биология, анатомия, история, но духовната наука изисква всеотдайна работа, която е много по-трудна от всяка работа на която и да е външна наука, ако духовната наука наистина трябва да води в духовния свят, ако не трябва да бъде мистична игра. Това, което се случва, е, че за първи път наистина откривате, че сте все повече и повече потопени в себе си по начин, по който не сте били потопени преди; за първи път забелязвате все повече и повече – просто трябва да го преживеете – че ставате независими от това, което иначе преживявате чрез тялото си, ставате по-независими в дейността си. Тези, които не са преживели това, не могат наистина да го погледнат критично; но тези, които са го преживели, знаят, че точно както водата може да бъде разделена на водород и кислород чрез електролиза, също толкова вярно е, че вътрешното преживяване на себе си може да бъде отделено от това, което иначе се преживява в будно съзнание от будно до сънно състояние, само с помощта на физическата организация.

Сега човек разбира какво означава да живее в духа. Това чувство за себе си, това самосъзнание, става по-богато. В противен случай самосъзнанието е концентрирано в точка, която наричаме аз; но сега то става по-богато и колкото по-надълбоко проникваме в това въображаемо познание, толкова по-богато става то. Но едно нещо става ясно накрая: колкото и далеч да стигнем с това въображаемо познание, то все още не води директно в духовен свят. Това е важното. Точно както око, което не гледа света, не води до свят, така и просто въображаемата медитация не води до духовния свят. Човек не се посвещава на тази въображаема медитация, за да разпознае нещо външно, а за да укрепи и даде сила на себе си. И това започва в

определен момент от вътрешното развитие, когато това аз вече не се чувства физическо, а духовно във вътрешното си преживяване.

Това трябва да се преживее. За да се осъществи това преживяване правилно, е необходимо, скъпи присъстващи, човекът да се научи да прави разлика между това, което сега характеризирах като въображение, от една страна, и простото виждане, от друга. Видението винаги е обусловено от тялото; за духовната наука то не представлява нищо, което може да се използва по някакъв начин, защото извира от телесната организация, колкото и скрито да е това извиране в неговия произход. Човекът не участва съзнателно в осъществяването на видението. Духовната наука не търси нищо подобно.

Духовната наука не търси това, което е просто фантазия; защото това, което практикува по характерния начин, не остава фантазия, а се кондензира и става вътрешна реалност. От определена точка на развитие човек вече не може да ниже образ след образ, а образите нижат самите себе си. Осъзнаваш, че с това вътрешно преживяване във въображението, малко по малко, то става същото, както е в света с предметите. Можеш да поставиш стол на маса - това съответства на външната закономерност, но не можеш да оставиш стол да се носи във въздуха. Външните неща във взаимните им отношения изискват да се подчиним на външните закони, ако искаме да действаме с тях. Така, развивайки въображението, човек в определен момент стига до осъзнаването, че вече не може да ниже образи по някакъв стар начин, а че трябва да постави едно нещо до друго със същата необходимост, с която поставя стол на маса. Човек изпитва вътрешна духовна необходимост.

Това е важен момент по пътя на духовното изследване. Необходимо е обаче да се осъзнава всяка точка от този вътрешен процес на търсене на въображението. Всичко, което би могло да доведе до хипноза или внушение, трябва да се изключи. По време на медитация човек трябва да присъства стъпка по стъпка. Би било безсмислено да се търси духовна наука чрез гледане на кристали или блестящи предмети. Това би довело до обратното на душевното настроение, което трябва да се търси, за да се потопи човек в духовния свят с пълно съзнание.

Това настроение на душата, за което току-що говорих, е все още малко познато в най-широките кръгове днес. То ще стане известно по това, че човечеството ще може да прави нищо друго освен това, което вече е несъзнателен импулс, несъзнателен стремеж у безброй хора днес, по това, че човечеството ще стигне до изискването да проникне в най-висшите въпроси на душевния живот по различен начин, отколкото е било възможно досега. Но след това, когато човек е развил това въображение по определен начин, може би след дълго време, съвсем методично навътре, човек трябва да премине към нещо, което бих описал с думите: човек трябва да направи въображението прозрачно.

По отношение на въображението човек се намира в следната ситуация, в ситуация, в която би се намирал по отношение на замъглено око; не вижда през него. Човек

има въображения, за да засили духовно самосъзнанието си, за да го постигне действително духовно. Това, което човек печели за себе си, първоначално е следствие от въображаемия живот; но човек е, така да се каже, спял за духовната среда. Въображенията все още не са прозрачни; точно както окото трябва да е прозрачно в стъкловидното тяло, за да може външният свят да се види, така и въображенията трябва да се формират прозрачно. Можем да постигнем това, като напредваме все повече и повече не само във формирането на въображенията, но и във вътрешното им преживяване.

В определен момент от развитието си човек придобива способността не само да призовава въображенията в съзнанието, но и да ги премахва отново, да ги потиска по какъвто и да е начин. Но тогава не само да ги потиска, а чрез потискането им, те изчезват. Но нещо друго заема тяхното място. Въображението ви е подготвило, просто е подготвило самия вас за това нещо друго да влезе в него. Ако сте способни да направите въображенията прозрачни, тогава виждате как можете да виждате през стъкловидното тяло на окото към видимия обект, в духовния свят, достигате до духовно виждане.

Въображения, които са станали прозрачни! Те позволяват на откровенията на духовния свят да достигнат до душата и ще спомена етапа на познанието, който възниква там. Човек трябва само да помисли за това, което характеризирам тук, не за суеверни идеи, не за идеи, обременени с предразсъдъци. Ще спомена етапа на познанието, който възниква там, след като човек е спечелил толкова много от въображението, разчитайки само на душевно-духовното, извън тялото, че е стигнал до това да може да се поддържа духовно; когато тогава човек може да изключи въображенията, тогава влиза това, което може да нарече вдъхновение, човек е вътрешно вдъхновен от духовния свят.

Вдъхновеното осъзнаване, това е вторият етап. И то се случва по такъв начин, че ние сме способни да потиснем образа, който самите ние сме създали, и че чрез работата по потискането на този образ се случва вдъхновението, духовното откровение, което ни говори от духа на света. По този начин то е различно от всеки обикновен спомен, от всяка способност за запомняне. Човекът изведнъж вижда каква всъщност е способността му да запомня, защото сега я е изключил, защото сега има ясна представа как причината, образът, който самият той е формирал, е свързан с вдъхновението. Това, което иначе царува в нас подсъзнателно, както при латерната, сега ни приближава в нова форма. Забелязваме в себе си: обикновеният спомен не е там в моментите на духовно изследване, а е трансформиран в нещо друго, в дар на вдъхновението.

Разбира се, в такъв случай трябва да отбележа, че човек не може да бъде духовен изследовател от сутрин до вечер, че не става въпрос за това да описвам вечно състояние, в което човек би трябвало да попадне, а по-скоро описвам как човек навлиза в духовния свят чрез изследване. Разбира се, нещата, които описвах тук,

най-често са изопачени, когато навлязат в света чрез обществото, защото в обществата се случват всякакви грешки. Често се разпространяват най-абсурдни идеи за това какво се има предвид. Целта е да се покаже пътят към духовния свят. И както човек не е химик по цял ден от сутрин до вечер, а само когато прави експерименти на лабораторната маса, така и човек е духовен изследовател само когато извършва това, което описах, когато намери прехода от образ, въображението, към вдъхновението.

И сега, когато сте се издигнали до възможността за вдъхновение, светът ви се представя в нова светлина. Сега не ни заобикалят сетивните възприятия – ние сме ги потиснали – а един духовен свят се представя пред духовното ни око, за да използвам този Гютеов израз по различен начин. И сега можете да се върнете към въпросите, които ви изправят загадъчно в обикновения живот. След като сте научили какво е вдъхновение, човек сега може да се изправи пред това, което характеризирах по-рано, а именно, че правилното или неправилното мислене се влива в чистата игра на идеите. След като сте се издигнали до вдъхновението, ако изследвате душевния си живот с яснотата, която е възможна сега, ако опознаете, с помощта на въображението и вдъхновението, разликата между обикновената игра на идеите и паметта и това, което излъчва в обикновеното съзнание от гледна точка на това кое е правилно или грешно, тогава човек стига до един много забележителен резултат, тогава човек стига до отговор на себе си на това, което всъщност се обръща към човешкото същество, какво се влива в душата като логически правилно или неправилно мислене. Това се разкрива в истинската си форма едва преди вдъхновението.

Това, което се влива в душата, вече се съдържа в това, което се свързва, слизайки от духовен свят, с това, което физически носим от баща, майка, дядо, баба и така нататък във физическо наследство. Като погледнем назад чрез вдъхновението към нашето душевно-духовно същество, което сме преживели преди да влезем във физическия живот чрез зачеване или раждане, което сме преживели в чисто духовно съществуване, като погледнем назад чрез вдъхновението, ние осъзнаваме: импулсите се крият там, а не в нашата организация, която сме получили чрез раждането.

В нашата безсмъртна част, която слиза във физическия свят чрез зачеване или раждане, се крият импулсите за правилно или грешно мислене. И се оказва, че човешкото същество внася правилно или грешно мислене в това, което зависи от играта на идеите на телесната му организация, защото няма съзнателно вдъхновение - то го осъзнава едва чрез процесите, които описах - а несъзнателно. „Правилното“ или „грешното“ влиза в душевния ни живот от пренаталния ни живот чрез подсъзнателно или несъзнателно вдъхновение.

В този обикновен живот също имаме вдъхновение, но не и в обикновеното съзнание. Всеки път, когато това, което ни позволява да решим дали една мисъл е

правилно или неправилно съждение, се влива в играта ни на идеи, ние изобщо не сме определени от нашите идеи, които са обвързани с нашия организъм, а причината се връща към нашата безсмъртна част, която се е съединила със смъртната ни част. Причините за нашето правилно мислене се крият преди нашето раждане; ние винаги сме вдъхновени човешки същества, само в несъзнаваното сме точно това.

Това, което току-що обясних, се разглежда първо от духовна и психологическа гледна точка. Но ще дойде време, когато, тъй като основите вече съществуват в днешната естествена наука, всеки, който наистина изучава физиологията, биологията и анатомията, ще стигне до заключението, че именно когато човек е в състояние правилно да обхване физиологичните и биологичните факти за човешкото същество, тогава пълно потвърждение на това, което обсъдих, може да се намери и от естественонаучна гледна точка. В това отношение трябва просто да се каже: научният подход от деветнадесети век и досега, колкото и достойно да е, е опростил нещата и най-вече е опростил развитието на човешкото същество. Да, когато човек извършва нещо подобно на това, което ще спомена накратко, тогава наистина усеща как духовната наука може да се реализира само когато е възможно тя да работи по лабораторен, клиничен начин, точно както работи обикновената официална наука днес.

Духовната наука не се противопоставя на естествената наука, а само на интерпретацията, която естествените учени дават на собствените си факти. Мога да цитирам само определени резултати. За мен това са резултатите, които са се появили през последните 30 до 35 години от моето изучаване на съвременната биология, физиология и анатомия. Ако подходите към тази работа по-внимателно, отколкото дарвинистите и еволюционистите от деветнадесети век са правили своята работа, ще стигнете до заключението, че в случая с хората – засега ще игнорираме животните, днес нямаме време за тях – се оказва, че в случая с хората тази еволюция, която естествената наука всъщност е включила в своите понятия, е налице само за част от човешката природа – само за част, това е странното – само до известна степен за организацията на торса, не за организацията на главата и не за организацията на крайниците.

Ако наистина искате да разберете човешкото развитие, трябва да разделите човешкото същество на три части: глава, тяло и крайници. Фактите са налице, принципите съществуват само в духовната наука, за да се разгледат тези факти реалистично и подходящо. Най-странното нещо тогава излиза наяве, когато човек наблюдава прогресивното развитие, когато вижда развитието като прогресия от несъвършени структури към съвършени. Главата на човешкото същество, мозъчната организация, присъства не само в прогресивното развитие, тя присъства и в начина, по който човекът се представя в обикновения живот, в регресивно развитие. По отношение на главата си човекът едновременно се развива назад. Бих могъл да

говоря с часове, тогава ще се окаже, че днес това може да се докаже по строго научен начин. Изучавайте научните факти в тази област, но ги изучавайте не както правим днес, а наистина задълбочено. Не оставайте научен дилетант, както са много изследователи, а станете истински експерт в най-строгия смисъл на думата, като се ангажирате с това, което е там.

Тогава се оказва – например, ако погледнете човешкото око, то не бива да се представя във връзка с фактите, сякаш например животинското око е само посъвършено в човешкото око. Не, при някои животни ще откриете определени органи вътре в окото, като мечовидния израстък, които са по-тясно свързани с кръвоносно-мускулната система, отколкото при хората. При хората окото е опростено в сравнение с очите на различни животни. То е в регресия, а не просто в прогресивно развитие. И така, точно когато се подходи внимателно, сега би могло да се покаже, че организацията на човешката глава и всичко, свързано с нея, е в регресия, че се оттегля нещо, което е свързано с поникването, растежа и процъфтяването на живота. Развитието се свива в себе си.

Това е много интересен факт, който ще преодолее пропастта между естествената и духовната наука. В крайна сметка, какъв е смисълът на този колапс на развитието? Ами, ако развитието в главата се случваше по същия начин, както в торса на тялото, по права линия, то не би се свивало в себе си, така да се каже, тогава въображаемият живот на човешкото същество не би могъл да се случи, тогава човешкото същество не би могло да разгърне своя духовен и душевен живот. Развитието се отдръпва, то създава пространство. Правилното научно наблюдение го показва: развитието създава пространство. Където физическото е задържано, духовното излиза на преден план.

Повърхностното научно наблюдение води до материализъм. По-задълбоченото научно наблюдение води до осъзнаването, че развитието е задържано именно в главния мозък, че той прави място и че там, където физическото развитие, духовната душа, вече не достига, защото е задържана, тя навлиза там. От останалата част на организма нахлува това, което определя произволната игра на идеите. Това, което чрез несъзнателно вдъхновение се намесва в този живот по регулиращ начин преди раждането, може да се промъкне в основната организация на главата. Несъзнателното вдъхновение е налице. Перспективата за безсмъртното, за това, което е свързано само със смъртното, ни се представя, когато проникнем с духовно-научно изследване в нещо, което присъства в хората, което философията разглежда от десетилетия, но не може да разбере, защото се отдръпва от навлизането в реалния духовен свят. Когато вдъхновението ни разкрие какво е правилно или грешно мислене, тогава ние навлизаме в сферата, където човешката душа идва при нас като безсмъртна, като това, което се съединява със смъртното.

Другият момент, уважаеми присъстващи, води, бих казал, към обратното. Налице е друго странно нещо, едно несъзнателно вдъхновение, казах аз, от една страна,

което се внася в човешката организация, тъй като тази организация е в регресия спрямо човешката глава. Обратното е случаят с човешката организация спрямо структурата на човешките крайници. Отново, едно много внимателно проучване на чисто научните факти би потвърдило това, което ще кажа. Точно както главата е в състояние на регресия, организацията на крайниците при хората е в състояние на свръхразвитие, отива по-далеч от нормалното развитие, надхвърля точката на нормалното развитие, отива отвъд нея. Човекът, който е способен само правилно и физиологично да наблюдава ръцете, дланите, краката, стъпалата с техните придатъци анатомично-пластично към вътрешността на организма, знае, че човешката организация отива отвъд себе си, че не е просто регресия, дори не е просто нормално, а прескача точката на нормалността, така че в това развитие излиза наяве повече от това, което е включено в организацията на торса в рамките на нормалното развитие. Погледнато духовно, това се представя по такъв начин, че за това наблюдение, което току-що характеризирах, това, което е свързано с организацията на крайниците, се представя като разпознаваемо и достъпно само за въображаемия живот. Въображаемият живот и въображаемото познание се сблъскват с нещо, когато се вгледаме в човешката организация на крайниците с наистина ясно и проникателно съзнание. Срещаме нещо, което човешкото същество има в себе си, което може да се намира между раждането и смъртта. Те могат да имат повече в себе си, защото крайниците им са в известен смисъл свръхорганизирани.

Позволете ми – все пак не сме деца – да подхожда към тази донякъде трудна идея чрез сравнение. При това не трябва да разглеждаме крайниците само от гледна точка на това, което е напълно външно, а трябва да ги разглеждаме и от гледна точка на тяхното продължение към вътрешността. Какво тогава се представя по отношение на чисто физическото? Представя се, че организацията на крайниците е тясно свързана, вече физически – но физическото идва в предвид за нас само сравнително – с това, чрез което човешкото същество също надхвърля себе си физически. При жените наблюдавайте връзката между организацията на ръцете и тази на гърдите. Помислете за връзката с останалата организация на крайниците, със сексуалността, и ще разберете, че по отношение на физическата конституция, конституцията в свръхразвитие действа чрез това, което е свързано с организацията на крайниците. Физически, човешкото същество първо развива нещо, което не е включено в неговия индивидуален живот, което го надхвърля. Същото е и на душевно-духовно ниво.

Това, което е свързано с чисто физическата организация на крайниците, което е свръхразвито, може да се постигне само чрез въображение. И това, което може да се постигне там във въображението, принадлежи също толкова малко на човешката личност, затворена между раждането и смъртта, както във физически смисъл детето принадлежи на човешкото същество като индивидуалност. Това, което възниква

като въображение, принадлежи на човешкото същество, когато е прекрачило през портата на смъртта. Това, което се обявява чрез навлизане в това, което се появява духовно и душевно в свръхразвитието на организацията на крайниците, се пренася през портата на смъртта. Но това, което е налице, скъпи Читателю, не е свързано само с любовта във физически смисъл, то е свързано с любовта в духовен и душевен смисъл изобщо, защото човешкото същество надхвърля себе си.

Тук идва вторият момент. Както вече беше посочено, развивайки нещо в своята индивидуална личност, което придобива значение едва когато премине през портата на смъртта; развивайки нещо, което води неговото тленно същество да премине през портата на смъртта в областта, където неговото безсмъртно аз продължава да се развива, човек живее в нещо, което не е свързано с неговия егоизъм, с неговата непосредствена индивидуалност, а го надхвърля.

Той може да твърди това по специален начин. Преди двадесет и пет години нарекох това, за което сега намервам, като произтичащо от вдъхновение, в чистото мислене, когато се случва не само в логическите, но и в моралните идеи, когато човек действа от морални идеи, нарекох го интуитивно мислене. А това, което сега се случва, когато човек осъзнае, че нещо живее въображаемо в него, нарекох морално въображение. Като осъзнава как, така да се каже, в единия край има несъзнателно вдъхновение, а в другия - несъзнателно въображение, той осъзнава собственото си безсмъртие. Но в обикновения живот това е само несъзнателно или подсъзнателно присъстващо; но е там. И присъства в несъзнателното вдъхновение чрез правилното или грешното, също и в моралните идеи, които възникват пред духовния ни поглед, присъства, когато отидем отвъд себе си в любовта, както го описах, до действие, което надхвърля нашия егоизъм, развива сила.

Тук се натъкваме на нещо много забележително за човешките същества. Когато това, което иначе е само несъзнателно или подсъзнателно, несъзнателното въображение, което е толкова тясно свързано с него и може да действа само в любовта, както описах, и интуитивното или вдъхновеното мислене, което свети от едната страна, осветявайки въображението, когато това мислене, което не е извлечено от смъртния човек, а от безсмъртния човек, и въображението, което остава несъзнателно в обикновения живот, но което чрез нашите любящи действия инстинктивно се приближава до човека, когато тези две работят заедно, но от безсмъртния човек, и въображението, което остава несъзнателно в обикновения живот, но което чрез нашите любящи действия инстинктивно се приближава до човека; когато тази инстинктивна любов, която е инстинктивният израз на описаното въображение, обземе човека и го обземе по такъв начин, че той утвърждава каквото вдъхновение свети в него преди раждането му, тогава безсмъртното действа върху безсмъртното в човека, тогава идеята действа от безсмъртното, както то се преживява преди раждането, заедно с безсмъртното,

както то несъзнателно възниква във въображението и както то навлиза в духовния свят през портата на смъртта.

По този начин са възможни човешки действия, в които безсмъртното, което се разкрива едва след смъртта, вече взаимодейства тук, в живота, като сила със свободната идея, която навлиза в човешката ни личност чрез вдъхновение от безсмъртното преди раждането като импулс. Това е тогава свободно действие. Това свободно действие присъства в човека, от това, че човек е съзнателен. Човек може да разпознае свободата само когато знае, че несъзнателното въображение, което подготвя живота ни след смъртта, работи заедно с несъзнателното вдъхновение, което, като сила от живота преди раждането, резонира в душата ни. Инстинктивно извършвайки такива действия, каквито извършва неговото безсмъртно аз, човек извършва свободни действия. И фактът, че човек е наясно със свободните действия, е отражение, мираж на това, което се крие в свръхсетивната личност дълбоко в човешкото същество като безсмъртно. Както обясних преди 25 години, човекът не е толкова свободен, че да може да се каже: той е или свободен, или несвободен, но е едновременно свободен и несвободен в обикновените си действия. Той е на път към свободата. Но човек не осъзнава свободата, освен ако не осъзнае безсмъртната същност на човека.

Днес, в заключение, бих искал да обобщя в две изречения това, което изнесох от духовно-научното разглеждане на свободните действия и безсмъртието на душата пред вас, това, което се опитах да покажа: че човек не може да разбере свободата, без да признае безсмъртието, и човек не може да признае безсмъртието, без да погледне следствието от истинското безсмъртие - свободата. Безсмъртният човек е свободен човек; волята, която произтича от безсмъртието, е свободна воля. Човек се приближава до тези свободни действия с обикновените си действия. Смъртният човек е на път към свободата. Като издига все повече и повече безсмъртното в себе си до съзнателно същество, смъртният човек осъзнава своята свобода. Човек се ражда за свобода, но трябва да се образова, за да осъзнае свободата.

Човекът и историческият и морален живот на човечеството според резултатите на духовната наука

Уважаеми присъстващи! По отношение на историческия живот на човечеството и разбирането на този исторически живот, както е било стремяно във времето си и все още се стремя в наше време по подобен начин, Гьоте направи едно важно изказване, което може да накара човек да се замисли. Той каза, че най-хубавото в историята е ентузиазмът, който тя поражда. Ако човек е свикнал да търси в поговорките на Гьоте резултата от дълбокия му житейски опит, неговата мъдрост, тогава тази поговорка със сигурност може да даде повод за много размисли. И ако човек може да има такъв поглед върху това, което се нарича историческо знание, ако се обърне към определени преживявания, тогава със сигурност стига до прозрение, което може да доведе до това, което Гьоте всъщност е имал предвид. Историческо знание – може да се каже, че особено през последния век към него са били приложени голяма човешка проникателност, голяма научна грижа и съвестност. И не е лекомислена критика на историческата преценка, която хората са придобили, когато посочвам колко малко, особено в трудни случаи, служи това, което до днес се нарича история, когато става въпрос за получаване на преценка от историята, каквато такава преценка изисква от нас в реалния, истински живот. В нашите катастрофални времена всеки мислещ човек често се сблъсква с разсъждения, които му внушават въпроса: Какво казва историческото знание за наистина далечните събития от този или онзи ден, които все пак са толкова чести, какво казва историческото знание?

Бих искал само да дам пример, като въведение, как наистина да не бъдем приемани лекомислено и да не бъдем смятани само за теоретици, а за много сериозни хора, които вярваха, че могат да си изградят наистина здрава преценка от изучаването на историята. В началото на този катастрофален период на война те стигнаха до заключението, че този световен катаклизъм не може да продължи повече, предвид общите условия, които са се развили в социалния и морален живот на човечеството и които са били признати от изучаването на историята. Те смятаха, че този катастрофален сблъсък на човечеството не може да продължи повече от четири до шест месеца. Това са мислили хора, които в известен смисъл вече са си изградили обоснована преценка от историята и които са били доста близо до практическия живот, през август, септември и така нататък през 1914 г. А какво е казала реалността, какво е казал животът на тази преценка? Това със сигурност може да накара човек да се замисли, със сигурност може да насочи вниманието към това дали историческият подход, с който човек е свикнал, е действително подходящ за формиране на преценка, как реалността сериозно оспорва подобни преценки. Да, уважаеми присъстващи, бих искал да спомена още един подобен пример – стотици и хиляди примери биха могли да се дадат в тази насока – ще спомена и

друг, даден от личност, чийто гений никой не може да се съмнява; личност, която се е чувствала призвана да си зададе въпроса: Какво казва историята за човешкия живот в днешно време? Този въпрос му е бил зададен, когато е поел университетската си професорска длъжност, и тази личност, която е направила тази преценка, е не друг, а Фридрих Шилер. И каква преценка е дал Фридрих Шилер, когато се е чувствал длъжен инстинктивно да изрази влиянието на историческото изучаване върху душата си в своята встъпителна лекция? Шилер е казал още през 1789 г.: Историята учи, че народите на европейското човечество най-накрая са се оформили като едно голямо семейство, в което все още може да има едни или други различия, но в което никога повече не би могло да се случи те да се разкъсат. Тази преценка е произнесена от никой друг, а от Фридрих Шилер, точно преди избухването на Френската революция, последвалите големи сблъсъци в Европа. И ако към това добавим и случилото се до днес, тогава преценката на Фридрих Шилер се показва в особена светлина. Може да се каже: Тъй като може би Гьоте, в своята мъдрост, е погледнал по-дълбоко в човешкия живот и съществуване, той не е търсел това, което историята, както се е изправяла пред него, може да предложи в преценка, която може да се научи, а по-скоро Гьоте е търсел плода на историята, може би с основателни причини, в импулс, който отива по-дълбоко в човека, отколкото в ума, по-дълбоко, отколкото във външния интелект. Той е търсел плода на историята в обсебването на цялата душа с ентузиазъм.

И може би днешните размисли могат да бъдат подходящи, за да развият и разширят това съждение на Гьоте и да го покажат в цялата му реалност. Защото бих искал да основа днешните си размисли на въпроса: Какво предлага науката, която сме свикнали да смятаме за история, в сравнение с това, което реалността изисква от нас? Може да се каже: Именно когато разглеждаме живота в различните му форми, този живот в различните му форми може би посочва по смислен начин нещо изключително поучително в по-дълбок смисъл чрез това, което се е появило като самото историческо съждение.

Затова ще започна от перспективата и начина на мислене на двама историци, наблюдатели на историята, които в своята мисловна особеност са толкова далеч един от друг, колкото може да се представи; но настоящето наистина изисква начин на гледане на нещата, различен от този, който иска да се спре само на това, което може да се схване в околността, доколкото може да се види църковната кула на мястото. Събитията от днес, от непосредственото настояще, обаче изискват от нас да разширим хоризонта на нашето разсъждение, за да включим цялата земя, и затова бих искал да започна днешното си разсъждение с това, което две много различни личности трябваше да мислят за историята в конкретен случай в конкретна област.

Първата личност е покойният Карл Лампрехт, пенсиониран професор по история в Лайпцигския университет. Той обобщи това, което имаше да каже след цял живот,

посветен на изследвания, посветени на историята на германския народ, в кратък откъс – ето защо е толкова поучителен. Той беше обобщил това, което имаше да каже за силите за развитие на своя народ – обобщил го по начина, по който смяташе, че трябва да го обобщи, особено за чуждестранно население, за чуждестранна аудитория; защото основавам това разсъждение на лекцията, която той изнесе през 1904 г. на Световното изложение в Сейнт Луис и по покана на Колумбийския университет в Ню Йорк. Там Карл Лампрехт говори за движещите сили зад развитието на германския народ от началото, до което историкът може да проникне, първите християнски векове, до наши дни.

И бих искал да сравня тази форма с начина на представяне, който е дал един ум, който е израснал от централноевропейския фолклор и този, който преживява този централноевропейски фолклор като своя история. Бих искал да сравня това с особения начин на мислене на друг човек, който също е историк в известен смисъл, с начина на мислене на Удроу Уилсън, който е говорил почти по същото време по същата тема, но по отношение на своя американски народ. Не мога да се сетя за нищо по-характерно за тези, които искат да добият представа за начина, по който се търси историята на земята днес, от това, което се получава от сравняването на историческия поглед върху собствения им народ в тези две личности.

Карл Лампрехт се опитва да надхвърли старите английски и ранкеански възгледи за историята, които се основават само на външни документи. Той се опитва да насочи вниманието си към вътрешните движещи сили на историческото развитие, към това, което не може да се намери само във външни записи, но което може да се открие, ако човек иска да проникне в душевния живот на народа, търсейки по-дълбоките сили, които обуславят историческото развитие. Карл Лампрехт стига до много интересни заключения. Той казва: Ако погледнем назад към най-ранното развитие на немския народ, ще открием, че до трети век сл. Хр. в душата на този народ се е развил особен вид емоционална сила и нейните ефекти. Ако разгледаме различните области, в които тези сили са се изразявали в това древно време, независимо дали в , във войската, в държавата, в социалната сфера, в художествената сфера, по примитивен начин, както е било тогава, трябва да се каже: хората от немската нация са живели по такъв начин тогава, че са оформили социалния си живот и социалната си работа от определена символистична, емблематична диспозиция. В примитивното изкуство те не само са се опитвали да изобразяват световните събития чрез символи, но и са живели от човек на човек по такъв начин, че символичната природа е оформяла тези преживявания. Например, човек се е идентифицирал с водачите на народа, виждайки в тези водачи символи на цялата нация и това, казва Карл Лампрехт, е означавало, че по това време това, което може да се опише като военно-другарски принцип, се е появило в морала, в социалната общност.

Тогава, според Карл Лампрехт, това, което живее като вътрешен импулс в историческото формиране, се заменя от друга форма на емоционална сила, която след това оформя конфигурацията на германското развитие до единадесети век. Тази символистична, символобразуваща емоционална природа се заменя с типизиращата. Сега вече не въображението действа, а разумът. То се опитва да намери типове в отделните явления, представители на цяло, не символи, а типове; дори в отделната личност, която е водеща, се вижда типът за другите хора. Военно-другарският живот се променя, докато се променя тази диспозиция, в по-кооперативен начин на съвместен живот, където рационалното, разумното вече има по-голямо влияние върху въображаемото, също и в социалната, моралната структура на човешкото съвместно съществуване. Но импулсите са все още елементарни, примитивни, произтичащи от волята в това време.

След това, според Карл Лампрехт, можем да видим много ясно една епоха, в която в душевните сили преобладават съвсем различни импулси. Тя започва през десети или единадесети век, продължава до средата на петнадесети век и бих ви помолил да имате предвид, че историческият инстинкт на Карл Лампрехт го е накарал да определи средата на петнадесети век като края на това, което той започва през единадесети век и нарича конвенционална епоха. Докато в миналото моралната и социална структура на човешките същества се е оформяла от определени потребности, твърди той, сега в структурата навлиза съобразяване, въпреки че старото остава: конвенции. Договорно се формира кооперативен живот между човек и човек, общество и общество, който разграничава хората още по-малко, създава мощни различия чрез тази конвенционалност и разделя хората на класи; рицарството и градското положение, рицарството и буржоазията се развиват под влиянието на конвенционалните импулси. Земевладението и крепостничеството се очертават като социално-морална структура във връзка с манориалната система и арендните отношения, които вече са съществували по-рано. Но в социално-моралната сфера социалната конфигурация на отношението на господство и отношението на робство е структурирана от тази чисто външно необходима конфигурация в структурата на собствеността.

След това Карл Лампрехт, като винаги наблюдава как различните художествени постижения възникват от едни и същи импулси, открива, че това, което той сега нарича индивидуалистична епоха, започва в средата на петнадесети век. Сега, казва той, утвърждаването на индивида идва на първо място. Преди това индивидът работи повече от цялото, от цялото, което е схванато в конвенции, например в последната [ера]. Сега индивидът утвърждава себе си и в индивида постепенно, а именно рационалния, интелектуалния елемент. И е доста интересно – до известна степен – как Карл Лампрехт показва за отделни области от живота как това разбиране се стига до интелектуалното от средата на петнадесети век. Доста интересно е, когато Карл Лампрехт навлиза в тази област подробно. Например,

когато показва как дипломатическите и политическите отношения между различните хора в по-ранни епохи са възниквали от елементарни импулси на волята и чувството, докато сега дипломатическото и политическото е потопено в интелектуализма и започва да се определя от интелекта. След това Карл Лампрехт допуска тази епоха да продължи до около средата на осемнадесети век. След това той започва епохата, която според него продължава и до днес и в която ние самите живеем: субективната епоха, индивидуалистичната епоха. От петнадесети до осемнадесети век човешкият индивид остава на сцената; но този индивид все още не действа чрез своите интернализирани сили. Субективността, вътрешната насоченост, се появява за първи път около средата на осемнадесети век и след това представлява действително решаващия фактор в импулсивните сили на развитието на немския народ. Този субективизъм е особено очевиден във великите, класически постижения и т.н., и т.н.

Не мога да навлизам в подробности. Искан само да посоча как в наши дни старият исторически възглед на Ранке и други е породил стремежа да се схване вътрешно това, което е живо в хода на историческото развитие. Трябва да се каже, че човек е силно неудовлетворен в много, много отношения, когато позволи на начина на гледане на нещата на Карл Лампрехт да окаже влияние върху него. Това често създава впечатление за хаотично, объркано представяне; но в него се вижда пряката лична и най-интимна борба с определени сили, които се търсят, които трябва да се реализират в това, което след това външно се разкрива като историческо ставане. Човек има чувството, че някой търси, но все още не е в състояние да намери това, което търси, поради дадените времеви условия. Ако сега сравним този вид лично търсене на немския учен с подхода на Удроу Уилсън, се очертава нещо изключително интересно. Не искам да бъда разбран погрешно, нито пък така, нито иначе. Не искам това, което казвам, да бъде тълкувано едностранчиво шовинистично, нито пък искам да оставям съмнение относно това как всъщност се чувствам към Удроу Уилсън по отношение на това, което имам да кажа. Аз, скъпи дами и господа, характеризирах цялата природа на Удроу Уилсън, преди да е станало толкова очевидно да го характеризираме като опонент, колкото е днес, а именно много преди събитията, случили се през юли 1914 г. В поредица от лекции, които изнесох в Хелсингфорс преди войната, посочих това във време, когато всичко все още беше изпълнено с възхищение от този нов, велик мироглед на Уилсън, дори и в нашата страна. Какво не се възхищава в днешно време, ако човек не е изтласкан настрана от някои обстоятелства? Когато хората все още се възхищаваха на величието и новостта на мирогледа на Уилсън, аз посочвах колко ограничен, колко тесногърд, колко неспособен да проникне в истинските импулси на реалността е начинът на мислене на тази личност в частност и колко безкрайно жалко е, че импулсите на времето наистина не са поставили начин на мислене с такава ограниченост на най-важен пост в съвременната епоха в

полза на човечеството. Следователно не вярвам, че съм неразбран, ако се опитвам по обективен начин да характеризирам това, което е сега, да характеризирам по свой собствен начин това, което, подобно на Карл Лампрехт за своя народ, Уилсън е казал за своите американци.

Първо трябва да се отбележи, че тази лекция, която Уилсън изнесе за развитието на американския народ, предоставя забележителна и важна представа за начина, по който американците са се развивали исторически. Любопитно е, че Уилсън показва как перспективата, която е придобил за развитието на своя народ, го води до важните моменти, където му става ясно как американецът е станал американец исторически. Нека накратко характеризирам и това.

Уилсън посочва, че тези, които имат напълно погрешни възгледи за развитието на американците, са тези, които подобно на англичаните, заселили се в източната част на Америка, гледат на това развитие на американския народ. Уилсън отхвърля този английски начин на гледане на нещата; той също така отхвърля този, който идва повече от южните щати; той посочва, че това, което е направило американеца американец, това, което е в основата на историята на американския народ, се крие в това, което се е появило, когато американският Изток е настъпил срещу Запада, когато тази смесица от народи, образувана от скандинавци, англичани, германци, руснаци, латиноамерикански народи и т.н., когато тази смесица от народи се е преместила от изток към американския запад, това, което все още не е било обработено, е обработено, е преодоляло старата дива природа. Не това, което е донесено от Европа, а това, което е присвоено в борбата с дивата природа от смесица от народи, това е отправната точка, която е създала американеца, когато той, както може да се усети, точно описва, с неговия авантюристичен дух за всичко, което бързо възниква и бързо се сграбчва, с бездомността, която събужда планове, които не са обвързани с родина, а могат да бъдат осъществени навсякъде и т.н., и т.н. Говедарят, казва той, а не държавникът, дървосекачът, ловецът, не държавникът, е това, което американецът е произвел от смесицата от народи в настъплението от изток на запад в хода на деветнадесети век.

И трябва да се каже, че неговото описание е точно за този американски народ. Той представя всички детайли, които иначе обикновено се разглеждат по различен начин и които формират съдържанието на социалната и морална история на Америка, на Съединените щати, в светлината на този подход. Въпросът за тарифите, въпросът за разпределението на земята и дори въпросът за робите – той показва, че и трите най-важни въпроса са приели своята специфична форма, своята социална и морална структура, чрез това, което той нарича завладяване на Запада от Изтока.

Може да се каже: мощна преценка! Но именно тази преценка е много поучителна и от думите, които споменах по-рано, видяхте, че според моя начин на гледане на нещата Уилсън не е особено симпатична личност; но въпреки това, докато се

задълбочавах все по-дълбоко в това, което всъщност е в основата на неговия начин на мислене, пред мен се появи нещо много странно. Трябваше да се запитам: А какво да кажем за странното въздействие на историческата преценка на Удроу Уилсън? Опитах се да си спомня, да сравня с историческата преценка на личност, която особено ценя и която е израснала от най-новата фаза на немския интелектуален живот, опитах се да сравня Уилсън с особения начин на формиране на изреченията му и така нататък с Херман Грим, който разглеждаше историята само от гледна точка на художествените феномени. Но самият той веднъж ми обясни, когато говорих с него лично, как всъщност е имал предвид един всеобхватен исторически поглед, който наистина, доколкото е възможно, иска да навлезе в един вид интелектуално схващане, интелектуално разглеждане на света на фактите. Трябваше да сравня – самата тема го изискваше – някои от трудовете на Уилсън с някои от трудовете на Херман Грим.

Странното се оказа, че бях изключително изненадан: някои изречения можеха да бъдат взети такива, каквито са в Уилсън, можеха да бъдат взети и преведени, и преведени в произведения на Херман Грим. Според формулировката им, те пасват добре. И обратно, човек може да вземе изречения такива, каквито са в Херман Грим, да ги преведе и да ги постави в трактатите на Уилсън. Те пасват. Изреченията са взаимозаменяеми. Този особен факт ми се представи, оказа се. Още една причина да се задълбоча в психологическите основи, за които става въпрос тук. В творчеството на Херман Грим – и същото може да се види и у Карл Лампрехт – има лична борба за историческа преценка. Всичко, което казват такива личности, е индивидуално, лично преживяно и за което е извоювано, е пряк личен опит във вътрешната борба със смисъла на фактите. Получавах това чувство, когато гледах на нещата съвсем обективно. Ами Уилсън? Особено там, където той съди толкова точно, въпросът е съвсем различен. Не се страхувам, защото вярвам, че след лекцията ми онзи ден не мога да бъда погрешно разбран с подобни забележки по отношение на терминологията. Не се страхувам да използвам израз, който много често се тълкува в суверен смисъл, но със сигурност не от мен, а в строго научен смисъл, както показах онзи ден. С Уилсън, когато проникнете в структурата на неговите изречения, във формулировката на неговите изречения, получавате прозрението: това, което той казва, той не казва в непосредствената борба на отделната личност с материята, с обекта, а го казва така, сякаш е обладан от непозната сила, сякаш е обладан от нещо, с което душата е само отдалечено свързана, което изгрява в душата от особени ирационални дълбини, при които човек не е напълно наясно от какво е обладан. И трябва да кажа: когато вземете точната преценка, която Уилсън дава за американския национален характер, от това развитие на неговия исторически възглед, човек усеща, бих казал, външността на американеца, която той посочва там, нещо от тази обсебеност от преценката. „Бързата подвижност на окото“; сравнете това, ако може така да се каже, с

необикновеното спокойствие на окото на човешки наблюдател като Херман Грим или други централноевропейски човешки наблюдатели, които, макар и да се борят с цялата си душа за преценката си, за преценката си, но които отразяват спокойствието в окото, което няма нищо от онази подвижност на окото, чрез която е обсебена душата, а също и другите характеристики, които Удроу Уилсън има предвид.

От такъв пример, скъпи присъстващи, можем да научим нещо изключително важно за настоящето. Нашето настояще, разбира се, се смята за толкова изключително практично, смята се за толкова сродно на реалността и реалистично в преценката си; но всъщност нашето настояще е прекалено теоретично в определено отношение; защото е до голяма степен ясно за това: Когато двама души казват нещо с еднакви думи, те казват едно и също нещо. Въпреки това, можете да бъдете възможно най-различни, като казвате неща, които имат еднакви думи. Стигате до реалността на хората само когато сте способни да видите правилната реалност зад нещото, което току-що споменах.

Тези, които установяват позиция на изповед или опозиция само въз основа на формулировки, вече не отговарят на реалността. Днес, ако искате да се съгласите с импулсите, които времето изисква от нас, трябва да развиете нещо по-дълбоко в душата си от простото интелектуално и рационално усвояване на дадена формулировка. Днес формулировките вече не формират съдържанието на светогледите, защото такава формулировка може да се води във всяка отделна идея на индивидуалната душа. След това, чрез начина, по който се казва, трябва да е възможно да се стане участник в случващото се в душата. Или такава формулировка може да направи душата обсебена; след това човек трябва да може да се вгледа по-дълбоко в някои неща, които са празни и безплодни, дори ако, както е поразително в случая с Удроу Уилсън и Херман Грим, изреченията са взаимозаменяеми. И може би в никоя друга област, освен там, където настоящето се разглежда исторически, човек не може да има подобни преживявания.

Интересно е, че немският учен Карл Лампрехт е тласкан от определен инстинкт да основава историческото си наблюдение на духовни сили; но той оставя нещо неудовлетворено. Защо? Той остава неудовлетворен, защото се обръща към изследването на душата, официалното изследване на душата, с което е заобиколен в настоящето. Той се обръща към изследователите на душата, които са се появили от редиците на официалната философия днес. Той ги пита: Какво се случва в душата на отделния човек? Това вече е новото нещо. Но той започва от голяма грешка. Дори ако човек предположи, което, разбира се, духовният изследовател не може да предположи, дори ако човек предположи, че официалната психология или науката за душата, практикувана днес, е нещо повече от просто дилетантство в сравнение с истинското прозрение за душевния живот, пак не би било възможно да се направи това, което Карл Лампрехт се опита от един ценен инстинкт, но с което той трябва

да се провали. Той се опитва да се изясни: какво казва психологът за развитието на индивида във връзка с неговата душа? И след това той прилага това, което излиза наяве в душевното развитие на индивида в днешната официална психология, към цялата си немска нация.

Появи се странно загадъчна характеристика, която отличаваше различните епохи, но се отдаваше на безкрайно повторение. Ако искаме да разпознаем основата на това, трябва да посочим нещо, което със сигурност може да се разглежда днес като парадоксално, може би като фантастично, може би като просто блян, но което трябва да проникне в историческия начин на гледане на човечеството, ако историята наистина иска да се превърне за цял живот в това, което се смята, че е за практическия живот. Ако разглеждаме отделния човек в развитието на неговата душа с това, което навлиза в обикновеното му съзнание, ние изобщо не се намираме в сферата, която съдържа движещите сили в историческото ставане. Защото защо? Това, което работи и живее от човек на човек в моралната, историческа и социална общност, не живее в обикновеното съзнание на човека. Можем да разберем какво е заложено тук, само ако наистина си спомним една мисъл, която често съм споменава. В обикновеното, тривиално размишление върху живота човек е на мнение: човешкото състояние на съзнанието се редува между двете големи фази на ежедневието буден живот и нощния скучен сънлив живот, където съзнанието е изтласкано обратно в възможно най-скучния здрач. Но това е само повърхностен начин да го погледнем. Всъщност, всеки, който се задълбочи в условията на вътрешния човешки живот и неговите откровения, използвайки средствата, които представих тук онзи ден като въображение, вдъхновение, накратко, като средство за визуално проникване в духовния свят, ще разбере, че това, което наричаме живот на сънища, това, което наричаме живот на сън, не просто заема човешките сетива от момента, в който заспим, до момента, в който се събудим, но се простира и в будния ни живот.

Дори когато сме будни, ние сме будни, скъпи присъстващи, само по отношение на нашите възприятия, нашия въображаем или умствен живот. Не сме напълно будни за нашите емоционални импулси. Тези емоционални импулси са там долу, в дълбините на нашия душевен живот. Това, което изпитваме от чувствата си, докато сме будни, това, което внасяме в обикновеното си съзнание, са само представи за нашите чувства и те са за нашите чувства така, както спомените за сънищата, които имаме, когато се събудим, са за самите сънища. Чувствата не са по-ярки, не са по-изявени в душата ни от самите сънища. Водейки емоционален живот, ние го водим в стихията на сънуването. И само като си представяме емоционалния си живот, вълните на този емоционален живот се пробиват от подсъзнанието в съзнанието. И дори в импулсите на волята! Ако си спомняте как се справих с това от различна гледна точка онзи ден, дори в импулсите на волята, човек трябва да каже: Там човекът не само сънува, но там животът на сън в цялата си тъпота продължава в

действителния елемент на импулсите на волята в дневното съзнание. Какво знае човек, имайки представа какво ще направи, как тази идея се реализира само в движението на ръката му! Какво знае той за механизма на това движение на ръката, за прехода на идеята на волята в движението на ръката! Това е проспано в дълбините на съзнанието. Така животът на сънищата и съня продължава в своите импулси в будния живот и не се изразява особено в индивидуалния човешки живот; защото човекът е толкова загрижен за своята индивидуалност, че животът му на зачатия и възприятия е важен за него, за неговото развитие, защото това, което стои ясно пред душата му, стои ясно пред душата му; но когато човек работи за човека, когато човек се учи да познава и обича човека, когато човек действа за човека, тогава не само импулсите на възприятието и мисленето-разпознаване работят, а това, което прескача от човек на човек от подобно на сън чувство, от спяща воля. В социалния и морален живот има елемент, който действа чрез цялото човечество, особено чрез едно човечество, което принадлежи един към друг, което е сънувано, което е заспано, един несъзнателен елемент.

Уважаеми присъстващи, да се изрази такава истина in abstracto, както току-що направих, разбира се, е относително лесно. Ако тя бъде въведена в истинското съзерцание на живота, това изисква строго научен подход. Но този строго научен подход води до нещо съвсем различно от историческото разглеждане, с което сме свикнали в училище досега, което, както ви показах във въвеждащите думи, е толкова неадекватно в най-важните случаи на оценка на живота. След като осъзнаем в пълното му значение, че това, което пулсира като исторически, морален и социален живот в човечеството, трябва да се разглежда така, както то непосредствено действа, като сънуване, като сън, ще осъзнаем, че Историята трябва да стане нещо различно от това, което е било разбираемо от нея досега и отколкото дори Карл Лампрехт я е разбирал, защото той иска да разгледа душата на индивида и сега да приложи това, което живее в будното съзнание, към историческото разглеждане. От това не произлиза никаква история, защото човек не се приближава към мечтателните и сънливи импулси на събитието с нея. И най-малко се стига до това, когато се прави това, което е правено все повече и повече в течение на деветнадесети век, когато се прави нещо, което е довело до толкова велики, толкова мощни резултати за естествената наука, които са били напълно признати и от духовната наука, напълно оценени от духовната наука, ако човек иска да приложи научния начин на мислене към историята, този научен начин на мислене, който в края на краищата е резултат от интелектуализма на съвременното време.

Величието на съвременното изучаване на историята се вижда именно във факта, че човек е започнал да гледа на всичко научно, че е започнал да поставя историческото развитие в същата светлина, в която ни се случват природните явления и в която природните явления правилно се разглеждат. И тук Херман Грим

прави много важна забележка, основана на дълбок инстинкт, макар че не осъзнава значението ѝ, защото не е учен в областта на хуманитарните науки и също така отхвърля хуманитарните науки. Той прави забележка относно начина, по който се разглежда историята. Той посочва типичен наблюдател на историята от деветнадесети век като Гибън, с неговата история за упадък на Римската империя. И казва, че е странно, че този Гибън, който в духа на естествените науки иска да свърже събитията от историческия живот според причината и следствието, че през първите векове на християнското развитие на Запада в римския свят, той всъщност намира само силите на разпад, докато просто оставя изгряващия, поникващ, никнещ живот, който залива света в зараждащото се християнство, в зараждащите се импулси на Мистерията на Голгота, да падне между редовете, без дори да го осъзнава.

Херман Грим не е знаел, че зад това стои дълбока необходимост. Просто се опитайте да приложите научния подход, придържането към факти, които могат да бъдат схванати от интелекта, към разглеждането на индивида, индивидуалния човешки живот, което е точно тук и също така е добро за насочване на индивидуалния живот, а не [вярно], към историческото ставане. И ще видите, особено при задълбочено и правилно изследване на историческия живот, че в историята може да се намери само това, което води до упадък в историята, и че никога не може да се намери, чрез начина, по който естествената наука се подчертава като начин на мислене, нещо друго освен продуктите на упадък на историята, че никога не могат да се намерят чрез нея поникващите, никнещи сили, защото за обикновеното съзнание те остават под прага на съзнанието и първо трябва да бъдат изведени от съня и съня чрез силите на въображението, вдъхновението и т.н., както бяха описани онзи ден тук като метод на духовната наука.

Ако естествената наука бъде особено осветена от това, което може да произлезе от духовната наука, историята ще може да бъде написана изобщо, ще може да бъде открита в своята същност само когато човек реши да приложи духовно-научния метод. Това, което Карл Лампрехт инстинктивно е искал, това, което е чувствал от една много дълбока централноевропейска духовна нужда, ще стане реалност само когато човек премине от обикновеното познание на обикновеното съзнание към духовното познание за историческото ставане по току-що характеризирания начин. Уважаеми присъстващи, всеки, който опознава живота, който придобива способността да го разбира от духовната наука, знае, че вглеждането в зараждащите се сили на живота, в това, което е ориентирано към бъдещето и е ориентирано към бъдещето в живота, никога не може да произтича от чисто интелектуалния, теоретизиращ, съвременен начин на мислене, който е брилянтен за естествената наука. Това е донякъде радикално твърдение, но такова, което може да бъде напълно оправдано: човекът е в центъра на реалността и трябва да я

оформя чрез действията си; той трябва да се постави на мястото на това, което разумът и интелектът му дават и което може да го направи велик в науката, в социалните и моралните действия. Ако иска да я регулира, ако иска да ѝ даде структура, дори и само във външния търговски или банков сектор, той е обречен на провал. Ако се опитате да съставите парламент, какъвто и да е вид общество, призвано да даде социална структура на човечеството, от брилянтни, изобретателни представители на научния интелектуализъм, който е толкова добър за естествените науки; такива парламенти от такива учени със сигурност ще разрушат социалния ред, защото ще могат да дадат само онези импулси, които могат да послужат за увяхване и разпад.

Човек би се натъкнал на много от житейските тайни, ако наблюдаваше живота, толкова пълен с живот. От него биха излезли много неудобни истини, но реалността е толкова сериозна, че и тя трябва да се разглежда сериозно, че човек трябва да знае каква умствена сила има, за да се справи с реалността. Ако това се осъзнаеше, голяма част от това, което днес се нарича аматьорство и това, което днес се нарича фантазия и мечтание, би било разпознато за това, което е: пропито с реалността, сродно на реалността и призвано да се намеси в реалността там, където днешният теоретик, научният мислител от типа на Уилсън, разполага само с баналните, така наречени идеали на народите, така наречените принципи на междудържавните договори и така нататък, и така нататък, както се наричат всички теоретични, непрактични, самоотменящи се неща; където такава чисто теоретична личност задава нещо нереално, трябва да настъпи време, което изисква от нас такава сериозност, както днес.

Уважаеми присъстващи! Няма да се поколебая да развия поне няколко точки тук пред вас, показвайки как това, което развих вчера като съзнание за виждане, може наистина да бъде потопено в реалността и как това води до разглеждане на историята. Днес ще мога да развия само първоначалните, много елементарни идеи, тъй като не мога да говоря до полунощ и след това; но от това ще видите как, признавам, има инстинктивно желание за такава историческа перспектива в отделни умове като този на Карл Лампрехт, но как няма осъзнаване, че в областта на историческата перспектива по-специално човек трябва да премине към истински, духовно-научен начин на гледане на нещата. Посочих, че по правилен инстинкт Карл Лампрехт приема средата на XV век за значителна разделителна линия в съвременното развитие на германския народ. И тъй като всъщност германският народ е поставен в модерното време като представителен народ въз основа на обективно познание - казвам това не от шовинизъм - човек може да изучи изискванията на импулсите на модерното време, особено в германския народ.

Но Карл Лампрехт не отива по-далеч от инстинктивното наблюдение; иначе той не би отъждествил този дълбок момент, този повратен момент в историческото

развитие в средата на XV век, с повратни моменти през XI век или дори с такъв през XVIII век. Но всеки, който проникне по-дълбоко от Карл Лампрехт в историческото ставане, ще забележи, че – макар това винаги да се отразява само във външни събития – един могъщ скок, една могъща промяна в течението на развитието се случва в дълбините на живота около средата на XV век. И началото на същото това европейско течение, което завършва около средата на XV век и отстъпва място на определени импулси, в които все още стоим, в чиито начала всъщност стоим, началото на това течение, което завършва със средата на XV век, лежи приблизително през VII или VIII век пр.н.е.

От седми или осми век пр.н.е. до средата на петнадесети век европейският живот е имал единна морална, политическа и социална конфигурация. Всички факти и импулси са произлизали от един вътрешен духовен факт, който аз, тъй като трябва да го опиша накратко тук, бих искал да опиша, като кажа, че той действа така, както действа от човек на човек в историческото развитие, защото през това време хората все още са доминирани от определен инстинктивен начин на използване на интелекта. До средата на петнадесети век, започвайки от седми или осми век пр.н.е., душевният живот на човешките същества е бил в известен смисъл хомогенен, оформен по единен начин, но по такъв начин, че интелектът, който днес се схваща и преживява индивидуално, е действал като инстинкт; и всички събития, всичко, което човешките същества са искали, всичко културно. Всички тези неща могат да бъдат разбрани в това време само ако човек може да навлезе в този специален начин на дейност на душата, където интелектът работи инстинктивно, където размисълът все още не играе основна роля, където събитията се случват елементарно от човешката гръд, което може да се случи само сега, когато човек има дълги размисли зад гърба си.

И в средата на петнадесети век, това, което замества инстинктивната интелектуална душа – в духовната наука може да се нарече и емоционална душа – това, което замества инстинктивното, може да се нарече съзнателна душа, където всичко трябва да премине през индивидуалното съзнание, където човешкото същество трябва да постави понятието, мисълта, навсякъде, където инстинктивното вече не работи толкова фундаментално в душата му. Всичко, което се е случило от средата на петнадесети век насам – тук мога само да го загатна в груби очертания – може да се разбере само ако човек има първата основа, ако наистина има този повратен момент, който посочих. Ето една гледна точка – мога само да дам насоки – ще дам друга гледна точка, която обаче се счита от хората на настоящето за още по-фантастична, че е дълбоко вкоренена в истински научен начин на мислене, не по дилетантски начин, а по начин, който е трудно постижим, за чието съществуване повечето хора все още нямат представа. Това ще бъде признато с течение на времето, точно както е било признато, че не старият светоглед от

предкоперниковата епоха, а коперниковият светоглед е подходящ за по-ново време.

Обикновените исторически изследвания на документи вече водят доста назад в сравнение с по-ранни времена; но ние стигаме до разбиране за историята на развитието на човечеството, разбиране, което може да възникне от сравняването на различните земни епохи на развитие, едва когато можем да стигнем много по-далеч чрез виждащото съзнание, чрез прозрението на виждащото съзнание в развитието на човечеството, отколкото могат да предоставят историческите документи. Разбира се, това естествено ще бъде отхвърлено като фантазия – това може да е така – но въпреки това е вярно, че това, което описах онзи ден като трите основи на истинското, нефантастично, несуетно ясновидско съзнание във въображението, вдъхновението и интуицията, се допълва от проследяване на развитието на човечеството на земята отвътре, чрез поглед навътре. След това, не водени от външни документи, а изследвайки живота на душата чрез вътрешно духовно виждане, човек се връща по-назад от седми или осми век пр.н.е. Връща се към време, което се е установило няколко хилядолетия по-рано. Човек се връща към онези периоди от време, които следват онази значителна катастрофа в историята на Земята, която геологията отчита като Ледена епоха, която различни народни предания отчитат като Потоп, който, разбира се, трябва да бъде датиран много по-назад, отколкото казва преданието; човек се връща в древни времена, до които не достига външен документ, не литературен паметник, но до които духовното виждане достига - днес мога само да загатна за резултатите - човек се връща в едно древно минало, където е съществувала култура, от която това, което се е появило по-късно, но в много по-късно време, е съществувало като културата на древна Индия. Санскритската литература съобщава за това, но това е по-късен продукт от това, което всъщност имам предвид тук в развитието на човечеството. Човек се връща към епоха, в която човешката душа е работила при съвсем различни условия.

Днес е предразсъдък, че човешката душа не се е променила от времето, когато може да бъде наблюдавана. О, толкова много се е променила. Ако се върнете с духовно-научен поглед към първия период след великата ледникова епоха на земното развитие, която достигна своя връх по-специално в древноиндийската култура, ще се сблъскате с един съвсем различен вид човечество, от който сигурно са произлезли импулси, съвсем различни от тези от по-късните времена; срещаме един тип човешко същество, което е останало способно на развитие до дълбока старост по начин, по който ние сме способни на развитие само в първите години на детството. Ние сме способни на развитие, така че да преживеем - все още го преживяваме в тъпота - това, което се случва например при смяната на зъбите. Преживяваме физическото в душата. Как младият човек преживява полова зрялост, физическото тяло в духовната душа! Но в наше време това приключва на двадесет

години. Някои преждевременно развити деца - човек дори не смее да каже това днес - дори вярват, че тази зависимост на духовната душа от физическото тяло приключва. Смята се, че човек е дори по-зрял на двадесет години, за да пише „под линията“, отколкото на двадесет. Зависимостта от физическото тяло също продължава дотогава. Но след това спира. Нямам предвид външната зависимост, която се проявява в умората на тялото, в посивяването на косата, в бръчките по лицето - това е външна зависимост.

Но в онази древна епоха, за която говоря сега, човек е изпитвал такава зависимост до петдесетгодишна възраст, която днес се изпитва само в детството. Всеки, който е бил там като млад човек, е знаел, че изпитваш нещо ново, когато остарееш. Това е било нещо много важно, защото от около 35-годишна възраст нататък развитието на човек поема низходящ обрат, като физическото развитие навлиза в упадък.

Сега, преживяването на упадък на физическото не е такова, каквото го преживяваме днес, а вътрешното преживяване, начинът, по който човек преживява полова зрялост, е специално вътрешно развитие по отношение на духовното.

Именно духовното ни дава това преживяване на физически упадък. И преживявайки физическото в тази най-стара епоха, това физическо в тази по-стара епоха е било особено подходящо да се развие в душата по непосредствен, елементарен, естествен начин. Точно както днес си спомняме само различните етапи от нашето детство и младост, така и в това най-древно време човешкото същество е било подходящо да преживява специални духовно-душевно преживявания вътрешно, чийто отзвук може да се долови ясно в по-късната древноиндийска литература и култура.

След това дойде друга епоха. Вече имаше упадък. Човекът е бил по този начин със своята духовна душа във връзка с физическото-телесно, само до последните четиридесет години. След това дойде третата епоха след великия ледников период. Там човекът е бил способен на развитие по начина, който посочих, само до последните тридесет години. И след това дойде епохата, която започна през седми и осми век преди християнската ера, за която казах, че умът все още е работил инстинктивно, защото способността за развитие се е проявявала в целия човешки живот до средата на тридесетте години. През този гръко-римски период хората са останали способни на развитие.

След това настъпи упадък и за нашето време – човек може да изчисли такива неща, но аз мога само да представя резултатите тук – 27-ата година е приблизително границата, до която душата и духът вървят заедно с физическото и телесното. В духовната наука аз наричам това, което току-що обясних, процеса, чрез който човечеството става все по-младо. Човечеството остава, така да се каже, младежки свежо, расте и процъфтява в по-стари времена до дълбока старост; то запазва силите си на развитие до дълбока старост. Аз наричам този процес, чрез който човечеството става все по-младо.

Както виждате, ако разгледаме реалните закони на историческото развитие в голям мащаб, не можем да разглеждаме психологията, науката за душата, на отделния човек, както прави Карл Лампрехт; защото душата в развитието на човечеството, във времената, когато хората са правили това, което Карл Лампрехт е искал, са го правили по такъв начин, че са казвали: ами, в древността човечеството е в детство; след това то достига възраст и след това в зряла възраст; след това остарява. Обратното е вярно за изучаването на реалността. Човечеството остава младо от най-ранни времена до най-висока възраст, тоест достига висока възраст в младежка свежест и става все по-младо и по-младо с решителните си сили, тоест стига все повече и повече до развитие, което зависи от младостта, която вече не дава нищо на старостта.

Следователно, човек трябва да приложи съвсем различен метод и психология на наблюдение на душата, ако иска да издигне на по-високо ниво това, което иначе се преживява в света на сънищата, дори в спящото състояние на човешките същества в тяхното историческо и морално развитие. И само когато изучаваме пулсиращите дълбини на човешката душа, когато наистина опознаем движещите сили на еволюцията, само когато изучаваме човешката еволюция и се задълбочаваме в отделните факти, само тогава ще стигнем до жизненоважен и реалистичен поглед върху историческия живот.

Бих искал да спомена само едно събитие. Тези от вас в публиката, които идват на моите лекции тук всяка зима от години – вече 14 или 15 години – знаят колко малко съм склонен да навлизам в лични въпроси в тези лекции; но тук личното често е уместно. Ако мога да спомена нещо лично, то може да е следното: Аз самият се опитах да остана обективен по отношение на най-великите исторически събития от възникването на земята, да остана възможно най-обективен. Започнах без предразсъдъци. И след десетилетия изследвания открих закона за това историческо възникване на земното човечество, както го описах, този закон за стареенето на човечеството, по отношение на който трябва да се каже: Имаше епоха, когато човечеството беше способно на развитие до петдесетгодишна възраст, до четиридесетгодишна възраст, след това до тридесетгодишна възраст и така нататък, а в гръцко време то беше способно на развитие до около тридесет и петгодишна възраст. През седми и осми век, след това, до 34-та, 33-та година, после обратно до 28-та година. Намираме се приблизително в средата на петнадесети век. Там инстинктивното познание на ума завършва в човешката душа.

Сега си казах: Настъпва момент във времето, когато човечеството се намира в средата на своето развитие, когато развитието на човечеството се намира на определена точка. Някога, в тази гръко-римска епоха, човечеството е било на прага да остарява и остарява, и да се подмладява и подмладява. 33 години; трябваше да дойде нов импулс, за да не загуби човечеството връзката си с духовния свят. Защото този духовен свят се отваря пред човека особено когато той вижда в себе

си, в духовния и душевния си опит, физическия и телесен разпад, както е било в древността. Дойде този духовен импулс. Той трябва да се задълбочи чрез по-новата духовна наука. Защото това, което човешкото същество вече не може да извлече от телесната си форма, духът трябва да му даде чрез духовно-научно познание като духовно, за да го поддържа способен на развитие до най-високата възраст. Но за да се случи това, трябваше да дойде специален импулс в особено важен момент от историята, когато човечеството, слизайки отгоре, е достигнало 33-тата година. И странно, най-великият символ в човешкото развитие е новият импулс на Голгота, Христовият импулс. Най-големият импулс за развитието на земята идва от 33-годишния Христос Иисус в 33-тата година от човечеството. Не си поставих за цел, скъпи присъстващи, първо да разгледам Христовия импулс и да го поставя изкуствено. Не знаех нищо, че това е поставено по този начин. Този закон ми се представи първо, както го обясних преди, а след това трябваше да видя Христовия импулс в светлината на този закон.

Когато човек го погледне по този начин, той първо осъзнава как духовната наука не води до повърхностност, до плиткото на религиозния живот, а наистина до задълбочаване на религиозния живот, до онова задълбочаване, което потапя този религиозен живот толкова дълбоко в човешкото развитие на реалността. Искан само да спомена това, защото толкова често се сблъскват със следното: хората ви критикуват, е, независимо дали говорите за религиозния живот в духовно-научни лекции или не говорите за него. Какво ли не критикуват! Ако човек не говори за това, казват те, духовната наука няма религия, няма християнство; може би това възниква само защото тази духовна наука, в по-дълбок смисъл, разбира определена заповед, която също съществува:

Не изговаряй името на божественото същество напразно! (Изм. 20:7)

Ако човек не изговаря името на Христос или Бог във всяко изречение, се казва, че духовната наука отдалечава от религиозния живот. Ако някой изговаря имената, хората го възприемат като атака, защото всички се чувстват призовани да говорят за религиозния живот. Не можеш да угодиш на хората. Но това не е въпросът. Тези, които стигнат до самата същност на духовната наука, могат да видят как тя може да доведе само до задълбочаване във всички области, включително религиозния живот. И как се схваща моралният, социалният и историческият живот, който протича по такъв начин, че неговите импулси дори не проникват в съзнанието? Но ние живеем в епоха, в която осъзнаването трябва да се появи, където това, което е могло да остане несъзнателно в по-ранни времена, трябва да се появи в съзнанието. Можем да погледнем назад към онези древни времена на човешкото развитие, когато съноподобните, спящите човешки импулси са били преживявани по различен начин. Тогава историческият живот е бил преживяван в съзнанието в митове, легенди и приказки.

Тези, които разбират как да ценят подобни неща, знаят, че приказките и митовете, във външен смисъл, не съдържат никаква истина по начина, по който историята се разглежда днес; но в по-дълбок смисъл те съдържат историческите импулси, за които хората иначе мечтаят и игнорират. Развивайки своите митове, легенди и приказки, човекът се поставя в моралния, социалния и историческия контекст на своите събратя и по свой начин, образно осъзнава какво всъщност действа в историческия, социалния и моралния живот.

Днес, разбира се, не можем да измисляме митове и приказки; но трябва да използваме духовно-научно въображение и вдъхновение, за да извадим от дълбините на човешката душа това, което иначе би останало подсъзнателно. Трябва да осъзнаем, че когато един човек застане морално лице в лице с друг, в тази конфронтация има един вид подсъзнателно ясновидство. И това, което духовният изследовател разказва, е само издигане на подсъзнанието, на съноподобното, но в човешките действия идващо откровение, в съзнанието.

По този начин духовната наука участва в изследването и задълбочаването на реалността. И тази духовна наука съответства фундаментално на това, към което инстинктивното съзнание се е стремяло в нашия духовен живот. Достатъчно е да се помисли за дух като Лесинг и неговото „Образование на човешкия род“ или за великите и значими импулси за изучаване на историята, дадени от Хердер. Голяма част от това е забравена. В книгата си „Загадката на човека“ посочих това, а също така посочих едно забравено течение в немския интелектуален живот. Но това забравено течение в немския интелектуален живот ще се появи отново; защото в него се крият семената на един духовно подходящ поглед върху реалността.

Такъв духовен поглед върху реалността е особено необходим в историята. Тогава истинските импулси, които никакъв интелектуализъм, никакво научно наблюдение, никакво уилсъновство не могат да внесат в изучаването на човечеството, ще навлязат в изучаването на човечеството. Ще се осъзнае, че това, което се разкрива в историята, това, което се разкрива чрез човека, отива по-дълбоко в душата от това, което просто завладява главата, това, което просто завладява интелекта и което с право празнува такива славни триумфи в научното познание. Но с това човек не може да овладее реалността. Ще се разбере защо една история, образована по естественонаучен модел, е трябвало да прави такива грешки, каквито е правил дори Шилер, каквито са правили хората от нашето време по отношение на голямата световна катастрофа.

В наше време сме призовани да формираме своите преценки за развитието на Земята. Не бива да се страхуваме да задълбочаваме тези преценки, трябва да разберем какво има предвид Гьоте, какво стои в основата на думите на Гьоте, когато казва, че историята не може да се учи интелектуално, но че когато се потопим в историята толкова дълбоко, че доведем подсъзнанието до съзнанието и го поставим в човешкия контекст, ние развиваме идеали, които ни позволяват да се

справяме с настоящите ситуации. Фалшиви пророчества няма да възникват в нашето съзнание, но силата ще възниква навсякъде, където сме поставени в живота; ще знаем как да схващаме контекста на фактите и ще можем да действаме от естествена необходимост. Тогава няма да бъдем подведени от фалшиви пророчества, всякакви предсказания и други подобни, а от истински пророчески, тоест, ориентирани към бъдещето, действия, които ще опознаем чрез изучаването на историята.

Историята първо трябва да се зароди и ще се зароди само когато хората стигнат до духовно ориентиран поглед върху реалността. Тогава историята ще развие и истинска морална наука, тогава историята ще бъде това, което може да даде на човека най-доброто на първо място, а именно правилния ентусиазъм за живот, ентусиазъм, който е пълен с разбиране, който прониква в реалността и който среща правилното нещо на правилното място. И такова нещо се изисква от живота в непосредственото настояще. Животът в непосредственото настояще учи на много неща; той също така учи, че трябва да отговорим на изискването за истински поглед върху историята.

Свръхестественият човек и въпросите за свободната воля и безсмъртието на душата

[Скъпи възлюбени присъстващи!] Няма съмнение, че едно пряко чувство в човешката душа позволява на човек да постави два въпроса като особено важни: за свободата на волята и [за] безсмъртието на душата.

Съществува тясна връзка между двата въпроса и не е просто съвпадение, ако искаме да ги разглеждаме един до друг днес. В известен смисъл, откакто е имало човешки стремеж към знание, откакто е имало стремеж към миросглед, е имало и особен стремеж да се стигне до същината на тези два въпроса. Те са и ключовите точки на философското начинание. Но колко противоречия има в тази област!

Всеки, който разглежда тези два въпроса от гледна точка на духовната наука, ще забележи защо обичайното интелектуално усилие, въпреки цялата използвана изобретателност, не може да стигне до задоволително решение. В нашата научна епоха хората също искат да получат прозрение за тези въпроси чрез научно познание. Но въпреки цялото възхищение, което човек трябва да изпитва към успехите на естествените науки, те не се доближават до тези два въпроса.

Тези два въпроса сочат към по-дълбоко себепознание. По този начин стават очевидни всички трудности на себепознанието. Въпреки това, залогът тук е въпрос на време - и въпреки това научното прозрение се проваля, например, когато става въпрос за въпроса: Какво води истинското аз на човек през този живот?

Въпросът на научно мислещия учен, въпросът, който той трябва да си зададе, се отнася и до себепознанието: Какво се случва в мисленето, чувстването и въображението? В книгата си „Подсъзнанието“ Валдщайн обяснява това. Той разказва как стои пред книжарница и разглежда витрините. Самият той е учен. Случайно погледът му попада върху научна книга „За мекотелите“ - това е заглавието - и за негово учудване той открива, че тя го кара да се усмихне. Той се пита: Защо се усмихвам? Какво нахлува в мен? Той затваря очи и обръща внимание на всичко, което се случва около него. В далечината чува звуците на латерна, свиреща танцова музика, която преди не е чувал и която едва сега привлича вниманието му, защото е затворил очи. Когато за първи път чул тази музика, той бил още млад и танцувал в такт с мелодията ѝ. Сега, докато гледа заглавието на книгата, тази мелодия и споменът за нея несъзнателно се смесват с пулсиращите зъбни колела на душата му. Той осъзна това едва когато затвори очи – и въпреки това несъзнателно се усмихна!

От това можете да видите, че в дълбините на душата има много, много неща, за които човек иначе не би трябвало да знае. Изплуват много неща, които наричаме памет и т.н., които не разбираме, които принадлежат на подсъзнанието. Когато се замислите за всичко това, всъщност трябва да се откажете, че наистина не можете да опознаете какво се крие в човешкото „аз“. Други примери могат да бъдат намерени

в „Как да познаваме висшите светове“. Тези примери показват колко внимателен трябва да бъде човек, когато подхожда към въпроса за човешкото себепознание. В това съзнание действат душевни вълни, които човек не може да предвиди. За неговото изследване естествената наука е неадекватна – тя не стига по-далеч от смътни фактори на паметта, чийто обхват дори не можем да започнем да проумеем. Необходим е съвсем различен от обичайния подход, за да се придобие това знание. Трябва да се търси друго знание, което спи в човека. Засега все още е трудно това да се изясни на другите. Дори по-трудно е, отколкото когато беше въведена яснотата на коперниковия мироглед, който също изискваше пълно преосмисляне. Първото изискване ще бъде нещо подобно на звуците на латерна да навлезе в духовно-научното познание. Следствието е: стремеж към знание, което не е достъпно за подобна заблуда.

Духовната наука се стреми към знание, което няма нищо общо с обикновената памет. За да разпознае, тя трябва да изключи от съзнанието не само външното възприятие, но и силата на самата памет. Тя трябва да покаже, че човек може да се върне към по-дълбоки слоеве, които лежат дори по-дълбоко от паметта – да се рови в дълбините на душата, които лежат по-дълбоко от обикновената памет. Човешката душа постига такова знание. Първото нещо, към което трябва да се стремим, за да влезем в духовния свят, е имажинативното познание.

Защо себепознанието е постижимо само по този път? Когато погледнем външния свят с очите си, виждаме всичко около нас. Окоето не вижда себе си и точно затова е способно да възприема други неща. Подобно е и с човешкото аз. То може да вижда нещата от околната среда, но не и себе си в началото. Друг може да види окоето. Няма възможност човешкото аз да бъде изследвано от други. Човешкото аз трябва да излезе от себе си, извън себе си. Това е необходимо за себепознанието. То трябва да напусне тялото, в което обикновено живее. Човешкото око може да види себе си - а именно в огледалото. Но какво тогава?

Липсва му това, което го пронизва с живота – същностното. То е просто образ на окоето. Имажинативното себепознание се стреми към нещо подобно. То изисква излизане от личността. Това, което тогава се гледа, е свързано с изпълненото с живот, одухотворено човешко същество като око в огледало. Оттук и терминът имажинативно, т.е. образно познание.

Не можем внезапно да влезем в духовния свят. За това е необходимо сериозно усилие и само чрез образа навлизаме в духовния свят. Първо трябва да се извършат обичайните душевни упражнения, за да се укрепи целият душевен живот, да се направи той по-интензивен, отколкото е в ежедневието.

За тези упражнения човек трябва да избира идеи, които са възможно най-ясни и за предпочитане такива, които не напомнят за спомени или преживявания. Не бива да става въпрос за „потапяне“ в спомени или други подобни – не за „настройване на латерна“.

Следователно е правилно да се наблюдава медитацията с пълно съзнание; да се знае как да се формира идеята. Тъй като това зависи от приложената душевна сила, е добре да се правят такива медитации, които са образ. На съзнанието трябва да се позволи да си почине.

Винаги е имало школи, които преподават подобни идеи. Тази дълбока тайна обаче е била пазена по простата причина, че тези идеи не трябва да се чуват и четат навсякъде, не трябва да се носят като спомен в душата, а за първи път тези образи трябва да се представят на душата в медитация. Въображението живее в такива идеи. Трябва да се правят с години. Човек често си мисли, че естествените науки са трудни, а духовната наука е лесна. Но не е така. Тези, които познават и двете, знаят колко трудни са духовните упражнения, особено когато те трябва да доведат до по-осезаеми резултати, много по-трудни и сериозни от естествените науки. Човек не бива да се заблуждава от всички тези неща.

Накрая, чрез продължителна практика, човек придобива истинска сила в образните представи. Душата се научава да живее в свят от образи, който е също толкова интензивен, колкото и външните сетивни впечатления. Човек обаче трябва стриктно да разграничава това от всички видения и халюцинации, които, макар и мистериозни, са изход от телесната организация.

Духовната наука обаче се занимава с вътрешна дейност, която е независима от всяка телесна организация. Човек все повече навлиза в душевен живот, където тялото не може да има думата. Във въображението спомените все още играят роля. Но след това идва най-трудната задача от всички! Когато след години практика човек най-накрая е проникнал до това въображаемо или образно познание, той не е постигнал нищо повече от известно самообразование. Защото този свят от образи – и това би било голяма грешка – няма и най-малка връзка с обективния духовен свят. Човек трябва да осъзнае, че сега е постигнал само ободряване на човешкото аз. Човек е включил духовно око, но все още не може да вижда с него! Човек чувства себе си в един вид духовно преживяване, но без помощта на тялото, както преди.

Следващата задача е да направим този свят от образи, който сега идва от само себе си, прозрачен. Първата задача беше да създадем този свят от образи, втората задача е да го премахнем отново, да го направим прозрачен, така че човек да няма нищо друго освен различното преживяване на себе си. Но човек носи в себе си преминаването през въображаемия свят, това, което е постигнато чрез него. Сега около човека се разкрива нов свят. Този свят показва някои характеристики, които доказват, че се случва едно специално преживяване.

Ежедневното съзнание води до спомени. Това, което човек научава в духовния свят, първо трябва да бъде преведено в обикновени идеи, ако иска да го съобщи или запомни. Човек не може да си спомни какво се е случило. Ако иска да преживее същото нещо отново в духовния свят, трябва да положи същите духовни усилия, да

извърви точно същия път, както първия път, за да възприеме същото нещо отново. Това разочарова много начинаещи. Те може би скоро ще имат психически преживявания. Но те няма скоро да станат и източник на живот за тях, защото се забравят толкова лесно и са необходими нови усилия, за да се преживее същото нещо.

Ако мога да дам друг личен пример: повечето хора винаги вярват, че ако съм изнесъл лекция няколко пъти, тя би трябвало да ми става все по-лесна и по-лесна с времето, защото би била запомнена почти дословно. Но това изобщо не е така. Напротив. Съдържанието винаги трябва да се извлича наново от духовните сфери. Тук трябва да се вземе предвид и нещо друго: когато живеем в обикновения свят, ние практикуваме много неща, като ги повтаряме, и това ни улеснява с течение на времето. В духовния свят е точно обратното. Ако сте видели същество или факт, е по-трудно да видите същото нещо следващия път. Съществото или фактът бягат от вас, защото вече сте го видели и преживели. Следващия път трябва да положите по-големи усилия, за да го преживеете отново. И трето, за това е необходимо присъствие на духа: ако искате да се задържите за преживяванията, които имате в духовния свят, ви е необходимо присъствие на духа – защото те се случват и веднага са изчезнали отново. Тези, които преобръщат всичко в съзнанието си, преди да вземат решение, са зле подготвени. Трябва бързо да схванете ситуацията и да действате по нея. И след като сте действали, трябва да погледнете назад без съжаление, дори ако въпросът не е успешен. Това състояние води до присъствие на духа и това е необходимо за тези, които искат да влязат в духовния свят. Тогава то идва при вас като вдъхновение – и само с вдъхновение се изправяте пред духовния свят.

Третият етап е интуицията. Тук човек не само влиза в контакт с духовния свят, но след като е преминал първия и втория етап, той се обединява с духовното, тъй като живее във физическото тяло. Човек трябва напълно да се потопи в него, напълно да забрави себе си. А именно, човек трябва да забрави ежедневно си съзнание – и повечето хора имат такъв ужасен, несъзнателен страх от това. Само когато човек излезе от интуицията, той има пълно осъзнаване на това, което е преживял в обикновения живот. Човек трябва да премине през това самозабравяне със смелост, чрез умиране за себе си. Само когато човек навлезе в духовния свят по този начин, може да подходи към такива въпроси, каквито искаме да обсъдим днес, защото това са въпроси за свръхсетивната природа на човешкото същество.

Преди четвърт век подходах към тези два въпроса философски по необичаен начин – във „*Философията на свободата*“. Опитвах се да ги направя приемливи дори за онези, които не искат да имат нищо общо с теософията.

Първата опорна точка, която се свързва с природата, е човешкото мислене, което е една удивителна мистерия. Вие не забелязвате много от него, иначе вече щяхте да сте на път към свръхсетивното.

В свободната игра на идеите винаги живее – и това трябва да се вземе предвид – единственият ключов момент на човешката душа: трябва да признаем, че от собствената си организация разбираме играта на идеи, асоциации и т.н., но не можем да схванем взаимодействието с научните идеи, мисленето, логическото разграничение между „правилно“ и „грешно“ в мисленето. Свободни действия могат да бъдат само тези, които се доближават до истина или неистина, които не произтичат от човешкото мислене – интуитивни морални интуиции, които се доближават до мисленето, като импулса дали мисълта е невярна или истинна. Вторият решаващ момент: действията, произтичащи от импулси, не са свободни. Скрытите причини за това се крият в човешката организация. Други причини могат да бъдат разграничени от някои действия. Трябва да разберем тази форма на действие. Какво се случва, когато обичаме някого? Обикновено казваме: любовта е сляпа. Не – аз казвам: любовта е даване. Тя открива по-дълбоки качества, които убягват на другия човек, когато той се потопи в другия, забравяйки себе си и своето его. Свързан с тази любов е фактът, че човек не може да попадне в капана, в който егоистичната любов попада толкова лесно: желанието да реформира любимия човек, критикуването му, желанието да го преобрази. Истинската любов интуитивно прегръща това, което е обичано; тя изобщо не иска да го промени, а да го остави такова, каквото е. Тя иска само да се прероди в другото същество – не иска да го преобрази според собствената си природа.

Същото може да се случи и по отношение на дадено действие. Ако изпитвам най-чиста любов към дадено действие, без егоизъм, тогава върша това действие от импулс на любовта - това е свободно действие. Всеки, който върви по този път, вършейки действията заради самите тях, е на пътя към свободата.

Човек може да подходи към тези две ключови точки от човешкия живот с духовно познание. Какво е това, което достига до душата? Ако имаме възможността да се изправим срещу това мислене с нашата интуиция, правим [разтърсващото] откритие: това, което ни стимулира, това, което се приема като „истинско“ или отхвърля, не идва от нашето тяло, а е [вдъхновено] от несъзнателно вдъхновение. Именно несъзнателното вдъхновение играе роля в него. Какво е това? Какво ни вдъхновява? Това, което ни вдъхновява, е това, което душата е преживяла преди раждането, преди зачеването от нашите родители. Това осигурява сили, които се превръщат в несъзнателна вдъхновяваща насочваща сила.

Духовната наука трябва да задълбочи и засили много понятия. Изследванията на безсмъртието до момента просто продължават живота в този свят. Духовното изследване пита различно: Не е ли животът в този свят продължение на един духовен живот преди това? Всичко, което е на душата, идва от духовен свят. Под прага на съзнанието се намира източникът на духовна насочваща сила. Този живот прави идеята за безсмъртието необходима – трябва да има продължение на един предишен духовен живот. Безсмъртните сили са скрити зад духовните сили.

Следователно, човек не бива и не е необходимо да се противопоставя на научните факти. Човек трябва само да проникне по-дълбоко. Естественият учен провежда изследвания на материалните процеси. Духовната наука иска да изгради мост от тях към духовните факти зад тях. Биологично се питаме: Какво се случва в мозъка, докато имаме ментални образи? С духовната наука можем да подходим към този въпрос. Откриваме какво се основава и на сетивните органи по отношение на духовното. Докато си представяме, в мозъка протича процес на гладуване – частично в мозъка и в нервната система. Когато основният организъм частично гладува, ние изпитваме несъзнателно вдъхновение.

Очите на някои животни показват мост с форма на меч. Друго съзнание се основава на това. При хората това е регресирало, много по-просто е; много неща умират с напредването на развитието, много неща регресират.

Веднага щом главата достигне най-високото си ниво – мисленето – кълнът трябва да отстъпи място, трябва да направи път на душата. На най-високото си ниво той намалява, упада и трябва да отстъпи място на духовната душа. Главата е в регресия, откъдето идва и влиянието на пренаталното – през петдесетата година това има ефект.

С друга част от тялото ни, крайниците, е обратното. Докато главата е в състояние на регресия, крайниците са организъм, който надхвърля себе си в своето развитие. Той намира своето продължение навътре и тук също се разпростира свръхразвитието. Че крайниците и половите органи принадлежат заедно, се вижда при жените от свръхразвитието на ръцете, краката и гърдите; в тях има нещо творческо, телесно надхвърлящо себе си.

След вдъхновенията възникват нови въображения. Външните крайности са символ на навлизането на човека във външния свят чрез неговите морални или неморални влияния. Те несъзнателно засягат човека още преди смъртта; те се случват в случай, когато човек действа по такъв начин, че действията му са интуитивни морални действия, а когато, от друга страна, несъзнателните интуитивни интуиции... [на пренаталния живот и въображението на следсмъртния живот се съчетават], тогава човек се свързва с външния свят чрез действие.

Вдъхновяващият пренатален живот и интуитивният постсмъртен живот заедно съставляват „моралното въображение“ или свободното действие на човека. То се състои от интуиция и любов.

Какво може да бъде освободено в човек? Свръхсетивната личност. Безсмъртната душа е същата в истинската любов на свободния подвиг. Какво е свободно в човек? Безсмъртната душа. Какво дава на живота знанието за безсмъртието на душата? Свобода.

Следователно, безсмъртието на душата и свободата са необходимост; те не са или-или, а и двете-и. Но придобиването на свободата трябва да бъде свободното дело на човека!

Как може научно да се разпознае свръхестественният живот и същество на човешката душа? Резултати от изследванията на духовната реалност

Уважаеми присъстващи! Нещата, за които ще говоря днес и утре, са обект на познание и копнеж, изпълващ всяка човешка душа. От друга страна обаче, те в момента са предмет на дискусия, в която плюсовете и минусите се повдигат по най-настойчив начин и в която също толкова неразбраното научно знание преобладава от една страна, колкото и безплътното, но често добронамерено дилетантство от друга. Моята задача днес е да ви покажа, че научният подход към изучаването на човешкия ум и душа е напълно възможен, и същевременно да посоча клопките на дилетантството, аматьорството и други подобни в тази конкретна област. Ще видим, скъпа публика, че в областта на истинските духовни изследвания, както е предвидено тук, става въпрос за стремеж към един напълно нов вид знание, не просто още една област на знание, вид знание, за което нито обикновената наука на настоящето, нито лаикът имат правилна представа, а вид знание. Но начин на познание, който, от друга страна, е вече подготвен в най-голяма степен в инстинктите, в несъзнателните импулси на душите на нашето време и за който човек със сигурност - подобно на този, който е пропит с този вид духовна наука - в не твърде далечно бъдеще ще има много по-различен поглед от настоящия.

Темата, за която ще говоря днес и утре, обаче често се отхвърля като мечтателна, фантастична или дори по-лоша. Всеки, който иска да се добере научно до този вид знание, за което искам да говоря, обаче трябва да е преживял две предпоставки и говоря за преживявания. Човек не може да подхожда към въпросната наука по начина, по който, като млад човек, може да подхожда към която и да е друга наука след обичайната подготовка. Ако човек иска да приложи тази наука на практика, той трябва да се стреми към цялостно човешко познание, използвайки различни методи. Човек трябва да е преживял напълно определени преживявания и събития. Едно преживяване трябва да се преживее с това, което днес с право се възхищава в най-широките кръгове и от онези хора, които разбират нещо по въпроса, защото то е било доведено безкрайно далеч от хората, особено в хода на деветнадесети век и в наши дни. Това е научното осъзнаване; и всеки, който иска да проникне в духовната наука, за която става дума тук, трябва да знае какво може да се преживее във връзка с голямата загадка на човечеството именно от научния начин на познание. Човек трябва да е преживявал отново и отново, във вътрешна борба, докъде може да се стигне с този научен начин на познание по отношение на най-висшите въпроси на живота на духа и душата. И не трябва, както е при много хора, да е достигал само до определена граница в тази област на теория. По-скоро човек трябва да е достигнал тази граница чрез вътрешна духовна практика. Човек трябва да е достигнал тази граница по същия начин, по който е ограничена науката. По

свой собствен начин и метод науката е постигнала своите резултати в своята област, в която е постигнала такива блестящи неща, именно защото е действала толкова съвместно и прецизно, толкова подходящо за обектите, по своя метод, както винаги е така.

Следователно, човек трябва да е преминал през всичко това: как да провежда научни изследвания, как да проникне в тайните на света чрез естествените науки и докъде може да стигне човек с тези научни изследвания. Но, както правилно подчертава Боа-Реймон, известният през 70-те години на 19-ти век [физиолог], който за съжаление е твърде забравен, той не може да стигне до чисто теоретични заключения в изучаването на душата, защото той не само трябва да премине през процеса на изследване в тази област логично и точно научно в най-съкровено си същество, но и трябва да преживее в душата си това, което прониква в човешкото съзнание в този процес. Той не трябва само да си проправи път в областта на тази наука от чисто научна гледна точка.

И тук става ясно – искам да опиша въпроса днес от гледна точка на опита – че именно когато човек остане здраво на почвата на естествената наука, той трябва да стигне до определени понятия и идеи, пред които е принуден многократно да признае: Там не може да се стигне по-нататък, не може да се премине. Там смелостта на хората се изчерпва, там човек стои на границата на опита. Но не е нужно да бъде така. По-скоро се оказва, че понятията, с които човек довежда силите на природата до разбирането си, не могат да бъдат проникнати от научния начин на познание, а остават неподвижни и в крайна сметка се оформят в духовна реалност. Тази духовна реалност остава неподвижна, тя не се разтваря в човешката вътрешност, тя остава като остатък, с който не може да се проникне в тази човешка вътрешност.

Ще намекна само за факта, че в борбата с тези гранични концепции човек действа така, сякаш, образно казано, вижда отново, като в огледало, това, което прави и развива в научното познание. Наистина е такава борба, когато човек развива собствените си понятия; но той ги развива във връзка с външния свят, точно както човек, стоящ пред огледало, развива собствения си образ, като го формира чрез огледалото. И ако човек се опита да проникне по-нататък, тогава е все едно – за да се придържа към образа – да счупи огледалото. Ако огледалото е счупено, вече не виждате нищо и затова нищо не остава, ако се опитате да добавите към тези първични понятия по същия начин.

Така че, ако не се продължи по правилния начин, е невъзможно да се стигне до нещо различно от осъзнаване, при което трябва да се спре. Това се случва именно когато не се продължи по правилния начин, защото тогава трябва да се счупи огледалото, тоест духовният изследовател не трябва да спира до това осъзнаване. Той трябва да отиде по-нататък и да се запита: Какво всъщност е вътрешното преживяване? Какво е това, което нашите научни знания чупят, сякаш искаме да

счупим огледалото, когато продължим напред? И когато духовният изследовател наистина се заеме с разглеждането на тези научни концепции във връзка с човешкия душевен живот, когато си зададе хипотетичния въпрос: какъв би бил човекът, ако направи по-нататъшни научни открития тук, ако успее да постигне също толкова блестящи резултати в тази област, резултати, които би могъл да използва пред други, и ако проникне и отвъд тази граница? - тогава човек трябва да каже: човешките същества би трябвало да бъдат организирани по различен начин, да имат различни видове когнитивни способности.

Но какво би означавало това? Последният въпрос няма отношение към съвременната наука. От гледна точка на нейния мироглед не се задава въпросът: Какви трябва да бъдат хората, които биха проникнали в областите по научен начин, в които хората искат да проникнат в съответствие с това, което чувстват като сериозна цел в живота, като копнеж? Ще трябва да разгледаме този въпрос по-подробно по-късно, но засега просто ще го изложа от гледна точка на познанието и ще кажа, съвсем хипотетично: Ако граничните научни представи можеха да бъдат овладени със средствата, с които не могат да бъдат овладени, тогава или нещата щяха да бъдат такива, че научният метод да може да ги проникне, или човекът щеше да бъде организиран по такъв начин, че да може да се потопи в този свят и тогава човекът нямаше да е способен да развие определена сила, която е тясно свързана с човешкия живот, какъвто е на земята. Човекът не би бил способен, ако беше така организиран, да развие любов към никое същество или дори към своите близки. Човек, който би могъл да вижда света научно, би бил същество без любов, в което силата на любовта никога не би се затвърдила. Следователно човекът би трябвало да бъде различен; любовта в различните ѝ етапи, чак до най-висшия ентузиазъм, би отсъствала на всички нива на човешкото съществуване, ако, научно погледнато, тези граници не съществуваха.

Това се преживява от факта, че като духовен изследовател човек е способен да наблюдава човешките същества толкова отблизо, че може да каже какъв би бил човекът, ако една или друга способност липсваше, ако нещо се загуби от цялата човешка организация. Следователно може да се каже, че човек, който би могъл да проникне до най-висшите въпроси в естествените науки, би бил човек без любов и по този начин много различно същество от човешкото същество на земята. Не много хора днес поддържат това мнение, защото то е резултат от многогодишни научни изследвания, но много хора имат инстинкт за него. Ако мога да използвам парадоксален израз, бих искал да кажа, че много хора имат несъзнателно знание за него. Много хора днес вече си казват: Това, което днес се нарича наука, не може да ни донесе удовлетворение; това трябва да се търси по други начини. И тези други пътища често са стъпаловидна почва за подобни аматьорски теоретични начинания от хора, които си казват: Науката не може да ми даде това, което сериозно търся; и те идват, за да постигнат напредък към решаването на тези най-висши човешки

въпроси по пътя на това, което често се нарича мистицизъм в живота. Но този обикновен мистицизъм и всичко, което е скрито под различни имена като окултизъм, трансцендентализъм и т.н., е също толкова неподходящ за проникване в дълбините на човешкото съществуване в истинската реалност.

Духовната наука, от една страна, трябва да има зад гърба си преживяванията на границата на естествената наука, а от друга страна, осъзнаването на неадекватността на обикновения мистицизъм. И всички приказки за това как това, което не може да се постигне по обичайния начин, по научен начин, трябва да се постигне чрез опит за преживяване на духовната, всеобхватната природа на света чрез вътрешно задълбочаване и концентрация, не променят това. Този, който подхожда към тези неща без предразсъдъци, без нелепо мирянско отношение, скоро ще осъзнае в своя опит, че това многократно потапяне в душата, на което мистицизмът възлага толкова много надежди, допринася също толкова малко за истинската реалност, колкото и днешното познание за природата.

Защото този, който е обучил ума си в естествените науки, знае и как да живее чрез това, което се нарича мистично съзерцание, и знае как да го погледне по правилния начин. Той трябва да премине през всички тези самоексперименти, може да ги прави и може също да ги гледа, като ги прави, и знае, че по този начин няма да стигне по-далеч от формата на образа на реалността. Но в този образ все още има много човешка воля и толкова много, което не може да бъде изключено, това, което човек е преживял досега, и други неща, които подсъзнанието държи в дълбините на душата, че самото потапяне във вътрешния аз никога не може да осигури сигурност на знанието, така че човек трябва да си каже: Мистицизмът може да ти помогне да се потопиш в себе си до известна степен, но не до степен да достигнеш до същината на собствената си човечност, където можеш да схванеш самото битие, а не вече просто образа, който чувстваш и живееш.

Тези два начина на преживяване трябва да бъдат оставени зад гърба си, трябва да сте застанали на тези две граници - по отношение на преживяването на природата и обикновеното мистично съзерцание - и да можете да си кажете: Външната реалност никога не се разкрива напълно, защото ако се разкрие, щяхме да счупим огледалото; реалността не се влива в нас. А с обикновения мистицизъм не се доближаваме до реалността; оставаме с образа, оставаме с това, което се появява в реалността, но не се потапяме в него и се отваря бездна между това, което е външното познание за природата, и това, което мистицизмът разкрива. Остава само образ, само парата на истинската реалност на душата, която извира от реалността в светлината на душата. Но не можем да прекосим бездната и когато погледнем реалността, тя ни остава напълно чужда. В тази област, по-специално, научният метод никога няма да може да схване знанието в практическия опит и да ни преведе през тази бездна.

Ще докажа правилността на твърдението си с пример, взет от литературата. Примерът показва колко безпомощен се чувства един естествоизпитател, когато се обръща към вътрешния живот на човека. Този пример е описан в сборник, който разглежда тези два гранични въпроса, в така наречения сборник от Висбаден, „Валдщайн“, и от този пример е съвсем ясно в какво безпомощно положение се намира един естествоизпитател на днешния ден, когато иска да проникне в дълбините на душата, използвайки този метод. Авторът на това писание за несъзнателното аз разказва: Веднъж той стоеше пред една книжарница; той е естествоизпитател, в книжарницата има много книги и погледът му попада върху книга, озаглавена „За мекотелите“. Това може да заинтересува естествоизпитателя, тъй като в този случай засяга неговата област на експертиза и докато гледа заглавието на книгата „За мекотелите“, Валдщайн изведнъж се чувства принуден да се усмихне.

Сега самият той е изумен защо трябва да се усмихва, защото един сериозен натуралист не може да бъде развълнуван да се усмихне, а гледането на нещо толкова сериозно като книгата „За мекотелите“ не е причина за усмивка. Той иска да разбере защо тази книга за мекотелите сякаш го кара да се усмихва и го прави много изобретателно, като затваря очи и се опитва просто да слуша. И тогава чува много далечен латернатор, който не е чувал, докато се е съсредоточавал върху книгата за мекотелите. А органът свиреше мелодия, на която се е научил да танцува преди десет години. Той също не е обръщал много внимание на мелодията, когато се е учил да танцува, защото, както казва, е обръщал много повече внимание на стъпките си и на партньора си, но не и на мелодията; така че по това време не е обръщал внимание на мелодията, сега вниманието му е било напълно разсеяно и само слаб звук резонира в душата му, който също е звучал само слабо преди десет години, и все пак - това слабо проблясващо преживяване е събудило в него впечатлението, че започва да се усмихва пред тържествения бук на мекотелите. Можете да видите какво трябва да си каже човекът, който се изправя пред това сериозно нещо: Това, което той изважда от душата си, което изобщо не може да бъде обяснено. Натуралистът Валдщайн е забелязал въпроса само като е затворил очи и е изследвал, и човек трябва да каже: човекът, който размишлява върху това, трябва да осъзнае, че тази човешка памет е нещо доста забележително. Ние имаме общо разбиране за обикновените си способности за спомен и обикновено можем да кажем за какво се отнасят нашите спомени – защото това се основава на силите на нашето въображение. Никога обаче не можем да гарантираме, че не са примесени несъзнателни външни елементи. Въпреки това, това, което е поверено на нашата памет, е част от най-доброто от нашия душевен живот. ... [Пролука]

Когато един духовен изследовател се натъкне на наблюдение като това на Валдщайн, той осъзнава, че трябва да се вгледа отново във вътрешния си опит и да се запита: Как е възможно обикновеният мистицизъм, това потапяне в собствения

ум, да не може да се доближи до реалността? Всеки, който се е запознал с научната съвест в съвременната естествена наука, многократно и интензивно си задава подобни въпроси и в много случаи ще може да посочи как хората, които вярват, че могат да привлекат могъщо и мощно Същество в душата си чрез мистично съзерцание, всъщност несъзнателно повтарят звуците на веднъж чути латерни. Казват, че се е потопил в божественото същество, но това не е вярно; в него се е появило младежко впечатление, което се отразява в него.

Истинската наука трябва да бъде възможно най-критична; но ако се принудите истински и истински да наблюдавате себе си, ще можете да си кажете защо не можете да стигнете до мястото, където е вкоренено нашето същество, по пътя на обикновения мистицизъм. И ще осъзнаете, че в обикновения живот на човек не можете да се стремите да достигнете точката, в която човешката душа се потапя в реалността, защото ще ви липсва това, от което се нуждаете, за да бъдете човек в този живот. Ако искате да проникнете в дълбините на реалността с обикновения си живот на идеи, правите нещо различно от проникването в собственото си същество, а именно, че или развивате възприятието си и това, което преживявате, независимо дали е като самосъзнание или като съдба, или практикувате мистицизъм и преобразувате това, което се превръща в памет в дълбините. Нямахме да имаме памет, ако можехме да проникнем до източниците на нашето същество. И така работата, която искахме да извършим по пътя си към дълбините на душите си, е спряна, за да може това, което преживяваме духовно, по-късно да бъде извадено отново чрез паметта. Не трябва да проникваме в себе си, иначе няма да знаем нищо. Не можем да проникнем в това, което е нашето същество, защото трябва да спрем по-рано.

Следователно не е изненадващо, че не се задълбочаваме в него духовно, а сме спрени от паметта си и така се случва да стоим пред бездната на познанието по две причини: защото човекът би трябвало да бъде съвсем различно същество, ако можеше да проникне в познанието за природата; той би бил същество, лишено от любов; и другата причина е, че ако човек в нормалното си съзнание се задълбочи в собственото си вътрешно същество и се потопи в собствената си реалност, той няма да има памет или спомен, а знаете какво би означавало за здравословния човешки живот, ако човек няма памет. В продължение на хилядолетия здравето на душевния ни живот се е състояло в способността ни да помним.

Това, дами и господа, е, което трябваше да кажа първо, защото онези, които искат да станат истински духовни изследователи, трябва да имат зад гърба си тези преживявания. Човек може да започне с духовната наука, но не и с духовно изследване, без да го гради върху големите разочарования, върху разочарованията от живота, които се състоят в осъзнаването, че човек не може да реши загадката на живота с научни средства и че не може да премине границата вътре чрез обикновения мистицизъм... [Пролука] Но от духовна страна, тя – духовната наука –

може да гради само по същия начин, както естествената наука прави във външната физическа сфера. Духовната наука трябва да промени съзнанието, ако иска да проникне в дълбините на човешкото съществуване. Точно както човек не оставя водата такава, каквато е, когато иска да прави химични експерименти, а трябва да я промени, да я разгради на водород и кислород с помощта на специални устройства, за да стигне до това, което може да бъде научно изследвано, така и в истинското духовно изследване човек трябва да направи промени във вътрешното си същество, трябва да направи безмилостно признание за живота, искреното признание, че не може да се стигне зад загадките на човечеството с когнитивните способности, които има в живота, а че трябва да ги оформи и формира, докато не може да проникне през тях в дълбините, където обикновеното съзнание не прониква.

И тъй като това е така, защото наистина не е нужно да развивате знание за природата, от една страна, и мистично знание, от друга, за да проникнете в човешката мистерия чрез експерименти, а тъй като трябва да се стремите към различно знание, трябва да направите душата си различна от това, което обикновено е, този път все още е широко избягван, и това, което тази наука би трябвало да постигне. Той е отбягван точно толкова, колкото е бил отбягван коперникизмът по своето време, когато хората все още са имали различни начини на мислене. И точно както навиците на мислене от онова време са били преодоляни с течение на времето и както дори противоположните общности е трябвало да решат да приемат коперникизма, така ще дойде времето, когато всяка опозиция ще приеме това, което се търси тук като духовно изследване, но което може да бъде създадено само чрез преобразяването на живота на душата.

Тази трансформация на човешкия живот е описана подробно в моите книги, в които тя е характеризирана принципно от няколко гледни точки, за които са по-добре информирани онези, които са слушали по-ранните ми лекции във Виена. Там също казах, че не става въпрос за някакво преобразуване на обикновения ежедневен живот на човек и неговото влошаване, а за постигане на напредък в областта на вътрешния опит на човешкото съществуване и че чрез това душата трябва да се превърне в нещо различно чрез вътрешни упражнения и дейности в много специфична посока, отколкото се разкрива в обикновеното съзнание. Това може да бъде само когато човек иска да бъде духовен изследовател.

Много хора вярват, че с този метод човек може да трансформира целия човек в нещо друго. Но човек не може, не може да бъде духовен изследовател от пробуждането до заспиването, защото в противен случай би изпълнил целия човек с това, което може да ни отведе директно в духовната сфера на съществуването. От една страна, човешкото същество би било оформено по такъв начин, че способността му да запомня не би функционирала правилно, а от друга страна, способността му да обича би поела в грешна посока. Но ако душата се практикува по правилния начин, за което по принцип говорим, тогава не се случва това, което

описах като опасност, а по-скоро се случва укрепване на човешкото същество, защото трябва да се подчертава отново и отново, че всичко, което духовното изследване може да даде, може да се постигне само чрез духовно изследване, но че не е нужно човек да бъде духовен изследовател, за да има способността да разбира изследваното.

Точно както не всеки може да бъде химик и въпреки това химическото знание царува в живота, така и не всеки трябва да бъде духовен изследовател, който чрез здравия си разум разбира как резултатите от духовното изследване се основават на истината, защото е възможно всеки да стане духовен изследовател до известна степен и сам да провери дали всичко, което твърди духовното изследване, е възможно.

Същественото е, че душевният живот се трансформира по такъв начин, че да изпълнява вътрешни задачи, които иначе не биха били възможни. Как да се направи това е обяснено в книгите, които споменах, но по принцип исках да го обсъдя тук. Човек може да събуди способността да се откъсне от всички впечатления от ежедневието, способност, която човек трябва да научи, обаче, точно както човек трябва да се научи да прави физически експерименти, и по същия начин човек трябва да може да потуши всички впечатления от външния свят за духовното и душевното. Човек трябва да може да предизвика такова състояние на ума чрез вътрешни експерименти, което иначе човек предизвиква, когато е в сън без сънища. Но когато се поставим в позиция да спим по този начин, не бива напълно да изоставяме съзнанието си. Вместо това, нашият вътрешен душевен живот се укрепва по такъв начин, че когато се върнем към обичайния си живот, може да се поддържа пълното будно съзнание, въпреки че не е нужно да разчитаме на външни впечатления, за да разпалим това съзнание. Свръхсетивното осъзнаване е пълно осъзнаване на нашия вътрешен душевен живот, което постигаме, като развиваме вътрешна дейност, която е чисто душевно-духовна и не се намесва в ежедневието ни. Дейностите трябва да бъдат духовно-душевни дейности и ние виждаме вътрешния душевен живот, който иначе би бил използван за усвояване на външни впечатления. Ние запазваме силата, която иначе би била използвана за възприемане. Така мисленето и въображението оживяват и мисленето и въображението се сливат. Това е съвместяване в рамките на един живот, в което вътрешното „аз“ става осъзнато чрез наличието пред себе си на картина, образувана от произволно комбинирани форми, което не може да се тълкува в лош мистичен смисъл. Но човек трябва също така да е наясно, че вътрешният живот на душата ще се засили по този начин, че ще стане по-интензивен, че ще се предизвика различно самосъзнание чрез представяне също толкова живо, колкото и възприемането. Човек постига това, като практикува душата си, като напълно схваща нещо ново, като обработва неговия образ в душата, която не претендира да се представя в енергийно мислене и душевен живот. В началото човек усеща само вътрешно

укрепване на самосъзнанието. Това е едната страна на чувството, че човешката душа трябва да се съедини със себе си. Но човек разпознава и това, което преди това е развил повече или по-малко несъзнателно във вътрешните си дълбини, но това не води до превръщането на нещо в постоянно.

Ако нищо друго не се добавяше, такъв вътрешен душевен живот би бил напълно забравен; той би бил само преживяване в непосредственото настояще, защото не се придържа към силата на спомена. Онези, които възразяват срещу методите на истинското духовно изследване и наука, на основание, че и те могат само несъзнателно да призовават силата на спомена, трябва да признаят, че именно силата на спомена е изключена и не участва. Всичко, което човек преживява наново и което е укрепило съзнанието му по този начин, не слиза в областта на силите на спомена. То е нещо, което се формира вътрешно, но не е подходящо човек да го пази в себе си. Това, което се преживява чрез духовно изследване, не е подходящо за будно споменаване и живее само в онзи вътрешен живот, който се събужда от далечните звуци на латерната.

Това, което обясних тук, води първо до укрепване на вътрешния живот на душата, до укрепване на самосъзнанието. Човекът, който практикува това, си казва: „Мога да го направя по този начин и сега знам откъде идва.“ Имам възвишеното чувство, че с душата си, когато съм я променил, мога да разпозная източниците на живота и физическата му основа. Мисля, че са прави онези, които смятат обикновения живот на душата за обвързан с тялото; знам, че ако човек иска да стигне до това самосъзнание, което разпознава себе си по този начин, трябва да каже: „Не разпознавам чрез тялото си.“ Но първо трябва да е преживял това, което описах. Но човек трябва да направи още една крачка напред. Този, който практикува упражнението, за което говоря от години, забелязва, че навлиза в странен начин на по-нататъшно изследване на тази самотрансформация. Той стига до начин на преживяване, при който тези образи го завладяват до известна степен; той придобива в душата си определена способност за картинно представяне. Това е засилено фантазиране, това е засилено въображаемо преживяване. Човек постига въображаемо преживяване, но трябва да продължи да оформя душата си чрез все по-напреднало доброволно самообразование. Чрез все по-голямо укрепване на вътрешната воля, човек трябва да се научи да овладява вътрешните образи, когато те започнат да искат да го владеят. В противен случай човек би виждал само собствените си образи. Но ако успеете да ги овладеете, ще можете не само да оформите тези образи, но и да ги премахвате.

Вие също трябва да притежавате тази сила и я придобивате чрез упражненията, които описах, чрез които получавате контрол над вътрешната си формираща дейност. Но тогава душата се чувства различно, когато наистина сте преминали през тези вътрешни процеси и сте увеличили самосъзнанието си чрез формиране на образи, и когато вече можете да изтриете тези образи. Тогава вие сте в свят, който

е различен от света на обикновената реалност; сега сте в духовна реалност чрез трансформирания душевен живот.

Това може да се сравни с естественото развитие на сетивата; човек трябва да види това, което е развил, като вътрешно, духовно око. Но това първоначално е като физическо око, чиято роговица е все още мътна. Чрез изтриване на образа, човек първо трябва да излекува окото, преди то да е в състояние да види образа. Докато в миналото е било възможно да се засили самосъзнанието, сега въображението може да погледне в друг свят, който не може да бъде разкрит по друг начин освен по този.

Но човек трябва да има смелост да премине през подобно преживяване на душата, ако иска да проникне в реалността на духовния свят. И тогава се случва следното: човек се чувства сякаш е събуден в нов свят. Това пробуждане в нов свят е преживяване, то е като събуждане от съня-живот в обикновения живот и сега знае: в съня-живот човек не е имал реалност преди себе си, но в будния живот човек има събитията от реалността преди себе си. По този начин човек може да се събуди от света на физическата реалност в духовната реалност.

Но трябва да има и нещо от другата страна. В нашия обикновен живот има не само възприятия и усещания, но и чувствителни сили, които имат определена насоченост във всеки човек. Те имат възприятия и усещания, които трябва да бъдат трансформирани, а чувствителните сили също трябва да бъдат изтеглени от външния свят. Чрез вътрешната концентрация на живота човек трябва да може да постигне своето спокойствие спрямо външния свят за всички чувства и волевия живот. Душевият живот не трябва да бъде стимулиран от нищо, което го стимулира от външния свят. Волята не трябва да бъде насочена към нищо външно. Нищо външно не трябва да бъде допускано да предизвика промяна. Духът трябва да бъде неангажиран с външния свят в момента, когато се приближава до духовно изследване.

Тогава в душата на човешкото същество се случва забележителна трансформация; човек открива, че преди, в обикновеното съзнание, всички възприятия и идеи са били ограничени от нашите чувства. Сега, когато паметта е елиминирана, сега, когато сме външно спокойни, чувствата и волята за живот могат да проникнат в душата, в това, което сме развили; и когато душата се е пробудила, това, което се е образувало във вътрешната душа чрез потиснатите чувства, които все още спят вътре, се влива в нея. Сега възниква вътрешно допълнение от мислене, чувство и воля, които вече не са същите, каквито са в обикновеното съзнание. Човек не само се е пробудил, защото в пробуждането на душевия живот външният ум също живее и се разкрива, както се разкрива чрез сетивата в обикновената реалност.

Чрез трансформацията на вътрешните душевни сили, чрез чувството и волята, човек може да се доближи до нещата от духовния свят. Появяват се нови способности, които иначе биха останали латентни в душата. Това, което описах, дава възможност

на душата да развие такива сили, с които може да проникне в духовния свят, но само за времето, в което извършва духовно изследване.

Но тези сили са различни от силите на обикновеното съзнание и възникват недоразумения, защото хората не правят разлика между отношението на душата, когато тя прави духовно изследване, и обикновеното съзнание. За да изследва реалностите на духа, душата трябва да приложи описаното към себе си. И хората се съпротивляват на това само защото избягват сериозно да придобият силите, които могат да проникнат само когато се прилагат по правилния начин. Тогава те биха видели и колко различни са тези способности от тези, които имаме в обикновения живот и от които се нуждаем за здравословен живот. Това, което душата преживява, тя преживява чрез тези свръхсетивни душевни сили, а не чрез обикновените, както е при външните сетивни ефекти или менталните образи, които не се появяват по друг начин, освен като спомен. Това, което се преживява в духа, не е просто процес на въображение, не е просто фантазия и това, което духът преживява по този начин, не се трансформира в способността за спомен. Човек не просто си спомня, а трябва да се подходи отново към преживяването и по това този процес се различава от фантазията, по това го разпознава като израз на истинска духовна дейност.

Ще ми позволите да се включа в лични въпроси; но в тази област има много неща, които трябва да бъдат свързани с лични въпроси, защото духовното изследване е свързано с човека. Мога да погледна назад с пълна яснота към момента в живота си – беше преди много години – когато успях да видя за първи път как в облаците и небето, накратко, във външния свят, действат сили, които не идват от този живот или от това, което сме наследили от баща и майка, а такива сили, за които може да се каже, че идват от живот в духовен свят, предшества земния ни живот, преди да се свържем със силите, генерирани от баща и майка. По време на този живот на душата се възприемат сили и други сили, които идват от предишни животи, са активни във възприятието. Човек стига до такова директно прозрение, но най-важното е, че човек преживява това прозрение и знае, че духовният свят е активен и в обикновеното съзнание, във волята и във всички истински възприятия. Но би било напразно да се опитваме да си припомним подобно преживяване по-късно, да го върнем в съзнанието си, ако не сме направили нещо достатъчно бързо, за да можем да го върнем в паметта си по-късно. Това, което човек трябва да направи, трябва да се направи с пълна яснота на съзнанието, защото запомнянето е невъзможно. Паметта е изключена за духовното преживяване на душата и човек си спомня нещо друго само когато се е върнал в обикновения живот на душата. И човек може да види преживяването само с обърната памет и да си каже: Как стигнах до такова духовно преживяване, какво направих, какво мислеше и чувстваше душата, преди да се случи? Как се случи това преживяване? Човек може да си спомни това, не самото преживяване, а как е стигнал до него. Човек трябва да

помни това, човек трябва да отиде до това преживяване на духовния свят, като не пресъздава преживяването, а пресъздава условията на преживяването.

И когато ви говоря за концепцията на лекция като днешната, която е за духовни въпроси, трябва да кажа също: Не можете да я направите както бихте направили с обикновени лекции. Често изнасям такива лекции, но трябва да кажа, че ми е изключително трудно да запомня такава лекция чрез обикновена памет. Човек може да се подготви за нея само като създаде условията, при които първоначално е стигнал до нея, и това е, което искам да кажа на слушателите. Човек иска да говори с духовния свят и за да направи това, трябва да създаде условията. Но тъй като е така, се оказва, че никога не може да се разчита на това, че духовното преживяване ще се запази само в паметта. Но човек може да погледне в духовния свят и тогава това, което има да каже, излиза на преден план. Тези, които искат да видят в духовния свят, трябва да се откажат от спомена за духовния свят.

Това наистина е разочарование за някои. Човек може да се тренира, като практикува силите да вижда преживяванията и процесите на духовния свят, но не ги помни и е разочарован, защото духовните преживявания се разтварят в нищото и точно това е разочарованието на всички начинаещи. Но чрез възстановяване на условията, човек събужда паметта по изкуствен начин, който не е въображение, и това, което е било видяно духовно, остава, като сън остава в паметта, и човек вижда това, което е видял в духовния живот. Стига се до гледане, човек вижда как това, което самото по себе си сякаш избледнява и отминава, остава, човек вижда назад в миналото, но в известен смисъл не може да го запомни.

Появява се и друго нещо, което също води до определени разочарования за начинаещия. Това е контрастът с обикновения, здравословен земен живот, където човек може да развие сили, които, например, се увеличават чрез определени повтарящи се действия, и може да засили тези сили в обикновения сетивен живот чрез повторение. В обикновения сетивен живот е така, но в преживяването на духа е обратното. Колкото парадоксално и абсурдно да звучи, колкото по-често човек има духовно преживяване, толкова по-трудно е да го предизвика отново. И ако искате да имате духовното преживяване отново и отново, трябва да полагате все по-големи усилия, за да го имате отново. Така преживявате нещата по обратния начин на сетивните преживявания и осъзнавате, че за да преживеете най-накрая, трябва да погледнете на такива преживявания възможно най-бързо. Тъй като преживяванията на душата имат особеността да преминават възможно най-бързо, те преминават незабелязано за тези, които са направили само няколко упражнения и нямат необходимото присъствие на духа, за да задържат наистина такива преживявания.

Много повече хора биха имали духовни преживявания, ако имаха необходимото присъствие на духа. Ние живеем в разгара на духовния живот. Но хората нямат присъствие на духа, за да ги схванат наистина; и когато решат да насочат

вниманието си към тях, преживяването е приключило. Следователно е необходимо задълбочено упражнение и в моите книги ще намерите как да се подготвите за това присъствие на духа, така че да можете бързо да решавате в обикновени житейски ситуации, бързо да вземате тези решения. Човек трябва да си изгради навик да взема първото решение окончателно, а онези хора, които ненужно обръщат всичко във всички посоки и постоянно променят мнението си, тези самотници в живота, които се лутат дори в обикновения живот, те никога не могат да вземат бързи решения и да наблюдават умствени преживявания. Те се въздържат от прилагане на предвидените упражнения към такива преживявания. Но те трябва да са там, защото само тогава в душата се появяват способностите, които я правят подходяща за наблюдение на такива процеси. И тогава то ще може да си даде отговора защо човек не може да се доближи до тази мистерия по пътя на естественото познание и обикновения мистицизъм, защото този душевен живот между раждането и смъртта е обвързан с живото тяло и човек трябва да погледне към нещо друго, което не е обвързано с обикновения живот.

В момента, в който човек придобие способността да гледа на духовни събития, които не се запазват в паметта – защото тя е обвързана с тялото – въпросът, който нахлува в човешкия живот и формира човешката загадка, също е отговорен. Първият въпрос е философски проблем, но не можем да стигнем до същината му, защото го имаме само като обикновено преживяване; да, дори ако звуците на улична латерна внезапно засвирят в обикновения ни душевен живот и ние, никога не можем да бъдем сигурни какво ги подтиква. Има едно нещо, което възниква в обикновения ни психически живот и към което трябва да се отнасяме различно, отколкото към всички останали идеи и мисли, присъстващи в този психически живот. Това е [...] логично и, така да се каже, чисто мислене, отделно от такива впечатления от звуците на уличната латерна; можем да различим правилното от грешното. Логиката често е писана само за училища. Но на тези въпроси не може да се отговори с тази училищна логика. Ако обаче се занимаваме с тези неща с истинска логика, тогава ще можем да кажем, в известен смисъл, кое е правилно и кое е грешно, съвсем отделно от това кое е съзнателно и кое е несъзнателно, кое е симпатично и кое е антипатично.

Ако по този начин се докоснем до живота на душата и се запитаме защо е така, ние получаваме отговора едва когато наблюдаваме описания и преобразен живот на душата и едва тогава осъзнаваме, че в душата ни действат сили, които ни подтикват към тези разсъждения, сили, които достигат до живота ни от живота, който сме водили по-рано, преди родителите ни да ни създадат, сили, които сме придобили от духовния живот преди раждането или преди зачеването. Но този, който не може да погледне в мисловната дейност, не може да мисли правилно за вечния дух, който се представя в него. Следователно, може да се каже и това, което мнозина вече са казали: преобразяването на душевния живот се случва по такъв начин, че, така да

се каже, целият душевен живот се преобразява сякаш мистично, но това в по-висш смисъл. Защото какво би била музикалната мелодия, ако паметта не играеше ефективна роля в чутите тонове?

Но не паметта играе роля в този душевен живот, а самата минала реалност. Това, което вече е отминало, живее отново в настоящето на нашия душевен живот. И така, в нашето чисто мислене, смесено с обикновения ни душевен живот, живее духовната душа, която вече е била там, преди да се свържем с материята. И когато след това разгледаме тези възприятия и можем да ги направим прозрачни и да погледнем духа чрез силите на душата, тогава откриваме, че по-ранният земен живот гледа назад, който може да бъде възприеман и преживян. Мислим за човешки преживявания, които преди са били ограничени сами по себе си; виждаме, че можем да погледнем назад към вечните духове чрез духовно изследване. Това са фундаменталните, изходните точки на човешкото познание, които този вид знание отваря за този, който го търси, и в това се крие свободата на човешката душа. Духовният изследовател, който иска да говори за свободата, е направил въпроса за човешката свобода своя основна тема в продължение на десетилетия. Преди десетилетия написах книга за човешката свобода; в тази книга показах, че човек трябва да се издигне от физическата сила до чистата духовна сила. Това е вторият въпрос, който, подобно на първия, е свързан с мисленето, въпросът за свободата, която е преживяване за всеки, но не може да бъде научно изследвана. Всичко, което е свързано с естествената наука, никога няма да може да се случи в свобода.

И все пак всеки знае кои действия са свободни. Вече казах кои действия в човешкия живот могат да се нарекат свободни. Само определени видове действия са свободни: например, когато имаме същество до себе си, което обичаме, защото какво е любовта в истинската реалност на душата? Любовта има различни видове; тя може да бъде егоистична, егоизъм, защото е приятно да обичаш това, което е приятно да обичаш; но дори тази любов може да се промени, може да одухотвори, може да погледне към други същества и тогава егоизмът към любимото същество е напълно изключен.

Да, бях прав преди четвърт век, когато опровергах общоприетото твърдение „любовта е сляпа“. Това е напълно погрешно, защото в действителност би трябвало да бъде: „любовта дава зрение“. Разбира се, само тези, които са способни да се изключат, които се сливат със съществото, което обичат, които са способни да преследват различните фази на любовта в най-висока степен, само те могат да схванат какво представляват свободните действия. В живота правим много неща от егоизъм, но се случва да извършваме и действия, зад които стоим, точно както правим, когато сме с любимо същество, което ни симпатизира. Няма да искаме да извършваме действия, които смятаме за погрешни, пред чистото мислене и

преданост; тези действия трябва да се извършват от любов. Самите ние ще действаме правилно само ако обичаме духа.

Свободата и любовта към действието са понятия, които не могат да бъдат разделени и човек не може да се запита: Свободен ли е човек или несвободен? Не, защото човек е несвободен във волята си за действия по необходимост, от инстинкти, от подсъзнанието на душевния си живот, но той става свободен, като е способен да мрази и обича това, което смята за необходимо да прави за себе си и за света. Когато човек правилно разкрие чрез трансформиранията душевни сили какво е необходимо в любовта и истинската свобода на хората като мотив за тяхната воля, тогава може да се проникне не чрез мистицизма, а чрез това преобразяване на душевните сили в духовната реалност и да се открие, че в човека живее тайнствена сила, подобно на зародиша в растението за следващото растение.

Този зародиш живее и в човешката душа; обаче той е покрит и човекът няма възможност да го види; но той е придобил способността да погледне назад към своите намерения и желания. Тогава човек вижда и какво се случва в човек, когато извършва действия от любов. В живота на душата действат духовно и психически обусловени свободни действия. Точно както човек е вкоренен в настоящия живот и може да възприема правилното и неправилното, така и в бъдеще земният му живот ще стане нещо подобно на миналото, когато преминем през портата на смъртта и семето, засадено за бъдещето, остава в нас, покрито от живота на чувствата и волята. Виждаме... [празнина] как зародишите, които сме засадили в минали земни животи, трябва да оживеят, когато положим живота си; и ще зърнем и живота преди раждането. Възприемаме живота в духа преди раждането и след смъртта, като гледаме отвъд това, което е обвързано с организма чрез чувствата и волята. Виждаме също, че духовното изследване не е нещо мистично, не е нещо, което може да се осъществи удобно, а се стреми в онези области, които са областите на копнежа на всички хора, които искат да се събудят към живот.

Съществува непреодолима бездна между това, което наричаме живот на паметта, и това, което природните явления са се изградили пред нас за първи път. Като предизвикваме такива сили, за да разрушим образа и да запазим силите на паметта, ние се потапяме в това, в което не бива да се потапяме в обикновения живот; но по този начин получаваме възможността да се потопим в онзи свят, който не е предназначен за обикновен живот. Това ни води до истинско духовно изследване; един ден то ще бъде наука, точно както коперниканството стана наука, когато скъса със стария душевен живот.

Разбираемо е, че това изследване е неразбрано от различни страни и че се сблъсква с враждебност. За мистика то не изглежда подходящо, защото духовното изследване не му прави достатъчно мистика; а други вярват, че трябва да разчитат само на естествената наука. Но един ден ще дойде и те ще видят, че духовното

изследване е чиста наука. Съществува и страх, че суеверията ще се възродят и че аматьорството ще се появи в сериозните изследвания. Но и това не е така. Можех само да установя принципите, само да опиша началото на тези неща. Но всеки има възможността сам да открие областите, които са важни в практическия живот и определени човешки преживявания, особено по отношение на днешния ден, които потвърждават моите обяснения. Искях само да кажа какво трябва да направи духовното изследване, за да отключи такива области. Ще бъде погрешно разбрано отляво и отдясно, защото за това духовно изследване не е необходимо да се прониква в нови области, а да се проникне в тези области по нов начин, да се развият нови концепции за новата реалност, които са непознати за повечето хора днес. Но те не са им напълно чужди, защото в това духовно изследване има сили, които днес спят в човешката душа, които днес се пробуждат в реалния човешки живот в тези трудни времена. Когато те бъдат доведени в контакт с много неща, които сякаш идват от древни времена, когато стари преживявания се пробуждат в нас от време на време, тогава заинтересованите знаят, че трябва да копнеят за нещо различно от това, което хората са предлагали досега.

Развитието на човечеството трябва да продължи. Нуждите за това са налице, ние сме напреднали към нова наука, но хората все още не знаят за нея. Но те са налице, а също и по-далечното обкръжение, което все още ги отрича днес, мечтае за тях и се стреми в постоянен копнеж към тази духовна наука, която не е програма и не е произвол, защото духовната наука е само това, което хората действително искат, за което копнеят, което дреме дълбоко в подсъзнанието, и аз съм убеден, че това, което духовната наука може да предложи, не е нищо друго освен удовлетворението на това, за което хората копнеят. И нито хората на настоящето, нито хората на бъдещето могат без нея.

Историята на човечеството в светлината на изследванията на свръхсетивната реалност

Уважаеми присъстващи! Онзи ден си позволих да говоря тук за духовно-научния подход към това как той би трябвало да доведе до истинската реалност. Въз основа на тези дискусии бих искал да дам някои приложения на този духовно-научен поглед върху реалността днес, някои приложения в областта на човешкия живот, които, струва ми се, са от голямо значение за житейската практика, особено в наше време, и със сигурност още повече в бъдещето, не толкова защото смятам, че е необходимо да се говори за историческия начин на мислене в по-широк кръг, а защото смятам, че е важно да се представят подобни исторически съображения за житейската практика.

Великият поет и писател Гьоте вярвал, че може да прецени стойността на историческата перспектива, тъй като тя е била особено очевидна по негово време, по начин, който той изразява със следните думи: „Най-хубавото в историята е ентузиазмът, който тя поражда в нас.“ Може да се прости на човек, ако си помисли, че Гьоте отхвърля всички възможности, които хората иначе виждат в историческото наблюдение, когато се стремят да отговорят на повтарящия се въпрос за какво е нечие присъствие в живота и какво може да се научи от историята и поведението на хората за практическия си живот, като наблюдава човешкия живот.

Сега обаче трябва да се каже, че колкото повече човек се потапя в историческия начин на мислене, толкова повече стига до заключението, че той наистина може, както може би означава и тази Гьотеова поговорка, да бъде обобщение на богат житейски опит, богатата житейска мъдрост. Особено в наше време човек много често бива воден от странно впечатление от въпроса: Какво може да спечели човек от историята за живота? Нашето катастрофално настояще трябва многократно да ни подсказва, че по цялата земя действат значителни сили на човешкия живот, че се случват преживявания, от които можем да научим огромно много за живота си във връзка с настоящето. И също така трябва да се каже, че днес се случват някои неща, които биха могли да ни дадат повод за безпокойство във връзка с тези въпроси. От стотиците случаи, които биха могли да бъдат цитирани в това отношение, бих искал да открия само един, който има определено значение по отношение на настоящите страдания. През август, септември и октомври 1914 г. много често можеше да се чуе от хора, които са доста проникателни, които със сигурност имат здрав разум в смисъла, който човек може да има днес – повтарям: в смисъла, който човек може да има днес и както се е формирало от историческа и практико-историческа гледна точка – следователно можеше да се чуе от тези хора по онова време, че тази война със сигурност няма да продължи повече от четири, най-много шест месеца, предвид преобладаващите условия.

Трябва да се каже, че по онова време нямаше причина за усмивка или ирония по отношение на подобно твърдение. Именно онези хора, които внимателно са следили последните исторически събития в една или друга област, независимо дали са икономически, социално-политически или други, са правили подобни твърдения и те в никакъв случай не са били неоснователни според резултатите от историческата перспектива. Но днес пред нас възниква тревожният въпрос: Какво е трябвало да преживеем в самата реалност пред лицето на такъв исторически обоснован поглед? И може да последва по-нататъшният въпрос: Какво все още би могла да донесе реалността по отношение на живота ни? - Човек просто стига до въпроса: Има ли начин да погледнем на обичайния си начин на разбиране на историята по такъв начин, че да можем да правим заключения за настоящето от непосредствената си житейска практика?

Бих искал да дам пример от отдавна отминало време, примера на човек, чието име гарантира, че не е направил преценка от небрежност и неразумност, преценката на човек, чиято важност веднага ще разпознаете, когато го назова, който през 1789 г. поема професорската си длъжност по история в немски университет и иска да обсъди заключението, което е трябвало да направи от историческото разсъждение, което сега трябваше да представи на своите студенти. Той каза: „Може би различните европейски държави са стигнали дотам, че приличат на членовете на едно голямо семейство, които може би все още ще воюват помежду си в бъдеще, но никога повече няма да могат да се разделят един друг.“

Тази преценка на ума, която той изрази в своето встъпително слово от дълбините на историческите си изследвания в навечерието на Френската революция, със сигурност съдържа прозрение, от което може да се каже, че реалността е съвсем различна от това, което дори най-задълбоченият историк би могъл да предположи. Защото, когато разгледаме какво е последвало в Европа, не можем да кажем, че членовете на европейското семейство могат да враждуват помежду си, но не и да се разкъсват. И все пак Фридрих Шилер, който е направил тази преценка, е бил прав, когато е поел професорската си длъжност по история в Йена.

Виждаме, че не е нужно човек да бъде късоглед, за да греши, когато става въпрос за прилагане на историческия начин на мислене в житейската практика. Защото начинът, по който е формулиран въпросът и начинът, по който сме били принудени да прилагаме историческата перспектива и историческия начин на гледане на нещата досега, който е довел до този или онзи резултат, вероятно не е бил подходящ за достигане до реалността с правилната преценка, така че тази реалност да може да бъде овладяна по такъв начин, че човек да излезе и от историческото разглеждане до подходящо приложение на волята си по отношение на реалността. Днес не може наистина да се каже, че този въпрос не е изключително важен, защото днес, когато става въпрос за човешкия живот в човешката общност, ние вече не можем да възприемем само малка перспектива. Намираме се насред

катастрофални събития, които постепенно са обхванали цялата земя, и предизвикателството към хората е да не останат в тесните рамки на собствените си съображения, а да се опитат да получат импулс от историческото наблюдение, който би могъл да се разпростре върху цялата земя, поне в определена посока. Съществува усещането, поне в определени кръгове, че старият начин на гледане на историята – ще посоча само един пример, този на Ранке – вече не би бил достатъчен за изискванията на новия живот.

Това, което се е появило в това отношение, става интересно, когато човек разшири перспективата си и особено когато наблюдателят на историята се замисли и се запита: Какво се появява в живота на целия човек, когато се погледне начинът, по който се гледа на човешката история? Ще избира един характерен пример, който може да илюстрира много неща за нас днес. Първо ще пренебрегна факта, че немският историк Карл Лампрехт е смятал колко неадекватен е начинът на мислене на Ранке и че той е направил опит да мотивира историческите събития по по-вътрешен начин, да постави импулсите вместо хората и по този начин да обмисли и изследва исторически повече как импулсите са породили събитията във времето. От многото неща, които биха могли да се вземат предвид в случая с Лампрехт, трябва да се вземе предвид едно обобщение, което той даде, когато изнесе лекции в началото на този век на някои места в Америка за начина си на разбиране на историята на своя народ. Знам много добре, че днес има многобройни противници, които смятат начина на Лампрехт може би за погрешен, може би дори ентусиазиран. Но трябва да признаете, че Лампрехт се опитва да действа по правилния начин, като се опитва да приведе вътрешните мотиви и сили в човешкия живот в съответствие с понятието за история. Намерението му в това отношение може да се види от лекцията, която той изнесе, в която искаше да покаже как разбира хода на германската история според своя начин на мислене.

Лампрехт също има особен начин да обясни историческото развитие на един народ. Ще посоча само накратко до какво е стигнал Карл Лампрехт в хода на дългия си живот. Той казва: Ако погледнем назад към първия период от историческото развитие на германците, до трети век след Христа, ще открием, че всички душевни сили, от които произтичат историческият живот и историческите взаимоотношения на хората, се основават на определено душевно състояние на нашите предци в онези древни времена. Това душевно състояние Карл Лампрехт характеризира като символизиращо душевно състояние. От това състояние на духа тогава възниква онази социална структура, чрез която самият живот приема характера на символ и не само животът се превръща в символично представяне, но и когато се появи водеща личност, тя се появява с такова състояние на духа, че може да се каже, че тази личност е символ за цялото племе.

Това е, което Карл Лампрехт открива от трети до десети век; но тогава се появява и твори история едно съвсем различно състояние на духа. Вече е субективно-

типичният начин, по който вече не се представя символът, вече не личността в символа, а типът, представителят на племето и племенната природа. Сега се установяват обичайни права и хората взаимодействат по такъв начин, че разкриват типичните аспекти на тези обстоятелства и ги оформят в определена социална структура.

От единадесети до средата на петнадесети век, в историята на човечеството, според начина, по който Карл Лампрехт я представя, настъпва това, което той нарича конвенционална епоха. Вече не нещо произлиза от душата и не води до символ или тип, а отделни хора, от традиция или разум, определят водещите личности или водещи кръгове за това, което трябва да регулира целия взаимен контекст. Това води до определени конвенции и определени преценки. Това е епохата на рицарството, епохата, в която се формира социалната структура, чрез която конвенциите могат особено да се утвърдят.

Сега е много странно, че Карл Лампрехт поставя най-значимата точка в историята в средата на XV век, защото историческият импулс започва с XV век. Лампрехт казва: В средата на XV век започва развитието на германската история - и той смята, че такъв ход може да се приложи към историческото развитие на цялото племе, че хората вече не се явяват като тип или конвенционално, а че хората вече са индивиди и като такива са част от историческия процес и социалния ред. Според Карл Лампрехт тази [индивидуална] епоха е продължила до XVIII век, а след това е започнала епохата, в която живеем, [субективната] епоха, в която в историческия живот се въвежда все повече и повече от това, което хората преживяват и което не ги определя отвън, а ги докосва отвътре. Така в хода на историческото познание навлизат по-разбираеми елементи, образованата публика започва да играе роля, докато в символичната и конвенционална епоха човек е трябвало да се занимава повече с елементарни сили, които, идващи инстинктивно отвътре на човека, са влияли на волята и социалната структура.

От това може да се види към какво се стреми Карл Лампрехт; той се стреми да внесе в човешката история това, което обуславя хода и развитието на събитията в човешката душа. Той се стреми да проникне дълбоко в картината на човешкото общество и вярва, че интензивното историческо изследване трябва да бъде само подготовка за това, за което става въпрос. Но то трябва да се стреми да проникне в човешката душа, за да покаже как историята се създава от човешката душа.

Ако разгледаме тези опити да наблюдаваме историческите развития по определен строг начин, ще открием, когато проследим отделните типове, че те ни оставят крайно неудовлетворени в много отношения, особено когато преминем през отделните епохи, както са описани от Карл Лампрехт. Човек установява, че едни и същи понятия непрекъснато изникват и макар да мисли, че епохите са различни, не може да схване това, което иска да схване, защото не е в състояние да се задълбочи в самата реалност. Въпреки това, този опит е интересен, защото Карл

Лампрехт ни показва, че трябва да се търси път към вътрешно осмисляне на историята, към одухотворяване на историческото изследване. И е много интересно от тази гледна точка да се сравни това, което друг човек е представил тук въз основа на сериозно историческо начинание, който се стреми да сравни историята на своя народ с историята на друг и прави това с различен вид историческо изследване. От това ще бъде възможно да се види как две личности, едната принадлежаща към определена област на човешкия живот, а втората към съвсем различна, се отнасят към историческото размишление.

Тази друга личност е Удроу Уилсън, който точно по времето, когато Карл Лампрехт говореше на американците за историята на своя народ, правеше опит, който доведе до заключението, че е стигнал от съвсем различна гледна точка, докато наблюдаваше историята на своя американски народ. Тук се очертава нещо много своеобразно. От особен интерес е за всеки да наблюдава личност, която е много далечна от нас в същата област като Карл Лампрехт. Но при Уилсън се натъкваме на голяма особеност. Той разглежда историята на своя американски народ, което е доста лесно да се пренебрегне. Но с този кратък период от американската история Уилсън и Лампрехт са – трябва да се каже – в странен контраст, при който човек усеща кое е важно и за двамата.

Уилсън иска да схване какво би трябвало да представлява и какво е характерно за развитието на американския народ и човек вижда как той, продължавайки от една точка към следващата, всъщност успява да представи цялата история на своя народ по изключително правдоподобен начин. Той показва колко грешат всички онези, които прилагат исторически начин на мислене към Америка според модела на начина на мислене, който идва от Англия и който искат да приложат към американския живот, без да осъзнават, че Америка е оформила живота си при специални предпоставки. Уилсън иска да създаде чист американизъм по свой начин; той посочва, че именно в Америка е поразително явление, че културата в Америка постепенно се е преместила от изток на запад, където е била напълно развита едва в по-късни времена. От изток на запад хората са се преместили, преодолявайки дивата природа, и той показва как развитието на американската история се крие в тази борба срещу дивата природа, как всичко, което американците са правили в живота си, се е случило, защото западът е трябвало да бъде завладян от изток. Американската история не е създадена от политици или дипломати, а от ловци, които са секли дърветата, и от фермери, които са се преместили в дивата природа и са обработвали нивите. Това бяха и най-важните въпроси за американците: въпроси на земеделието и фермерството. Уилсън разглежда американската история от тази гледна точка и стига до [правдоподобно] решение на тези въпроси, като показва как са възникнали тези въпроси и защо е станало необходимо този напредък да се движи от изток на запад.

Трябва да се каже, че човек остава с впечатлението, че Уилсън, по свой собствен начин, описва историята на американския народ съвсем правилно, той знае връзката между нещата, които описва и представя. Може да се усети как той влага нещо много забележително в нея, като се стреми да открие най-важните моменти в американската история; и когато казва, че е характерно за американеца, неговият подвижен поглед, страстта му да търси приключения, бързо да реагира на ситуации и бързо да изпълнява нещо, да прави своята част за страната си, че всички тези планове трябва да бъдат бързо замислени и изпълнени, тогава човек чувства с всичко, което е в него: Той знае къде са най-важните моменти.

Удроу Уилсън също говори за [метода] на своето историческо представяне в една доста интересна лекция; и трябва да кажа, че намирам нещо изключително характерно именно в тази лекция. Бих искал също да се възползвам от възможността да кажа, че въпреки че сега ви разказах как Уилсън описва историята на своя народ, Удроу Уилсън не е личност, която би могла да се нарече симпатична по някакъв начин, и не по субективни причини, а защото вярвам, че такъв начин на гледане на нещата, какъвто го използва Уилсън, не може да бъде плодотворен в нашите краища, въпреки че трябва да го опиша така, както го направих днес. Ще се върнем към това по-късно. Но не мисля, че някой, който ме е чувал да говоря повече от веднъж, може да ме обвини, че съм си съставил мнението за Уилсън по някакви шовинистични причини, за разлика от мнението, което хората тук имат за него. Отдавна съм си съставил мнението за Уилсън от „литературата“ и от неговата застъпническа дейност за американската свобода и в лекция в Хелсингфорс също изразих това мнение по същия начин, както го направих днес. Така че войната изобщо не е променила това. Това може да се докаже с документи и затова мога спокойно да говоря за неговата личност, както направих днес.

Това, което ми се стори странно в историческата перспектива на Уилсън, се различава, когато сравня казаното от самия него за тази историческа перспектива с някои много скъпи и симпатични обяснения на личност, която е била активна само в специфична област на историческата перспектива, но която ми е безкрайно симпатична заради специалните импулси, които биха могли да произлязат от нея. Това е великият майстор Херман Грим, който отдавна е произнесъл своята присъда за това как трябва да се гледа на историята. Забележително е, че човек може да вземе отделни изречения от Грим и да ги вмъкне в представянето на Уилсън, без да прекъсва хода на мисълта. И че отново може да вмъкне изречения от Уилсън в есетата на Грим; и тогава човек вижда, че те съответстват на казаното от Уилсън. Този експеримент може да се направи и аз го смятам за изключително важен за мисленето на определен тип светоглед и за начина на мислене на настоящето. То [нарича себе си практическо] вярва, че може да се потопи навсякъде във всички практически реалности и във всички концепции и се гордее с това колко далеч е стигнало по отношение на практическия поглед върху живота. И все пак настоящето

е изцяло теоретично и изпълнено с интелектуални концепции. Ако някой днес слуша аргумент от която и да е страна, той обръща внимание само на съдържанието, следва само чистата формулировка; това е особено очевидно в настоящето и е много важно по отношение на казаното, защото всеки трябва да осъзнае, че двама души могат да кажат едно и също нещо според формулировката, но то е съвсем различно по отношение на смисъла. Теорията все още не обяснява всичко в живота, нито пък простото интелектуално съдържание. Но има нещо в начина, по който една личност се ангажира със социалния живот, което е повече от съдържанието на нейните изречения, тоест теорията; това е как въпросната личност говори, как излиза от живота и как излиза, какво има да каже въпросната личност.

И в този пример се очертава нещо много забележително. Когато погледна начина, по който говори Лампрехт, и не говоря от национална гледна точка, а само от гледна точка на обективната наука – когато погледна Лампрехт към историята, тогава, въпреки всички грешки, виждам как хората се борят усилено, как се борят усилено, за да постигнат това, което искат да постигнат. Може би той има по-малко понятия от Уилсън, но се бори и от начина, по който говори, можете да разберете, че борещата се душа придобива от изречение на изречение това, което може би представя като погрешен възглед, но това, което е придобила чрез опит. И това е особено валидно за брилянтното третиране на Херман Грим [в областта на изкуството]. И си казвам, въпреки всички обективни проявления: Твърденията, които са ми скъпи и които намирам както у Лампрехт, така и у Грим, правят съвсем различно впечатление у Уилсън. Питам се и се осмелявам да отговоря: всичко, което излиза най-вече у Уилсън, е сякаш инстинктивно е бил подтикнат към правилното нещо, но никога не създава впечатлението, че е негов опит, негов стремеж. То само създава впечатлението, че макар и насочено към практическата реалност, не извират от дълбините на душата, а сякаш това, което Уилсън изразява, е самовнушение, вид подсъзнание. Вярвам, че вчера си осигурих правото да използвам този израз. Уилсън не се представя по същия начин [в своя поглед върху историята], сякаш прозира душата малко по малко, но създава впечатлението, че получава откровения от дълбините на душата си, сякаш е обсебен от ученията си, сякаш вътрешното му „аз“ му ги внушава.

Много е странно да се видят две личности в историческия живот, които са толкова различни по този начин, като Лампрехт и Грим от една страна и Уилсън от друга. Освен това е интересно да се разгледат и други перспективи. Не можем да ги наречем исторически, но можем да ги обобщим в рамките на историческите съображения.

Могат да се цитират и други, азиатски наблюдатели на живота; ще спомена само Рабиндранат Тагор, който, наред с други неща, е предоставил изчерпателен отчет за духа на Азия. Той говори и за духа на Япония, но от неговия разказ излиза нещо съвсем различно. Оказва се, че този човек, който, точно както Лампрехт и Грим в

немския и Уилсън в американския живот, е потопен в азиатския живот, трябва да се разглежда като образован представител на азиатската култура. Ако се вгледате в живота на този човек, ще останете с впечатлението, че той иска да изследва съдържанието, първоизточника на индийския и японския живот, като поставя по-малко акцент върху това, което Япония и Индия са преживели в днешно време, и вместо това изследва какви са действителните източници. Той има уникален начин да се възхищава на човешката култура; Рабиндранат Тагор казва, че всъщност не трябва да има история за неговия народ, човешката душа трябва да остане недокосната във вътрешния си живот от това, което движи хората в непосредственото настояще. Неговият начин на изразяване се простира по цялата земя и тези, които се вгледат по-задълбочено, знаят, че нашата голяма катастрофа зависи, повече отколкото някой би си помислил, не от нещата, от които се смята, че зависи толкова много днес, а от духовните импулси на народите, обитаващи цялата земя.

Това е симптоматично очевидно в начина, по който е представено, който се стреми да се открие от общото и да представи това, което трябва да важи в живота на общото. И ако погледнем към това, което ни е най-близко, историческата концепция на Карл Лампрехт, откриваме, че почти всяка глава е характеризирана по един и същи начин и с едни и същи термини. Откриваме, че понятията не се спускат в реалността. Но защо е така? Отговорът на този въпрос е изключително важен. Лампрехт иска да наблюдава човешката душа и иска да изследва как историята се прави от импулсите на човешката душа. За да направи това, той трябва да разбере законите на човешката душа, които ни показват как човешката душа се проявява в социалния живот. И там той описва действията по такъв начин, че е невъзможно да се приложат към други области на наблюдение, които са пряко свързани с живота, и да се стигне до правилно заключение; с една дума, човек открива: не стига доникъде!

И така, може да се повдигне въпросът: какво би било, ако онези изследователи на реалността, за които говорихме онзи ден, чиито знания са изградени по съвсем различен начин от естествените науки и мистицизма и които първо трябва да бъдат придобити от душата, когато душата е в такова състояние на съзнание, че то е противоположно на обикновеното състояние на съзнанието, както дневното съзнание е противоположно на сънуващото съзнание – ако тези изследователи на реалността гледат на историята от своите прозрения? За това кратко време мога да дам само резултатите, но те се откриват чрез метода, който описах тук онзи ден; и първо може да се каже следното: за повърхностния наблюдател човешкият живот протича в две състояния, сън и бодърстване, и чрез изучаване на двете състояния, сън и бодърстване, човек се стреми да разбере целия ход на човешкия живот. Но нещата не са толкова прости и много вреда е нанесена на настоящия мироглед от идеята, че нещата са много по-прости, отколкото са в действителност. В

действителност нещата са съвсем различни и дори това, което наричаме състояние на сън, в което съзнанието ни е притъпено, е съвсем различно. Защото това спящо съзнание не изчезва напълно през деня; то присъства не само от заспиването до събуждането, но се проявява и на сериозния изследовател на душата в истинска дневна светлина, защото сме будни само за част от душевния си живот. Будни сме за перцептивния си живот и за въображаемия си живот, но не сме будни за емоционалния си живот и за волевия си живот. Този, който сериозно изучава най-важното състояние, от събуждането до заспиването, ще открие, че яснотата на съзнанието, силата на съзнанието, която е налице по отношение на живота на въображението, не е налице по отношение на живота на чувствата и особено не е налице по отношение на живота на волята.

Начинът, по който го имам предвид тук, е отбелязан и от други духовни изследователи и от много други мислители, борили се с реалността. Например, швабският изследовател Фридрих Теодор Вишер посочва колко тясно всички страсти, емоционалният живот, всички афекти на живота в будно съзнание са свързани с живота в сънища и можем да кажем: нашите чувства не присъстват в яркостта на съзнанието по време на будно съзнание като възприятия или мисли, а присъстват само като чувства, подобно на образите на сънищата в спящото съзнание; а по време на сънното съзнание ние си спомняме образите, когато сме будни. Тогава образът на сънищата се намира в нашето будно съзнание.

Нищо от емоционалния живот на съня не ни се проявява ясно; ние имаме само идеята за него в себе си, но това, което действително е проникнало в нас, не е чувството, което сме сънували; защото това поражда илюзията в нас, сякаш имаме чувството в душевното си съзнание, но го нямаме, а то се простира от сумрака към светлината и извиква идеята, така че често бъркаме преживяното с това, което сме сънували. Вярваме също, че е същото и с живота на волята, но в действителност е следното: това, което стърчи от действителните волеви процеси в нашия свят на въображението, е, че можем да формираме понятия и мисли за това, което правим, но това, което действително е свързано с нашата организация и нашия душевен живот, се изплъзва на съзнанието. Действителното съдържание на волята, начинът, по който тя се изпълнява, от началото до ефекта (до движението на ръката, до хващането на предмет), е напълно несъзнателен процес, точно както несъзнателните процеси са в съня. Следователно, трябва да кажем: нашият буден живот не е просто буден живот, а и състояние на подсъзнанието, един вид сънлив живот, който се простира в нашето обикновено будно съзнание.

Това, което обсъдих сега, произтича от наистина съвестно и сериозно наблюдение на душата, поне до известна степен в случая с обикновената психология, за която говорих тук онзи ден. Когато душата успее да проникне в друго съзнание, което гледа в друг живот, тогава това съзнание успява да стигне до различно наблюдение на душата. Тогава, в дълбините на душата, под формата на въображения [които

обаче не са наши абстрактни идеи и мисли, но проникват в живота], се пробужда чувството, което оживява, тогава човек знае, че това, което просветлява, не присъства в пълна реалност в обикновеното съзнание, а само в спящото съзнание. Човек трябва да гледа с интензивна сила на чувството през този начин на познание, ако иска да изведе това чувство и подсъзнанието на душата пред обикновеното съзнание, и трябва да положи още по-големи усилия, за да изведе акта на волята като такъв.

От това следва, че това, което чувстваме и искаме в ежедневието, това, което формира импулсите за нас и душевното съдържание на всички отделни хора, е свързано и извира в живота, който се разгръща между раждането и смъртта, и че тези импулси ни носят през живота, от човек на човек, и ние ги преживяваме в сънищата или насън. Но това са и историческите импулси и това ще бъде значително прозрение за историка на бъдещето, когато човек разпознае характера на тези сили, живеещи в хората, когато вече няма да вярва, че случващото се в историята може да бъде разбрано по същия начин, както в обикновения живот, защото се случва сякаш насън, сякаш в подсъзнанието, така че не достига до пълното и ясно съзнание на човешкото същество; той просто не го познава в обикновения живот.

Този възглед, който ще трябва да проникне от духовно-научното изследване в историческото наблюдение, и едва тогава историческото наблюдение ще бъде безпогрешно, само тогава ще бъде ефективно и в съответствие с реалността. Защото този, който иска да изследва историята днес, не мисли за факта, че историята не може да се изследва по стария начин. Науката за историята се е появила едва през последния век, през който са били развити основите на научното познание и е бил развит методът, чрез който естествената наука е довела до такива блестящи резултати, като е довела човечеството толкова далеч по отношение на външната житейска практика. Историческото наблюдение е било схванато и развито според модела, който е общ, правилен и оправдан в естествената наука. То се разглежда като един вид идеална естествена наука и се правят опити този начин на гледане на нещата да се разшири и върху историята. Лампрехт е имал предвид нещо подобно на заден план; той е казал, че начин на мислене, който не е предназначен за историята, е определящ за нея, но че той е произлязъл едва от естественонаучния начин на гледане на нещата.

Този, който притежава това знание, което аз съм развил, който е разбрал, че това знание се отнася до дневното съзнание, както дневното съзнание се отнася до съня, този, който от тази гледна точка разглежда хода на историческата дейност и прониква в хода на историческата мъдрост, става ясно, че това поведение на нашата душа е напълно оправдано по отношение на природата, по отношение на мисълта, с която получаваме знания за природата, но че този стар начин на гледане на нещата не е подходящ за преценка на хода на човешкия живот като история. Но

този подход към хода на историческите събития е характерен и за целия начин на гледане на нещата от деветнадесети век: хората не осъзнават, че импулсите са вкоренени в несъзнателния ход на живота и че не могат да бъдат схванати с обикновения ум. Ако човек има това предвид, тогава се пита: какво трябва да заеме мястото на това, което е днес?

Херман Грим направи някои много правилни забележки по този въпрос и разбра много правилно много неща във връзка с историята на човечеството и усети много ясно как духът на науката може да се появи отново. Той смяташе - и обсъди тази тема много подробно с мен - че неговият идеал би бил да разглежда човешката история по такъв начин, че импулсите да се представят като световно ефективно въображение. Не е правилно импулсите да се представят по този начин, но въпреки това Грим инстинктивно е стигнал до един много любопитен факт. Той първо се пита: Какъв е например начинът на Гибън да представя историята? Гибън е написал историята на упадъка на Римската империя и начинът му на гледане на нея може да се сравни с [научния] начин на познание за днешния ден [това е приложението на познанието за природата към историята]. Гибън описва упадъка на Римската империя и всички сили, които са работили, за да доведат до нейния падение. Той не схваща какво е бил възникващ импулс по онова време, защото не може да схване възникващите импулси с интелекта и научния начин на гледане на нещата. Така той може да схване само това, което не съставлява историческия живот, а само това, което е възникнало, когато историческите импулси вече са отшумели.

Но историята не се пише по този начин; историческият живот се превръща в труп, защото първо импулсите, на които той се основава, трябва да бъдат събудени и открити. Ако историята трябва да се разбира като нещо живо, тогава тя не може да бъде схваната от гледна точка на естествената история. Но Гибън никога не е успял да схване правилно нещо като възходящите сили на християнството, които като живи сили се простират в историята на онова време. Следователно, трябва да сме наясно как да схванем истинските исторически сили и виждаме, че трябва да се върнем към това, което е подсъзнателно в човешкия живот, което играе роля в ума и волята по начина, по който го представих. Следователно, човек никога не може да схване [това, което е плодотворно в историята] с обичайния научен метод, нито силите, които водят до практиката на живота, с които човек може да се изправи срещу живота и с които може да съди: животът ни е научил на това и на това.

Само наблюдаващото съзнание, в което е потопен новият вид знание, е това, което наричаме единственият истински начин за гледане на историята, който вече няма да твърди, че ще бъдат основани различни нови държави, които могат да враждуват помежду си, но вече не могат да се разкъсват. Това е и предпоставка историята да осигури реална основа за живот. Тя трябва да стане такава, защото само по този начин историята се влива в живота ни, историческият поглед се влива в нас.

Виждаме какво наистина е било през реална историческа перспектива, дори ако тя

първоначално е толкова неадекватна, колкото я описах. Човек може да схване духа само като се потопи в неговите дълбини, като сграбчи с ясна светлина това, което иначе остава в подсъзнанието; иначе човек не докосва нищо с теорията, както тя се имитира от естествено-историческия подход; с теорията не се прониква в реалния живот.

Човек може лесно да провери правилността на това твърдение; просто опитайте: пуснете в живота чист теоретик, проникателен човек, който може да мисли доста добре за природата и хода на човешкото познание, който е добър икономист и социален теоретик, и това е най-добрият метод за унищожаване на доброто. Това може да се направи с теоретик в социалния и етичния живот и ще се види: такива теоретични умове работят като разрушителни сили; те са способни да изследват живота, но никога да работят плодотворно, защото начинът им на гледане на нещата не се основава на правилен поглед върху историята. И погледът на Лампрехт върху историята също потвърждава този възглед.

Но как типът знание, който се има предвид тук, е потопен в реалните импулси, бих искал да покажа с един пример. Знам, че звучи изключително парадоксално, когато казвам това, но съм казвал и преди: това, което Коперник е изложил в своя мироглед, също е било смятано за парадоксално и нелепо. Мирогледът достига до онези импулси, които иначе остават несъзнателни. Годици наред съм преследвал тази идея в лекции и съм казвал, че тогава човек би стигнал до плодотворно практическо схващане за историята. Но само ще намекна за нещо принципно с два примера, които би трябвало да водят малко по-нататък и които също така достигат до ежедневието.

За тези, които се вглеждат в историята, се предлага историческата епоха, която се простира до средата на петнадесети век, но започва със седми или осми век пр.н.е. Забележително е, че има сходство в начина, по който се формира човешката душа, как човешката душа става социална чрез умствени сили, които остават по същество същите от седми век пр.н.е. до средата на петнадесети век сл.н.е. Едва тогава настъпва бърза промяна, но ние не я забелязваме днес, защото вниманието ни не е насочено към нея и защото някои хора живеят по поговорката: Точно както природата не прави скокове, така и животът прави. Но това не е вярно, природата и животът правят скокове навсякъде, просто не забелязваме колко огромни са те и не фокусираме вниманието си върху големите повратни точки на живота.

Ако не проникнете във великата трансформация, ако не можете да я видите, която се случва в средата на петнадесети век, тогава не виждате и най-важното, не виждате разликата между тези две епохи, едната от които е тази, в която сме напълно потопени и която може би ще продължи още сто години. Целият човешки живот между седми и осми век пр.н.е. и петнадесети век сл.н.е. е такъв, че душите се развиват по различен начин, отколкото в по-късни времена. Бих искал да кажа: в тази по-стара епоха човешкият ум е развит много по-инстинктивно, следователно

той работи по-правилно, както доказва един преглед на това време и как всичко е било развито тогава, например римското право, което е от голямо значение и днес. Само ако човек знае кои отделни идеи са произлезли от римското право, от уникално инстинктивния ум, ще разбере също, че по това време умът е действал в душата [като сетиво]. Социалната структура също е силно развита в римския живот с всичките му характеристики, а инстинктивният ум е действал и по време на упадъка на Римската империя.

Едва в средата на петнадесети век разумът започва да действа в различен смисъл, съзнанието на разума започва да действа по свой собствен начин. Тази епоха не само започва да носи в себе си нова психическа организация, но и я развива по-нататък, а мислите са насочени към пълно осъзнаване на нещата.

Вече не разбираме нищо от вътрешните импулси на онези, които са живели по това време, защото не се замисляме как са възникнали законите, държавните институции и държавните формации от онова време. Следователно се приема, че образованото човечество, което е от значение за културното развитие, вече не е стигнало до тези институции чрез инстинктивните действия на ума. Но именно когато разгледаме тази картина, става очевидна дълбочината, от която произтича човешката дейност, и когато следваме историческите документи, за да изучаваме човешкото развитие на народите и законите, които те са създали, тогава можем да приложим заключението към себе си.

Ще дам друг пример, който обхваща още по-дълъг период от време. Може да изглежда парадоксално, особено ако можех да дам въпросните подробности. Но няма достатъчно време да посоча какво би се получило от изследванията в духовната наука и мога само накратко да спомена резултатите като цяло. Епохата, която току-що описах, която все още е в съвременната история, е последвана, започвайки от седми и осми век, от друга, в която душата е била в съвсем различно състояние, но която, според изследвания, използващи методите на духовната наука, обхваща много по-дълъг период от време, отколкото може да бъде документиран от нашите записи. Стигаме до различна епоха от тази, която току-що характеризирах, която започва със седми и осми век пр.н.е. и завършва в средата на петнадесети век. Ако погледнем събитията от тази по-ранна епоха от духовно-научна гледна точка, докдето можем да проследим времето с очите си и с виждащо съзнание, стигаме до време, което е било много значимо в много отношения.

Днес, в смисъла на стария метод на теорията на развитието, се провеждат изследвания в областта на историческото приложение, което се изразява в опит за създаване на аналог. Човек разглежда напредъка на историческото развитие, напредъка на човечеството [като организъм], сравнява това, което се е случило в праисторически времена, с ранното детство, по-късните времена с юношеството, и след това, когато го приложи от по-ранното време към настоящето, стига до извода как сме „стигнали толкова славно далеч“ и как сме развили умовете си в сравнение

с нашите предци. Но всички тези аналогии се разпадат, когато ги погледнем през призмата на духовната наука. Защото тогава става ясно, че хората в по-ранните периоди на човешко развитие са се изправяли пред живота по съвсем различен начин, отколкото днес.

Научната теория е донесла със себе си много грешки и най-вече е създала известно предубеждение по отношение на историческото развитие на човечеството. И не се обръща внимание на това как човешката душа се е променяла с течение на времето, как е приемала различна форма през вековете. Това, което хората са имали в по-ранни времена, се разглежда като произлизащо от душевни импулси, които винаги са едни и същи. Ако вярвате в това, не знаете как се е променяла човешката душа, която тогава е била свързана с човешкия живот по съвсем различен начин. Днес знаем за такава връзка само в младостта и детството на човек. Знаем как душата е тясно свързана с развитието на живота и как това, което се нарича духовно развитие, често зависи от историческия ход на живота. Но до двадесетата година това престава за човешкото същество; тясната връзка, която може да бъде научно проследена [на духовната душа с развитието на физическото-телесното], престава и духът започва да се развива, и този период след това приключва до двадесетата година.

В ранните дни на човечеството е било съвсем различно. В историята на човечеството е имало периоди, които вече споменах, когато човешката душа е оставала духовно свързана с тялото, за разлика от днешните. Един резултат от духовните изследвания е, че през целия си живот хората са оставали зависими от телесното съзнание, с изключение на начина, по който преживяват телесните процеси, и днес откриваме определени събития в човешката история, от които все още можем да видим, че определени идеи, които не са били изследвани в литературната история, но които резонират у някои стари мъдреци, са запазили старата си оригиналност.

След това идва втората епоха, която може да се сравни с епохата на човека до четиридесетгодишна възраст, но това е вече епохата, която вече е възприела определена култура и за която знаем, че хората от онова време вече са били зависими от много условия на живот, които проникват в живота им като идеи. И тук стигаме до човешката епоха, която започва от седми до осми век пр.н.е.; хората изпитват силите на тялото до четиридесетгодишна възраст, което вече позволява на нашата индивидуалност да намалява от 35-годишна възраст нататък. Ако този [гръко-римски] период не се разглежда само от външна гледна точка, а се изучава задълбочено, ще открием, че той се основава на факта, че човекът преживява живота със своето съзнание, независимо дали това се случва в хода на историята или в живота на индивида, до четиридесетгодишна възраст, когато външни обстоятелства влияят на духовния живот. Днес ние вече не постигаме това; преживяваме пълноценно само до 27 или 28-годишна възраст.

Така историята, ако проследим историческия живот, ни показва, може да се каже накратко, че човечеството като такова става все по-младо. Но това означава много за правилното разбиране на живота на човечеството. Отначало човечеството е остаряло толкова много, че като народи е преживявало общо това, което се случва в човешкия живот до тридесетгодишна възраст, и едва след това е настъпила по-младата възраст. Днес човечеството живее много по-млада възраст през целия си живот, отколкото в миналото, и в това се крие истинската сила, която изглежда неразбираема, а също и процесите на човешката история, които сякаш искат да ни бъдат неразбираеми, като римското право или гръцкият светоглед, изкуството и социалният живот от онова време, които съответстват на много по-стара възраст. Намираме го за разбираемо обаче, когато знаем, че човешкият опит в душата му е бил съвсем различен тогава и че човекът днес вече не може да преживее същото. Днес човекът е зависим от това да схване с душата си това, което животът вече не му дава, а от средата на петнадесети век човекът е изправен пред необходимостта да схване със съзнанието на интелекта това, което животът вече не му дава и което не може да бъде намерено чрез вътрешните импулси на душата. Ето защо едва сега разбираме как трябва да достигнем до реалността на живота на душата, за да схванем връзките.

Охарактеризирах само общите аспекти като цяло; човек може да избере и само ежедневните събития и след това да види отделните събития в тази светлина. Но картината на това, което се разпространява около нас и това, което охарактеризирах, се очертава и по много странен начин. Ние гледаме към азиатския Изток, към Рабиндранат Тагор, как той разбира духа и как гледа на историята на индийците и японския народ. Той иска да останат старите корени и не иска да навлезе чуждият дух, който е различен от стария дух и навлиза след периода, който завършва с епохата от седми до осми век. Въпреки това, той е прекрасен духовен човек на Ориента и въпреки факта, че е погълнал всичко, което самият обект може да предложи, с всичките му симпатии и импулси, той има своя собствена гледна точка в разбирането си за традицията.

Ако се вгледаме по-внимателно, виждаме, че животът днес е изковал обща връзка по цялата земя, въпреки различните миогледи, които често се сблъскват и си пречат. Виждаме също умове като Лампрехт и Грим да се борят с това, което се е развивало като индивиди от петнадесети век насам и изглежда все по-живо от година на година. Това са движещите импулси за нашия духовен и морален подход. Ученият по хуманитарни науки не е нужно да създава нови понятия; той намира понятията, които могат да бъдат приложени към епохата, в която живеем. Той също така не търси нови идеали, фантазии; той се стреми само да схване това, в което наистина може да се потопи, и знае, че човешкото съвместно съществуване трябва да се развива. Но ние си казваме по отношение на Ориента: има нещо, което действа, в което не ни е позволено да участваме, защото не бихме се разбирали,

ако си мислим, че можем да го имитираме в Централна Европа. Това, което се случва в Ориента и в нашите региони, е съвсем различно и човек го разбира само ако може да го схване по описания начин. Но тогава човек трябва да каже: сякаш някой се развива от детството до тридесетгодишна възраст. И само от тази гледна точка човек може да го разбере, ако иска да се изправи пред тези реалности. Но това, което срещаме в Америка, е един вид очакване на състояние, сякаш едно дете е сенилно, тоест състояние, което е доста добро за по-късен етап от живота, но не и в младостта, когато е нездравословно състояние; и следователно, това, което работи в смисъл на тази перспектива, ще бъде съзнателно само в главата му, с която животът всъщност не е свързан. Неспокойното око на Уилсън може да се сравни със спокойния поглед на Херман Грим, в който се изразява спокойствието на душата, извираща отвътре, движеща се от преживяване към преживяване и свързваща всичко със собствения си дъх. Когато човек е обсебен от вътрешното си същество, тогава окото не става спокойно, тогава всичко, което казва, става уместно, силно. Това, което трябва да се развие от духа, се развива от тялото. Трябва да обърнем внимание на тази разлика, трябва да я видим, ако искаме да разберем душата си и етичната и историческа работа, особено в днешните трудни времена, когато се оформяме чрез преки преживявания на други душевни впечатления на историческата почва и създаваме социални връзки. Със сигурност не можем да приемем това, което е азиатско, нито това, което е американско, въпреки че трябва да се разбира.

Европейските нации също биха могли да бъдат характеризирани, но човек трябва да се задълбочи в детайлите и едва тогава може да извлече какви са историческите импулси от онези сили, които иначе действат несъзнателно. Но ако човек осъзнае това, тогава ще има и реални исторически съображения, които дават на хората зрялост за живот. И когато това се случи, тогава подобни дискусии вече няма да се считат за парадоксални и човек наистина ще има нещо от историята, което може да работи в живота му. Поставен в живота, човек ще може да каже, че е израснал, за да отговори на изискванията на своята позиция, като е способен да вижда живота от истинската и пълна реалност, а не само от повърхността.

Забележително е, че Гьоте е първият, който въвежда фразата за стойността на историята за пробуждането на ентузиазма. Но той е искал само да опише понятието с него, защото душевните понятия не са дадени от историята, а са извадени от несъзнаваните дълбини. Тъй като обаче са инстинктивни, те навлизат в емоционалния живот само за да потънат обратно в чувствата и импулсите; и ентузиазмът отново ще може да възникне от това, което е било видяно чрез истински исторически метод на наблюдение, и тогава, чрез чувстване на ентузиазъм и чрез истински исторически метод на наблюдение, ще се изправим пред живота за първи път. Знам, че днес този начин на гледане на историята звучи силно парадоксално за мнозина и че повечето хора не са съгласни със заключението, че

правилното социално мислене и етични действия могат да възникнат от такова разсъждение, което се основава на историческото разсъждение за виждащото съзнание. Знам, че днес сме възприемани като фантазьори, чийто начин на мислене все още не може лесно да бъде схванат.

Но бих искал да задам един въпрос: колко хора преди четиринадесети век биха могли да си представят, въз основа на тогавашните представи, че нашата Земя ще преживее такова движение, каквото го познаваме днес? Никой, живял по това време, не е знаел. Сега гледаме на много неща по различен начин, тъй като можем да видим голямата картина, а в близко бъдеще ще можем да видим много повече. Това ще се случва често в човешкия живот и погледът ни върху нещата ще се разшири. Ще трябва да вземем предвид старите си симпатии и антипатии и ще видим, че всичко, което е сполетяло човечеството, ще се уравни, когато разберем какво иска човечеството и че това не може да се свързва с начина, по който сме мислили досега.

Важно е хората да научат това, за да може човечеството да се развива напред. Хората трябва да научат нови възприятия, идеи и концепции, особено ново мислене, което да балансира с по-ранните концепции и идеи. Първото може би вече е единственото решаващо нещо за някои хора днес, но второто ще бъде важното нещо, защото ще достигне до бъдещето и ще бъде фундаментално за живота и ще основата на живота ни за в бъдеще. Затова вярвам, че действията ще произтичат от такива съображения и че някои все още могат да стигнат до идеи и чувства, които все още се считат за парадоксални, може би дори странни днес, но които по-късно, макар и неохотно, ще бъдат разпознати. Хората ще стигнат до заключението, че трябва да се учим наново от ден на ден и да се запознаем с нов начин на мислене, чувстване и воля за близкото бъдеще, за да можем да се установим в това време.

Как можем да разпознаем свръхестествения живот и природата на човешката душа?

Уважаеми присъстващи! Добре осъзнавам, че има много личности, които въз основа на образованието си са призовани да преценяват и които няма да намерят това, което ще се осмеля да представя тази вечер, за научно, и че различните причини и възражения срещу духовната наука, които имам предвид тук, всъщност трябва да са били изчерпани от онези, които ги представляват, бих казал, от собствената им природа. Поради ограниченото време, с което разполагам, днес не мога да навлизам във възражения. Всъщност, ако не искам да бъда твърде многословен – всъщност би трябвало да изнеса цяла поредица, цикъл от лекции – мога само да дам кратък, бегъл очерк за това каква е същностната цел на току-що споменатата духовна наука.

Бих искал да обърна внимание само на едно нещо още от самото начало: че най-необичайното, това, което най-често поражда възражения срещу представеното тук, е, че не става въпрос за разширяване на какъвто и да е вид научно или друго знание или друго познание в каквато и да е посока, по начина, по който това знание вече е, а че става въпрос, скъпи уважаеми присъстващи, за развиване на съвсем различен вид знание вместо, или по-скоро в продължение на това, с което хората са свикнали според днешното ни съзнание за времето. Тази духовна наука иска да покаже, че обичайното, познатото знание не е подходящо за проникване в реалността на света, в който са вкоренени фундаменталните и най-смислени въпроси за човешкото същество, въпросите за човешкото безсмъртие и човешката свобода.

Но има и друг фактор, който трябва да се вземе предвид, ако искаме да стигнем до правилния вид духовна наука. Това е, че за да се проникне до различен вид знание, което може да проникне само в такива въпроси като споменатите, за да се проникне до това знание, човек първо трябва да е имал, с цялата си душа, с цялото си знание и други човешки борби, трябва да е имал двустранни преживявания, не просто преживявания, които иначе се разпознават като преживявания на знание, а преживявания, които са наистина свързани с човешкото развитие в най-дълбокия му, най-смислен смисъл. Преживявания, които, така да се каже, обединяват хората с всичко, което ги води до границите на реалността в самотата на познанието и така нататък, и така нататък.

Така че тези преживявания са двустранни, уважаеми участници. Този, който иска да напредва духовно, първо трябва да е преживял какво може да се случи в душата ни пред лицето на желанието за знание, когато то по един или друг начин си присвои познанието за природата, достигнало толкова високо ниво на развитие и такова огромно съвършенство в наше време, или поне по такъв начин, че да може да има опит за това какво познанието за природата разкрива на душата, какво ѝ дава. Мога

само да посоча и характеризирам естественото познание. Не съм склонен да омаловажавам естественото познание по никакъв начин. Тези, които навлизат в духовната наука, ще видят, че тя разпознава естествената наука, особено във формата, която съответства на новата епоха.

Познанието за природата е подходящо за проникване до известна степен в реалността. Но това познание за природата стига до определени области, където то трябва да развие понятия, и пред лицето на тези понятия, това, което душата има в най-дълбоките си дълбини като цел на познанието, обикновено се проваля. Такива понятия са вече понятията за материята като носител на материалното съществуване, както ни се предават чрез сетивното наблюдение.

Може би сте наясно с количеството честни, съвестни и сериозни размисли, вложени в подобни идеи, за да се стигне до техния смисъл, като например идеята за материя или сила и други подобни. Но всеки, който не само се опитва да спекулира, да философства за подобни идеи, но и който следва с душата си всичко, което душата може да събере, за да формира такива идеи от опит и мисъл, стига дотам да си каже: В природата на човешката организация е да формира такива идеи, да формира такова редуване в променящия се свят и след това да го остави така, да не прониква по-нататък, защото – както казах, мога да дам само резултати, останалото можете да намерите в моите книги – защото човекът е принуден да излага тези идеи, за да има, така да се каже, подкрепа за развитието на другия живот, а именно живота на знанието.

Каква е ситуацията с тези образи? То е като огледало. Вие стоите пред огледало, скъпи мои, и виждате себе си в него. Огледалото е необходимо, за да видите себе си в него. Някои образи в нашата организация са необходими, за да стигнем до други образи. Те са там като огледало на душата. Ако искаме да проникнем в тези идеи по същия начин, както обикновено правим във външната си реалност, все едно искаме да счупим огледалото, за да разберем какво виждаме в него. Това всъщност е така с всички гранични идеи в познанието за природата.

Ако искахте да продължите по същия начин, щяхте да се окажете в същата ситуация, както ако искате да счупите огледало, за да разберете какво се крие зад него и какво ви кара да видите себе си в него. Това е и преживяването, което човек има, когато размишлява върху това, което се приема за даденост във философията. Ако човек иска да проникне зад повърхността на нещата чрез философия и разсъждения, това е все едно да счупи огледало, за да открие това, което няма да намери зад него.

Сега, за някой, който вижда нещо подобно в непосредственото преживяване на душата, възниква важният и важен въпрос: Какво е това в човешката природа, че неизбежно трябва да се сблъскваме с такива ограничения, че наистина трябва да поставим пред себе си нещо, което можем да използваме като противотеза, което не чупим, образно казано, а просто трябва да оставим в ежедневно си

съзнание? Откъде идва това? Когато човек изследва този въпрос, той стига до смислено човешко душевно преживяване, до тайна на душата; стига до разпознаването как нещо в човешкия живот, в цялата човешка организация, е свързано с тази огледална природа на нашето познание за природата. Човек може до известна степен да отговори на духовно изследвани въпроси за душевния живот. Какъв би бил човешкият душевен живот, ако не беше такъв, ако нямашме това огледало пред себе си? Човек би трябвало да пропусне елемент в този човешки душевен живот, който е абсолютно необходим за този човешки живот, за човешкото съществуване между раждането или зачеването и смъртта. Ако човешкото познание беше такова, че можеше да изчезне в това гранично възприятие, тогава човешката душа би трябвало да се справи без възможността да схване в любов това, което може да види само в огледалото чрез емоционалния си живот. Природата на огледалото, която е свързана с нашата външна чувственост, е едновременно това, което гарантира, че не се изправяме пред външната реалност по груб и неинтимен начин, а по-скоро мислите ни се провалят в момента, в който убиват любовта по сух и трезвен начин. Трябва да бъдем организирани по такъв начин, че да не можем да стигнем по-далеч по пътя на обикновеното сетивно познание или неговото разчленяване, отколкото можем, за да не ни липсва способността да обичаме. Бих искал да поясня това съвсем ясно: фактът, че сме ограничени до тези две страни, ни прави способни да обичаме и затова духовният изследовател осъзнава чрез пряк душевен опит, че познанието за природата не може да доведе до истинска реалност, защото задълбочаването в обикновеното знание, в тази истинска реалност, кара способността за любов да пресъхне у човека. Това е първото преживяване, което човек има, когато е на пътя на духовната наука. Това, което ви разказах сега, е описано по-подробно в моята книга „Загадката на човека“. То възниква като пряко, реално преживяване; това е едно нещо. Има много хора, които не са осъзнали съвсем ясно или повече или по-малко интуитивно, че познанието за природата не води до дълбините на човешкия душевен живот или до духовно съществуване изобщо. Такива хора се съмняват в познанието за природата и след това се обръщат към друг вид знание. Този друг вид знание дава второто преживяване, за което трябва да говоря, което трябва да бъде подготвително за духовния изследовател. Първото е провалът на познанието за природата, второто е провалът на друг вид знание, което много хора търсят в момента, когато често само инстинктивно се съмняват в познанието за природата. Това е мистицизмът. Мистицизмът трябва да се разбира само в смисъла, в който аз самият ще го характеризирам.

Мистицизмът в обикновения смисъл се разбира като потапяне в собствения душевен живот със средствата, достъпни в ежедневно съзнание. Човек иска да остане там, но се опитва да отклони вниманието си от сетивния свят, опитва се да стане сляп и глух за него, така да се каже, да потъне в това, което може да

преживее в собствения си душевен живот. Това мистично познание се описва от мнозина като много удовлетворяващо, тъй като пътят на външното не води до тайните на съществуването, не води до същината. Това, което се нарича философия, е хибрид. Много клонове на философското познание клонят към това, което аз тук наричам мистично, други към познание за природата. Всеки може да придобие знание, като се потопи в себе си, ако позволи на Майстер Екехарт или други мистици да му въздействат.

Опитът показва, че потапяйки се в дълбините на душевния живот с обикновеното съзнание, независимо дали е разбирано повече или по-малко научно, мистично или религиозно, човек също стига до незадоволителни резултати по този начин, както и при външния начин на познаване на природата. Ако сме честни, ако сме напълно съзнателни, ако не сме мечтатели или фантазори, винаги ще можем да си кажем по мистичния път на висшето себепознание: Нещо нахлува в това, което човек преживява вътрешно в съзерцанието, нещо, което е свързано със субективния опит, което не прониква под основите на субективната човешка воля, нещо, оцветено от това, на което придава форма, и накрая си казва: Дори по този начин човек не отива по-далеч от образи, много смислени, често вътрешно разтърсващи образи, които възникват от интимно съвместно съществуване със сърцевината на света, но всъщност само образи. Човек се научава да разпознава изобразителния характер като мистично преживяване, особено когато иска да проникне мистично в човешкия опит с пълно реално обмисляне.

И така, и тук се сблъскваме с определена граница. Какво в човешката организация ни кара да се сблъскваме с граница дори с мистично знание? Какво би липсвало на човек, ако, следвайки идеала на някои мистици, би могъл да се потопи в дълбините на душата си по такъв начин, че да се сблъска със същностното ядро на съществуването, където се намира и ядрото на нашия душевен живот? Точно както преди ни липсваше способността да обичаме, така и сега друга душевна способност не би могла да бъде наша, ако бяхме способни да проникнем до ядрото на собственото си съществуване и това на света чрез мистично съзерцание; нямаше да я има една смислена, незаменима душевна способност, а именно способността да помним. По пътя, който ни води до ядрото на съществуването с всичко, което преживяваме в света, не бихме могли да срещнем в душата си силата, която ни прави способни да помним като човешки същества. Трябва да държим въображението, възприятието, чувството и волята си отделени чрез нашата организация, защото способността да помним е поставена по средата между тях. Като се потапяме в себе си, трябва да можем да помним.

Виждаме, че съществуват две вече мъчителни преживявания, от които духовният изследовател трябва да започне, и той трябва да има смелостта да си каже: Това са по същество двата начина, по които човек може по някакъв начин да проникне в обикновеното съзнание. Той трябва също така да има смелостта да преобрази това

обикновено съзнание, да му придаде различен характер, да събуди, така да се каже, от това обикновено съзнание едно различно, по-висше съзнание, което се отнася към обикновеното съзнание, както обикновеното съзнание се отнася към спящото съзнание. Знаем как душата се бори за силата да прави разлика между това, което е в реалността, и това, което е в сънищата. Необходимо е да се събудим от обикновеното съзнание, от което се нуждаем за нашето познание от сутрин до вечер, към едно по-висше съзнание и само в това по-висше съзнание можем да изпитаме това, което е свързано с истинските загадки на човешката душа.

Само погледнете въпроса за безсмъртието, уважаеми присъстващи. Днес той наистина е поставен в търсене на познание за хората и тъй като хората днес са свикнали да отправят научни изисквания по подобни въпроси, вече не желаяйки да се задоволяват с традиционния начин, е научна задача да се обсъждат такива въпроси като въпроса за безсмъртието. Много хора грешат. Мнозина често се опитват по някакъв начин да докажат, повече или по-малко философски или повече или по-малко аматорски, че в човешкото същество живее нещо, което надживява смъртта, но това не е достатъчно, уважаеми присъстващи.

Човек трябва да осъзнае: всеки, който може само да предостави доказателства, че нещо оцелява след смъртта, всъщност не е направил нищо особено по въпроса за безсмъртието. Защото въпросът е дали, когато човек се е отървал от физическото си тяло, високо ниво на съзнание все още е свързано с неговата душевна същност, без той да живее физически. Всички останали са второстепенни въпроси. Например, дали някакъв етеричен флуид, мъгляво същество, живее като душа, не може да заинтересува човешкото същество, ако не може да проникне до осъзнаването, че продължаването на живота е съзнателно, че съзнанието е възможно без организацията на тялото; защото за духовната наука и естествената наука е ясно, че нашето обикновено съзнание, ежедневно, е толкова тясно свързано с физическата организация на живота, че може да се говори за функциониране, за хранене на това обикновено съзнание само когато това съзнание се носи от телесната организация.

Следователно, дълг на духовния изследовател е да покаже, че съзнанието е възможно без физически живот. Сега, уважаеми присъстващи, бих искал да ви посоча, така да се каже, за контекст, някои неща, които могат да ни помогнат да разберем това, което ще покажа, като например, че познанието за природата, дори ако то искрено се стреми към това, може да стигне само до определена точка по отношение на човешката душа и не може да я надхвърли. Бих могъл да дам стотици и стотици примери, които биха сочили в същата посока. Ще дам пример от литературата, за да може да се провери, пример, който можете да намерите под заглавието „За подсъзнателното аз“ от Валдщайн, публикуван във Висбаден.

Валдщайн цитира преживяване, чрез което му се разкрива един вид граница на научното наблюдение, но на духовния изследовател много повече.

Веднъж той стоял пред витрината на книжарница като натуралист. Погледът му попаднал върху книга със заглавие „Мекотело“. Натуралистът трябвало да се усмихне, когато погледнал заглавната страница, но не осъзнал никаква причина да се усмихва, когато прочел заглавието на книгата „Мекотело“. Затова той предприел следното, за да стигне до същината на въпроса. Затварял очи и обръщал голямо внимание на това, което сега чувал, и в далечината чува лира, която едва свирила мелодия, на която наблюдателят, който трябвало да се усмихва, се научил да танцува в много ранна възраст; той осъзнавал, че по онова време не е обръщал внимание на мелодията, а само на стъпките, които трябвало да научи, и на това, което е преживял с партньора си; но след десетилетия, когато застанал пред книгата за мекотели, споменът идвал от дълбините на душата му. Този звук, който по онова време не бил ясно усвоен, изплува в душата и предизвиква усмивка. Духовният изследовател трябва да обърне особено внимание на подобни неща, защото те показват предпазливостта, която трябва да се проявява. Много хора вярват, че са мистици и преживяват това или онова, като се задълбочават в душата си. Това, което често се появява, е само отдавна изчезналият органен тон, който човек приема само за дълбоко мистично преживяване, защото подобни неща също се трансформират.

Могат да се дадат много примери, в които мистици, смятащи се за много дълбокомислещи, ви разказват всякакви неща за вътрешни преживявания, които ги отвеждат до границата на духовете и не са нищо друго освен стара лудория. Но именно в такива преживявания, скъпи присъстващи, човек открива целия смисъл на това какво е човешката памет. Може би знаете, че не можем да развием самосъзнанието си без памет. Самосъзнанието е много тясно свързано с непрекъснатата способност за запомняне. Но способността за запомняне е и такава, която много често е свързана с подсъзнанието, с така наречените несъзнателни душевни сили на нашия душевен живот. Затова е особено важно да се има предвид, че духовната наука, която се стреми да проникне в реалността на духа, от самото начало е ясна, че всичко, което е свързано с обикновената способност за запомняне, изобщо не води до познание за духовния свят. Фактът, че осъзнаваме, че сме водени до определена граница, отвъд която трябва да отидем, ако искаме да влезем в духовния свят, води до много специфични трудности, които са такива, че много хора казват: Това, което казва един духовен изследовател, е невероятно. Това се казва, защото казаното от него е много далеч от обичайното мислене, с което хората са свикнали.

Хората са свикнали да мислят по такъв начин, че всичко, което се носи от паметта, се излъчва в целия им психически живот. Казах, че духовният изследовател трябва да има смелостта да развие различен начин на познание. Той може да постигне това по два начина. Като се направи способен да води такова душевно съществуване, че чрез връзката с паметта за определен период от време – не

можеш да бъдеш духовен изследовател през целия ден – да развие такава сила в душата си, че тя да я определя, да я задвижи, но без да се използва способността за запомняне. Как се постига тази способност? Тя се постига чрез много специфичен вид медитативен живот. Това е вид вътрешно съзерцание, но при много специфични условия. В нашето обикновено ежедневно съзнание душевната сила действа по начин, по който възприемаме външния свят и формираме своите представи за това, което ни достига до вниманието. В сетивното възприятие и в живота на въображението, това, което ни свързва с реалността, от една страна, води до откровение.

Тези, които правят определени душевни упражнения, подходящи за комбиниране в едно, в известен смисъл, на това, което иначе е събрано във възприятието и въображението, достигат до съвсем различен начин на представяне, на познание. За да се правят тези упражнения, човек трябва да се опита да доведе до съзнанието такива образи, които могат да бъдат обхванати възможно най-пълно. За да се направи това, е необходимо да се гарантира, че тези образи не могат да бъдат извлечени от обикновена или подсъзнателна памет. Тези, които искат да правят упражненията, биха направили добре да потърсят съвет или да ги потърсят в литературата на духовната наука. Можете да го направите приблизително и това ще ви доведе до целта ви, но трябва да се уверите, че напълно разбирате какво присъства във вашето съзнание. Не е нужно обаче да става дума за абстрактни мисли, които са символично свързани с външната реалност; те не трябва да изобразяват нищо повърхностно, защото това, което е външен образ, е свързано с паметта. Например, трябва да позволим на идеята за заливащата светлина да присъства в нашето съзнание. И ако непрекъснато се връщате към подобни упражнения, ако доведете до точката, в която цялата сила на душата може да се концентрира в медитация върху такива идеи, които напълно разбирате, където сте напълно наясно с тях: само там, където няма спомен за това, което сте сглобили в настоящето, то ще си проправи път в съзнанието – веднага ще дойде един вид мислене, което едновременно обхваща това, което душата трябва да установи срещу външните възприятия. Човек става слеп и глух за тях, но извършва същата дейност, която иначе се извършва във външните възприятия.

По този начин човек стига до въображение, което работи със средствата на възприятието, до един вид съюз между силата на възприятието и силата на мисълта. И когато това се развива все повече и повече, човек забелязва: нещо възниква в душата, което преди не е било там. Оpozнаваш нови страни на хора, които са дремели в дълбините на душата, учиш се да надхвърляш обичайния начин на мислене в човешката душевна природа, но осъзнаването, че „времето се превръща в пространство“, се случва, странното е, че можеш да погледнеш назад към преживяното. Обикновената памет, която е свързана с обикновеното дневно съзнание, показва: преживяването е отминало; ние представяме преживяването

отново, като го имаме отново в паметта; не можем да погледнем назад към преживяването.

Когато човек е правил такива упражнения, миналото е настояще; той поглежда във времето, възниква нова душевна способност, нова реалност. Ако човек е способен да види духовното в чувственото, преди да открие, че това, което се явява само като минало в способността за запомняне, това, което винаги може да се види духовно, е там, тогава, скъпи мои, той може да е проникнал до този нов вид когнитивна способност, тогава човек стига до това да чувства все повече и повече, което може да се опише като ново самосъзнание.

Това ново самосъзнание трябва да бъде преживяно, за да има човек дори бегла представа за него. Някои хора с право намират лекциите по духовна наука за по-трудни от други, защото думите ни са предназначени само за сетивното и следователно не са много подходящи за свръхсетивното. Духовният изследовател обаче е принуден да използва думи в различен смисъл от обикновения. Той трябва да използва думи чрез жестове, трябва да посочва какво се случва в душата. Думите са жестове на душата. Той трябва да разчита на възприемчивостта на всяка човешка душа, която почива в несъзнаваното. По този начин човек стига до нов вид самосъзнание. Едва сега човек получава реалистична представа за това какво означава да преживееш себе си в своята душа и духовен живот, независимо от физическата организация. Защо? Точно както масата е извън теб, така и в това преживяване имаш собствена телесна организация извън себе си. Ти преживяваш себе си със сигурност в самосъзнание, което е независимо от телесната организация.

Сега обаче е необходимо второ упражнение. В началото, когато правите такива упражнения, вие само придобивате това самосъзнание и в него се чувствате ограничени, хванати в капан в душевно съществуване. Сякаш знаете, че имате очи, но те нямат прозрачната стъклена течност. След това усещате очите в себе си, но не се чувствате свързани с обективния свят чрез окото. Така че първо се пробужда самосъзнанието; но се чувствате сякаш сте в ментална мъгла, но не се чувствате свързани с менталния външен свят. Знаете, че сте в него, но самосъзнанието първо трябва да стане прозрачно. Човек стига до това чрез по-нататъшни упражнения. Когато човек развие такова мислене, което е едновременно форма на възприятие, скоро осъзнава, че се потапя в свят от образи; човек не просто има новото самосъзнание като основа за преживявания, а живее в свят от образи. То просто тече към него, но човек става непрозрачен в самосъзнанието си.

Сега трябва да придобиете способността да потискате образите, които нахлуват, чрез по-нататъшни упражнения. Постигате това, като все повече укрепвате волята си. Укрепването на волята – която обикновено е насочена навън – по такъв начин, че тя вече да е насочена към собственото развитие, към практикуване на строго самообразование, например към ясно виждане на преживяното, към насочване на

волята навътре, към потискане на възприятията и образите, към овладяването им в новото самосъзнание; това я прави прозрачна и достига до точката, в която виждаме само – макар че само това дава преживяването – истински духовния свят, който е също толкова истински там пред човешката душа, колкото светът на цветовете е пред окото, светът на звуците пред ухото. Това е свят на духовни същества и духовни процеси, към който ние принадлежим с душевното си същество, точно както принадлежим с физическото си тяло към външния свят, възприеман чрез сетивата.

Това е начинът да се достигне духовният свят, от една страна. Това трябва да е преживяване, основано на липсата на резултати от чистата естествена наука и чистия мистицизъм. Човек започва да разбира света като чиста духовност, така че след това да запази поглед върху това, което нарекох минало, това, което живее във времето. Съвсем естествено е човек да разшири погледа си, разширявайки го отвъд границите на раждането или зачеването. Както човек търси своите предци, гледайки нагоре, така той гледа през вътрешната си душа към духовното изследване, към това, което е живяло и дишало в духовния свят, преди човекът да осъзнае света. Духовният изследовател действа по различен начин от естествения учен; духовният изследовател трябва да покаже път, а не резултати като естествения учен.

Описах пътя, който човешката душа трябва да извърви по строго регламентиран начин, за да разпознае пренаталните, духовните и душевните аспекти в себе си. Всички спекулации за безсмъртието в крайна сметка водят до незадоволителни резултати, ако човек търси безсмъртието като цел, към която да се стреми. Не можете, всички спекулации се провалят. В единия път намирате пренаталната душа, която живее в нас и наистина идва от духовния свят, подобно на това, което живее в нас физически от нашите родители. Това знаменателно преживяване става особено мъчително за душата, когато тя осъзнае истински как този пренатален живот, това духовно, душевно съществуване, е свързано с нещата, които иначе имаме около нас в обикновеното си съзнание.

Не обичам да говоря за духовни изследвания, за лични преживявания. Но всички тези неща са лични преживявания, доведени до точката на обективност. Трябва да призная, че едно от най-мъчителните преживявания на моя вътрешен душевен живот в тази област беше, когато веднъж, бих казал, съзерцавах с човешкото мислене, с въображението си, както го бях практикувал, както е описано, нашето пренатално човешко душевно съществуване, чисто прекарано в духовния свят. Пренаталното душевно преживяване се разкрива чрез преживяването. Ако успеете да оформите упражненията си все повече и повече така, че да няма възможно нищо абстрактно в тях, а по-скоро да живеете изцяло в образа, ако успеете да събудите начина, по който живеете, до такава оживеност, каквато иначе е само преживяването на сетивното възприятие, ако живеете толкова живо в душата, както

иначе само в сетивното възприятие, тогава, колкото и странно да е за днешното мислене, идва интуитивното познание, тогава се преживява предишният земен живот, преживява се пренаталният, чисто духовен живот, който прониква през последните мисли, духовната реалност, която вече е била неговата физическа реалност преди това. Когато човек, чрез укрепване на душевния си живот, е способен да мисли толкова мощно, че макар да не възприема нищо външно, мисленето му въпреки това вижда истината от миналия живот със същата живост, с която иначе гледа на цветята и растенията, техния цвят и растеж, това е потресаващо.

Свойство на това ясновидско прозрение, това виждащо прозрение, е именно следното. Те са видели, че трябва да се развие вид прозрение, което не се обръща към способността за запомняне. След като духовният изследовател има такава преживяване, той не може да си спомня в обикновения смисъл. Това е настоящо преживяване, споменът престава. Упражненията водят духовния изследовател до точката, в която паметта не се обръща към него дори когато възникват идеите му; нито пък той някога може да разчита на обикновения спомен, чрез който гледа в духовния свят. Ако искаме да имаме втори съответстващ поглед върху духовния свят, не трябва да си спомняме самия поглед, а пътя, който сме извървели до него. Това е ужасно разочароващо за начинаещите. Те първо стигат до духовни преживявания чрез упражнения, както е изложено в моята книга „Как да постигнем познание за висшите светове“. След това те вярват, че го имат като трайно притежание, но човек не може да го запомни и повторението винаги е трудно, защото човек трябва да положи по-големи усилия, за да има отново духовното зрение.

Описах ви определени упражнения, чрез които душата достига до съвсем различно състояние, чрез които се развива различен вид знание, чрез които човек става способен да погледне във вечността на човешката душа. С тези упражнения е свързано и нещо друго. Когато човек наистина е преминал през подготовителните пътища, е преживял ограниченията на естественото познание и мистицизма, когато наистина е преминал през всичко това в душата си, той стига до точката, в която постепенно си казва: „Все още трябва да положиш повече усилия, за да стигнеш до съвсем различен вид организация на душата.“ След това трябва да напредваш по-нататък, като развиваш упражненията в нещо, което в известен смисъл те просветлява за определени неща, вътрешно преживяване, което е свързано с други преживявания, които имаш в естественото познание и мистицизма. Човек се чувства отделен от това, което е вътрешно чисто в тялото – в мистицизма – основата на мисленето, чувстването, волята и въображението. Това е особеното. Когато човек прави такива упражнения, той се доближава и до материалния живот и като вижда през него, духовният му живот се изяснява.

Имаме определени представи за това какво е въображението, как формираме идеи. Но колко съвестни изследвания са направени, за да се открие как това мислене, което има възприятия, е свързано с тялото? Чрез упражненията, които описвах, човек се доближава, така да се каже, до душата, ума и физическото си тяло.

Въображението се преживява по различен начин, скъпа публика. Развивайки идеи и мисли, мозъкът изпитва глад и тогава осъзнавате, че това е било наистина твърде опростено схващане за това как популярният дарвинизъм разглежда човешката организация. Не е така; човекът е сложно същество и има определени състояния на равновесие и неравновесие между отделните му органи. Ако те са способни да мислят, нашият мозък със сигурност ще достигне такова състояние, че ще бъде в ретроградно движение, че ще гладува, а без мозъка, докато другото тяло е с нормално хранене, е по-малко подхранено, изпитва по-голям глад, никакъв буден мисловен живот не може да се развие.

Това е свързано и с нещо, което винаги може да се провери. Някои хора, които търсят мистични преживявания по грешен начин, започват да гладуват. Те искат да изгладуват цялото тяло, а също и мозъка, който вече е по-гладен от другите крайници. Чрез чисто духовни упражнения човек стига до осъзнаването, че чувството за глад е необходимо в човешката мозъчна организация. Това води до осъзнаването, че душата и духовният живот могат наистина да живеят и съществуват в своята независимост чрез нашите мозъчни нерви, защото ние не развиваме живота на органа за мислене и въображение; ние го деградираме и прекъсваме живота на органа. Това, което представлява физическият живот на животните, трябва да деградираме, а не да развиваме, за да имаме мисли и идеи. В нервната система трябва да се направи място за независим, духовен и душевен живот. Науката ще стигне до това много скоро. Вече са налице началото, че самата физическа организация на човека е такава, че човек трябва да признае независимия духовен душевен живот. Мозъкът подкопава поникващия живот, освобождавайки място за развитието на духовния.

Другото нещо е да опознаем другия полюс на човешката организация. Точно както мозъчният живот е единият полюс – вижте последната глава за „Мистериите на душата“ – другият полюс е животът, който е свързан със способността му да се движи, както физическият живот с волята си. Човекът не е организиран толкова просто, колкото вярва обикновената естествена наука. Докато мозъкът е атрофирал в будния живот, друг полюс на неговата организация е свръхразвит. Кълнящият, разрастващ се живот отвъд нормалните граници е това, което е свързано с крайностите на нещата, с ръка, китка, стъпало, крак. Но не само с външните стъпала, крака, но и с продължението във вътрешното същество.

Това, което е свързано с този друг полюс на човешката организация, не се усеща по същия начин, както при чувството за глад, а се усеща при пренасищане, при оцеляване. Усеща се по такъв начин, че докато човешкото същество в своя телесен

и нервен живот, така да се каже, се връща към нормалната организация на живота на тялото си, в резултат на това то има будни видения и възприятия. Външните органи са обрасли. Достатъчно е само да се види анатомичната и физиологична връзка между крайниците и другите човешки органи, за да се разпознае физическата връзка с човешката репродуктивна способност. Това съответства на духовно-душевен елемент. Нервният орган се преживява като нормално недохранване.

В органа на волята живее като духовна душа това, което, ако трябва да се развие, се развива по такъв начин, че човек прави различни упражнения. Те се състоят в подчиняване на емоционалния и волевия живот на правила, както е правено по-рано с живота на възприятието и въображението. Ако човек погледне нещо, което обикновено не се гледа в ежедневието, тогава целта е постигната. Човек може да си спомни с пълна яснота какво е преживял; в паметта си човек възприема преживяното, включително други мисли, които е имал; човек не помни настроенията или състоянията на ума по същия начин.

Но това трябва да се тренира. Човек трябва да тренира не само онези душевни способности, които иначе водят до памет, но и общ преглед на такива неща, като например да си каже: „Бях на 17 години и трябва да мога да визуализирам душевните състояния, които съм имал по това време.“ Настроенията на душата се появяват отново; човек открива как може да следва такива настроения между раждането и настоящия живот, пренебрегва настроенията си. Нещо се развива – може да се сравни с вътрешната душевна музика. Точно както в музиката предходният тон се слива със следващия тон, така и по-ранните душевни настроения резонират по особен начин с по-късните, а по-късните също резонират обратно с по-ранните. Човек разпознава как се развива, как по-ранните части от душевния му живот дават плодове по-късно. Човек трябва да се погледне по този начин, по който иначе не се погледне, това, което живее в човека като зародиша, който живее в бъдещите години, ще живее в растението от тази година. Това, което живее в човека, надхвърля неговата индивидуалност, другата връзка на безсмъртието, която надхвърля смъртта. Човек трябва да разпознае безсмъртието, както разпознава втората страна. Точно както човек разпознава първата страна чрез въображение и възприятие, така и той може да види в какво се превръща в отвъдния живот само чрез развиване на емоционалния и волевия си живот. Ето как човек развива и други волеви способности.

Способността за запомняне трябва да бъде потисната, докато човек е духовен изследовател. Докато в духовната наука трябва да я потискаме, само гледайки в настоящето, потискайки паметта, способността за любов, емоционалният и волевият живот ще се увеличат навътре; в моментите, когато човешкото същество иска да проникне в духовния свят след смъртта, ще се развие и по-голямата му способност за любов, и тя трябва да се развие, в противен случай човек би погледнал в

духовния свят като гост, а това би било зло. Способността за любов се увеличава, способността за памет намалява.

Преди двадесет и пет години започнах философски да изследвам способността за любов във връзка с проблема за човешката свобода. По това време, във „*Философията на свободата*“, трябваше да скъсам, така да се каже, с популярните поговорки относно любовта. Винаги се казва, че „любовта прави хората слепи“; вярвам, че мога с право да твърдя, че истинската способност за любов прави хората ясновидци, води ги право в дълбините на любимия човек. Обикновената любов обаче много често е свързана само с известен егоизъм. Обичаме друго, чуждо същество, но често искаме да го имаме различно, намираме му недостатъци, искаме да направим от съществото това, което сме искали да видим. Това все още не е любов, която всъщност е достойна за най-висшия смисъл на името. Тя е истински налична само когато човек забрави себе си.

Духовният изследовател трябва да доведе самозабравата дотолкова, че да развие самосъзнание извън тялото. Това увеличава способността да обичаме и ние стигаме не само до това наистина да виждаме през другото човешко същество в безкористна любов с ясновидство, но и до това да извършваме действия, които не идват от нашите импулси, инстинкти или това, което желаем, а по-скоро идват от чистата любов към действието, от проникателната любов, че едно действие трябва да се случи, че напълно се изключваме, когато искаме. Ако действваме само от любов към действието, тогава се приближаваме до такава способност за любов, която все още трябва да се увеличи чрез практика – [вижте моето] „Познание за висшите светове“. Човек стига до развиване на душевна способност, която е способна наистина да вижда. Човекът също има нещо в себе си духовно, душевно, което също надхвърля физическото, това, което преминава през смъртта на човека. Човек може да разбере човешкото безсмъртие само като наистина разбере другото състояние на съзнанието, като го преживява по определен начин всеки ден, съзнанието, което не зависи от физическата организация, което става независимо от физическото преживяване. То разглежда състоянията преди раждането, след смъртта, защото познава себе си в едно възвишено самосъзнание извън тялото. По този начин се вижда вечната същност на човешкото същество, заедно с прозрението за времето преди раждането и след смъртта.

Душата трябва да бъде изследвана в две посоки, ако човешкото същество иска да види безсмъртие. Безсмъртието не може да бъде видяно научно чрез разширяване и разширяване на знанията, а чрез придобиване на нов начин на познание. Трябва да се отбележи, че това се отнася само за онези моменти, когато човек иска да се занимава с духовни изследвания. Човек не може да бъде духовен изследовател от събуждането до заспиването; човек се посвещава на това периодично, за моменти, които създава в пълно съзнание. Тогава човек открива, че тези моменти, когато е в

духовния свят, са в такъв контраст с обикновеното си съзнание, както дневното му съзнание е в контраст със съзнанието му по време на сън.

Трябва да се подчертае, че това никога не е правилният път към духовното изследване, когато човек, по самодоволен, егоистичен начин, се опитва да внесе в обикновения си живот, в живота на своите задължения, на здравословно мислене и здравословно съжителство с хората, това, което би трябвало да важи само в моменти, когато се посвещава на духовно изследване. Точно както трябва да спим добре, за да можем да живеем през деня и да развиваме здравословен, съзнателен живот, така трябва да живеем отговорно, напълно съзнателно, осъзнавайки задълженията си в обикновения живот, а не във фалшива абстракция от живота, не във фантазии, в перчене, с което човек би могъл да се украси. Здравословният живот в света на сетивата е също толкова необходим за здравословното съзерцание на духовния свят, колкото здравословният сън е необходим за здравословния ежедневен живот.

Не е необходимо всеки да стане духовен изследовател, въпреки че от споменатите книги може да се види, че всеки може да се убеди в истинността на това, което заявих днес, че всеки може бързо да придобие умения за духовно изследване днес. Човек може, но не е задължително. Ако оставите настрана всички предразсъдъци и искате да направите по този въпрос това, което човечеството трябваше да направи, за да приеме коперниканизма, вие също ще развиете навици на мислене, които са съвсем естествени за хората и чрез които здравият разум може да разбере какво има да каже духовният изследовател, въпреки че не можете да докажете дали един астроном е прав. Не можете да направите и това тук.

Това духовно изследване, както е описано тук, е нещо, което настоящето трябва наистина да усвои в близко бъдеще. Това духовно развитие би могло да се поучи от неописуемо горчивите преживявания на последните три или четири години, където можем да стигнем със старите си познати идеи. Днес твърде много хора все още са твърде мързеливи да се запитат каква роля играят нашите идеи, които вече не са подходящи за съвременния живот, в нашите катастрофални времена. В познанието за природата човекът има такива идеи: духовни, етични, социални и политически идеи. Ако искаме да приложим модела на знание, получено от природата, към социалния, етичния и политическия живот, човек може да го направи само ако се издигне в духа си, за да схване законите, които царуват в духовния свят. За най-важните въпроси в живота, за това, което изискват най-тежките и най-дълбоко нахлуващи събития, са необходими мисли, които се впускат в реалността, но не само в чувствената реалност, която е пропита с дух навсякъде. Тези, които отричат, че друг духовен свят живее в нашия свят, както човек го гледа, правят същата грешка като тези, които казват, че подковата си е подкова и всъщност е магнит. По този начин духовното изследване открива духовната реалност в света, който ни е достъпен, и чрез това се учим да се намесваме в пълната реалност. Но това стана

най-необходимо в нашето време. Трябва съзнателно да преживеем и да позволим на хората да преживеят, че импулсите от нашата етична и социална история също са интервенции. Следователно, духовното изследване подчертава, че човечеството се е борило да постигне това, което нарича логическо мислене. Днес много хора могат да мислят логично. Но мисленето в съответствие с реалността е това, което ще има толкова голямо влияние върху човешкото духовно развитие, колкото някога е имал Коперникизмът. Дори ако това, което духовните науки имат да кажат, има в известен смисъл трайно значение, духовният изследовател може също, особено в днешния свят, да каже това, което има да извлече от по-дълбоката реалност като резултат от времената, което винаги е било между редовете. Трябва да погледнем към миналото, особено към съвсем близкото минало. То стои пред нас питащо, казвайки ни образи, мисли, идеи, импулси на волята; показва ни чрез събития, че е надживяло себе си. Трябва да погледнем към бъдещето, което можем да овладеем само като застанем по различен начин на мястото, където стоим чрез съдбата. Трябва да гледаме в бъдещето, като гледаме пълната реалност, така че чрез нейното улавяне да се стремим да проникнем в историческия, етичния живот на човечеството, както той трябва да бъде проникнат, както човекът трябва да се намеси. Духовният изследовател може да каже, че иска да служи на човешкото познание, на човешкия живот във времето, където се изпитват такива трудности, както сега, и все пак добавя надежда, вярва, че може да служи на нашето трудно време и на трудното бъдеще на човечеството в частност.

Научно познание за свръхестественото и истинската реалност на човешкия живот

Бележки

Запознатите с антропософската духовна наука са добре запознати с многобройните възражения, които нашите съвременници имат срещу това, което ще бъде представено тук. Трябва да се търси не само разширяване на вида познание, но и съвсем различен вид познание, и именно срещу този вид възникват възраженията. Имате идеята за свободно действие, но тази свобода не произтича от организацията. Имате чувство за свобода, което би било лъжа, иначе би трябвало да излезем отвъд нашата организация, за да стигнем до дъното на свободата. Докъде стигате с материалистичното знание? До определени граници. Трябва да има тези граници, например идеята за материя и сила. Нуждаем се от тези граници, имаме нужда от тези идеи. Но трябва да стигнем до точката, в която, когато следваме тези концепции, разрушаваме научните концепции. Трябва да поставим тези концепции като колове и реалността се отразява в тях. Тези концепции са огледала. Тези, които искат да застанат зад тези концепции с научни концепции, биха действали като някой, който би разбил огледалото, за да намери нещото в себе си зад него. След като сте преживели това, възниква въпросът: защо си поставяме ограничения? Човекът би трябвало да бъде организиран по съвсем различен начин, ако не си поставяше тези ограничения, какъвто е между раждането и смъртта. От душата трябва да се изтръгне една обща сила, а именно способността да обича. Такова същество не би могло да обича нищо, което живее във физическо тяло. Начинът, по който трябва да си поставяме ограничения, е тясно свързан с нашата организация. Тъй като това винаги е било там, хората са стигнали до различен полюс. Те са търсили мистично знание в себе си. Човек си мисли, че може да намери в себе си това, което не може да намери отвън чрез сетивата. Но там, в собственото си вътрешно същество, човек също се сблъсква с ограничения. Това, което ви казах за самосъзнанието, става все по-плътно и по-плътно, но то е и само образ. Така че и там достигате до граници. Безсмислието на обикновения мистицизъм става очевидно: вие също достигате до граници. Това е така, защото човек не би трябвало да има душевна сила, за да стигне до образа, до границата, в обикновеното мистично съзерцание. Това е силата на спомена, паметта. Ако човек пробие тази бариера, тогава способността за запомняне ще престане. Човек не би могъл да си спомни себе си по правилния начин, губи нишката на спомена за собственото си аз. Външно: способността да обичаме; вътрешно: силата на паметта, която ни пречи да пробием бариерите към външния свят, към вътрешния.

Луис Валдщайн: „Подсъзнанието“ - тонове на органна латерна. Това, което става част от подсъзнанието през годините, се променя с времето и затова това, което възниква в мистика като вътрешно видение и красота, е като трансформирани

тонове на „органната латерна“. Нито обикновеното познание за природата, нито обикновеният мистицизъм могат да доведат до свръхсетивното. Трансформацията на тези сили на познание е необходима, за да се достигне свръхсетивното. Човек трябва да търси по такъв начин, че силите, чрез които се създават границите, да се трансформират, така че човек да се фокусира върху тези сили и да ги трансформира, така че те вече да не създават граници.

В честно себепознание се запитайте: Какво се случва в душата, когато познаваме природата? Има възприятие, живо и интензивно, когато само възприемаме. Когато формираме идеи, възприятието е по-сенчесто. Това е свързано със силата на паметта. Това, което е отслабено в идеята, произвежда силата на паметта. Винаги мислим, когато възприемаме. Трябва да различаваме мисленето от спомнянето и създаването на идеи. Мисленето се изостря за медитация, като не се позволява на мисленето да премине в паметта. Мисленето, което се превръща в образи, е медитация. Изключете всичко абстрактно и никога не води до свръхсетивното. Такова мислене, медитативното, води до памет, до припомняне, води до въображение. Това все още не е знание.

Ако продължите това упражнение, ще видите как във вас изникват образи. След това трябва да развиете силата да потиснете тези образи. След това следва значително духовно преживяване. Ставате по-осъзнати за себе си. Лежите в тъмната нощ, отваряте очи, но не виждате нищо в тъмнината, не чувате нищо в тишината. Тогава, с аза в нощта, възниква това, което сте преживели. Това не е спомняне, а поглед назад към преживяванията, през които душата е преминала, през които е слязла от духовното във физическото. Сега тя преживява преживяванията на душата в свръхсетивното. Поетът казва: „Времето се превръща в пространство.“ Събитията остават във времето, времето се превръща в пространство. Човек вижда свръхсетивното на собствената си душа по този път.

Начинаещите в това отношение изпитват разочарование от себе си. Те не могат да си спомнят, тоест могат да си спомнят какво са преживели някога, но то не се появява със същата валидност и яркост; напротив: не трябва да има спомен за подобни преживявания. Душата трябва да полага същите усилия, дори повече от първия път, за да преживява такива преживявания отново и отново. Още нещо: подобни преживявания идват светкавично. Тези, които дълго обмислят в ежедневието, които дълго се колебаят за решение, се подготвят зле за подобни свръхсетивни преживявания.

Другият полюс на свръхсетивния свят е във времето след смъртта. Точно както способността за памет трябва да бъде отслабена за първия полюс, така и способността за любов трябва да бъде увеличена за втория полюс.

Искаме да направим нещо различно с това, което ни заобикаля във всеки един момент. Човек трябва да трансформира тази воля. Той трябва да прониже живота си с нея. Какъв беше ти на седемнадесетата или осемнадесетата си година? Как

работеше своята несъзнателна воля? Човек трябва да се стреми към това, трябва да се хване за тази воля, да я осъзнае. От нея трябва да произлезе повишена способност за любов. Така човек навлиза в отвъдния живот.

Ето как човек стига до осъзнаването, че човешкото същество е вкоренено в свръхсетивния свят. Между външните и вътрешните преживявания се отваря пропаст. Познанието за свръхсетивния свят може да запълни тази пропаст. Човекът е тройно същество: глава, торс и крайници.

Стенографска транскрипция

Уважаеми присъстващи, от няколко години насам имам възможността да изнеса тази лекция върху антропософски обоснована духовна наука тук, в Хамбург, както и в други германски градове, и винаги съм правил следния коментар в началото на тези разсъждения, който бих искал да повторя днес като увод: Мога да си представя – и всеки, който е запознат с това, което се разбира тук под антропософска духовна наука, ще може да си представи същото – че много от нашите съвременници ще имат широк спектър от възражения срещу представеното тук. Тези, които са запознати с тези неща, са наясно с възраженията, които ще бъдат повдигнати. Но той също така се е научил да оценява тежестта на тези възражения, като знае доколко дадените тук разсъждения се различават от навиците на мислене на нашата епоха, как те първо трябва да проправят пътя към трансформирани навици на мислене, но които със сигурност ще произлязат от най-дълбоките, в много случаи подсъзнателни, желания за знание в нашето време и особено в близко бъдеще.

Темата, която ще обсъдим, дами и господа, е такава, която мнозина смятат за извън обсега на човешкото познание. Не само поради това предубеждение, но и поради друго обстоятелство, възникват възражения главно срещу казаното, което от определена гледна точка е все още съвсем разбираемо днес, дори може би не е оправдано. За да се приближи до свръхсетивната сфера, човек трябва да се стреми не само към разширяване на обикновените човешки познавателни способности, но, въз основа на определени предпоставки, които ще бъдат обсъдени след малко, човек трябва да се стреми към съвсем различен вид познание, съвсем различен начин на познание от този, с който вече е свикнал днес. В крайна сметка именно този вид познание е противопоставен.

Обаче, скъпи уважаеми присъстващи, оказва се, че още в началото на духовно-научното изследване човек трябва да изхожда от такъв различен вид познание по отношение на свръхсетивното. Защото действителният изследовател на

свръхсетивното изхожда от две преживявания, не от просто логически съображения, а от две преживявания. Тези преживявания са свързани с копнежа на човека за знание, с два основни вътрешни стремежа към знание, бих казал, но които през последните десетилетия бяха изтласкани на заден план от официалната духовна наука, така че когато говорим за науката за душата, можем всъщност да видим как тези два, бих казал, коренни въпроса на човешкото познание са били изкоренени.

Тези два коренни въпроса са, първо, как самата човешка душа е вкоренена в свръхсетивното? Разбира се, няма нищо друго, скъпи присъстващи, освен това, което в по-широк смисъл се нарича въпросът за безсмъртието. А вторият коренен въпрос за човешкото съществуване е въпросът за свободата. Когато човек се докосне до този въпрос, веднага осъзнава, че всъщност не само човешките желания или тривиалният страх от смъртта водят човека до тези въпроси, а че може да има съвсем научни отправни точки, които водят до тези дълбоки въпроси на човешкия ум и човешкия стремеж към изследване. Първото нещо е, че всъщност всяко човешко същество е подтикнато да се запита: Какво всъщност си ти, какво всъщност е това, което наричаш свое самосъзнание? Ако човек се опита да си изясни, чрез малко по-развито самопознание, по един много жив начин, какво всъщност може да схване със самосъзнанието, тогава той трябва да си каже: Това самосъзнание всъщност ми се струва като просто мисъл, но все пак то трябва да е нещо повече от просто мисъл, това, което извира в самосъзнанието от дълбините на човешката душа.

Едно философско твърдение на един много, много брилянтен мислител, Декарт, в което този мислител посочва как се е убедил в сигурността на самосъзнанието като реалност, е станало много известно. Поговорката „Мисля, следователно съществувам“ е станала много известна. И много, много хора вярват, че могат да закотвят реалността на самосъзнанието в тази поговорка. Но за всяко човешко същество, скъпи присъстващи, това твърдение се опровергава всеки ден, защото никой не може да отрече, когато погледне преживяванията на душата с отворен ум, че поне за времето между раждането и смъртта, това, което е в основата на човешкото аз, също трябва да е различно между заспиването и събуждането, когато човекът не мисли. Всеки сън опровергава поговорката на Декарт „Мисля, следователно съществувам“, защото съществувам и когато не мисля. Човек трябва да приема подобни възражения в тяхната цялост.

Но поговорката доказва нещо съвсем различно. Тя доказва нещо, което наистина не бива да се приема лекомислено, че колкото и усилено да се опитваме да стигнем до дъното на въпроса с обикновеното знание, какво всъщност се обявява в самия нас, в душевното ни аз, не можем да стигнем до нищо друго освен до мисли, до мисловен образ. В обикновеното съзнание човек не постига нищо за самосъзнание освен ментален образ. Ако човек премине през всички други същества, [ще открие]:

Само животните, които са най-близо до хората [...] за тях много скоро ще се окаже, че това, което те преживяват, се основава в действителност на тяхната организация и други подобни. Самият човек трябва да си каже в самонаблюдение: точно това, което наричам център на моето същество, не мога да схвана с обикновеното съзнание другояче освен като мисъл, като просто образ; възниква образ и нищо друго освен образ. И обикновеното съзнание не дава реалност за този образ. Реалността трябва да се търси по друг начин, освен чрез обикновеното съзнание, чрез обикновеното знание. В противен случай би трябвало да има образ на нещо, а не реалност.

Не в идеите, които нямам вътрешно, най-скъпоценни настоящи, са всички чувства, всички вътрешни импулси, копнежи за знание, които карат човека да търси как, след като не може да бъде постигнато в сетивното, човешкото „аз“ да бъде закотвено като реалност в свръхсетивното. Не само страхът от смъртта, не желанието да продължиш да съществуваш след смъртта или да имаш свръхсетивно същество, а осъзнаването, че има образ, за който човек не намира реалност в обикновения живот, тласка човека към свръхсетивното пред лицето на този въпрос. В противен случай той би трябвало да си каже: „В душата ти възниква образ, за който нямаш реалност“.

Второто е това, което неизбежно възниква в съзнанието на човешкото действие. То е там, но не може да бъде обяснено, никаква причина за него не може да бъде намерена в човешката физическа организация. Това е чувството, което имаме като... [нечетливо], че сме свободни същества. Свободата може да бъде извлечена на теория, тя присъства в човешкото съзнание, но никога не се разкрива от човешката организация. Човешката организация ни позволява само да обясним научно, че всичко, което произтича от нея като действие, произтича от необходимост. Ако имаме осъзнаване за свобода по отношение на собствените си действия, тогава това свободно осъзнаване не може да дойде от сетивно-физическата реалност и само ако човек има смелостта да направи правилните признания за такива неща, може да си каже: или живееш в нещо, извикано от твоето съзнание, с чувство за свобода, което би било лъжа, или трябва да търсиш реалност извън физико-сетивната реалност на своята организация, в свръхсетивното, от което произтича чувството за свобода на своята душа.

И така, уважаеми присъстващи, представих ви това, което тласка човека не просто от тъмни чувства, а от много научно обосновани съображения, за да подходи към въпроса за свръхсетивното. Този, който тогава подходи към тези въпроси, от научната гледна точка, която се има предвид тук, ще трябва да разчита на два опита. Те обикновено се приемат само като когнитивни преживявания. Духовната наука ги приема като преживявания на цялото... [нечетливо] човешко същество, като такива преживявания, които се преживяват от цялата ни душа. Първото от тези преживявания е това, което се обяснява с научното познание. Вече направих

следния коментар тук: духовната наука изобщо не е враждебна към естественото познание, а може би е по-пропита с пълното значение, с пълната същност на много плодотворното съвременно естествено познание. Но духовната наука, както се има предвид тук, не просто приема това научно познание, както прави самият естественик или както правят онези хора, които искат да формират мироглед от своята научна оценка, а духовно-научното изследване трябва да преживее с цялата душа: Какво може да даде научното познание? Накъде води научното познание? Оказва се, и не казвам просто нещо, което може да се изведе логически, а характеризирам преживяванията на някой, който с цялата си душа се пита научно: Къде се сблъскват с други научни знания? Оказва се, че всяко научно откритие трябва да се сблъска с определени граници. Тези граници трябва да бъдат установени чрез научно познание. Сега бих могъл да цитирам много такива идеи, които трябва да бъдат представени като ограничаващи идеи на научното познание, където човек просто трябва да остане на умствено ниво, трябва да ги представи като колове, като гранични колове и да си каже: Ето, вие просто поставяте тези гранични колове. Не трябва да правите същото като обикновеното научно познание. По този начин идеята може да влезе, както и мислите, с научна грешка. Със сигурност бих могъл да цитирам атомите директно, други директно, но е нужно само да се позова на най-разпространената научна идея, идеята за веществото и силата. Имаме нужда от тях, ако искаме да разпознаем научно, но трябва да ги поставим там.

Ако искаме да разберем какво имаме предвид под субстанция и сила по същия научен начин, по който разбираме другите природни закони, тогава веднага бихме стигнали до усещането, като се наложи да преживеем нещата, че разрушаваме самото научно познание. Вече не можем да поддържаме това, което иначе твърдим научно. Имаме нужда от тази граница. - Защо? Да, ние осъзнаваме, че поставяме тази граница пред себе си, точно както поставяме огледало пред себе си, в което виждаме себе си, и само като поставим тази граница пред себе си, тя ни отразява обратно това, което имаме като научна идея. Ако не я поставим, нямаше да имаме огледало и ако се стремим да стигнем до това, което се нарича нещо само по себе си, тогава нашето усилие би било като това на някой, който казва: Моят образ в огледалото идва да ме посрещне; искам да знам какво има зад огледалото и ми предава образа, така че трябва да го счупя, за да мога да видя какво има зад него. По този начин всеки, който иска да премине границата на естествената наука, се отстранява, използвайки примера със самите естествени науки. Цялото усилие да се стигне зад същността на чувствените неща, с които човек... [празнината] сама по себе си, като... [празнината].

Дадох само кратко описание, но това е опит, който човек трябва да придобие, който се придобива от този, който отново си задава въпроса: Какво трябва да направите научно, за да постигнете тази свръхсетивна граница... [нечетливо] идва при вас,

която формира основата за това плодотворно съвременно научно познание? Трябва да си поставите определени граници, трябва да ги оставите да стоят, така че другото да е проникващо за вас. Ако сте преживели това, скъпа публика, ако сте преминали в душата си през това, което току-що характеризирах, и просто искам да опиша и предложа днес, тоест, да говоря за преживявания, ако сте преживели това, тогава в душата възниква въпросът: Да, искаме ли, трябва ли, ако искаме да разберем света научно, да си поставим граници? И тогава човек стига до заключението, че човек би трябвало да бъде организиран съвсем различно, ако не си беше поставил такива граници. Човек би трябвало да бъде различен, тогава той вече не би бил това човешко същество, което трябва да бъде за периода между [раждането и смъртта]. Защото е свързано с една много важна сила на душата, че трябва да си поставим такива граници, като наблюдаваме природата.

След като разберете какво всъщност се случва, това, което възниква във вас, е нещо изключително значимо. Определена сила би трябвало да бъде изтръгната от душата ни, ако човек е устроен така, че познанието за природата да не му предлага граници. Това, което би трябвало да бъде изтръгнато от душата, е способността за любов. Същество, което не се сблъсква с ограничения в познанието за природата, не би могло да има в себе си способността да обича каквото и да било, докато живее във физическото тяло. Всеки, който вижда през цялото човешко същество, трябва да си каже: частта от нашето същество, която е насочена към природата, трябва да си постави граници, защото тази част от човешкото същество е свързана с друга част, която е способна да обича. Не бихме могли да обичаме, ако нямаше способност за познание от този вид, което трябва да си постави граници в нашето преживяване на природата. Същата сила в душата, която ни подтиква да поставим такава огледална граница, която ни подтиква да не преминаваме през определени граници, е същата сила, която ни прави способни да обичаме. Тази част е свързана с цялото ни същество, с това как сме тук в тялото като човешки същества, че имаме ограничено познание за природата.

Това, което сега ви обясних, е преживяване, което човек може да има в познанието на природата, но много от нашите съвременници вече несъзнателно са имали това преживяване, то живее в тази част на съзнанието и това, което се проявява в тъмни чувства, не само се вижда, но е там и тъй като е там у толкова много хора, винаги е било там за много хора, толкова много хора се стремят да стигнат до източниците на съществуване по различен начин, да стигнат до това, което се намира отвъд границата, тъй като свръхсетивното познание трябва да се успокои и тогава те стигат до другия полюс на човешкия стремеж. Те си казват: Това, което не можем да намерим навън в сетивния свят, търсим чрез потапяне в собственото си вътрешно същество. И там тези хора търсят с обикновената сила на съзнанието, с обикновената сила на разбирането и въображението, накратко, с обикновената сила на знанието, която просто имат, когато са будни, за да потънат във вътрешното си

аз. Това се нарича мистично прозрение и се разбира като потапяне в душата с обикновената сила на живота. Човек си мисли, че може да намери това, което не може да се намери външно в света на сетивата.

И ето, ако човек е само искрен и честен, което, разбира се, много мистици не са, тогава се сблъсква с ограничение и с това мистично прозрение. Директното преживяване [той] отново отстъпва: трябва да се спуснете в собствената си вътрешност, но няма да намерите нищо друго освен винаги себе си, но себе си по такъв начин, че да можете да почувствате, като сякаш схващате себе си, че не схващате себе си в своята реалност, /между редовете:] както [обсъдих]. Образът става все по-плътен и по-плътен, но той си остава образ, не се издига до реалността. И накрая осъзнавате, че опитвайки се да се издигнете във вътрешността по обичайния мистичен начин, не стигате до свръхестественото, а до вътрешното чувствено и по този начин до ограничение. И ако сте честни, осъзнавате, че това идва от факта, че почти винаги нещо субективно, нещо, което идва от вас самите, пречи на това съзерцание на вътрешното аз и че не схващате нещо обективно, а само проблясвате през себе си, прониквате в себе си веднъж, така че азът става все по-плътен и по-плътен. Това е второто преживяване, безсмислието на обикновения мистицизъм ви просветлява.

Това от своя страна повдига въпроса: откъде идва това ограничение? Това ограничение осъзнавате малко по малко, опитвайки се да придобиете психически знания чрез мистичния път. То идва от факта, че човекът, намиращ се между раждането и смъртта, се нуждае от вътрешна душевна сила, която не би могъл да има, ако можеше просто да се потопи в собственото си аз чрез мистично съзерцание. Ако човек имаше неограничени познания за природата, но му липсваше способността да обича, той би се нуждаел от допълнителна душевна сила, ако искаше да постигне това чрез мистично съзерцание. Защо иска да...

[нечетливо]? Това, което би трябвало да липсва, е нещо, което обикновено... [нечетливо] е способността да се помни, способността да се помни. Като се потапяме във вътрешното си аз, ние достигаем само до душевната сила, която ни отразява знанията, събитията и преживяванията от живота ни между раждането и смъртта. Вътрешно огледало отразява тези преживявания обратно към нас. Ако трябваше да пробием това огледало навътре, тогава щяхме да влезем в свръхсетивното, но не бива да го пробиваме по обикновения начин, иначе способността ни да помним щеше да бъде нарушена, а от какво зависи здравият човешки живот от тази способност?

Нека само помислим, че при онези хора, при които тази способност е нарушена, цялото им самочувствие не работи. Тези, които не могат да си спомнят миналото в живота си, повече или по-малко губят пътя си и се отклоняват в живота.

Патологичните [явления] в тази посока са добре известни. Външно човешкото същество трябва да седи пред себе си, неспособно да преодолее това, което не

може да преодолее поради способността си да обича. Вътрешно то трябва да осъзнава границата на вътрешното си съзерцание, защото способността да се помни трябва да действа отвътре. Следователно, скъпи присъстващи, човек не може да получи никакво знание за природата на човешката душа чрез външно изследване на това, което е там... [нечетливо], в наше време в естественонаучното наблюдение е придобило толкова голяма стойност, че човек също се е опитвал да използва паметта, естественонаучното наблюдение, за да влезе в собствената си вътрешност. Бих искал да спомена един пример от литературата, бих могъл да спомена стотици други, но за да може да се провери, от литературата. В много похвалното издателство „Висбаден“ [издателство, колекцията „Висбаден“, в поредицата] върху [маргинални въпроси за] нервния и психическия живот, следното е съобщено в [съчинение] за подсъзнателното аз на човека от Луис Валдщайн. Разказва се история, история, в която той, авторът, се изразява за несигурността на себепознанието. Валдщайн очевидно преживява следното: Вървял по улицата и минал покрай книжарница. Разглеждал книгите, които били изложени. Там намерил книга за мекотели. Разбира се, това може да заинтересува учения, но ето, той не се интересува толкова от книгата за мекотели, а по-скоро трябвало да се усмихне. Сега си помислете само за един натуралист, който вижда нова публикация за мекотели и трябва да се усмихне. Няма и най-малка причина да се усмихваш на такова заглавие. Какво прави Валдщайн? Той иска да разбере защо се е засмял, затваря очи, за да не се смущава от това, което вижда, от мислите си, затваря очи, за да види как се е усмихнал. И тогава чува в далечината лайтборд; не я е чул, когато очите му са били отворени. Лайтбордът свири мелодията, която е чул преди десетилетия, но дори не е обърнал внимание, защото по това време се е интересувал от други неща: мелодията, която го е научила как да танцува. По това време той се е интересувал повече от прелестите на партньора си и стъпките, които е трябвало да прави, така че е слушал само наполовина какво свири лайтбордът. Така че това е направило само много слабо впечатление, но сега, десетилетия по-късно, когато лайтбордът... [нечетливо] засвирва отново мелодията, това го кара да се усмихне.

Не може ли от това да се види, уважаеми присъстващи, че там долу в душата ни има много, което е далеч отвъд обсега на обикновения живот? Подсъзнателната памет се добавя към съзнателната памет. В хода на обикновения ни живот и за нашето обикновено съзнание ние не можем да знаем какви преживявания сме преживели, които са съхранени в дълбините на душите ни. И тези преживявания се променят в хода на живота и така човек може да срещне някой мистик, който вярва, че е честен, и казва: От дълбините на душата ми са се появили идеи за свръхсетивния свят, идеи за слава и величие. Не е нужно да е нищо друго освен това, което е чул преди десетилетия латернарят, който е получил само частично влияние върху отделните хора. Точно както Валдщайн се е смял на книгата, това, което се е

превърнало в настроение на душата по онова време, може да се трансформира след десетилетия по такъв начин, че от това настроение да се появи най-възвишената идея. Човекът трябва да е така устроен, че преживяванията, през които е преминал между раждането и сега, да се върнат там долу. Следователно, преживяванията, които се случват там долу, [настроението], никога не са по никакъв начин решаващи, но човек винаги трябва да е наясно с факта, че това, което би могъл да извлече от подобно мистично съзерцание, не са нищо повече от трансформирания тонове на харди-гърди и част от това, което е записано в мистични дълбини, за което... [...] не е само резултат от въображението, но и трансформирания звуци на харди-гърди, и това води [...] до осъзнаването, че дори човек да може да се потопи вътрешно с обикновен мистицизъм, не може да стигне до източника на [вътрешното] човешко същество.

Това са отправни точки, това са преживявания, които показват, че нито обикновеното познание за природата, нито обикновения мистицизъм могат да проникнат във вътрешното „аз“. Ако той, [човекът], има тези преживявания, които описах, тогава те му дават силата да търси в съвсем различна посока и по съвсем различен начин, защото от тези преживявания духовният изследовател черпи силата да търси по различен начин и по различен начин, а за да направи това, от една страна, е необходима смелост. Вътрешна душевна смелост, скъпа публика, да не се спираме изобщо на това, което са преживяванията на обикновеното съзнание, преживяванията, които правилно ни водят в ежедневието, които правилно ни водят в обикновената наука, а да трансформираме това съзнание, така че да възникнат спящи сили, които са ефективни по различен начин от тези, които искат да влязат в обикновената естествена наука и обикновения мистицизъм.

Не само използването на обикновената сила на познанието външно и вътрешно, но и нейното преобразуване, постигането на нов вид знание е необходимо, за да се проникне в свръхсетивния живот, и именно двете отправни точки, които са сигурни отправни точки за свръхсетивното познание, следователно имат и указания как да го търсим. Човек трябва да търси по такъв начин, че вече да се фокусира върху тези сили, върху тази душевна способност, чрез която се предизвикват двете граници, и че да осъществи преобразяване на душевния живот в такава посока, че тези две душевни сили вече да не могат да дават граници.

Описах, скъпи присъстващи, какво трябва да направи духовният изследовател, как трябва да се бори през интимни душевни преживявания, ако иска да постигне тази трансформация с тази способност за познание, във всичките си писания...

[нечетливо]. Там можете да прочетете за индивидуалните душевни преживявания, с които изследователят на духа и душата трябва да се бори, ако иска да придобие знание. Днес искам да посоча, от една много специална гледна точка, начина, по който душата трябва да се събере, за да навлезе наистина в свръхсетивното, за да може да премине двете граници, които човек е преживял по начина, който описах.

Преди всичко е важно да се запитаме в честно вътрешно себепознание: Какво всъщност се случва чрез душата, когато тя е ангажирана с познанието на природата?

Това, което се случва чрез душата, може да се изрази чрез две способности. Това, което казвам сега, може да се обясни много задълбочено и дълбоко научно.

Разбира се, тъй като духовната наука е все още в начален стадий, трябва да изразя въпроса тук по по-популярен начин: способностите, които човек прилага, когато се обръща към природата, могат да се схванат като перцептивни способности. Ние възприемаме, като се обръщаме към природата, и след това чрез нея получаваме впечатление. Така че знаем, че когато имаме възприятия, възприятието е живо, интензивно, то заема цялото ни внимание, сякаш външният свят живее в нас чрез възприятието. Но също така знаем, че когато се отдръпнем от възприятието и си представим възприеманото, тогава това въображение на възприятието е по-малко живо, по-малко интензивно, че е по-сенчесто.

Има ли смисъл в живота на човешкото същество, уважаеми присъстващи, че когато се отдръпнем от възприятието, въображението става по-сенчесто? Да, това е свързано с факта, че имаме памет. Ако искаме да имаме възприятие, тогава трябва да възстановим връзката с нещото, което причинява възприятията, трябва да живеем заедно с нещото в цялата му жизненост. Ако обаче имаме представа за нещото, това съжителство е отслабено и това, което е отслабено, е силата, която причинява спомена. Моля, вземете това предвид. Тъй като ние не само възприемаме, но и мислим и си представяме във връзка с външната, сетивна реалност, ние можем да запазим спомени.

Сега духовният изследовател трябва да развие различна способност на въображението, различна способност на мислене от обикновената. Тази способност на мислене, която той трябва да развие, той може да развие само когато осъзнае в истинско самопознание от какво всъщност се състои възприятието. Ние никога не просто възприемаме, ние винаги мислим, докато възприемаме, само че не фокусираме вниманието си върху мисловния процес, а върху възприятието. И именно това мислене развиваме с възприятието и трябва да го различаваме от мисленето, което развиваме впоследствие от паметта, от мисленето, което просто представя. И тогава, когато сте стигнали до осъзнаването как сте вътре в съзнанието със силата на мисълта си, тогава вие също така укрепвате самото мислене чрез практика - и самата практика е описана в споменатите книги - правейки го оживено. Вие изостряте самото мислене, без да му отнемате яснотата, за медитация.

Какво е медитация? Медитацията е мислене, което не се разтваря в паметта, а се засилва дотолкова чрез вътрешни душевни упражнения, че протича толкова живо, колкото само съзнанието [възприятието] иначе. Такова вътрешно изпълнено със съдържание мислене, превръщащ се образ на мисленето, това е медитация.

Следователно е добре да се тренираме да... [нечетливо] отхвърляме всички

абстрактни мисли – те не водят към свръхсетивното – [но] да приемаме образни мисли, които са остатъци от външното сетивно възприятие,... [нечетливо].

Когато развиете този вид мислене, имате много странно преживяване във връзка с него, преживяване, което е изключително изненадващо в началото. Ако поддържате образното мислене присъстващо в душата си чрез медитация и практика, ще откриете, че това мислене първоначално води до нещо, което не може веднага да се превърне в спомен. То води само до чувство за укрепване в самосъзнанието, до постоянно мощно насочване на собственото самосъзнание към това, което нарекох въображаемо съзнание. Това въображаемо съзнание първоначално не води до никакво прозрение, а само до изостряне на самосъзнанието. Това, което преди е било образ, сега се усеща в самосъзнанието. Това... [нечетливо] има ефект върху вас... [нечетливо] поради факта, че сте го постигнали чрез образно, медитативно мислене.

Ако продължите това упражнение известно време, ще усетите, че отначало виждате образ след образ да се появява в душата ви; сякаш сама по себе си, душата става способна да позволи на въображението да се появи в нея. След това трябва да придобиете способността да потискате това въображение. Така че трябва да развиете две способности в душата: мислене, което е толкова живо, колкото обикновено е само външното съзнание, и след това отново способността да го потискате. Защото често, когато напредвате в медитацията, това е много зависимо от вътрешния душевен опит. Ще ви опиша това преживяване на душата по-образно, защото това, което възниква в тази област, трябва да бъде описано образно, тъй като се преживява чрез силата на образното мислене. Ако продължите такива упражнения, които трябва да бъдат засилени, ще придобиете силата да потискате въображението си и отначало ще имате само самосъзнание, потопено в реалността. След това, накрая, ще можете да сравните състоянието на ума, в което влизате, с това да лежите в нощта: отваряте очи; бихте могли да виждате, ако не беше тъмнината. Наоколо също има тишина, не чувате нищо. Но докато лежите там в тъмнината на нощта, споменът за преживяното през деня идва в съзнанието ви и си спомняте не само, че вие сте го преживели, но и какво е преживяло егото през деня. Човек не преживява само себе си през нощта, а света, който преживява. Човек би искал да сравни това с... [нечетливо] преживяване, което [се случва по пътя, който описах].

Ако сте правили това упражнение, [вижте моите] книги, [за] достатъчен период от време, [сте го довели] до това да имате достатъчно засилено самосъзнание за въображение, а след това да имате силата на ума, че въображението от своя страна да е потиснато... [нечетливо] може, тогава това, което възниква в състоянието на ума, не е спомен, а поглед назад. Точно както в сравнението, което направих, беше поглед назад към дневните преживявания, така и сега тя гледа назад към преживяванията, през които душата е преминала в духовното, преди да слезе от

духовното и да се обедини с телесното съществуване, което е получила чрез физическия брак на баща [и] майка и двете наследствени течения. Душата изпитва засиленото самосъзнание, което възниква от въображаемото съзнание, но не в настоящето. Вместо това човек трябва да се върне назад и да преживее себе си в духовния свят, в пренаталния живот, и с това преживяване на себе си да преживее духовния свят. Точно както в съня човек преживява чрез паметта това, което е преживял през деня, отново себе си с обкръжението му, така и човек преживява духовното, свръхсетивното на душата със свръхсетивната среда, чрез душевния процес, който току-що описах.

Този труд първоначално елиминира съзнателната способност на паметта. Поетът е изразил това интуитивно, когато е казал: Времето се превръща в пространство. След като се е издигнал до такава способност за познание, родена от въображението, човек вече няма обикновена памет в това състояние, а има ретроспективен поглед върху духовните преживявания в свръхсетивния свят, които остават. Това, което човек е преживял там, остава за духовно съзерцание, както когато правиш път, поглеждаш назад към предметите, покрай които си минал, и ето ги, събитията остават във времето. Това се забелязва, когато човек се научи да ги гледа с такова свръхсетивно виждане. Времето се превръща в идеално пространство. Човек вижда назад в духовното състояние на душата в пренаталния живот. По този начин човек наистина вижда свръхсетивното на собственото си същество чрез трансформирано знание.

Това винаги трябва да се подчертава отново: по пътя на обикновеното познание няма прозрение за свръхсетивното; това прозрение трябва да се придобие по такъв начин, че душата да развие сила, която... [не само] в съвсем различен... начин в паметта, но и да има нещо, което стои като ретроспективна способност. Всеки, който е начинаещ в областта на свръхсетивното познание, който не е преминал достатъчно такова обучение, може в някои случаи много скоро да стигне до определени свръхсетивни прозрения. Дори не е... [нечетливо]. Но след това той изпитва вътрешно [...] разочарование: че не може да си спомни чрез обикновената памет какво е преживял, че е минало и че трябва да премине през всички събития [...] [нечетливо] два до три пъти по-трудно от първия път. Защото не би си спомнил нещо, а би се приближил до същите мисловни образи на реалността; точно както ние, когато искаме да имаме преживяване в сетивния свят като възприятие, трябва да се приближим отново до нещото, [тъй като] не сме доволни от паметта, така и паметта никога не ни е достатъчна за духовни преживявания. Трябва да направим същото събитие. Начинаещият има чувството: Имах преживяването; би било трайно, но не трае, губи се в паметта. Преживяванията на свръхсетивния свят са съвсем различни от тези на сетивния свят.

Бих искал да подчертая още една характеристика на това свръхсетивно преживяване. Тя се състои във факта, че докато преживява преживяването, човек

трябва бързо да погледне нагоре, следователно да разгърне вниманието си, за да осъзнае преживяването свръхестествено, защото то бързо отминава. Има много хора, които често имат уникални свръхестествени преживявания, те също ги имат, но не са внимателни, защото преживяването вече ще е приключило, когато започнат да бъдат внимателни. Тези преживявания отминават толкова бързо. Следователно, обучението, което човек трябва да премине, включва и обучение за присъствие на духа. Човекът, който в обикновения живот вече е придобил присъствие на духа пред лицето на определени преживявания, се прави годен да наблюдава свръхестественото. Другият не го прави. Този, който, от друга страна, обмисля всяко решение наум, иска да направи това и онова и не може да се накара да вземе бързо решение и да се придържа към него... [нечетливо] и да се довери на разума си, [той] не се научава да се насилва в такова състояние на духа, той се подготвя зле да наблюдава свръхсетивни преживявания.

Дотук ви описах как човек може да получи прозрение за свръхсетивния свят в пренатален смисъл. Духовният изследовател не може, както правят някои философи, просто да вземе въпроса за безсмъртието като единно цяло с обикновеното знание и да започне оттам. Той трябва първо да посочи пренаталния живот, както описах, достигащ от свръхсетивното до корените на душата, преди тя да бъде зачената. Другото нещо, дами и господа, е, че хората схващат другия полюс на безсмъртието, който всъщност все още интересува хората днес... [нечетливо]. Тоест, те схващат полюса, който води отвъд смъртта, в живота, който човек има като душа, когато е преминал през портата [на смъртта]. [Стенографът прекъсва.]

Морален, социален и религиозен живот в светлината на свръхестествения мироглед

Мориц Бенедикт, криминалният антрополог и известен физиолог, открива, че задният мозъчен лоб на престъпниците е относително малък, както при висшите маймуни; в този случай той установява атавизъм. По този начин престъплението се приписва изцяло на физическата конституция. Дори душевният живот се контролира доста механично от съвременната училищна психология, скоростта на усвояване на сетивни впечатления, силата на паметта и т.н. Човешкото същество се третира като машина. Това се случва все по-често от 50 години. Дори социалният живот трябва да се оформя по този начин, както е чрез изречението [...]: Действай така, че твоят мотив да стане норма за всички хора. Все едно да кажеш: „Носете пола, която е подходяща за всички хора.“ Това е категоричният императив на Кант. Но дори и да постигнеш високи постижения в естествените науки, това не означава, че би могъл (да пренесе резултатите си) в моралната област. Така е и с Оскар Хертвиг, който толкова брилянтно опроверга дарвинизма; в социалната област той не само е произвел неадекватни, но и вредни резултати.

Духовното познание е необходимо, за да се прозре възможността и същността на човешката свобода; знанието за истинската природа на човека води до любов към човешкото същество и е единствената основа за истински морал и социален живот на бъдещето, основан на братството. Обобщеният морал, какъвто го имаме сега, води до обратното на желаното, както доказват настоящите събития; моралната проповед е като да кажеш на печката: стопли се, без да отопляваш.

Мисленето, чувството и волята намират своя корелат в нервната система, в дишането и ритъма, например в кръвообращението за храносмилане или метаболизъм, за размножаване. Нервната система е дегенеративна, води до смърт, точно както мисленето в будно съзнание винаги разрушава нещо. Тя трябва да се слее с въображението, за да стане жизнеспособна. Волята, метаболизмът, води до живот, до раждане, когато е свързана с интуицията. Същността на интуицията е любовта. Чувството по средата тогава поддържа баланса, така че махалото да не се люлее в едната или другата посока.

След синтеза на всички религии в християнството вече не възникват нови религии. Антропософията не бива да се бърка с всякакви видове обскурантизъм, а е общоизвестна и би трябвало да става все по-известна, дори и в момента да се отхвърля. От нея ще се роди реалистичен, доброжелателен социализъм, в който всичко е спасение. Тъй като хората днес спят, е било възможно малцина да предизвикат тези катастрофални събития.

